

DETA CONTRACTANTEN

*Gedenkboek
ter gelegenheid*

*van ons 12-jarige verblijf
in Nieuw-Guinea 1950 - 1962*

Stichting Indonezië

Deel 1

INLEIDING

Op 27 december 1949, bij de overdracht van Nederlands-Indië aan de Republiek Indonesia Serikat (Verenigde Staten van Indonesië), werd de Residentie Nieuw Guinea uitgezonderd.

Het Gouvernement van Nieuw Guinea werd geproclameerd waarbij dit gebied onder Nederlands bestuur bleef.

PROCLAMATIE

Ingezetenen van Nieuw Guinea!

Ingevolge de besluiten ter Ronde Tafel Conferentie genomen, zal op deze dag aan de Republiek Indonesia Serikat de soevereiniteit over Indonesia worden overgedragen, met uitzondering van de voormalige Residentie Nieuw Guinea.

Vanaf deze dag zijt gij allen ingezetenen van het Gouvernement Nieuw Guinea, alwaar het algemeen bestuur zal worden uitgeoefend door den Gouverneur in naam van onze geëerbiedigde Koningin.

Smeken wij den Allerhoogste zijn zegen te schenken aan dit land en bidden wij dat hij ons onder de leiding van Hare Majesteit Koningin Juliana moge voeren naar voorspoed en vrede.

Hollandia 27 december 1949

*De waarnemend Gouverneur van
Nieuw-Guinea*

Was getekend: J.P.K. van Echoud

In 1949 werven het Gouvernement en het Militair Commando 1012 Indische jongens uit Nederlands-Indië aan om als contractant voor de duur van een jaar in Nieuw Guinea te gaan werken.

Na het contract kon men zich blijvend in Nieuw Guinea vestigen of vertrekken. Vijfendertig man zijn teruggekeerd naar Indonesia en een tiental is naar Nederland vertrokken. Van de ruim 1000 contractanten zijn er \pm 700 bij de D.E.T.A. (Dienst Economische en Technische Aangelegenheden) en \pm 300 bij de Genie te werk gesteld. Een jaar later kwamen er \pm 30 Indische meisjes uit Indonesia naar Nieuw Guinea.

Deze jonge mannen en vrouwen waren afkomstig uit de verschillende milieu's van de Indische samenleving. Onder hen bevonden zich kinderen van ondernemers, handelslieden en kleine zelfstandigen, ambtenaren en militairen. De meesten van hen waren rond de twintig jaar oud. Zij hadden de Japanse bezetting en de "Bersiap"-tijd meegemaakt.

Door de opgedane ervaringen hadden zij allen hun eigen uiteenlopend verhaal. Wat hun motieven om naar Nieuw Guinea te komen ook waren, één ding hadden zij gemeen; de drang naar de vrijheid.

Zij zochten een rustige en veilige plek waar zij zich konden vestigen om een eigen toekomst op te bouwen.

De contractanten werden in Hollandia opgevangen, de DETA-jongens en -meisjes een unieke groep in de geschiedenis van de Indische-Nederlanders. Na de contractperiode zwermden zij uit over heel Nieuw Guinea en oefenden verschillende beroepen uit en leverden een belangrijk deel bij de ontwikkeling van dit wondermooie land van de Papoea's. Zij hadden vol elan en hoop de sprong gewaagd naar het voor de meesten onbekende Nieuw Guinea en naar de vrijheid die zij hoopten te vinden, zonder te beseffen dat zij werkten aan een bij voorbaat verloren zaak. Immers, nog geen twaalf jaar na hun komst zou de wereld-politiek, bepaald door het Amerika van de Kennedy's, ervoor zorgen dat de ex-DETA-werkers het land verlieten, na de overdracht van Nieuw Guinea aan de U.N.T.E.A. (United Nations Temporary Executive Authority) op 1 oktober 1962.

Zij waren terug bij af en moesten elders opnieuw beginnen.

De zoveelste teleurstelling in hun leven. Zij lieten zich niet uit het veld slaan, die taai Indo's. Zij waren een ervaring rijker geworden. Na hun repatriëring nam een groot aantal ex-DETA werkers hun koffers weer op en trokken opnieuw naar elders, op zoek naar hun droomland. Men vindt hen nu in Australië, Brazilië, Canada, Nieuw-Zeeland, Frans-Guyana, Spanje en Amerika. De meesten zijn in Nederland gebleven.

Dit gedenkboek heeft een tweedelig doel n.l.:

1. De nazaten van de DETA-groep en andere belangstellenden enig inzicht te geven in het leven en werk van deze ex-contractanten.
2. De eigen ervaringen te stellen naast en wellicht tegenover de beschrijvingen die men hier en daar aantreft in boeken geschreven door journalisten en ex-bestuursambtenaren.

Uit: *HET VERDWENEN VOLK*, verraad aan en ondergang van een volk, door Dr. J.V. de Bruyn, 1978, blz 314:

Die DETA-jongens, zoals ze genoemd werden (D.E.T.A., Dienst voor Economische en Technische Aangelegenheden), waren eenvoudige jongelui die goed werk leverden, ondanks hun gekanker.

Zij deden niet gewichtig, schreven geen ingewikkelde brieven, spraken geen Algemeen Beschaafd Nederlands, maar gewoon van de 'roodwit-blauw'.

Met hun om de hals geknoopte rode boerenzakdoeken en met jachtgeweren zittend op hun ronkende motorfietsen, gaven ze in elk geval wat kleur aan het Hollandiaanse stadsbeeld.

Ze hielden van jagen, ook van meisjes. Maar het meest van hun motoren.

Uit: *ONS LAATSTE OORLOGJE*, door John Jansen van Galen, 1984, blz 35:

Een hoop ongetrouwde jongens zijn naar Hollandia verscheept; daar is werk aan de winkel, de enorme voorraden die het Amerikaanse

leger heeft achtergelaten moeten gesorteerd worden en opgeruimd. De Dienst Economische en Technische Aangelegenheden, de D.E.T.A., huisvest de Indo-jongens in de lange, halfronde legerbarakken bij de haven; het Papua-jochie dat er wel eens binnensluipit vergaapt zich aan de opgeprikte foto's van Doris Day. De DETA-Boys vervelen zich te pletter, liefst knallen ze op hun motoren door het stille Hollandia, ze drinken teveel bier en daar komen dan weer vechtpartijen en opstootjes van. Losgeslagen jeugd. De pater begint met een soort opbouwwerk onder de DETA-boys en dat wordt nog het begin van de Katholieke vakbeweging.

Uit: *EEN MORS'HUIS*, Joop van den Berg, 1991, blz 66:

DETA stond voor Dienst Economische en Technische Aangelegenheden, maar economisch waren de jongens nooit geweest, technisch wel, dat bleek uit hun leger van perfect onderhouden grote glimmende motoren. De rest van hun maandloon ging op aan kleding en grammofoonplaten. Uit de advertenties van 'Esquire' en 'Playboy' bestelden ze via Singapore glimmende halters, cowboylaarzen met veel koperbeslag, gespiegelde zonnebrillen en andere attributen, die hun mannelijkheid een stoere glans moet geven.

Nu de oorlog op Java onherroepelijk voorbij was voerden de zachtzinnigsten onder hen in Hollandia een soort plaatsvervangend cowboy-spel op.

De hoofdstad van Nieuw-Guinea was een groot 'High Noon' voor ze, met veel stoere lotgenoten en vooral met veel onbetrouwbare blanke sheriffs.

De blonde blauw-ogige dochters van de sheriff hingen als pin-ups uitdagend boven hun nachtkastjes. 'Grote kinderen', zeiden de Nederlanders altijd als ze Rudi met zijn volgelingen op hun brullende motoren door de stad zagen rijden. In rijen van vier; zodat je er als automobilist maar beter aan deed de berm in te rijden en te wachten tot ze voorbij waren.

De gemiddelde ex-DETA werker die dergelijke beschrijvingen onder ogen krijgt kan slechts hoofdschuddend denken: "Moet ik mijzelf hierin herkennen? Worden wij hiermee bedoeld?"

Vanuit welke bedoelingen bovenstaande citaten ook zijn geschreven, het beeld dat hier wordt geschetst is sterotiep, generaliserend en denigrerend. Het beeld dat zij van ons hebben heeft hun fantasie dusdanig beïnvloed.

De enkelingen die, temidden van een groep van een kleine duizend jonge mannen, opvielen of van zich deden spreken worden hier tot norm verheven.

In tegenstelling met wat bovengenoemde citaten doen vermoeden, bestond het leven van de DETA-contractanten in Nieuw Guinea uit werken en dat vaak onder barre en bizarre omstandigheden. Zij leverden een aanzienlijke bijdrage aan de opbouw van het na-oorlogse Nieuw Guinea en voor "Motorheldenromantiek" was in het leven van de meeste DETA-jongens geen plaats en geen geld. De schrijvers hebben zich ten doel gesteld een stukje geschiedenis, waarover misverstanden en vooroordelen zijn ontstaan, in een ander daglicht te stellen, ofschoon een boek als dit toch nooit

een weergave kan zijn van de ervaringen en gebeurtenissen uit die periode.
Het boek bestaat uit 5 delen: in deel 1, 2, 3 en 4 worden in grote lijnen de
historisch-politieke achtergronden en sociale maatschappelijke omstandigheden
geschetst, afgewisseld met persoonlijke ervaringen van de schrijvers.
Deel 5 zijn de gegevens van de passagierslijsten.

augustus 1998

DE DETA WERKGROEP
N.A. van Balgooy
R.J.R. Heuven van Staerling von
R.A. Latuasan
D.R. Sahetapy
R.A. Tomasouw

DEEL 1

N.A. VAN BALGOOY

	blz.
Mijn wortels	6
De chaotische toestand op JAVA na de Japanse capitulatie	9
Nieuw Guinea, stamland voor de Indo Europeanen	13
Historisch overzicht van Hollandia en omgeving	18
Het arbeidersvraagstuk in Hollandia	23
Voor het vertrek naar Nieuw Guinea	25
De reis en aankomst in Hollandia	32
Zomaar een dag	39
De contracttijd	42
Contacten naar buiten	48
Na de contractperiode	57
Het vrije leven	62
Literatuurlijst	68

MIJN WORTELS

*Druilerig kil en koud, rusteloos en oud,
Verlangend naar de zon, bergen en zee
Wie gaat er met zijn dromen mee?
Voorheen een tijd vol razernij.*

*Verbannen en toch vrij, de dag verglijdt
Wat is de tijd, het gaat vlug,
Wat is geweest keert niet terug*

*Oude vrienden, de stemmen blijven,
Opnieuw beleven, dan gaan schrijven.*

N.A. van Balgooy

Op 27 februari 1931 werd ik geboren op Moengangsari, een heuveltop op tien minuten gaans in oostelijke richting van de nu bekende toeristenoord Batoeraden, op één van de berghellingen van de goenoeng Slamet.

Mijn vader had daar 10 ha. land in erfpacht, waarop hij zich ondermeer bezig hield met het fokken van vee.

Ik was de tweede zoon uit een huwelijk van een Nederlandse vader en een Indonesische moeder. Ik ben dus een Indische jongen en biraciaal. Mijn oudere broer en zuster, Piet en Fien waren enige jaren ouder dan ik; mijn jongere broer en zusters, Broerie, Anty en Betsy vele jaren jonger.

Mijn jeugd heb ik doorgebracht in Poerwokerto op het eiland Java, waar ik op de Lagere School zat van de zusters van het Heilig Hart, de Ursulinen.

Voor de Japanse inval in februari 1942 verhuisden wij naar Soekaboemi, van daar uit naar Gegbrong, een dorp in de buurt van Tjiandjoer. Daar werd ons huis -gerampokt- leeggeplunderd, na de capitulatie van Nederlands-Indië. Nadat wij alles verloren hadden, moesten wij uit nood intrekken bij onze overgrootvader, de Pangeran Djajakoesomah, die een stuk land had met theetuin en sawahs in Salahoeni, ten noorden van Tjiandjoer.

Daar werden wij heel gastvrij ontvangen.

Begin augustus 1942 werden wij door Rd. Suria Atmadja, de Regent van Tjiandjoer opgeroepen om voor de Japanner te verschijnen.

Onze vader werd met andere Nederlanders apart gezet en met een vrachtauto afgevoerd. Wij werden naar huis gestuurd.

Pa zou later sterven in het Baros Kamp, in de buurt van Tjimahi, t.g.v. dysenterie en uitputting. Hij ligt begraven in Leuwi Gadjah, aan de voet van de Goenoeng Bohong, aan de weg Tjimahi-Batoedjadjar.

In 1943 verhuisden wij na het overlijden van onze overgrootvader naar Sindanglaja, waar Ma nog een huis had. Daar bleven wij wonen tot na de onvoorwaardelijke overgave van de Japanners aan de Amerikanen, op 15 augustus 1945.

Gedurende de chaos van de daaropvolgende bersiap-tijd werd ons gezin, weer na achterlating van have en goed, in een beschermingskamp opgesloten door de

B.K.R. (Badan Keamanan Rakjat), een burgerwacht met politionele taak, in het gebouw van de Kempé-Tai, de beruchte Japanse militaire politie. Gedurende de koloniale tijd, was dit de Broederschool in Tjipendawa.

Onder welke voorwaarden wij vrijgekomen zijn, heb ik nooit kunnen achterhalen. De Engelsen hebben ons kunnen evacueren naar Soekaboemi, misschien hebben zij ons geruild tegen bepaalde voorwaarden. Per konvooi, bestaande uit Chevrolet's en Tojoda vrachtwagens met Japanners als chauffeur, werden wij kampbewoners, overgebracht naar een ander kamp. Het complex van de bekende Landbouwschool te Salabintana, dat onder de verantwoordelijkheid van de Engelsen viel. Daar werden de Indische Nederlanders bij elkaar gebracht die afkomstig waren uit de streek van Soekaboemi, Tjiandjoer en Sindanglaja.

Terwijl wij daar waren hoorden wij het bericht dat de Engelse generaal Mallaby in Soerabaja was gesneuveld bij de bittere gevechten tussen de Indonesische nationalist en het Engelse leger.

Enige maanden later werd de groep, intussen gegroeid tot honderden mensen, onder bescherming van pantserwagens en vliegtuigen per konvooi via Tjibadak naar Buitenzorg vervoerd.

Het regende hard toen wij daar aankwamen na een reis van ongeveer 60 kilometer, die door veel oponthoud en schermutselingen onderweg wel een hele dag had geduurd. Wij werden ondergebracht in de kazerne van het 14de Bataljon Infanterie. Na bijna een jaar in dat kamp, ging ons gezin in december 1946 via Batavia per Dakota (DC 3) naar Bandoeng, waar wij bij familie aan de Lembangweg onderdak kregen.

Het einde van de Lembangweg grensde aan de woonwijk Sorghvliet die geheel verlaten was en overwoekerd met kruipende mimosa.

Naast ons, in het huis van mijn tante, zat de Engelse commandopost. Wanneer het donker begon te worden vonden voortdurend schermutselingen plaats. Je herkende het typische geluid van schoten uit Japanse geweren die de Indonesische nationalist hadden buitgemaakt, tek-doeng!

Na het vertrek van de Engelsen werden de omstreken van Bandoeng bezet door het K.N.I.L. en de K.L.

Op een herstelschool moest ik als jongen van veertien jaar, de Lagere School afmaken. Daarna op de Dick de Hoog School van het Indo Europees Verbond, volgde ik twee jaar de afdeling Electrotechniek.

In februari 1948 verhuisden wij naar Semarang, waar ik het diploma Ambachtsschool Afdeling Electro haalde en op grond van goede resultaten werd toegelaten tot de derde klas van de Technische School aan de Karrenweg in Semarang.

Bij de overdracht van Nederlands-Indië aan de Republiek Indonesia Serikat (R.I.S), op 27 december 1949, werd de Nederlandse driekleur gestreken.

Wij studenten van de Technische School stonden allen in een kring rondom de vlagmast. Terwijl het Indonesia Raja werd gezongen, werd de rood-witte vlag gehesen.

Vanaf dat moment werd het Nederlands als voertaal afgeschaft, en was alleen nog de Bahasa Indonesia toegestaan.
Nu waren we Nederlanders in Indonesia, vreemdelingen in ons geboorteland.

Goenoeng Slamet

DE CHAOTISCHE TOESTAND OP JAVA NA DE JAPANSE CAPITULATIE

Na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945, ontstond op Java een verwarde situatie. De Indonesiërs hadden twee dagen later de onafhankelijkheid uitgeroepen. De Nederlanders, net uit de kampen, probeerden het oude gezag te herstellen.

In oktober kwamen de Engelse bezettingstroepen om de Japanners te ontwapenen en de orde te handhaven. De Indonesische revolutie brak in alle hevigheid los. Gedurende deze verwarring ontstond een chaos en ontreddeering.

Het grootste aantal krijgsgevangenen had in de concentratiekampen in Birma, Siam en Japan gezeten. Zij bevonden zich in zeer slechte lichamelijke conditie en waren nog niet inzetbaar voor het herstel van de macht in Nederlands-Indië.

Zowel de mensen die in de kampen geïnterneerd waren geweest als zij die erbuiten drie en een half jaar ontberingen hadden doorstaan, werden het slachtoffer van de terreur door ongeregelde Indonesische bendes revolutionairen. Er begon een periode van verschrikkingen, die de geschiedenis zou ingaan als de -BERSIAP- tijd, naar het Indonesische woord bersiap: dit staat voor - wees paraat -.

Met de Nederlanders en de Indische Nederlanders, werden ook vele leden van de Indonesische intelligensia het slachtoffer van de woede der revolutionairen.

Om goed aan te voelen wat er met velen uit de Indische gemeenschap is gebeurd, kan de bersiap-tijd het beste verwoord worden met een profetisch gedicht van Siccó Ernst Roorda van Eijsinga (1825-1877), die een eeuw tevoren het bloedige einde van het koloniale tijdperk reeds scheen te voorzien en in het onderstaand gedicht beschreef, onder het pseudoniem Sentot. Deze Sentot was een panglima (bevelhebber) van de Javaanse vorst Pangeran Diponegoro (1785-1855), gedurende de Java-oorlog tegen de Nederlanders.

DE LAATSTE DAG DER HOLLANDERS OP JAVA

door Sentot

*Zult gij nog langer ons vertrappen,
Uw hart vereelten door het geld,
En, doof voor de eis van recht en rede,
De zachtheid tergen tot geweld?*

*Dan zij de buffel ons ter voorbeeld,
Die sarrens moe, de hoornen wet,
De wrede drijver in de lucht werpt
En met zijn lompe poot verplet.*

*Dan schroete de oorlogslam uw velden
Dan roll' de wraak langs berg en dal,
Dan stijg' de rook uit uw paleizen,
Dan trill' de lucht van 't moordgeschal.*

*Dan zullen wij onze oren strelen
aan uwer vrouwen klaaggeschrei,
En staan, als juichende getuigen,
Om 't doodsbed van uwe dwingelandij.*

*Dan zullen wij uw kinderen slachten,
En de onzen drenken met hun bloed
Opdat eeuwen schuld met rente,
Met woekerwinst wordt vergoed.*

*En als de zon in het Westen neerdaalt,
Beneveld door de damp van het bloed,
Ontvangt zij in het doodsgeroel,
De laatste Hollandse afscheidsgroet.*

*En als de nachtelijke sluier
De rokende aard heeft overdekt,
De jakhals de nog lauwe lijken
Dooreenwoelt, afknaagt, knabbelt, lekt ...*

*Dan voeren wij uw dochters henen,
En elke maagd wordt ons een boel,
Dan rusten wij aan haar blanke boezems
van moordgetier en krijgsgewoel.*

*En als haar schand zal zijn voltrokken,
Als wij ons hebben moegekust,
Als elk tot walgens toe verzadigd,
Het hart van wraak, het lijf van lust ...*

*Dan tijgen wij aan het banketteren,
En de eerste toast is: 't Batig slot!
De tweede toast: aan Jezus Christus!
De laatste dronk: aan Neerlands God!*

*En als de zon in 't Oosten opdaagt
Knielt elke Javaan voor Mohamed,
Wijl hij het zachtste volk op aarde
Van christenhonden heeft gered.*

Roorda van Eijsenga en Eduard Douwes Dekker waren fel gekeerd tegen allerlei knevelarijen en misbruiken in het toenmalige Nederlands-Indië. Multatuli heeft het gedicht opgenomen in zijn aantekeningen voor de herziene druk van de Max Havelaar. Roorda van Eijsenga werd in 1864 verbannen. Er bestaan verschillende lezingen over die verbanning. Van der Wijck, lid van de Raad van Indië, was een voorstander van de verbanning n.a.v. het gedicht. Hij heeft dit echter ontkend. Een andere lezing was, dat hij vermogende Europese landhuurders beticht heeft van omkoperij.

Het bestuur over Nederlands-Indië werd door de Geallieerden overgedragen aan de Britten, - in het verleden de grote concurrenten van de Nederlanders in de Oost - onder opperbevel van Admiraal Mountbatten. Het was voor de Engelsen een zware taak de Japanners in Nederlands-Indië te ontwapenen en orde op zaken te stellen.

De Britse bezettingstroepen bestonden grotendeels uit soldaten uit Brits-Indië. Voor de "Bevrijding" van Nederlands-Indië heeft deze maatregel van tijdelijke bezetting negatieve gevolgen gehad. Immers, de Brits Indische militairen, afkomstig uit het huidige India en Pakistan, waren zelf inwoners van een land dat bezig was zich vrij te maken van een koloniaal bestuur. Zij hadden sympathie voor de Indonesische nationalist en verscheidenen van hen zijn ook overgelopen.

Een uitzondering vormden de Gurkha-regimenten uit het koninkrijk Nepal; zij werden als huurlingen ingezet op plaatsen waar veel tegenstand geboden werd en voerden elke opdracht uit zonder te vragen welke politieke consequenties hun optreden had.

Eind 1945 kwamen de eerste detachementen bestuursambtenaren van de N.I.C.A. (Netherlands Indies Civil Administration) uit Australië naar Nederlands-Indië om het bestuur te organiseren.

Met de N.I.C.A. ambtenaren kwamen ook eenheden van het K.N.I.L. (Koninklijk Nederlands Indisch Leger) mee uit Australië, die meteen werden ingezet in een poging om de orde en rust te herstellen in de zeer roerige hoofdsteden Batavia en Bandoeng, die ten prooi vielen aan moord en doodslag.

De troepen van de K.L. (Koninklijke Landmacht) uit Nederland en de herbewappende K.N.I.L. militairen die de Japanse concentratiekampen overleefd hadden, kwamen een jaar later. Na het vertrek van de Britse koloniale troepen in december 1946 hadden de Nederlanders hoofdzakelijk de grote steden op Java bezet. Hun tegenstanders waren de Indonesische nationalist, met hun president Ir. Soekarno, die na de capitulatie van Japan, op 17 augustus 1945 eenzijdig de Republiek Indonesia heeft geproclameerd.

Ten tijde van de Japanse bezetting was de Nederlandse regering in ballingschap in Londen niet geheel op de hoogte geweest van hetgeen zich in werkelijkheid afspeelde op Java en Sumatra. Stelselmatig waren de infiltranten, die tijdens de bezetting vanuit Australië en Colombo op de kusten van Java en Sumatra werden gedropped voor de nodige inlichtingen, door de Japanners gevangen genomen en gedood. De pogingen om na de rampzalige bersiap periode het koloniaal bewind te herstellen door politionele actie's maakten vooral aan Indonesische zijde veel slachtoffers. Ondanks deze herbezetting van Nederlands-Indië door de Nederlanders, in de geschiedenis aangeduid als de eerste en tweede politionele acties, werd op 27 december 1949 aan de Republiek Indonesia de soevereiniteit over het voormalige Nederlands-Indië overgedragen.

Na de soevereiniteitsoverdracht leken de verhoudingen tussen Nederland en Indonesia verstoord, te meer daar de Nederlandse regering weigerde Nieuw Guinea af te staan.

De Indische Nederlanders, die door hun afkomst werden beschouwd als behorende tot de koloniale Belanda's (Nederlanders) werden op pijnlijke wijze met deze

nieuwe situatie geconfronteerd.

Op straat werden zij bespuuwd en nagejouwd. Zij kregen te maken met allerlei pesterige maatregelen en moesten bijvoorbeeld per persoon zo'n f 500,- neertellen om als "vreemdeling" in Indonesia te mogen blijven. Velen werden ontslagen uit hun functie. Er mocht geen Nederlands meer gesproken worden en particuliere scholen werden gesloten.

De Totokers (Nederlanders die uit Nederland afkomstig waren, dus niet in Indonesia geboren, tegenwoordig autochtonen genoemd), en zakenlui uit de Nederlands Indische samenleving konden aan deze moeilijke situatie ontsnappen door af te reizen naar Nederland. Maar voor de gewone man lag dat anders.

Naar globale schattingen bevonden er zich zo'n 250.000 Indische Nederlanders met de Nederlandse nationaliteit in Indonesia, tegenwoordig tot de groep allochtonen behorend.

Daarnaast was er een veelvoud van niet-erkenden, die opgingen in de Indonesische gemeenschap.

De Nederlandse regering zag de Indische Nederlanders kennelijk liever gaan dan komen en het had er alle schijn van dat er getracht werd hen over te halen om te kiezen voor het Warga Negara Indonesia (W.N.I.), het Indonesisch staatsburgerschap. Zo moest men d.m.v. officiële documenten kunnen aantonen dat men Nederlands staatsburger was. Dat lijkt, gezien vanuit de moderne samenleving waarin onze persoonlijke gegevens tot in de kleinste bijzonderheden staan geregistreerd in een of ander computerbestand, een aanvaardbare eis. In die tijd, onder primitieve omstandigheden, lag dit beduidend anders. Men voelde zich in de eerste plaats Indische Nederlander doordat men dit in de samenleving en in het dagelijks leven was, niet doordat het ergens op papier stond. Het was vreemd dat het juist de eigen soortgenoten waren die zich uitsloofden om het de Indische jongens moeilijk te maken bij het aanvragen van officiële reisdocumenten. Zo was er later, in de nadagen van het gouvernement van Nieuw Guinea, ene heer G. werkzaam bij de Burgelijke Stand van Hollandia, die het wel zeer bont maakte met zijn overmatige ijver op dit punt.

Bovendien had de Japanse bezetting en de daaropvolgende revolutie de nodige chaos teweeggebracht op ambtelijk terrein.

Veel archieven waren verloren gegaan. Maar wie zijn Nederlanderschap niet kon bewijzen, had geen poot om op te staan.

Wat stond hem dan te doen? Gewoon doen, alsof er in de afgelopen jaren niets aan de hand is geweest en kiezen voor het W.N.I., met een onzekere toekomst in een vijandig gestemd Indonesia? Vertrekken? Maar waarheen, als Nederland door gebrek aan geld of documenten niet bereikbaar was?

Vooral de jongeren hadden in het nieuwe Indonesia weinig kansen. Voor de meesten was het een kwestie van vluchten.

Velen van hen hadden tegen de Indonesiërs in het Nederlandse leger gevochten en waren hun toekomst niet meer zeker.

Toen de Nederlandse regering hen een uitweg bood, door hen een jaarcontract als werkkraacht bij de D.E.T.A. in Nieuw Guinea voor te leggen, met perspectieven voor een verdere toekomst in dat immense land, leek de oplossing nabij.

NIEUW GUINEA, STAMLAND VOOR DE INDO EUROPEANEN

Het Indo Europees Verbond (I.E.V.) was een belangenorganisatie, opgericht in 1919, die de sociale, intellectuele en economische ontwikkeling van de Indo Europeaan wilde bevorderen.

A.T.H. Schalk, die in Banjoewangi afdelingsvoorzitter was, richtte in 1932 de Nieuw Guineabeweging op.

Hij propageerde het stichten van een Nederlandse volksplanting in tropisch Nederland. Niet alleen enkele voormannen van het I.E.V. hadden belangstelling voor zo'n volksplanting, ook de Nederlandsche Nationaal Socialisten (N.S.B.) propageerden een nieuw stamland voor het Nederlandse volk (blz. 16 en 17, BLANK NIEUW GUINEA; P.E. Winkler, Uitg. N.E.N.A.S.U. Utrecht).

Om van Nederlandsch-Nieuw-Guinea blankenland te maken zijn verschillende plannen ontworpen. Men wilde in de eerste plaats werkloze boeren en tuinders naar N.G. zenden omdat landbouw en veeteelt de basis van de kolonisatie moesten worden. Later zouden dan ook vakmensen en handwerklieden aan de beurt komen. Dat deze eisch gesteld moet worden, staat nog geenszins vast.

Slechts een klein percentage van Europeesche emigranten naar Noord- en Zuid-Amerika waren landbouwers; de meesten hebben omgeschakeld. De Joodsche kolonisten in Palestina zijn meerendeels, van huis uit, evenmin landbouwers en dat deze kolonisatie een succes geworden is, valt niet te ontkennen.

Voor de hand ligt echter, dat, bij emigratie naar een nieuw land, zoveel mogelijk wordt aangevangen met lieden, die eenigszins op de hoogte zijn van landbouw.

Men wilde de Regeering verzoeken voor elken werklozen land- of tuinbouwer, die emigreeren wil en daarvoor geschikt bevonden wordt, een bedrag uit te trekken gelijk aan 1½ of 2 jaar "steun". Gezien de werkwijze van de K.N.G., zou dit bedrag voldoende zijn geweest om den kolonist in het zadel te helpen. Natuurlijk is voor het slagen tevens alle moreele steun van de zijde van de Regeering noodzakelijk. Een tweede plan was gebaseerd op een artikel van Luitenant-Generaal Gerth van Wijk in "De Telegraaf" van 12 november 1933.

De oud-legercommandant gaf in bedoeld artikel de suggestie om leger en vloot in Indië te versterken met miliciens uit Nederland. Dit zou kunnen worden gecombineerd met de kolonisatie-plannen en wel op de volgende wijze: Jonge land- en tuinbouwers biedt men aan naar Nederlandsch-Indië te gaan als miliciens en zich als zoodanig b.v. voor twee jaar te verbinden. Gelijkijdig wordt hun in uitzicht gesteld, dat zij, na afloop van hun diensttijd, op een eigen landbouw- of veeteeltbedrijfje zullen worden gezet. Zij zullen hun taak daardoor blijmoediger verrichten want zij hebben de zekerheid later een middel van bestaan te bezitten en niet op "maatschappelijk hulpetoon" te behoeven terugvallen. Verder zal het aanbeveling verdienen om, in de nabijheid der Indische garnizoensplaatsen, werk- en leerkampen te

vestigen, waar deze miliciens, die reeds aan handenarbeid gewend zijn, zich in den tropischen landbouw kunnen bekwamen gedurende den namiddag.

Dit systeem is in velerlei opzicht aantrekkelijk:

1. *Het verstrekt de Groot-Nederlandsche gedachte en het aantal "blijvers" in Indië groeit aan,*
2. *Ook de Indo-Europeaan, met wien men op dezelfde wijze kan handelen, krijgt weer een "toekomst",*
3. *Het aantal werklozen in Indië en Nederland vermindert en er worden, op den duur, minder hooge elschen aan de schatkist gesteld voor ondersteuning der werklozen.*
4. *De kolonisten zijn ordellevende, geacclimatiseerde en landbouwkundig geschoolde menschen,*
5. *Men nadert het groote doel: Nieuw-Guinea blankeland,*
6. *Men heeft de beschikking over een, uit militair oogpunt, prachtige reserve in Nieuw-Guinea.*

Vooraf het laatste punt moet niet onderschat worden. Japan huldigt een dergelijke methode: de Jap. kolonisten op de Zuidzee-eilanden zijn meerendeels oud-militairen. De visschers bij Tawao in Britsch-Borneo zijn oud-soldaten (2000 Japansche soldaten, voorzien van snelle motorbooten, in de nabijheid van onze oliehaven Tarakan!).

Vooraf de Indo Europese groep zou hier de gelegenheid geboden worden eigen bestaan op te bouwen, wat uiteindelijk zou leiden tot vestiging van een Indo Europese boerenstand.

Nieuw Guinea was toen een vergeten gebied, waarheen eens per jaar de Resident vanuit Amboina een dienstreis maakte.

Er was land in overvloed en de Papoea's woonden verspreid over het hele eiland. Met een goed beleid zou men hier kunnen koloniseren.

Schalks ideeën kregen felle mede- en tegenstanders. De laatsten, uit kringen van de Indische Partij (Opgericht in 1912 door een neef van E. Douwes Dekker) vonden dat de Indo Europeanen zich als blijvers in Nederlands-Indië een plaats moesten verwerven tussen en met de Indonesiërs, in een onafhankelijk Indonesië. Deze politieke partij werd bij wet verboden.

In 1926 werd door de medestanders van de Nieuw-Guineabeweging de Vereniging Kolonisatie Nieuw Guinea (V.K.N.G.) opgericht, met als kolonisatiegebied een stuk land aan de Boemirivier, gelegen aan de Geelvinkbaai.

De voorbereidingen voor vestiging van kolonisten waren echter slecht, wat uiteindelijk tot mislukking zou leiden. Er was bijvoorbeeld geen degelijk vooronderzoek verricht, er werden geen profylactische maatregelen tegen malaria getroffen, er werd geen grondig bodemonderzoek verricht. Ook onderlinge twisten tussen de leden leidden tot een splitsing, waaruit een tweede vereniging ontstond, n.l. de Stichting Immigratie en Kolonisatie Nieuw Guinea (S.I.K.N.G.).

De V.K.N.G.-kolonisten hadden hun terreinen tussen de Kustdorpen Hollandia en Depapre aan de Noordkust, met de vestigingen Abelsdorp, Bijlslag, Julianadorp.

De S.I.K.N.G.-kolonisten waren gevestigd rondom Manokwari, op de Vogelkop.

De kolonisten waren Indische Nederlanders en Hollanders.

Ter illustratie:

Een groot struikelblok voor de vorming van een geslaagde kolonie was de omstandigheid dat men de grond die men bewerkte niet in bezit mocht hebben. Hier was n.l. de Agrarische Wet van 1870 van toepassing, die inhield dat Europeanen in Nieuw Guinea, net als op Java en de andere Soenda-eilanden, de grond niet in bezit, maar slechts in erfpacht mochten hebben, dit in tegenstelling tot de Wetgeving in de andere Nederlandse gebiedsdelen in West Indië. Voor de Indo Europese groep was grondbezit een belangrijk criterium voor vestiging in Nieuw Guinea.

In 1946 werd in Pangkal Pinang, de hoofdstad van het eiland Bangka, van 1 tot 12 oktober speciaal over minderheden als de Chinezen, Arabieren en Euraziërs (Indo-Europeanen), een conferentie gehouden. Daar bepleitten de Indische Nederlanders een nieuw tehuis in Nieuw Guinea, dat een van Indonesië afgescheiden status binnen het koninkrijk moest verwerven.

De Nederlandse regering, die hier begrip voor kon opbrengen, stemde in met het verzoek en op 10 december 1946 verklaarde Mr. Jonkman in de 2de kamer dat de regering voor Nieuw Guinea een eigen status wilde, om daar de mogelijkheid open te houden voor grotere volksplantingen van Nederlanders, in de eerste plaats Indische Nederlanders, die onder een eigen bestel wilden leven.

Terugdenkend stuit ik op veel voor ons genomen besluiten en maatregelen die niet klopten. Wij Indische Nederlanders werden duidelijk als een van de Nederlanders aparte groep beschouwd, want tijdens de besprekingen in Pangkal Pinang en ook later werden wij aangeduid als een "Euro-Aziatische" minderheid. Die benaming was juridisch gezien onjuist; wij bezaten immers door geboorte de Nederlandse nationaliteit, met alle rechten en plichten daaraan verbonden. Steeds weer kwamen wij dat onderscheid tegen, ook later in Nieuw Guinea, n.l. tussen de "lokaal" aangetrokken arbeidskrachten en de uit Nederland uitgezonden.

Indische Nederlanders werden in Nieuw Guinea bestempeld als "lokaal aangetrokken" krachten, die veel minder betaald kregen dan wat de uit Nederland uitgezonden krachten verdienden. Lokaal was sowieso een onjuiste term, want wij kwamen immers uit Indonesië?

Er werd met twee maten gemeten waar het ons betrof. Nu, vijfenvertig jaar na dato, is dat voor mij nog steeds onverteerbaar.

Bij het Indonesische overleg op de conferentie van Den Pasar op Bali, in de laatste dagen van 1946, wekte de regeringsverklaring van 10 december heftige emoties: Luitenant Gouverneur Generaal van Mook verklaarde in een publikatie van de voorlichtingsdienst dat "Het bepaald nog niet de bedoeling van de regering is om Nieuw Guinea buiten Indonesië te sluiten.

Bij de grondwetsherziening van 1948 was over het lot van Nieuw Guinea nog niets besloten. Een minister noemde, om in de termen van Multatuli te blijven, Nieuw Guinea: Een oude, nog ongeslepen smaragd, maar een smaragd van grote waarde.

En wat zou, o ironie, ruim veertig jaar later blijken?

Grote goud- en zilver vondsten in Irian Jaya, het voormalig Nederlands Nieuw Guinea, aldus de Telegraaf van 13 augustus 1991.

In de grondwetsherziening van 1948 werd wél een besluit genomen dat voor andere overzeese gebiedsdelen van groot belang was: in Suriname, alsook op de Nederlandse Antillen kreeg iedere inwoner, van welke afkomst ook, de Nederlandse nationaliteit.

Wij, Indische Nederlanders uit Oost Indië, nazaten van de Hollanders, moesten onderhandelen om het Nederlands staatsburgerschap te verkrijgen - beter gezegd, te behouden. Voor mij zijn dit onbegrijpelijke tegenstellingen.

Het tweede kabinet Drees bleef ten aanzien van de mogelijke vestiging van Nederlanders en Indische Nederlanders op Nieuw Guinea hetzelfde beleid voeren als het eerste.

Tijdens de regeringsperiode van Drees werd eveneens, na enige oppositie, besloten Nieuw Guinea als deportatie-oord te gebruiken voor "foute" Nederlanders, zoals N.S.B-ers, S.S.-ers en lieden die bij de Wehrmacht hadden gediend.

In 1949 liet een studiegroep Nieuw Guinea zich somber uit over de kolonisatie. Van Maarseveen stelde op 25 mei 1949 in de Eerste Kamer de vraag wat het zou betekenen om Nieuw Guinea open te stellen voor honderdduizenden mensen. Men kon de krachten en middelen daarvoor niet ter beschikking stellen. De oplossing voor de Indische Nederlanders zou toch in hoofdzaak in Indonesië gevonden moeten worden, meende de regering. Daarmee was het idee van een stamland bewust op een laag pitje gezet. Ondertussen werd in de nadagen van Nederlands-Indië nog steeds actief propaganda gevoerd voor emigratie naar het stamland Nieuw Guinea.

Bij de tweede algemene vergadering welke op 2 november 1949 in de Ridderzaal te Den Haag werd gehouden, werden de resultaten van de Ronde Tafel Conferentie bekend.

Namens de Republiek Indonesia was de delegatie aanwezig, met als voorzitter Mohammad Hatta en namens de delegatie van het federaal overleg Hamid de II, Sultan van Pontianak. De delegatie van het Koninkrijk der Nederlanden onder voorzitterschap van J.H. van Maarseveen.

In het ontwerp-charter van de soevereiniteitsoverdracht:

Artikel 2

Ten aanzien van de residentie Nieuw Guinea is overeengekomen:

- a. gezien het feit, dat het nog niet mogelijk is gebleken de standpunten van partijen nopens Nieuw Guinea overeen te brengen, waardoor deze in geschil blijven,
- b. gezien de wenselijkheid om de Ronde Tafel Conferentie met goed resultaat te beëindigen op 2 november 1949,
- c. gezien de belangrijke factoren, die in ogenschouw moeten worden genomen bij de oplossing van het vraagstuk Nieuw Guinea,
- d. gezien het beperkte onderzoek, dat kon worden ingesteld en voltooid ten aanzien van de problemen, die samenhangen met het vraagstuk Nieuw Guinea,
- e. gezien de moeilijke taak, waarvoor de deelgenoten in de Unie zich al dadelijk zullen zien gesteld, en
- f. gezien de beslotenheid van partijen tot handhaving van het beginsel om door vredelievende en redelijke middelen alle geschillen op te lossen, die later mochten blijken te bestaan of te rijzen, dat de status quo van de residentie Nieuw Guinea zal worden gehandhaafd met de bepaling, dat binnen een jaar na de datum van overdracht van de soevereiniteit aan de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië het vraagstuk van staatkundige status van Nieuw Guinea zal worden bepaald door onderhandelingen tussen de republiek der Verenigde Staten van Indonesië en het Koninkrijk der Nederlanden.

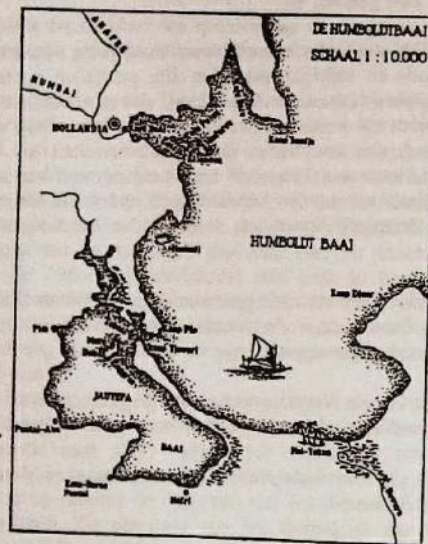
Krap twee maanden later werd de proclamatie over Nieuw Guinea op 27 december 1949 in Hollandia door de waarnemend Gouverneur van Nieuw Guinea J.P.K. van Eechoud uitgeroepen.

Deze handelwijze van de Nederlanders en het wegvagen van de deelstaten door de eenheidsstaat Indonesia werd het begin van het conflict tussen Nederland en Indonesia dat zich zou voortslepen tot oktober 1962, toen Nieuw Guinea tijdelijk onder gezag van de Verenigde Naties kwam te staan en vervolgens toch werd overgedragen aan Indonesia.

HISTORISCH OVERZICHT VAN HOLLANDIA EN OMGEVING

Voordat de Europese ontdekkingsreizigers de kusten van Nieuw Guinea bereikten, noemden de Papoea's de schitterende baai Hol-Tabi, (De baai van Tabi), Tabi het zonneland. Sporadisch werden in de 16de en 17de eeuw de kusten van Nieuw Guinea verkend. In 1827 voer de Fransman Dumondt d'Urville met zijn zeilschip "Astrolabe" de Tabi-baai binnen. Hij vernoemde de baai naar de bekende ontdekkingsreiziger Alexander von Humboldt en gaf de kapen die de baai omarmen de namen Kaap Bonpland (Tandjoeng Djuar) en Kaap Caillie (Tandjoeng Suadja), naar Bonpland zijn metgezel op zijn ontdekkingsreizen in Zuid Amerika en Caillie, een ontdekkingsreiziger in Afrika.

Tijdens de Europese ontdekkingsreizen werden de oorspronkelijke namen geëuropeïiseerd; inmiddels zijn zij door de huidige kolonisator geïndonesialiseerd: de Humboldt-baai heet nu Teluk Yos Sudarso en Hollandia werd Jaya Pura.

Schetskaart van de Humboldt-baai

Merkwaardig is dat d'Urville niet ontdekte dat er zich achter deze grote buitenbaai nog een binnenbaai bevond, nl. de Jautefa-baai, die tot op heden de naam behouden heeft. Ook de Jautefa-baai wordt door twee kapen omarmd: Tandjoeng Pie en Tandjoeng Tjeweri, met voor de kust gelegen Papoea dorpen Tobati en Enggros.

Een buitenbeentje aan de Jautefa-baai was het dorp Nafri. In dit dorpje, een voorpost van de dorpen aan het Sentani-Meer, werd nl. het Sentanisch gesproken in plaats van de taal die men sprak rondom de Jautefa-baai.

Het eiland Metu-Debi, nabij de monding van de baai, was omstreeks 1900 het centrum van handelaren en paradijsvogeljagers. Later vestigde zich een posthouder, om de vrede in de baai te handhaven; hij was weliswaar aangesteld om het gezag te vertegenwoordigen, maar hield zich meer met de handel bezig dan met het sussen van de vele oorlogjes tussen de Papoea's onderling. Een Nieuw Guinea expeditie in 1903, onder leiding van Prof. Dr. C.E.A. Wichmann had ook het eiland Metu-Debi als basis voor zijn reizen naar het binnenland.

Voor een aantal DETA-jongens moet de naam "Poelau-Debi", zoals Metu-Debi meestal genoemd werd, een bijzondere klank hebben.

De Amerikanen hadden de Liberty-boot "City of Dallas" die tijdens de Amerikaanse landingen in April 1944 averij had opgelopen, vlak bij Metu-Debi aan de grond gezet. Wij DETA-werkers hebben in 1953 het schip, opgekocht door de contractor Mac Kendrick & Sons, met hun Philippino werkers gelicht. Toen de boot naar Manilla werd gesleept om gesloopt te worden zijn een aantal DETA-jongens als verstekeling meegevoerd. Na enige omzwervingen werden zij uiteindelijk teruggestuurd naar Hollandia, vele ervaringen rijker.

Op 28 september 1909 kwam de Nederlandse kapitein F.J.P. Sachse in de Humboldt-baai aan. Zijn opdracht was de systematische exploratie van Noord Nieuw Guinea, vanaf de Waigeo-eilanden tot aan de Tami-rivier en tevens het voorbereiden van een Nederlands-Duitse grensregelingscommissie voor de juiste bepaling van de grens, tussen de Tami-streek en Vanimo, op 141° O.L. Het bivak van kapitein Sachse lag aan de linker oever van de Numbai-rivier, achter een zandstrand begroeid met klapperbomen. Om daar te kunnen verblijven werden enige honderden guldens klinkende munt aan de Charchori (stamhoofd) van de Entjau-eilanden betaald. Daarmee was de vestiging van Hollandia een feit. Bij het vertrek van de militaire expeditie in 1915 was Hollandia inmiddels uitgegroeid tot een vestiging van het bestuur, met een Posthouder en enige manschappen van de veldpolitie. De eerste wereldoorlog (1914-1918) maakte een einde aan de Duitse kolonie Neu-Guinea, het Kaiser Wilhelmsland. Het Duitse deel van het eiland werd door de Volkerenbond overgedragen aan Australië, dat het tot mandaatgebied maakte. The Territory of New-Guinea. Een aantal van de Duitse kolonisten

week later uit naar het Nederlandse deel en begonnen opnieuw. Zo begon de Duitse kolonist Brinkmann in 1923 op de vlakte tussen Kota Baroe en de Pim een landbouwbedrijf van 70 ha. Hij teelde daar Kapok, Cacao en Liberia-koffie.

Na 1950 zou die grond verkaveld worden en kregen veel Nederlandsindische landbouwers daar hun perceel. Families die zich daar vestigden waren o.a. de familie Beer, Reintjens, Wienbeck. Stüber, nazaat van een oud kolonist had ook daar zijn klappertuin.

De Papoea's uit de omgeving van Hollandia legden in herendienst (Verplichte onbetaalde werkzaamheden voor het Gouvernement, waarvoor ieder dorp een aantal mannen moest leveren), een paardenpad aan van Hollandia naar Sarmi, dat in 1928 gereed kwam.

Met de komst van de V.K.N.G.-kolonisten in de jaren '30 naar de vlakten van Ifar en Dojo begon er leven in de brouwerij te komen. Zij telden in totaal driennegentig personen, van wie er dertien Abelsdorp stichtten, negenenzestig het dorpje Bijlslag en elf de nederzetting Julianadorp. De namen van enkele kolonistenfamilies waren in onze tijd bekend: Oma van Zuylen, Van Genderen en Windand.

Schetskaart Hollandia en omgeving omstreeks 1930 *Stichting Indische Do*

De aanvoer van goederen voor de kolonisten in de vlakte van Ifar (later Sentani) werd verzorgd vanuit de Pim aan de Jautefa-baai of vanuit Hollandia, over het paardenpad; dan door de vlakte van Kota Radja naar Kojaboe aan het Sentani-meer. Per prauw ging het dan het meer over naar de Sentani-vlakte, een hele reis in die tijd. De Dojo-vlakte werd bevoorradt vanuit Depapre aan de Tanah Merah-baai. De schepen van de K.P.M. deden deze baai maandelijks aan voor het vervoer van personen en goederen. Vanaf Depapre ging het via een voetpad de steile helling op richting Maribu, waar Oma van Zuylen tot aan de jaren vijftig haar perceel had.

Een aantal DETA-jongens hebben onder leiding van J. Kailola nog bij Oma van Zuylen in de landbouw gewerkt.

Er kwam een einde aan de vooroorlogse kolonisatie door de Japanse bezetting van de noordkust van Nieuw Guinea, in april 1942. Vele kolonisten hebben de Japanse bezetting niet overleefd en maar enkelen zouden later terugkeren naar hun vroegere percelen.

Onder de Japanners werd het paardenpad verbreed en voor gemotoriseerd transport geschikt gemaakt. Zij legden vliegvelden aan in de Sentani- en Dojo-vlakte. Duizenden romusha's (Indonesische dwangarbeiders) werkten hieraan en zeer velen kwamen door gebrek en uitputting om het leven.

Bij de Amerikaanse invasie op 10 april 1944 werden deze vliegvelden zwaar gebombardeerd en werden er honderden vliegtuigen vernield. Op 22 april landden de Amerikanen, na voorbereidende luchtaanvallen en beschietingen vanuit schepen, op de stranden bij Hamadi. De Japanse verdediging werd aan flarden geschoten en opgeruimd. Ook een Nederlandse eenheid, afkomstig uit Australië, was bij deze landingen betrokken, onder commando van Kol. C. Giebel van het K.N.I.L.

Hollandia was na Finshaven in Australisch Nieuw Guinea de tweede belangrijke basis voor de verovering van Japan. Met de "Kikkersprong" strategie konden zij de Japanse aanvoerwegen blokkeren en de plaatsen die nog in Japanse handen waren vanuit de lucht bestoken, om de Japanners te isoleren en te demoraliseren.

Door de komst van de Amerikanen veranderde Hollandia totaal.

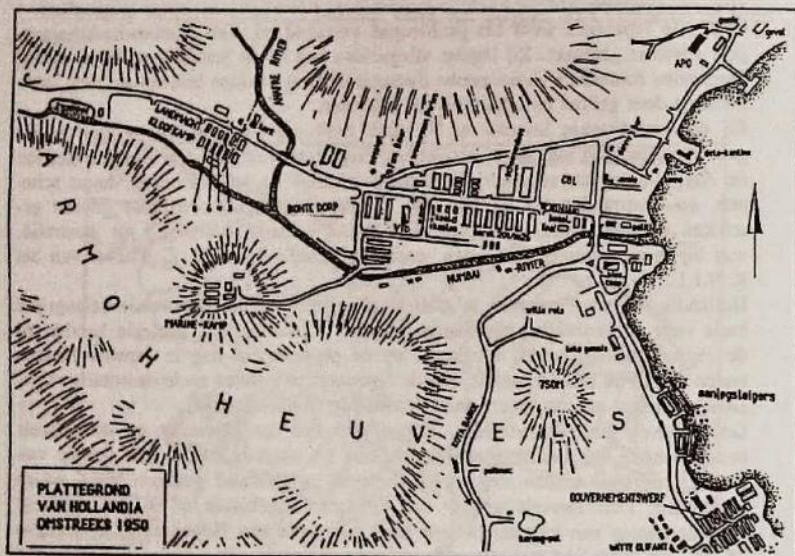
Onder bevel van generaal Mac Arthur, die zijn hoofdkwartier op de heuvels boven Sentani had, werd deze transformatie tot stand gebracht. Met behulp van zwaar materieel werden de wegen verbreed en geschikt gemaakt voor zware voertuigen. Hele heuvels werden met dynamiet opgeblazen en in zee gedoozd voor de aanleg van havens. In zeer korte tijd werd van Hollandia naar Depapre 75 km weg aangelegd met alle voorzieningen die nodig waren voor dit gigantische bezettingsleger. Vliegvelden werden geschikt gemaakt voor de honderden vliegende forten.

De brandstof voor deze vliegtuigen werd vanuit Depapre door leidingen naar de Dojo-vlakte gepompt. Aan de haven van Hollandia werden acht "docks"steigers gebouwd voor schepen van 10.000 ton. De Destroyer Repair Base, de latere Gouvernements Werf Hollandia G.W.H., had allerlei afdelingen voor reparatie en

onderhoud van alles wat varen of rollen kon. Er kwamen ziekenhuizen, ijsfabrieken, bioscopen, kortom alles wat er nodig was om de duizenden Amerikanen te verzorgen en te vermaken.

De Nederlanders hadden hun eigen plekje in Kota-Nica, een complex dat was opgetrokken uit hout en gaba-gaba (nerf van de sagoblade) voor de wanden en atap (gevlochten sagoblade) als dakbedekking. Daar werden het Bestuur en het Papoea-Bataljon gehuisvest. Later zou het hele complex in vlammen opgaan en herinnerden allen de betonnen platjes, terrassen nog aan de vroegere vestiging.

Na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 vertrokken de Amerikanen geleidelijk uit Nieuw Guinea, met achterlating van al hun materieel. Op 25 januari 1946 werd Base G (Hollandia) officieel overgedragen aan het plaatselijk militair commando.

HET ARBEIDERS VRAAGSTUK IN HOLLANDIA

Toen de Amerikanen uit Nieuw Guinea vertrokken, bleef er een enorme hoeveelheid Amerikaanse legergoederen achter, die werden gekocht door de Nederlands-Indische regering. Het gevolg was, dat binnen enkele weken de enorme opslagcomplexen, bestuurd en gedreven door duizenden Amerikanen, onder beheer kwamen te staan van enkele tientallen Nederlanders. Bovendien had men te maken met de her en der opgespoorde en in beslag genomen Japanse voorraden, die naar Hollandia getransporteerd en daar opgeslagen moesten worden.

Om al deze goederen te inventariseren, op te slaan, verzendklaar te maken en later te distribueren, vormde de regering het Nederlandsch-Indisch beheersinstituut; dat ressorteerde onder het Departement van Verkeer en Waterstaat te Batavia.

Het was de bedoeling dat een groot deel van de materialen naar Batavia en Makassar verscheept zou worden voor de wederopbouw van Nederlands-Indië.

De vele administratieve, technische en transport-aspecten die er aan de verwerking van al die goederen te pas kwamen maakten het tot een grote onderneming. In maart 1946 werd er een begin mee gemaakt door 200 man aan vakmensen en toezichhoudend personeel (Europeanen en Indonesiërs), met inschakeling van circa 2000 Japanse krijgsgevangenen als werkkrachten. In juni van dat zelfde jaar werden 1400 Japanners afgevoerd. In hun plaats kwamen er 800 Makassarers om het werk voort te zetten.

Maar het was niet van lange duur; eind 1946 vertrokken alle resterende Japanners en de Makassarers. Toen zat Hollandia-basis opnieuw zonder arbeidskrachten.

Om een definitieve oplossing voor het steeds terugkerende tekort aan werkkrachten te vinden, werd het beheer over de basis goederen vanaf 1 januari 1947 overgenomen door het Ingenieurs-Bureau Ingenieurs-Vrijburg N.V.-Beheer en Liquidatie Bases-goederen.

Werkkrachten werden aangetrokken uit Timor en de Tanimbar eilanden. Verder werden er politieke delinquenten, die in kampen in Nederland hun straf uitzaten, gedeporteerd naar Nieuw Guinea. Van deze ex-N.S.B.-ers en ex-Wehrmachtsoldaten arriveerden twee groepen; in juli 1947 de eerste ploeg van 119 man, die tewerkgesteld werden in Biak, in maart 1948 de tweede groep van 90 man, die in Hollandia werden geplaatst. Hun positie varieerde van directeur van de G.W.H. tot sjouwer aan de haven.

Hoe het ook zij, het was in die paar jaar een zeer gevarieerd gezelschap dat de legergoederen moest ordenen. Grondverzetmachines, rollend materieel, buizen, kabels en wat dies meer zij werden naar Java verscheept en van daar uit gedistribueerd over andere gebieden waar het materieel werd ingezet voor de wederopbouw van Nederlands Indië.

De liquidatie van de bases was in volle gang.

Een goede kennis van me heeft die tijd raak getypeerd met: er was een man die in Hollandia aankwam met een tas, na een poos vertrok hij met 11 kisten.

In die naoorlogse jaren veranderde de politieke situatie echter grondig en uiteindelijk werd op 27 december 1949 in het paleis op de Dam te Amsterdam de soevereiniteit van Nederlands-Indië overgedragen aan de Republiek Indonesia Serikat. De arbeiders uit Timor en Tanimbar vroegen om terugzending naar hun woonplaatsen in het nu onafhankelijke Indonesië. Weer zat Nieuw Guinea zonder werkkrachten.

Alle werkzaamheden met betrekking tot de liquidatie van de voormalige Amerikaanse bases kwamen stil te liggen. Ook de opbouw van Hollandia, dat door de nieuwe status van Nieuw Guinea een gouvernementsetel was geworden en een stroom nieuwkomers verwachtte, kon geen voortgang vinden.

Oud gouverneur van Baal zegt in deel II van Ontglijpt verleden (pag. 233):

Het directoraat opbouw moest zelf maar zien te bouwen wat er gebouwd kon worden (.....), maar de directeur van de tent, Wehlburg, deed wat hij kon.

Een van zijn verdienste was, dat hij de hand heeft gehad in de aantrekking van een kleine duizend Indo-Europese jongeren uit Batavia, die in Nieuw Guinea, d.w.z. in Hollandia, Manokwari en Biak, te werk gesteld werden in alle technische diensten waarvoor zij bij benadering bruikbaar waren.

Inderdaad, er waren duizenden Indische jongens die in Indonesia geen kant op konden; zij waren echter niet alleen in Batavia te vinden, zoals oud gouverneur Van Baal meende, maar op heel Java en de andere grote Soenda eilanden.

Zij spraken Nederlands en hadden een school- of vakopleiding gehad. Zij waren opgegroeid tijdens de Japanse bezetting en hadden de Bersiap-tijd doorstaan, dus waren zij gewend met weinig genoeg te nemen.

Dit leek de ideale oplossing.

VOOR HET VERTREK NAAR NIEUW GUINEA

Namens het Gouvernement van Nieuw Guinea werd Mr. J.O. de Rijke aangesteld als Vertegenwoordiger van de Kroon in Djakarta. Hij werd o.a. belast met het aantrekken en uitzenden van werkkrachten uit de Nederlandsindische gemeenschap voor de D.E.T.A. en de Genie.

Vanwege de Nederlands-Indonesische Unie waren er, zolang men werkte aan een federatief Indonesië, in verscheidene Indonesische steden nog vertegenwoordigers van de Nederlandse overheid. Zo werd b.v. in Semarang Van Meurs, in Soerabaja Van Gennep en in Makassar Mr. H.Th. Liesker ingeschakeld bij de werving van arbeidskrachten.

Het nieuws verbreidde zich snel en binnen korte tijd meldden zich honderden gegadigden.

Blijven of vertrekken, dat was de grote kwestie. Je kon eventueel wel naar Holland, maar dat moest je zelf bekostigen. Ik zat zelf nog op de Technische School en geld bezat ik niet. Het was natuurlijk mogelijk op Java te blijven, daar was ik tenslotte geboren en getogen en ik hield van dat prachtige land. Ik had er veel familie van moeders zijde, mijn eigen broer was W.N.I. (Warga Negera Indonesia) geworden en met een Soendanese getrouwd; er was zoveel wat mij aan Indonesië bond. Maar ik voelde aan dat ik er niet meer welkom was, als zoon van een Nederlander.

Voor ons was er een sombere toekomst in het onafhankelijke Indonesië. Je moest er als werkzoekende buitenlander, want dat waren wij nu geworden, concurreren met de Indonesiërs die zonder meer op de eerste plaats kwamen. Ook speelde bij mij de aantrekkingskracht van Nieuw Guinea als land om te gaan pionieren.

In die onzekere tijd was ik op bezoek bij vrienden, de gebroeders Klavert die op Djomblang, een buurt in Semarang, woonden. Van Max Klavert hoorde ik dat je als contractant naar Nieuw Guinea kon gaan. Dit was de oplossing die uitkomst bood. Ik was dan meteen enthousiast. Wij moesten ons opgeven bij een zekere Van Meurs aan de Bodjongweg (de hoofdstraat van Semarang).

Om als contractant in aanmerking te komen, moest men voldoen aan de volgende voorwaarden:

1. 18 jaar of ouder
2. van mannelijk geslacht zijn
3. in goede gezondheid verkeren
4. de Nederlandse nationaliteit bezitten.

Aan die voorwaarden werd trouwens niet al te strikt de hand gehouden, want menigeen die als contractant werd aangenomen was amper vijftien jaar oud. Over de vraag of punt 4 wel als voorwaarde werd gehanteerd waren de meningen verdeeld.

Dit wisselde sterk van plaats tot plaats.

Indische Nederlanders die geen bewijs van Nederlander-schap, geboorteakte en paspoort konden overleggen werden in Nederland niet toegelaten, maar nu men ze in Nieuw Guinea als goedkope werkkrachten kon gebruiken, nam men het niet zo nauw met de voorwaarden.

Als ex-DETA mensen, kunnen wij ons, terugblikkend op die tijd, dan ook moeilijk aan het gevoel onttrekken dat er misbruik van ons is gemaakt.

"Al hadden zij ons vijftig centen per dag geboden in plaats van de f 1,50 die wij zouden krijgen, wat toen al een koe-lieloon was, dan nog zouden er genoeg Indische Nederlanders naar Nieuw Guinea zijn gegaan. Zo zaten wij toen in de knel.", aldus een ex-DETA-contractant.

Hoe het ook zij, wie door de medische keuring kwam en aan de overige soepel gehanteerde voorwaarden voldeed kreeg het volgende gestencilde contract voorgelegd:

ARBEIDSOVEREENKOMST VOOR VAN BUITEN NIEUW GUINEA AFKOMSTIGE WERKKRACHTEN

De ondergetekende:

1. Het Gouvernement van Nieuw Guinea, ten deze

vertegenwoordigd door

.....Mr. J.O. de Rijke

enz.

ARBEIDSOVEREENKOMST VOOR VAN BUITEN NIEUW GUINEA AFKOMSTIGE

WERKKRACHTEN

De ondergetekenden:

1. Het Gouvernement van Nieuw-Guinea, ~~het Militaire Commando Nieuw Guinea~~, ten deze vertegenwoordigd door
.....Mr. J.O. de Rijke
partij ter eenre zijde, nader te noemen werkgever,
en
2.L.A.T.U.A.S.A.N...Robert August...
partij ter andere zijde, nader te noemen werknemer,

VERKLAREN TE ZIJN OVEREENGEKOMEN ALS VOLGT:

artikel 1.

De werknemer verbindt zich in dienst van de werkgever arbeid in Nieuw-Guinea te verrichten op de voorwaarden en onder de bedingen als in deze overeenkomst nader omschreven.

artikel 2.

Deze overeenkomst wordt aangegaan voor de duur van 1(een) jaar en wordt gesicht in te gaan op de datum, waarop de werknemer in de plaats, waar hij zal worden tewerkgesteld, is aangekomen.

artikel 3.

De reiskosten, inclusief de kosten voor voeding gedurende de reis van de werknemer en de hem eventueel vergezellende wettige gezinsleden, vanaf de plaats van herkomst van de werknemer tot aan de plaats, waar hij zal worden tewerkgesteld, komen ten laste van de werkgever.

artikel 4.

Gedurende de reis, als in artikel 3 nader omschreven, zal aan de werknemer per dag een vergoeding worden uitgekeerd gelijk aan in artikel 5 dezer overeenkomst genoemde in geld uitgedrukte dagloon.

artikel 5.

Ingaande de dag, waarop de werknemer op de plaats, waar hij zal worden tewerkgesteld, is aangekomen, zal hem over elke dag, waarop door hem daadwerkelijk dienst is gedaan, een dagloon worden uitbetaald ten bedrage van f 1,50 Indonesische Courant.

artikel 6.

Boven het in artikel 5 genoemde dagloon zal de werknemer genieten vrije voeding, vrije huisvesting in kampverband en vrije medische verzorging. Indien de werknemer de wens daartoe te kennen geeft, kan de werkgever, doch sulks uitsluitend te zijner beoordeling, toestaan, dat den werknemer in stede van vrije voeding en vrije huisvesting de tegenwaarde daarvan wordt uitbetaald, een en ander te berekenen overeenkomstig de plaatselijk daarvoor getroffen of nog te treffen loonregelingen.

artikel 7.

De normale werktijden zijn gebaseerd op een 8 (acht)-urige werkdag van Maandag tot en met Vrijdag, terwijl op Zaterdag normaliter 5 (vijf) uren zal worden gewerkt.

artikel 8.

In urgente gevallen - zulks ter beoordeling van de werkgever - kan van de werknemer overwerk gevorderd worden, zowel op werkdagen als op Zon- en feestdagen. Onder overwerk worden niet verstaan die werkzaamheden, die buiten het normaal vastgestelde werk vallen en waarbij het aantal uren van de betrokken werknemer per etmaal de arbeidsduur bij artikel 7 dezer overeenkomst gesteld, niet

artikel 9.

Indien door de werknemer op grond van lid 1 van artikel 8 overwerk wordt verricht zal hij daarvoor een vergoeding ontvangen te berekenen overeenkomstig de plaatselijk daarvoor getroffen of nog te treffen loonregelingen.

artikel 10.

De werknemer verbindt zich, ook buiten de werkuren, zijn volle medewerking te verlenen en zijn werkkraacht beschikbaar te stellen ten behoeve van die maatregelen, welke voor de hygiëne, de orde en een goed beheer van het kamp, waar hij gehuisvest is, door de werkgever dan wel de desbetreffende medische instantie nodig worden geoordeeld.

artikel 11.

De werknemer verklaart zich te zullen onderwerpen aan de door de werkgever of de desbetreffende medische instantie vast te stellen maatregelen en de door de werkgever aangestelde kampbeheerder dan wel de door meergenoemde medische instantie te geven orders stipt te zullen opvolgen.

artikel 12.

De werknemer verbindt zich, naar beste kunnen te zullen medewerken aan het scheppen en onderhouden van een goede geest, zowel op het werk, als in het kamp.

artikel 13.

De werkgever kan in afwijking van het in artikel 5 dezer overeenkomst bepaalde aan de werknemer een hoger dagloon toekennen, indien diens arbeidsprestaties en/of vakkwaamheid daartoe aanleiding geven, een en ander in overeenstemming met de plaatselijk daarvoor getroffen of nog te treffen loonregelingen.

artikel 14.

De werknemer verbindt zich, indien de werkgever zulke noodzakelijk mocht achten, ten behoeve van door de werkgever aan te wijzen anderen werkzaamheden te verrichten; een en ander met dien verstande, dat op de aldus verrichte werkzaamheden de bepalingen dezer overeenkomst onverminderd van kracht blijven.

artikel 15.

Uiterlijk 2 (twee) maanden voor het expireren dezer overeenkomst zal door de werkgever met de werknemer in overleg worden getreden, of en voor welke termijn deze overeenkomst zal kunnen worden verlengd en onder welke voorwaarden dit zal geschieden.

artikel 16.

Deze overeenkomst kan door de werkgever tussentijds worden beëindigd, indien de werknemer blijk geeft in ernstige mate de bekwaamheid of geschiktheid te missen, tot de arbeid waarvoor hij zich heeft verbonden, van onvoldoende arbeidsprestatie, van onvoldoende medewerking aan het onderhouden van een goede geest dan wel zich schuldig maakt aan ondisciplinair gedrag, zowel tijdens de werkzaamheden als in het kampverband, waarin hij zal worden ondergebracht en voorts om al die redenen, welke bij de wet als dringende redenen worden genoemd, hebbende werknemer bij een beëindiging der overeenkomst als in dit artikel omschreven generlei aanspraak op schadevergoeding, hoe ook genaamd.

artikel 17.

De prestaties van de werknemer zullen worden beoordeeld aan de hand van het loonpeil van de autochtone bevolking en de totale kosten van zijn loon, voeding, verpleging en vrije huisvesting.

artikel 18.

Indien de werknemer anders dan om dringende bij de wet genoemde redenen deze overeenkomst eenzijdig verbreekt, zal hij tegenover de werkgever gehouden zijn dezen te restitueren alle kosten door de werkgever in verband met werknemers uitzending naar Nieuw-

Guinea gemaakt, zoals deze kosten nader zijn omschreven in de artikelen 3 en 4 dezer overeenkomst.

artikel 19.

De werkgever verklaart zich bereid bij eventuele vacatures of andere mogelijkheid tot positie-verbetering voor de werknemer in bijzondere mate met diens belangen rekening te houden.

artikel 20.

Behoudens de hiervoor genoemde bijzondere bepalingen verklaren partijen terzake dezer overeenkomst zich te onderwerpen aan de voors dagloners geldende of nader vast te stellen wettelijke bepalingen.

Aldus opgemaakt en in drievoud ondertekend te Djakarta..... op .15. Febr. ... 19 50...., onder aantekening, dat deze overeenkomst geacht moet worden te zijn ingegaan op 19 50. de dag van ontschepping te Hollandia.

De werkgever:

J.O. de Rijke

Mr. J.O. de Rijke.-

De werknemer:

R.A. Latuasan

R.A. Latuasan.-

No.: 35

Te verstrekken aan:

~~XXXXXXXX~~ *R.A. Latuasan*

de navolgende artikelen:

Veldbed *Legel*
Klamboe *Mes*
Dakwerf *Yerk*
Stanspannetje

De niet doorgehaalde artikelen door mij ontvangen.

Djakarta, _____ '50

(handtekening)

Het contract was dus zo opgesteld dat er geen speld tussen te krijgen was. Maar er werd niet eens in alle gevallen een contract uitgereikt. De politieke toestand maakte dat haast geboden was. De dagen dat er voor Nederland nog iets te regelen viel in Indonesia waren geteld, dus werd er voor het aanwerven van al die werkkrachten een ware bliksemactie ontketend en was er in sommige gevallen niet eens tijd voor een "arbeidsovereenkomst in drievoud".

Van Meurs raadde ons aan om een rijbewijs te gaan halen. Met een man of vier werden wij door een legerinstructeur in een paar dagen opgeleid tot chauffeur in zo'n grote Leger truck. Wij kregen een papiertje dat als rijbewijs kon dienen. Jammer genoeg raakte ik dat papiertje kwijt en moest enkele jaren later in Hollandia alsnog mijn rijbewijs halen, hoewel minstens twee man konden getuigen dat ik die al jaren had. Ook kregen wij in de haast geen contract aangeboden, alleen een voorlopige toelating tot Nieuw Guinea. Na een grondige keuring werden wij ingeschreven en wachten wij op het vertrek. Mijn moeder wist niets van dit alles af. Ik ging gewoon naar school, tot het bericht kwam dat we op 17 maart 1950 zouden vertrekken. Toen vertelde ik thuis dat ik naar Nieuw Guinea ging. Het werd een enorme consternatie; mijn moeder en zuster waren het helemaal niet eens met mijn besluit. Met allerlei argumenten probeerden zij mij ervan af te brengen. Het was immers zonde van mijn afgebroken schoolopleiding, ik zou op Java heus wel werk vinden, enz., enz. Ik zat toen in de derde klas van de Technische School aan de Karrenweg in Semarang en had heel goede resultaten. Maar de gedachte aan Nieuw Guinea liet mij niet meer los en ik besloot te vertrekken.

Nu kwam nog het afscheid nemen van de medestudenten, onder wie leden van de T.P.I. (Tentara Peladjar Indonesia), het Indonesische studenten leger. Ook de Indonesische studenten die bij mij in de klas zaten vonden het maar niks dat ik weg ging. Een van hen, Mintono Rahardjo die naast mij zat, zei: "Soedah Balgooy, djangan ke Irian-Barat, tinggal di Indonesia, téken Tentara National Indonesia dari pada banting tulang di tanah Papoea". -Ach Balgooy, ga toch niet naar Irian-Barat, teken als vrijwilliger bij het Indonesische leger, in plaats van je daar uit te sloven bij de Papoea's-.

Ook de sympathieke leraar Bahasa Indonesia, Pak Aboebakar, ex-officier bij de A.L.R.I (Ankatan Laut Republik Indonesia), de Indonesische Marine, zei nog:

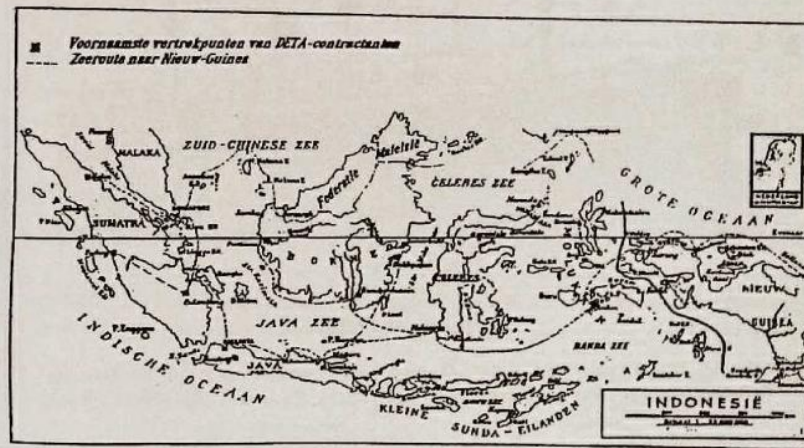
"Selamat djalan, Balgooy, sampai bertemu pula". -Goede reis en tot ziens-. Pak Aboebakar heeft nog gelijk gekregen, want twaalf jaar later hebben wij de Indonesiërs teruggezien.

Wel zou ik enige maanden later in Nieuw Guinea nog medestudenten terugzien, o.a. de gebroeders Abkoude, D. Quandt, J. Hörnung, Jacobson en Jacobson, Herbig, R. Latuperissa.

De meesten uit die groep hadden het diploma behaald, dat te vergelijken was met de huidige M.T.S. Ook de Hr. Beckman onze leraar electrotechniek, zou ik later in Hollandia als een van de kopstukken terugzien van het Electriciteitswezen.

Toen mijn moeder inzag dat ik onwrikbaar bleef in mijn besluit, kocht zij op de Pasar Djohar bultzakstof en maakte zij een kleine dunne handige bultzak voor mij.

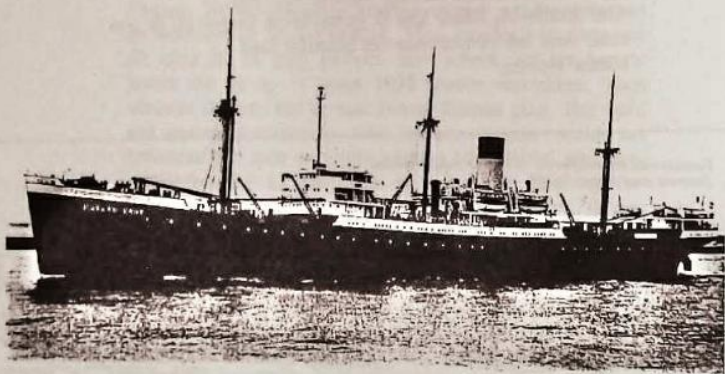
Alle spullen bij elkaar kon ik gemakkelijk dragen en ik was klaar voor het vertrek naar het beloofde land Nieuw Guinea.

Zeeroutes naar Nieuw Guinea

DE REIS EN AANKOMST IN HOLLANDIA

Semarang, 17 maart 1950, 06.00 uur in de morgen. Het verzamelpunt voor onze groep was op Djomblang, tegenover het huis van de familie Smit. Uit onze buurt gingen mee: Max en Ferdinand Klavert, Toto en Jimmy Smit, Boy Ketting en ik. Het begon al licht te worden toen de militaire truck aankwam om ons naar de prauwenhaven te brengen. Het afscheid tussen de jongelui en hun ouders en zusters was heel emotioneel. Mijn moeder, broer en zusters zouden later aan de haven afscheid komen nemen. Onderweg werden er nog andere jongelui opgehaald, o.a. de gebroeders Kailola, Jan, Benny en Eddy. Bij de haven stonden groepjes ouders en familieleden die afscheid kwamen nemen. Op de rede lag het m.s. Poelau Laut van S.M.N. (Stoomvaart Maatschappij Nederland) voor anker.

m.s. POELAU LAUT

Mij viel het afscheid heel zwaar. Ik ging immers mijn familie en geboorteland definitief verlaten. Pas zesentwintig jaar later zou ik als toerist mijn geboortegrond terugzien.

Na een vluchtige douanecontrole konden wij aan boord van de oude sleepboot "Wilhelmina" die ons naar de wachtende "Poelau Laut" bracht. Via een langsij opgehangen sloopstrap kwamen wij aan boord. Wij zagen vele nieuwe gezichten van jongelui uit Soerabaja, die vanaf de reling de drukte bij het aan boord gaan gadesloegen.

No 1989

VERTEGENWOORDIGING VAN HET
GOVERNEMENT VAN NIEUW-GUINEA
TE DJAKARTA

VERGUNNING TOT BINNENKOMST IN NIEUW-GUINEA

De Vertegenwoordiger van het Gouvernement van Nieuw-Guinea te Djakarta, verleent mits deze, namens de Gouverneur van Nieuw-Guinea aan:

FOTO

De Heer *Monsieur Meulthuis* *F. Meulthuis*
geboren te *Engelen* op *8 juni 1932*
nationaliteit: *Nederlands*
van beroep: *Winkelier*
wonende te *Korumbak* adres: *Dj. Karimussidiq*
vergezeld van

vergunning tot binnenkomst in *Hollandia*
Verplaat te *Hollandia* voorlopig toegestaan
voor *Winkelhandel op de*

Afgegeven te *Djakarta* De Vertegenwoordiger van het
Datum *10 juni 1950* Gouvernement van Nieuw-Guinea
te *Djakarta*

De geldigheidsduur van deze vergunning eindigt **DRIE MAANDEN** na datum van afgifte.

(handtekening van de houder) *Meulthuis* (handtekening en stempel)

Koefl. 921245

VOORLOPIGE TCELATING.

Vertegenwoordiger van de Gouverneur van Nieuw-Guinea te
Djakarta, verloent mits deze, namens de Gouverneur van Nieuw-Guinea
aan de Heer/Mevr. Mr. J.C. de RIJKE.....
geboren te: Chelipon 27 Februari 1931.....
van beroep: officier.....

vergunning tot binnenkomst in Hollandia.....

Djakarta, ..11 Maart.....

Na de Vertegenwoordiger van de
van Nieuw-Guinea te Djakarta:

J.C. de Rijke

(Mr. J.C. de RIJKE.)

VOORLOPIGE TCELATING.

De Vertegenwoordiger van de Gouverneur van Nieuw-Guinea te
Djakarta, verloent mits deze, namens de Gouverneur van Nieuw-Guinea
aan de Heer/Mevr. Mr. J.C. de RIJKE.....
geboren te: Chelipon 29 Augustus 1933.....
van beroep: officier.....
vergezeld van: een.....
vergunning tot binnenkomst in Hollandia.....

Djakarta, ..19.50.....

Na de Vertegenwoordiger van de Gouverneur
van Nieuw-Guinea te Djakarta:

(Mr. J.C. de RIJKE.)

Wij werden ondergebracht in ruim 2, op veldbedden. Velen keken belangstellend naar het ratelend lichten van de ankers.

Na een paar stoten op de scheepshoorn voeren wij richting Tanjoeng Priok, de haven van Djakarta, waar wij de volgende ochtend vroeg afmeerden.

Nu kwamen er massa's mensen aan boord: burgers, ambtenaren, militairen, allen met hun gezinnen; ook een groep Tuguse vrouwen en kinderen, onder begeleiding van Erna Tomasouw (een oudere zuster van Rudi Tomasouw), werden bij ons in ruim 2 ondergebracht. Wij, toekomstige DETA-werkers, kregen plaats in de ruimten 1 en 2 op het voorschip. De militairen en burgers werden ondergebracht op het middenschip. De boedjangs (vrijgezellen), militairen en genie werkers in de ruimten 3 en 4 op het achterdek. De "Poelau Laut" was afgeladen. Laat in de middag werden de trossen losgegooid en begon het schip aan zijn reis naar Nieuw Guinea, een afstand van ruim 2500 zeemijlen. Terwijl de afstand tussen kade en schip groter werd ontstonden er scheldpartijen tussen de Indonesische havenarbeiders en passagiers. Het gaf mij een onaangenaam gevoel zo afscheid te moeten nemen van mijn geliefd geboorteland.

Gelukkig werd de afstand te groot om elkaar nog te verstaan.

Na het passeren van de havenpieren zette het schip koers richting Sorong, de eerste plaats die wij op Nieuw Guinea zouden aandoen. Wij waren allen met onze eigen gedachten bezig toen de kust van Java langzaam verdween achter de horizon.

Het werd toch wel gezellig aan boord en de kennismaking over en weer bood genoeg afleiding op deze eentonige reis. Hier aan boord leerde ik voor het eerst een Papoea militair kennen. Hij was afkomstig uit het Wisselmeren-gebied en behoorde tot het Papoea-Bataljon. Op Java had hij zijn Soedanese vrouw leren kennen en nu waren zij op weg naar huis.

Overdag hadden wij prachtig weer, terwijl de "Poelau Laut" zijn koers richting Nieuw Guinea vervolgde. Vaak zat ik tijdens de koele nachten op de boeg tussen de ankerkettingen en de winches te genieten van het weer en de rust. Wij zagen onderweg allerlei soorten vis die naast het schip opdoken en meezwommen; maar verder niets dan alleen maar water om ons heen. De sloepenrol brak de eentonigheid en na een paar dagen varen kregen wij ieder 5 pakjes "Golden Fiction" sigaretten.

Het eten aan boord was eenvoudig en goed. Rijst, witte kool met vlees als sajoer en gezouten eieren.

Ik maakte ook kennis met een Madoerese wasman en bij hem at ik vaak zelfgemaakte nasi-goreng.

Als afleiding werd er veel gengobrol (gezellig gepraat) en allerlei spelletjes gedaan. Met Max Klavert als partner bridgede ik vaak tegen Zadelberg en Bronkhorst, eveneens DETA-contractanten. Het was heel rustig aan boord, ondanks het feit dat het schip overvol was. Na een voorspoedige reis van tien dagen zagen wij de kust van Nieuw Guinea opdoemen. Wij voeren langs kleine eilanden, begroeid met klapperbomen en omringd door spierwitte stranden.

Een totaal andere omgeving dan ik gewend was, want op Java hadden de stranden aan de zuidkust een donkergrijze kleur.

De eerste havenplaats die wij aandeden was Sorong, aan de Vogelkop.

Heel behoedzaam werd de "Poelau Laut" aan de kade gemeerd. Ondanks al die

voorzichtigheid kraakte de houten kade onheilspellend. Een aantal van die dikke planken staken er gevaarlijk bovenuit; de hele zaak was verwaarloosd en verrot.

Bij aankomst in Sorong was de zee rimpelloos en helblauw.

Wij hadden al zo'n tijd aan boord gezeten, dat het verlangen bij ons opkwam om zo in het koele zeewater te springen. Dat deden wij dan ook massaal. Wij sprongen vanaf de reling het heldere zeewater in. De kapitein van de "Poelau Laut", de Heer M.J. van de Burgt, vond dat helemaal niet goed en ons werd in krachtige en niet mis te verstane bewoordingen gezegd weer aan boord te komen. Bij dat zwempartijtje dook ik diep langs de scheepswand naar beneden.

Ik kreeg toch wel een angstig gevoel bij het zien van de overweldigende afmetingen van die begroeiide scheepswand onder water. De schepelingen gooiden touwladders overboord en al gauw was iedereen druipnat terug op het dek.

's Middags kregen wij toestemming om te passagieren. Het eerste dat mij opviel aan de Nieuwguinese bodem was de rode kleiachtige grond. De wegen waren bedekt met een laag bitumen en langs de wegen zag je veel over elkaar gebulldozerde bomen.

Sorong was een belangrijk centrum van de oliewinning en de Nederlands Nieuw Guinea Petroleum Maatschappij (N.N.G.P.M.) had er haar haven voor de uitvoer van aardolie.

Voor ons was het uitstapje een goede gelegenheid om eindelijk weer eens de benen te strekken. Tegen de avond werden de trossen losgegooid en voeren wij richting Hollandia.

Twee dagen later voerden wij bij zonsopgang de Humboldt-baai binnen, een magnifiek gezicht. Aan stuurboord lag kaap Suadja met bos overdekt, recht voor ons de Jarmoh-heuvels en tussen de heuvels lag de kloof die werd gevormd door de Numbai-rivier. Wij voeren rakelings langs de Entsjau-eilandjes, waarbij Kajoe Poelau duidelijk te zien was, met al die Papoea-huizen op palen.

De haven van Hollandia was schoon en fris; waarschijnlijk had het er de vorige dag geregend. Bij het aanleggen aan de steiger gebeurde hetzelfde als in Sorong: veel gekraak en gepiep van de houten kade, die bedekt was met stalen platen en strips.

Onze boot trok veel belangstelling; het gebied om de haven stond vol mensen, afhalers en nieuwsgierigen.

Na een stevig ontbijt aan boord hadden wij de boel al ingepakt en opgeruimd. Tijdens het afmeren stonden wij, geleund tegen de reling, geïnteresseerd uit te kijken naar alles wat komen ging. Het eerst werden de militairen met hun gezinnen gedebatteerd; het laatst gingen wij DETA-contractanten van boord.

Op de kade van Hollandia keek ik verbouwereerd om mij heen: voor het eerst van mijn leven zag ik blanken aan het werk als sjouwer en chauffeur. Pas later zou ik aan de weet komen, dat zij bij een groep politieke delinquenten hoorden die in '47 en '48 naar Nieuw Guinea waren verbannen. Het waren z.g. "foute" Nederlanders, hoewel ik op dat moment nog niet wist dat die überhaupt bestonden.

Zonder veel formaliteiten werden wij tot Nieuw Guinea toegelaten; er stonden G.M.C. trucks klaar om ons naar de Kloofkamp-kazerne te brengen. Het was maar een korte rit. Onderweg zag ik grote verwaarloosde barakken, met opgeschoten alang-alang (stekel gras) er omheen. De weg zat vol gaten met water.

Her en der lagen dumps met allerlei achtergelaten voertuigen. Voor wij in het Kloofkamp aankwamen passeerden wij nog de Malaria-brug over de Anafre rivier. Die brug had zijn naam te danken, zo werd mij verteld, aan het geschud wanneer er een voertuig overheen reed.

Op het pleintje voor het Kloofkamp, tegenover de kerk, werden wij met barang (bagage) uitgeladen.

Het Kloofkamp was een militaire kazerne, opgebouwd uit halfronde Quonsents die aan de rivierkant op palen waren gebouwd.

Kloofkamp, met op de voorgrond in het midden de barakken 4, 6 en 8

Daar kregen wij onze eerste instructies: "Semarang groep naar barak 4 en de lui uit Soerabaja naar barak 8"!

Wij werden door de begeleider naar onze barak gebracht. Daar was het stil, behalve de barak-oudste was er niemand aanwezig. Hij zei: "Ik ben Krijgsman, jullie Barak-oudste, diegene met veldbedden aan de linkerkant, wie geen veldbed heeft gaat rechts op de verhoogde plaatsen. Om twee uur komt het eten uit de militaire keuken op het plein voor de barakken. Elke morgen na ontbijt om 06.30 uur verzamelen op het plein voor verdere instructies. Jullie worden bedankt".

Ik had niet veel tijd nodig om mijn tampatje (slaapplaats) klaar te maken; ik lag op het verhoogde gedeelte, de groene klamboe mooi gespannen over de oprolbare bultzak die mijn moeder had gemaakt. Aan het hoofdeinde stond mijn trunk en verder had ik mijn mess-tin met lepel en vork en een mok.

Dat was alles wat ik bezat.

De tijd tot de middag besteedden wij aan het verkennen van het Kloofkamp. Achter het Kloofkamp hadden de militairen in de stroom van de Numbai-rivier een dam gelegd, zodat er een zwembad was ontstaan. Na het middaguur kwamen de DETA-werkers die elf dagen eerder met de "Karatón" waren gekomen, thuis.

Het eten werd door de militaire koks uitgedeeld en na de maaltijd volgde de kennismaking.

In onze barak was rechts van mij de plek van Willy Gevelhof en links van mij lagen de gebroeders Verstegen en tegenover ons de gebroeders Von Gerhard. Aan het eind, bij de uitgang aan de trap, lagen John Ch. Marie en Neuman.

Wij lagen als sardientjes in een blik naast elkaar in de barak. Ieder had een ruimte ter breedte van zijn slaapmat en een smalle strook ernaast, in totaal zo'n één meter twintig. 's Nachts hoorde je allerlei geluiden om je heen, van gesnurk tot geschreeuw. Totaal geen privacy.

De eerste vijf dagen werden in beslag genomen door het lossen van het schip, waarmee wij gekomen waren, de "Poelau Laut". Ongelooflijk wat er allemaal uit die boot kwam. Eerst en zestal lichte vrachtauto's, drie Bedfords en drie Austins, daarna een heleboel cement en tenslotte nog de nodige levensmiddelen. Vooral met cement "maakten wij behoorlijk goed kennis", want na het werk was je lichaam helemaal grijs en na het bad was het nog net zo. Met margarine -want iets anders hadden wij niet- smeerden wij onszelf in om niet voor schut te lopen.

Tijdens ons verblijf in het Kloofkamp werd ons loon per week uitbetaald en daarbij kregen wij veertig sigaretten of twee pakjes shag. Na onze verhuizing naar de barakken aan de Oranjelaan, een maand of drie later, kregen wij geen sigaretten meer. Ons eten werd eerst verzorgd door de militaire keuken en daarna door de centrale keuken aan de "Witte Olifant", de keuken van De Wit.

Voor de medische zorg moesten wij naar de ziekenboeg in het Kloofkamp, later naar het kleine hospitaal aan de Oranjelaan.

Van het harde werken als sjouwer en havenarbeider -op Java was ik immers scholier geweest en ook de meeste anderen waren dit werk niet gewend- veranderde je gestel. Je spieren gingen zich ontwikkelen en door de fysieke arbeid kreeg je ook een gezonde eetlust. Het gevolg was dat de meegenomen kleren uit Indonesië al gauw te krap werden. Ook de schoenen waren al snel versleten.

Op foto's uit die tijd staan de DETA-jongens veelal met ontbloot bovenlijf afgebeeld. Dat was niet vanwege de hitte, maar doordat wij de versleten overhemden niet door nieuwe konden vervangen. Van f 1,50 per dag kon je amper een biertje kopen (0,7 literfles kostte toen f 1,20 in de militaire kantine "De Smulpaap"), laat staan een nieuw overhemd.

ZOMAAR EEN DAG

06.00 uur Opstaan, met veel gerommel; een handdoek om je middel en op zelfgemaakte klompen richting W.C. en badkamer.

De W.C. was een rechthoekig gebouw op palen boven de kali afgedekt met zinkplaten. De vloer was van oude stalen strips, afkomstig van de Amerikaanse vliegvelden. De plaats waar je je behoefte ging doen was een opening tussen twee strips, de ruimte werd verdeeld tussen een aantal hokjes, afgeschoten met oude zinkplaten. Er werd geen gebruik gemaakt van toiletpapier. Bij het naar de W.C. gaan bracht men een fles of emmer water mee. Vervolgens ging je op weg naar de naastgelegen badkamer, die een zelfde soort ruimte was, maar dan met aaneengesloten strips. De "douche" bestond uit 2,5 duims pijpleiding waar om de meter een aftap aan zat, voorzien van een afsluiter. Als je eronder stond kreeg je direct een beste straal koud water, waar je meteen goed wakker van werd.

Na het stortbad ging je ontbijten met thee, brood en jam.

Niet iedereen kwam aan zijn ontbijt toe, sommigen moesten nog wakker worden.

Dan liepen wij naar het pleintje, waar wij in groepjes stonden te wachten tot wij de nodige instructies kregen voor het werk. Ook kon het gebeuren dat er personen gevraagd werden voor speciale werkzaamheden, zoals de opbouw van allerlei openbare nutsbedrijven. Was dat eenmaal gebeurd, dan ging ieder groepje zijns weegs, al dan niet per vrachtauto.

Er werd gewerkt van 7 tot 14 uur, met een korte pauze om 10.00 uur. Om 14.00 uur gingen wij terug naar de barakken, waar wij met een mess-tin in de rij stonden om eten te halen, rijst, sajoer kangkoeng en corned-beef en een pisang als toetje.

Snackey, een lange getinte Indische jongen van Sumatra en zijn blonde komet Piket bezorgden met hun Bedford het middageten, dat werd vervoerd in aluminium gamelles.

De gaarkeuken werd gerund door een zekere Van den Broek, de chef-kok van de keuken op de Witte Olifant, een wijkje aan de haven van Hollandia. Hij en zijn koks waren specialisten in het bereiden van Kangkoeng gerechten. De eigenaar van de keuken was ene De Wit, die voor elke DETA-contractant die hij in de kost had f 138,- kreeg uitbetaald van het gouvernement.

Wie in een kamp had gezeten, herkende die typische geur van kamp-eten. Toen als protest tegen de slechte kwaliteit van ons eten, de Gouverneur een portie aangeboden kreeg, trok volgens de verhalen zijn hond er de neus voor op.

Na het middagmaal werd een korte rustpauze gehouden. Bij de huizenbouw en andere werkzaamheden aan wegen en bruggen en het lossen van schepen werd overgewerkt. Wie achterbleven bij de barak waren dan buiten te vinden, want binnen was het niet om uit te houden. Door het zinken dak heersten er temperaturen rond de veertig graden en door de hoge luchtvochtigheid was het er bijzonder klam.

Je bleef zoveel mogelijk buiten in de koelte van de wind of je ging zwemmen in de afgedamde rivier achter de kloof.

Voor donker was iedereen terug voor het avondeten, de schepen lossers werkten door tot 22.00 uur.

De thuisblijvers haalden hun muziekinstrumenten tevoorschijn en er werd gezamenlijk gespeeld en gezongen. Dit was ook de tijd om brieven te schrijven aan ouders en geliefden in Indonesia of in Holland. Sommige vertellers o.a. Von Gerhard had een kring toehoorders wanneer hij het had over zijn interessante onderwerpen waaronder de leer der Rozenkruizers.

Om een uur of tien werden de tampatjes opgezocht en de lichten gedoofd. Als je 's nachts naar de W.C. moest hoorde je om je heen het gemompel en de regelmatige ademhaling van de slapenden om kracht op te doen voor de volgende dag.

Onze leefomstandigheden in de barakken waren primitief. Wij waren in alle opzichten op elkaar aangewezen. Wij moesten het stellen zonder de morele steun van onze familie, die ver weg was. De moeder van een van de jongens stuurde haar zoon een gedicht dat voor ons allemaal bedoeld was.

JONGENS IN HOLLANDIA

*Jongens in Hollandia, ik heb je wat te vragen,
kijk niet zo verwonderd, ik bedoel het zo goed.
Ginds zul je alles alleen moeten dragen,
daar is geen ander, die dat voor je doet.*

*Ginds sta je alleen, in het jachtige leven,
ver van allen, die van je houden.
Hier zijn jouw dierbaren achtergebleven,
hier in het land van rood en van wit.*

*Namens hen allen, schrijf ik deze woorden,
lees en bewaar ze, diep in je hart.
Denk er eens aan, als je in vreemde oorden,
heimwee mocht hebben, moeite of smart.*

*Jongens in Hollandia, misschien lig je wakker,
aan ons te denken, alleen in je krib.
Lees dan deze woorden, misschien dat jouw makker
ook ligt te peinzen met een trillende lip.*

*Denk aan je ouders, je meisje,
je broers en je zusters.
Als je verloofd bent, denk dan aan haar.
Jij hebt het daar niet zo gezellig, zo knusjes,
maar ondanks alles, zij denken aan jou.*

*Wil je leed en je zorgen verdrukken,
gooi niet te grabbel je eer en fatsoen.
Dat niet te vroeg je moed je ontzinken,
Zo iets zou je op Java ook niet doen.*

*Blijf wat je bent, laat anderen praten,
eens zal men vragen, wat je daar deed.
Dan kun je zeggen, dat heb ik gelaten,
zonder enige schaamte en leed.*

*De kus van je moeder, de hand van je vader,
de zoen van je meisje, jou dierbaren.
Dat is de dank, dat je vastberaden
terug bent gekomen, de dank van de trouw.*

*DETA-jongens, toon toch je krachten,
toon al je fierheid, je trots en je moed.
Wees wat wij allen toch van jullie dachten,
Een Indische jongen met pit in het bloed.*

Voor de jonge mannen wier familie in Indonesia was achtergebleven werd dit zo belangrijke contact met familie en geliefden na drie jaar verbroken. Indonesia heeft alle postverbindingen stilgelegd.

V.L.N.R. :Misseier, Gevelhof, Zinzer, Brenneisen, Smith, Jacobsen, Van de Lee, Krijgsman, Ripassa, Winter, Van Balgooy, Ten Berge, Jonathan, Marie, Neuman, Jacobs, Versteegen, Hamar de La Bretonnaire, Sjouke, De Sera en Nelles.

DE CONTRACTTIJD

Toen ik een week sjouwerswerk in de haven had verricht bij het lossen van de "Poelau Laut", werd bij het ochtendappél door de directie van de G.W.H. (Gouvernements Werf Hollandia) een technisch tekenaar gevraagd. Daar meldde ik me meteen voor aan: met die baan begon ik aan een gevarieerd arbeidsleven.

Een groot geluk was dat ik bij indiensttreding drie stel kleren kreeg, afkomstig uit de oude Amerikaanse voorraden. Het waren donkerblauwe spijkerbroeken en lichtblauwe katoenen overhemden en ze zaten me als gegoten. Daarbij kwam ook nog een paar laarzen, en een loonsverbetering. Ik had dus maar een week "genoten" van die *f* 1,50 per dag. Als tekenaar bij de DETA, ondergebracht in een kantoor van de G.W.H., kreeg ik de opdracht een bouwtekening te maken voor onze toekomstige kantine. Na de plek in ogenschouw te hebben genomen, besloten wij om het gebouw in een L-vorm op te zetten, uit gebruikte quonsetmaterialen. Aan zeezijde werd hij open uitgevoerd, met luifels en in het hoekpunt kwam de bar. Onze kantine werd in recordtijd door de DETA-jongens gebouwd, zowel "in de baas zijn tijd" als in de vrije middaguren.

Wij waren trots op dit stukje werk. Bij de officiële opening van onze kantine werd een big party georganiseerd, onder de bezielende leiding van Leo Herscheit en Ral Peries. Er werd een dagvullend programma gemaakt, met veel dans, zang, muziek en cabaret. Wouter Krijgsman zong in een sketch het lied "La Paloma", en Pijpaard en medewerkers, omgevormd tot Hula-Girls met rieten rokjes en nepvullingen, zorgden voor een daverend succes.

Hier volgt het openingslied, gezongen door alle jongelui op de wijs van "Hey Baberiba".

HEY BABERIBA

*Wij gingen weg van Java
Met een traantje en een zoen
Van meisje en mamaatje,
Naar Nieuw Guinea toe.*

*Refrein
Oh, singing, hey, baberiba
Hey, hey, baberiba.
Hey, baberiba, yes your baby knows.*

*Wij gingen dus per sloopje,
Al Nieuw Guinea waarts.
Om daar te gaan ploeteren,
Als de koeli maar.*

Refrein

*Per dag een hele daalder,
Oh, jongens wat een lol,
Zo af en toe de kolder,
Daar boven in ons bol.*

Refrein

*Wij kregen bij ons broodje
Een lekker bakje thee.
Zo pittig als een zoentje,
En daar doe je het maar mee.*

Refrein

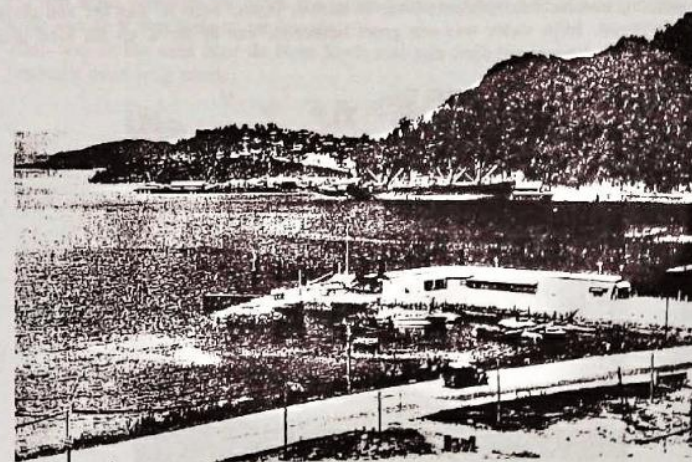
*Maar wie dacht ons te nekken,
Die had het lekker mis.
Wij blijven ondanks alles,
Zo fris als verse vis.*

Refrein

(tekst: Leo Herscheit, Ral Peries)

Om de feestvreugde te verhogen werd op de alom bekende Indische manier veel saté en bier geserveerd.

De kantine werd een belangrijk middelpunt van ons sociale leven. Het was, afgezien van onze krappe slaappleatsen in de barak, de enige "stek" waar wij ongestoord konden verblijven.

DETA-KANTINE

Maar, wij zouden er niet lang plezier van hebben; na enige tijd werd hij ons door de ambtenarij afgenomen. Hij werd platgegooid om plaats te maken voor een nieuw gebouw, de Jachtclub in de volksmond "de kietelent" genoemd.

In de eerste maanden dat ik als contractant werkte en nog gehuisvest was in het Kloofkamp, leerde ik een sergeant-majoor van het K.N.I.L. kennen, die naast onze barak woonde. Deze man was een verwoed jager en had dan ook wel vier vuurwapens in huis, n.l. twee gladlopen en twee omgebouwde M 95 karabijnen.

Al gauw maakte ik met hem de afspraak dat ik een van zijn wapens zou overnemen, een enkelloops Cal. 12, van het merk Ifer Johnson.

Het in het bezit krijgen van een jachtgeweer was in het Hollandia van toen een grote uitzondering. Je moest een aanvraag indienen bij de politie en pas na accoord kon worden overgegaan tot de aanschaf van het wapen. Van de \pm 800 man hadden er hooguit 24 een jachtgeweer. De politie zorgde ervoor dat het vuurwapen voor zes maanden in tijdelijk feitelijk bezit op mijn naam werd overgeschreven. Zodra aan de betalingsverplichting was voldaan, zou het mijn eigendom worden.

Na zijn demobilisatie werd de heer R. aangesteld als landbouwkundig ambtenaar in Kota Nica, waar hij de Landbouw Praktijk Cursus voor jonge Papoea's moest leiden. Daar werd ik door hem in de geheimen van de varkensjacht ingewijd en al gauw schoot ik daar mijn eerste tjèlèng (wild zwijn).

Het grootste deel van de buit verkocht ik aan Oma van Zuylen in Kota-Baroe, die eten leverde aan de DETA-jongelui die daar werkzaam waren. Met de opbrengst kon ik het geweer afbetalen.

Voor mij had het iets speciaals weer te kunnen jagen, want ik was het van oudsher gewend. Mijn vader was een groot liefhebber van de jacht, en als kind ging ik vaak mee.

Varkensjacht op Java, Wangon 1939

De patronen die ik met het geweer had meegekregen waren spoedig vershoten en Cal. 12 patronen waren in 1950 nog niet te krijgen, een probleem dat later toen de Heer Koch zijn handel in wapens en munitie begon, was opgelost. Dus moest ik wel een middel verzinnen om aan die broodnodige patronen te komen.

Zoals gezegd werkte ik in die tijd als tekenaar bij de G.W.H.

Op de plaatwerkerij was een Indo van de oude stempel werkzaam, oude Heer Thomas. Hij raadde mij aan om de patronen zelf te maken, ook het benodigde kruit en de lopers (grove hagel met een diameter van 6 t/m 9 mm). Hij had er zelf ervaring mee; het enige nadeel was een enorm rookgordijn na elk schot.

Mijn aanpak had een modern karakter. Allereerst moest ik van die tekenarij af, want om patronen te kunnen maken moest je bij een machine-bankwerkerij zijn. Al gauw was er ene Jan de Boer die de zaak van mij overnam en kon ik aan mijn volgende job als draaier bij de Heer Khün beginnen. Tussen het werk door was er genoeg tijd om te beunhazen.

De draaierij was voorzien van de modernste Amerikaanse draaibanken (Cincinatti) "met alles erop en eraan".

Van massieve messing staven draaide ik Cal. 12 patronen van 70 mm lang. Voor het slaghoedje gebruikte ik de nog niet afgeschoten hulzen van de Amerikaanse 30.03 ammunitie, die met kisten vol te vinden waren in de buurt van Km. paal 4, in een djoerang (ravijn) aan de rand van het Mangrove-bos. De huls werd in de spantang van de draaibank geklemd en met een fijne afsteekbeitel op 7 mm lengte afgestoken. Daarna werden de afgestoken delen licht persend in het kamertje van de huls gedrukt.

Na een serie proefschoten bleek dat je het beste resultaat had met drie ladingen kruit van de 9 mm Stengun ammunitie.

Toch was ik blij toen later de Heer Koch met zijn zaak begon en het maken van patronen overbodig werd.

Personeel diesel revisie gouv. werf Hollandia.
 DETA-jongens: Steenhuizen, P6 Verstege, Stam, Van der Bent,
 Ten Berge, De Jong, Joop Rijborst, Heuven von Stearling, Luister-
 burg, Dhouw en Jacobsen.

Toen ik op 22 mei 1950 werd aangesteld als bankwerker, had ik maar krap twee maanden als tekenaar gewerkt. Mijn verandering van job had dus meer te maken met mijn voorliefde voor de jacht dan met mijn ambities als machinebankwerker, toch zou ik er drie jaar blijven.

Bij mijn indiensttreding werkten er nog drie Zuid-Molukkers en een Papoea op de werf, die daar al werkzaam waren vanaf het vertrek van de Amerikanen uit Hollandia. Paatje Sahetapy was frezer in de bankwerkerij. Samu-Samu was dieselmonteur. Jan Tuangè was bezig een verrijdbare kraan te reviseren en de Papoea Marinus Jarisetou was bij ons manasje van alles.

Van de in totaal 175 man die bij de werf werkten waren er 120 DETA-jongens, zo'n 70%. Het was een dienstverlenend bedrijf met verschillende afdelingen, die zich bezig hielden met onderhoud en reparaties.

De DETA-werkers onderhielden de dieselgeneratoren, het hele wagenpark van Hollandia en alles wat maar stencilde, rekende en typte. Men hield zich op deze werf dus bezig met de meest uiteenlopende werkzaamheden.

DETA-werkers werden ook ingezet bij het opzetten van loodsen aan de haven, de huizenbouw in Hollandia en Kota-Baroe, het lossen van schepen, het repareren van wegen en bruggen, grondverzet met zwaarmaterieel, aanleg, onderhoud en reparatie van de energie voorzieningen (electriciteit en water), chauffeurs van vrachtwagens, bussen en personenauto's van diensthoofden.

Zij werkten op kantoor en voor de communicatie (PTT en de Radiodienst) en enkelen bij de voorlichting en de omroep.

Kortom, er was bijna geen aspect van het maatschappelijk leven te bedenken waar geen bijdrage van de DETA-werkers aan te pas kwam. Zij waren van alle markten thuis.

Wat men in dat opzicht over de DETA-contractanten geschreven heeft, geeft dan ook geen reëel beeld.

Joop van den Berg schrijft in "Een Mors'huis" (pag. 67).

Zij hadden het slecht gedaan, melden de dikke rapporten van de dienst Sociale Zaken. Nederlandse onderzoekers hadden vastgesteld dat zij "nauwelijks vakbekwaam" waren.

Voor het slavenwerk dat de meeste DETA-jongens moesten verrichten -schepen lossen, zand en grind rijden, wegen asfalteren en ander grondwerk- was niet zoveel vakbekwaamheid nodig. Spierkracht, uithoudingsvermogen en kunnen leven op een handje rijst met een zout visje was belangrijker.

Zoals eerder reeds is aangehaald, spreekt J. van Baal van "Jongeren die tewerkgesteld werden in alle technische diensten waarvoor zij bij benadering geschikt waren". Het werk wat zij afleverden noemt hij redelijk.

J.V. de Bruyn (Het verdwenen Volk, pag. 314) springt uit met zijn lovend commentaar op de "eenvoudige ongeschoolde jongelui", als hij zegt dat zij "goed werk leverden", maar voegt er dan meteen aan toe: "ondanks hun gekanker".

Dat er onder de DETA-werkers ook goed opgeleide vakmensen waren die met kennis van zaken hun werk deden en dat de DETA-groep in het algemeen een nuttige bijdrage leverde aan de opbouw van Nieuw Guinea wordt helaas meestal niets gezegd.

Uiteraard waren er ongeschoolden tussen ons, hetgeen te verwachten is als men jongeren contracteert, met een gebroken schoolopleiding, zonder ervaring.

De generaliserende, soms zelfs denigrerende manier waarop al deze jonge mannen, met een achtergrond en voorgeschiedenis die van persoon tot persoon vaak zo verschilde, achteloos op een hoop worden geveegd, is voor mij als ex-DETA contractant onbegrijpelijk.

Na een conflict met Trebels, mijn baas van de Instrumentmakerij nam ik op 14 oktober 1953 mijn ontslag.

Nu was ik voor het eerst "ambtenaar B.B." (Buiten Baan) en daar was ik niet rouwig om, want het vrije leven lokte mij.

Ik vertrok naar Hol-Tekan, aan de overzijde van de Humboldt-baai, om te leven van de jacht.

CONTACTEN NAAR BUITEN

Het koloniale Nederlands-Indië waar de DETA-contractanten vandaan kwamen, was een klassenmaatschappij. Raciale achtergrond, huidskleur, milieu en inkomen bepaalden tot welke "groep" men behoorde. In deze complexe samenleving hadden ook wij, Indische Nederlanders, onze plaats; wij wisten waar wij stonden op de maatschappelijke ladder.

Wie van ons als DETA-contractant in Nieuw Guinea kwam, onderging daar radicaal een verandering. Niet alleen waren wij geografisch ontworteld, zo'n vierduizend kilometer van huis, maar al gauw bleek ook sociaal ons leven drastisch veranderd.

Wij moesten ineens "koeliewerk" verrichten (zie "DE CONTRACTTIJD", het lied dat werd gezongen bij de opening van de DETA-kantine), voor een "Koelie-loon".

Wij leefden in omstandigheden die ronduit primitief te noemen waren.

J. van den Berg in MORS'HUIS (pag. 66)

.....waren zij met tientallen lotgenoten gehuisvest in de gigantische opslagloodsen van het vroeger Amerikaanse bevrijdingsleger. De eerste keer keer dat ik zo'n DETA-barak binnenging staat me nog helder voor de geest. Nooit eerder zag ik iets dat zo geleken had op het Japanse interneringskamp. De houten britsen, de lange rij smoezelige klamboe's en aan het hoofdeinde van ieder "bed" de kastjes met keukengerei en kleding.

Toch moet met nadruk gezegd worden: het waren niet zozeer de werk- en leefomstandigheden die een bron van ongenoegen voor ons vormden. Wij jongeren waren opgegroeid tijdens de Japanse bezetting, wij hadden de bersiap-tijd doorstaan. We konden tegen een stootje en stelden niet zulke hoge eisen.

De verbazing en daarna de teleurstelling lagen in wezen op een ander vlak. Wij waren vertrokken -of weggevlucht- uit een land waar wij ons vanwege onze Nederlandse afkomst niet langer veilig en gewenst voelden.

In Nieuw Guinea, onder Nederlands gouvernement, dat ons als arbeidskrachten graag wilde hebben, zochten wij onze toevlucht en toekomst. Wij verwachtten dat wij, zo niet verwelkomd, dan toch op zijn minst geaccepteerd zouden worden als degene die wij van oudsher waren geweest vanwege onze Nederlandse afkomst. Maar daarin kwamen wij bedrogen uit. Dit was des te meer teleurstellend daar de meeste bestuursambtenaren die met ons te maken kregen eveneens afkomstig waren uit het voormalig Nederlands-Indië. Zij hadden ons, Indische jongens, toch beter moeten kennen en kunnen begrijpen wat er onder ons leefde.

Dat was niet zo, helaas! De bestuurders schiepen een sfeer van afstand en wantrouwen. Zij waanden zich nog steeds in de koloniale periode van weleer, in plaats van met de tijd mee te gaan. Van direct contact was geen sprake. Toch waren zij goed op de hoogte van wat er leefde in de barakken, vermoedelijk via

een contactpersoon die zij onder ons plaatsten. Wellicht bestond de vrees voor politieke agitatie. Wij kregen de indruk dat zij ons niet vertrouwden, terwijl wij juist -en dat waren de meesten- zeer gezagsgetrouw waren. De Indonesische geheime dienst heeft, wat later bleek ook enige agenten onder de DETA-jongens gehad.

Het enige wat onze belangstelling had, was met rust gelaten te worden en een eigen toekomst op te bouwen om de familie, in Indonesia achtergebleven, over te laten komen. Dit doel is enkelen gelukt.

De verstandhouding met het bestuur werd er niet beter op doordat wij niet werden gekend en geraadpleegd in zaken die ons betroffen. Men sprak en besliste over ons, echter zonder ons. Zo zag het bestuur er geen bezwaar in om ons DETA-contractanten bij de G.W.H. te laten werken onder een directeur die als politiek delinquent naar Nieuw Guinea was gestuurd.

Maar toen enige jaren later technici van de marine op de werf aangesteld werden, was het kennelijk niet acceptabel dat zij een collaborateur in een leidinggevende positie boven hen geplaatst kregen.

De directeur in kwestie werd ijlings verwijderd en kreeg een andere overheidsfunctie, hij werd hoofd van 's Lands Magazijnen.

Ook met deze maatregel werden de gevoelsnormen overschreden, hij werd de meerdere van zijn vroegere chef.

Terugblikkend geeft het een wrang gevoel dat het bestuur wel rekening hield met de marine mensen en niet met ons.

Bij het bezoek van een parlementaire delegatie uit Nederland aan Nieuw Guinea in 1953 werd door ons op de wanden van onze barakken de nodige protestleuzen geschreven, o.a.:

DE MENS WIKT, MAAR DE H.P.B. BESCHIKT.

J. van Baal meldt in deel 2 van Ontglipt verleden (pag. 326) over de directeur in kwestie:

Hij was in Berlijn toen de Europese oorlog uitbrak en gecharmeerd door het Duitse aplomb dat het Europa beschermen zou tegen de communistische dreiging, was hij in Duitse krijgsdienst getreden. Als luitenant had hij deelgenomen aan de strijd om Stalingrad. Een stukje romantiek - zoveel van die "fouten" waren romantici - dat hem duur te staan is gekomen. Wel, hij was ter "Wiedergutmachung" naar Nieuw Guinea gezonden en hij heeft het echt "wieder gulgemacht".

Wat een begrip spreekt er uit deze woorden van oud-gouverneur Van Baal! Had den de bestuursambtenaren in die tijd maar een fractie van dat begrip voor de DETA-werkers kunnen opbrengen, dan was onze verstandhouding met het bestuur beter geweest.

Wij werden als DETA-contractanten door het bestuur niet serieus genomen. Zo werd ons de DETA-kantine, die wij zelf hadden gebouwd en die onze enige eigen plek was, zonder enig overleg afgenomen (in ruil voor een barak), om plaats te maken voor de "Jachtclub" van de Bestuursambtenaren, die wel iets zagen in de mooie plek aan de baai. Alleen via een ballotage-commissie kon je lid van de Jachtclub worden, dus voor ons DETA-jongens voortaan verboden terrein. Later, op Koninginnedag 1956, zou zich in de Jachtclub een incident voordoen dat de nodige deining veroorzaakte. J. van den Berg vermeldt het hoofdstuk "Feest in de Jachtclub" van Een Mors'huis.

Rudi was hun ongekroonde leider, hij was klein en gedrongen, altijd in het zwart gekleed en met lange donkerblonde lokken tot op de schouders (...). Nog geen maand geleden had Rudi, nadat hij twee weken in de gevangenis heeft gezeten, omdat hij de havenmeester een kaakfractuur had geslagen, mij in het restaurant Entje Foe half aangeschoten toevertrouwd: "Geen zin meer, Frank, dit rotland. Ik verkoop mijn motor maar en ga sparen om naar Holland te gaan. Die witte gladkokers, zoals jij, die winnen hier altijd. Heus joh, altijd."

Koninginnedag werd in Hollandia veelal uitbundig gevierd en het was een dag van verbroedering. Een aantal DETA-jongens dachten dat zij op deze dag ook welkom zouden zijn in de Jachtclub. Een getuige schrijft over de ware toedracht:

Bij de Jachtclub werd het Oranjebal gehouden. Enige DETA-jongens hadden zin om ook feest te vieren. De toegang werd door die havenmeester ontzegd. Door zijn manier van optreden trokken de jongelui zich onbevredigd terug. Een dag later kwam Rudi uit ongenoegen verhaal halen. De emoties laaiden hoog op, en de havenmeester kreeg een klap die hem een gebroken kaak opleverde. Een hele heisa was het gevolg.

Ongetwijfeld heeft de wrok over het in beslag nemen van de vroegere DETA-kantine een rol gespeeld bij de confrontaties tussen de leden van de Jachtclub en ons.

Verwijzend naar het citaat over de "ongekroonde leider" moet voor de volledigheid vermeld worden dat die er in de DETA-groep niet was. Wel waren er enige personen die door hun gedrag en levenswandel het respect van de groep genoten en naar wie zij luisterden als dat nodig mocht zijn.

Het bestuur schilderde de DETA-werkers af als agressief en niet tolerant. Onze houding tegenover het gezag was er inderdaad een van onverschilligheid geworden. Hoe minder wij met hen te maken hadden, hoe liever het ons was. Wij hadden niets te verliezen, onze toekomst was vaag en naar buiten toe gingen wij ons roekeloos en onverschillig gedragen.

Dat was niet altijd zo geweest. In het begin van ons verblijf in Nieuw Guinea was de sfeer rustig; we waren bezig te wennen aan de nieuwe omstandigheden en

dachten alleen aan wat voor ons lag, aan de mogelijkheden een toekomst op te bouwen, om familie te laten overkomen. Maar de verwachtingen gingen veelal niet in vervulling. Voor velen leverde het onoverkomelijke problemen op om familie, echtgenote, verloofde te laten overkomen. Toezeggingen genoeg! Elke vertegenwoordiger die voor het werven van DETA-werkers was aangesteld had zijn eigen vorm van voorlichten. De jongens uit Makassar hadden b.v. een andere versie te horen gekregen dan de jongens uit Soerabaja. Nooit stond er iets zwart op wit. Toch had het voor het vertrek naar Nieuw Guinea haalbaar geleken je familie te laten overkomen; het was iets dat je wel zou regelen als je er was. Maar de werkelijkheid bleek anders. Wie zijn weg naar de betreffende instantie had gevonden, was er nog niet. Je moest kunnen aantonen dat je je familie kon onderhouden, dat je huisvesting voor ze had. Dat was gedurende de contractperiode geen kleinigheid. In de praktijk bleek dat het werken in groepsverband - b.v. met een aantal broers - en daarbij de juiste contacten en een dosis improvisatie - en organisatietalent noodzakelijk waren om overkomst van familie en geliefden te realiseren.

Een andere bron van frustratie was dat na enige tijd de postverbindingen vanuit Indonesië verbroken werden. Daardoor werd het niet mogelijk contact met je achtergebleven familie te houden.

Al deze factoren, en niet in het minst de afwijzende houding van het bestuur, resulteerden in een groeiende onvrede, die bij de minste of geringste provocatie tot uitbarsting kwam in de vorm van vechtpartijen.

Een plek in Hollandia waar de gemoederen verhit konden raken was de bar van Omlo.

Tegen een uur of vijf in de middag kwamen wij binnen druppelen om een biertje te pakken. Later op de avond wanneer er een groepje schepelingen van een boot in de haven een verkeerde opmerking maakte had je het gedonder aan de gang; ook bij feestjes kwam dit wel eens voor.

Een escalatie tussen een groep DETA-jongens en Marine-lui deed zich 31 augustus 1950 voor in het Stockershuis, een ontmoetingscentrum aan zee in de buurt van Berg en Dal. Het moet een historisch gevecht geweest zijn, want wanneer Hollandia ter sprake komt, wordt het aangehaald.

De bar van Omlo

Toch mogen wij niet generaliseren, velen van ons hadden marine mensen als collega en vriend, vooral zij die op de G.W.H. hadden gewerkt. Zulke incidenten hebben ongetwijfeld bijgedragen tot de reputatie van vechtersbazen en stoere motorhelden bij de buitenwacht. Toch is het nodig om fictie en feiten te scheiden. Er werd gevochten, uit frustratie en onvrede over de beroerde omstandigheden en door ontbreken van vooruitzichten. Dit gebeurde incidenteel en door enkelingen, en beslist niet op de schaal die de schrijvers doen vermoeden. Ook motoren behoorden niet tot de standaarduitrusting van de DETA-werkers, want daar hadden zij eenvoudig het geld niet voor. Pas na een jaar of vijf,

toen zij beter begonnen te verdienen, schaften sommigen zich een motor aan, niet om door de stad te paraderen, maar als praktisch vervoermiddel om zich buiten Hollandia te kunnen begeven. "Playboy" en "Esquire" (zie citaat J. van den Berg in de inleiding) werd door ons niet gelezen; "Playboy" bestond zelfs nog niet. Het is beslist niet de bedoeling de indruk te wekken alsof de DETA-jongens uitsluitend onschuldige bloedjes waren; wel is getracht hier duidelijk te maken dat er achter de botsingen en vechtpartijen ook dieperliggende oorzaken waren aan te wijzen, die door de toenmalige bestuurders niet werden onderkend. Zij kenden de DETA-jongens niet, begrepen hen dus niet en deden ook niet de geringste moeite om hen te leren kennen, laat staan te begrijpen.

Wie wel de moeite namen bij ons langs te komen waren een pastoor, Peter van Diepen en een dominee, Ds J.F. Jense. Zij waren niet aangesteld om over ons te "zielzorgen", maar zetten zich uit eigen beweging voor ons in, ook in praktisch opzicht. De pastoor was nog vrij jong. Hij was, als katholiek priester, vreemd genoeg gehuisvest in een voormalige mesdjid (moskee), in de buurt van de familie Baier. Hij deed zijn uiterste best om voor ons iets te betekenen, maar zelf kon hij aan onze situatie ook niet wezenlijk iets veranderen. Hij was de oprichter van onze sportvereniging Antenor (Trojaanse held). Dominee Jense legde in zijn pogingen onze omstandigheden te verbeteren contact met het C.N.V., waaruit op den duur zelfs de oprichting van een Christelijk vakverbond op Nieuw Guinea is voortgekomen. Toen hij vernam dat sparen de jongens onmogelijk werd gemaakt doordat de bank in Hollandia een vergoeding eiste voor het inleggen van spaargeld, wist hij van het leger een brandkastje los te krijgen, waar zij hun spaargeld in konden bewaren.

Toen wij na enige jaren onze plaats in de samenleving hadden gevonden, behoorden de woelige tijden tot het verleden. Er had langzamerhand een verschuiving plaatsgevonden in de sociale verhoudingen en daarbij was het gevoel van doeleloosheid dat er enige tijd bij sommigen heerste verdwenen. Wij waren gerespecteerde leden van de maatschappij geworden, waarin wij onze functie vervulden en onze verantwoordelijkheid hadden.

Een niet onbelangrijk deel van ons sociale leven was onze verhouding met de vrouwelijke leden van onze maatschappij. Daarvoor is een korte terugblik nodig op de complexe manier waarop wij opgroeiden in het koloniale Nederlands-Indië. Het maakte in sociaal opzicht een groot verschil uit van welke raciale achtergrond je vader en/of moeder was. De opvoeding die je thuis kreeg hing daar uiteraard ook mee samen en een belangrijk onderdeel daarvan was de omgang met de andere sekse.

Zelf groeide ik op in een omgeving met een Indonesische moeder en een genaturaliseerde Nederlander van Belgische afkomst. Voor zover ik mij herinner werd er thuis niets aan seksuele opvoeding gedaan; dat was in de kringen waaruit mijn moeder stamde ongebruikelijk. Mijn kennis hierover deed ik op bij bedienden, vrienden en uit boeken.

Wat zagen wij Indo-Europese kinderen om ons heen? Een bonte verzameling mannen en vrouwen met Aziatische en Europese kenmerken, die in het openbare maatschappelijke leven met elkaar te maken hadden en "neutraal" met elkaar omgingen, maar die onderling, in de privésfeer, een klassenmaatschappij kenden met rangen en standen die strikt gescheiden bleven.

Een relatie tussen een blanke man en een inheemse (Indonesische) vrouw werd door zijn groep afgewezen. De praktijk van het leven was echter dat in Nederlands-Indië veel blanke mannen een relatie hadden met een vrouw uit het land, al dan niet in de vorm van een huwelijk. Hun morele houding ten opzichte van die relatie was vrijwel zonder uitzondering hypocriet, zeker als het een huwelijk betrof. Immers, in het openbaar vertoonden zij zich zelden samen en bij officiële gelegenheden werd de vrouw thuisgehouden, weggestopt.

Zeer afwijzend reageerde de blanke koloniale samenleving wanneer een Nederlandse vrouw een relatie had met een Indonesische man; dan werd zij door haar landgenoten genegeerd. Van Indonesische zijde kwam dezelfde reactie.

Ook bij de Indo-Europeanen speelde dit rassenonderscheid een rol, zij het in mindere mate; ook in dit geval waren er gelukkig uitzonderingen op de regel.

Bij de Indische Nederlanders gold een strenge moraal t.a.v. de andere sekse. De jongens werd vooral bijgebracht om respect en achting te tonen voor het vrouwelijk geslacht. De meisjes onder ons werden heel beschermd opgevoed. Alleen naar feestjes gaan, bijvoorbeeld, was er niet bij. Een meisje werd door haar moeder of een van haar broers gechaperonneerd, ook als ze uitging met haar vriend of verloofde.

Veelal werd er getrouwd binnen de eigen groep. De ouders hadden veel invloed op de partnerkeuze van hun kinderen. Aan status en afkomst werd veel waarde gehecht; vooral een vaste baan met een goed pensioen was een pré.

Tijdens de Japanse bezetting, met zijn rampzalige gevolgen voor de Nederlands-indische samenleving en in de nog beroerder revolutietijd die erop volgde, werden al deze waarden zwaar op de proef gesteld.

In Nieuw Guinea, echter, werd er teruggerepen op de normen van vroeger, voor de oorlog.

Zoals gezegd schommelde onze leeftijd rond de twintig jaar. Enige honderden waren jonger, de meesten ouder. Velen van ons hadden in Indonesië nog een meisje en waren verloofd, velen waren getrouwd; de jongsten waren meestal nog "vrij". Tijdens het eerste jaar van het contract moesten wij ons nog aanpassen aan het nieuwe leven in Nieuw Guinea en hield dat ons nog bezig.

De postverbindingen tussen Nieuw Guinea en Indonesië functioneerden in de jaren '50-'52 nog redelijk goed. Tussen de jongens en het thuisfront was een drukke correspondentie over en weer en wij begonnen pogingen te ondernemen om ouders en geliefden naar Nieuw Guinea te laten overkomen. Zoals eerder gezegd, was dit geen eenvoudige zaak.

Ondanks de toezeggingen die ons tevoren waren gedaan konden slechts enkelen uit de DETA-groep hun ouders en geliefden laten overkomen, omdat zij toegang hadden tot de officiële instanties die dit konden regelen. De meesten is het niet gelukt. De getrouwden die er niet in slaagden vrouw en kinderen te laten overko-

men, keerden veelal uit wanhoop terug naar Indonesië.

De sociale omstandigheden in het Nieuw Guinea van 1950 waren voor onze groep eigenlijk abnormaal: wij waren met honderden vrijgezellen en er waren slechts enige tientallen huwbare meisjes, dus was het, nog voorzichtig uitgedrukt, een verhouding van 10 : 1. Daarbij kwam dat wij bepaald geen ideale huwelijkskandidaten waren, met ons "loon" van bruto f 1,50 per dag (van dit vorstelijk salaris moest ook nog vijf procent loonbelasting af) en zonder enige vooruitzichten.

De menselijke natuur bekommert zich echter niet om zulke zaken. Het feit alleen al dat wij als DETA-werkers naar Nieuw Guinea gingen, onderscheidde ons als pioniers die de overtuiging hadden dat ze in dit nieuwe land een bestaan konden opbouwen. De enkele huwbare meisjes die in Hollandia aanwezig waren, hadden dan ook meteen verkering en waren al heel gauw getrouwd.

Het Gouvernement "leefde met ons mee" en liet in 1952 een dertigtal Indische meisjes uit Indonesië toe, onder wie zo'n twintig verpleegsters die in de grotere plaatsen in Nieuw Guinea werden aangesteld. Ook uit die groepen zijn er velen met DETA-jongens getrouwd. Ondanks die maatregel bleef een deel van de "vrije jongens" van Hollandia vrijgezel.

Een van de grote toko-houders, een Chinees, diende bij het gouvernement een verzoek in om Chinese meisjes uit Singapore te laten overkomen. Hij, als Aziaat, vond het de normaalste zaak van de wereld dat er tegemoet gekomen zou worden aan een bestaande behoefte. Waarschijnlijk dacht hij niet alleen sociaal; ook economisch zou het hem geen windeieren leggen. Het verzoek werd echter afgewezen.

Naarmate de tijd verstreek, verslapte het contact met het thuisfront. Ook veranderde het politieke klimaat. Door het geschil omtrent Nieuw Guinea tussen Nederland en Indonesië werden er rechtstreekse postverbindingen verbroken en was contact alleen nog mogelijk via tussenpersonen in Singapore. Men verloor het vertrouwen in een hereniging en raakte hierdoor in een isolement. In enkele gevallen leidde dit tot zelfmoordpogingen. Alleen goede vrienden wisten wat er zich afspeelde en boden hulp.

Gezelligheid en warmte werd gezocht bij de aanwezige gezinnen. In enkele gevallen ging de vrouw des huizes een nieuwe relatie aan of ontstond er een driehoeksverhouding.

Voor de familie die in Indonesië was achtergebleven, werd de situatie hopeloos. De confrontatiepolitiek die Indonesië voerde om Irian-Barat in te lijven, had tot gevolg dat de daar nog aanwezige Indische Nederlanders en Nederlanders werden geboycot, uitgejouwd en getreiterd. In 1957 werden de Nederlandse bedrijven genationaliseerd en de Nederlanders het land uitgezet. Duizenden Indische Nederlanders verlieten noodgedwongen hun geboorteland en vertrokken naar het hun onbekende Nederland.

Een gevolg van deze tragedie was echter wel dat er weer schriftelijk contact met de familie, die nu in Nederland was, mogelijk werd.

Er waren jonge mannen die zich alles ontzegden - tot zelfs maaltijden toe - en zo het geld bij elkaar spaarden om uiteindelijk hun geliefden uit Indonesië terug te zien in Holland.

De reis naar Nederland per boot kostte toen al vijftienghonderd gulden. Door de vele overplaatsingen in Nieuw Guinea kwamen de ex-DETA-contractanten in aanraking met Papoease, Ambonnesische en Indochinese meisjes en vrouwen. Uit het contact met meisjes uit die groepen zijn ook huwelijken voortgekomen. In het begin van de jaren zestig kwamen er veel jonge Nederlandse vrouwen naar Nieuw Guinea om er te werken in de gezondheidszorg en bij het onderwijs. Ook van hen is er een aantal met ex-DETA-jongens getrouwd, terwijl ze vóór hun uitzending nog wel gewaarschuwd waren niet met ons om te gaan - zo zwart werden wij inmiddels afgeschilderd. De ironie was dat wij juist bewust geen aandacht aan deze blanke vrouwen besteedden.

Toch kunnen wij onmogelijk zo slecht geweest zijn als de negatieve publiciteit wel deed voorkomen. Als men bedenkt dat wij met zo'n achthonderd jonge, ongetrouwde mannen op elkaar gepakt moesten leven - wat op zich al geen normale situatie is - en dat het aantal huwbare meisjes daarmee een verhouding van 1 op 10 vormde, is het, achteraf gezien, een wonder te noemen dat de onvermijdelijke frustraties nooit tot uiting zijn gekomen in agressief of gewelddadig gedrag jegens vrouwen. Van aanrandingen of verkrachtingen is niets bekend.

Uiteraard kon het handjevol meisjes dat er in Hollandia te zien was op onze warme belangstelling rekenen en enig stoer gedrag was ons natuurlijk ook niet vreemd - maar bij welke jongeren in een groepsverband is dat anders?

Samenvattend kunnen wij rustig stellen dat wij bezig waren met de opbouw van een multiraciale samenleving.

Het spijt mij nog steeds dat deze volksplanting niet de kans heeft gehad zich blijvend in Nieuw Guinea te vestigen. Dan zouden wij Indische Nederlanders zijn uitgegroeid tot een zelfbewust Nieuwguinees volk.

NA DE CONTRACT-PERIODE

Om een land als Nieuw Guinea bestuurlijk te organiseren waren er verschillende diensten nodig. Deze werden in de loop van de tijd opgebouwd en verbreed. Voor de tweede wereldoorlog had het Bestuur in Manokwari gezeteld. Na de oorlog werd Hollandia hiervoor uitgekozen. Hollandia had het nadeel dat het niet centraal gelegen was, maar door hetgeen de Amerikanen aan gebouwen, voorzieningen en materieel hadden achtergelaten viel de keus uiteindelijk op Hollandia als hoofdstad van Nieuw Guinea, met een Gouverneur als gezagdrager, bijgestaan door acht diensthoofden. De betreffende diensten waren de volgende:

1. Binnenlandse zaken
2. Financiën
3. Sociale zaken
4. Gezondheidszorg
5. Culturele Zaken
6. Landbouw en Visserij
7. Verkeer en Energie
8. Waterstaat en Opbouw

Het Gouvernement was dan ook de grootste werkgever en veel DETA jongens werden na het verloop van hun contract opgenomen bij de verschillende diensten. Bij elke dienst waren zij vertegenwoordigd in de lagere- en middelbare rangen. Als voorbeeld van de verschillende diensten waarvoor men zoal werkzaam kon zijn, plaats ik hier het verhaal van R.C. Persies, die mij in telegramstijl zijn belevenissen in Nieuw Guinea heeft beschreven:

Na aankomst met de Poelau Laut in Nieuw Guinea naar het Kloofkamp, barak-indeling: klein model Quonset-hut (z.g. Romney-hut) met ongeveer tachtig man. Veldbed installeren en middageten. Het schip waarmee gereisd was lossen; dat moest gebeuren met steekwagens en/of op de rug naar de havenloods.

Volgende tewerkstelling: oude huizen te Berg en Dal opkrikken en waterpassen; daarna oude koeienstal ontmeten en afbreken i.b.v. bouw gouvernementshotel Berg en Dal.

Daarna met een ploegje een periode bij Gouvernementswerf (G.W.H.) in de plaatwerkerij/pijpfabriek tewerkgesteld, waarna spoedig in daglonersfunctie overgenomen met iets beter loon, f 3,60 per dag uibetaald en voedingsgeld indien huisvesting/voeding buiten de barakken mogelijk was.

De nieuw gebouwde DETA-kantine aan de waterkant gedaan in werk- en vrije tijd. Werd na grandioze opening al spoedig afgenomen in ruil voor een stuk barak, z.g. wegens "bereikbaarheid". De riante kantine aan de waterkant was goed geschikt voor de "jachtclub" van de hoofdamttenaren enz.

Bij de G.W.H. na een periode plaatwerkerij overgeplaatst naar afdeling constructie voor de bouw van een zelfvarende ponton, welke moest dienen voor de "Sentani-veerdienst" over de lengte van het

Sentani-meer, ten behoeve van exploitatie van een landbouwproject te Genjem en als communicatie- en transportgelegenheid voor de grote Papoea-dorpen aan het meer.

Deze ponton werd in segmenten over de weg getransporteerd en weer samengesteld en afgebouwd op de lokatie die later restaurant Meerzicht zou worden (opleggerchauffeur Dick Bakker).

Tijdens deze afbouwperiode gehuisvest in een tent met de gehele bouwploeg: A. Hönne, J. Cremer, Van Wardenaar, R.C. Persies e.a. Gereedekomen, na proefvaart overgedragen aan het Binnenlands Bestuur en mee overgegaan in dienst van het B.B. te Hollandia, in de functie van kapitein/stuurman, met assistent Wyatt van de motorkamer. Na enige maanden in genoemde functie door meningsverschil met het diensthoofd Lamers, op staande voet ontslag genomen (waarbij ook de huisvesting aan de Motorpool-barak te Kota Baroe verlaten moest worden) en naar Hollandia verhuisd.

Te Hollandia reeds geruime tijd een woonwagen (nog niet opgeknapt) op het erf van de familie Baier beschikbaar, waar dus intrek kon geschieden. De volgende dag in dienst van Havenwezen Hollandia. Functie: 2e machinist varend drijvend materieel.

Collega's C. van Abcoude en J. Hornüing.

Project: Bouw van een soortgelijke ponton i.b.v. de haven Manokwari.

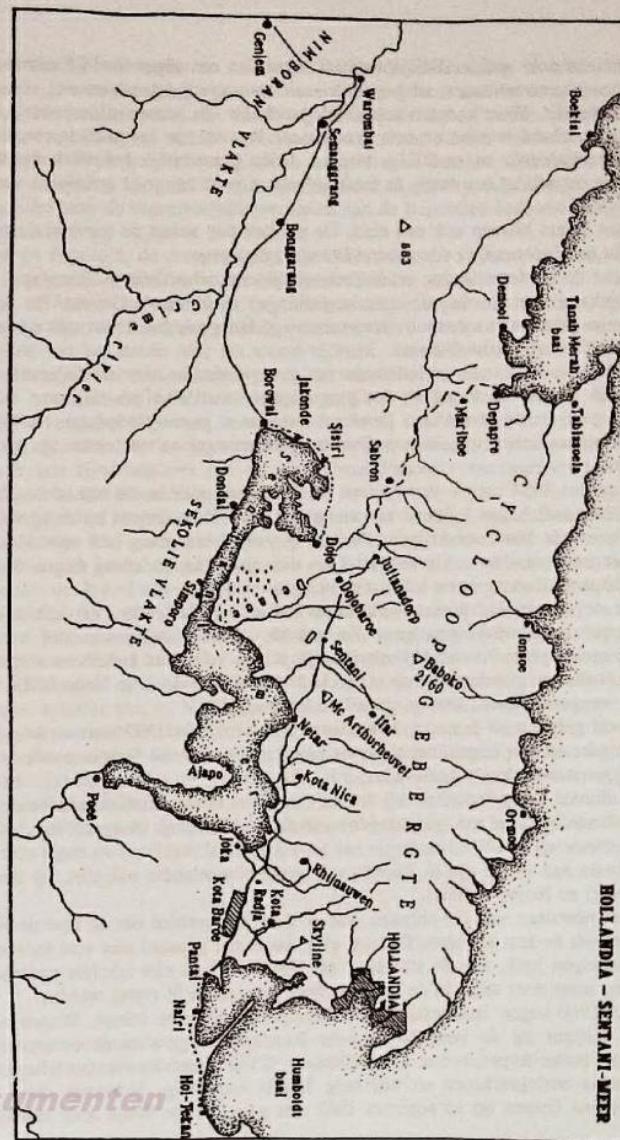
Na afbouw en proefvaart op het dek van een vrachtschip van de Rotterdamse Lloyd gehesen en naar Manokwari vervoerd. Op de rede van Manokwari langsij gelost; vaarklaar gemaakt en bemand door C. van Abcoude, J. Hornüing en R. Peries. Op de ponton werd tegelijk een lading Nederlands stamboekvee gelost voor de kolonisten in Manokwari. Het vee, zowat dol bij het zien van land, stormde de ponton af, een Manokwari-kolonist met zich mee sleurend.

Te Manokwari een paar weken gebleven voor de afwerking e.d. en het vinden van vast personeel voor de ponton aldaar. Retour Hollandia en overgestapt naar Dienst Zeevisserij, in functie van 2e machinist m.s. Hollandia, voor het behalen van vaartijd die nodig was om examen te doen voor hogere rang van scheepswerktuigkundige. Slechte tijd gehad aan boord, na drie maanden alleen voorschot op loon, omdat in thuishaven van Manokwari de administratie nog niets wist van de indiensttreding; ontslag genomen en op eigen gelegenheid per K.P.M. terug naar Hollandia.

J. Hornüing intussen overgegaan naar Dienst van Scheepvaart, aangesteld als instructeur op de Lagere Zeevaartschool te Hamadi; kon van dienstwege naar Nederland voor het examen 4e werktuigkundige Grote Handelsvaart zijn functie 5e werktuigkundige was vacant, dus in dienst van Scheepvaart in genoemde functie. Op de Lagere Zeevaartschool als waarnemend Cdt. Assistent voor praktische lessen van E.E. Alexander.

Als gevolg van bestedingsbeperking overgeheveld naar de Burgerluchtvaart.

R. Peries is bij de Burgerluchtvaart gebleven tot aan de overdracht van Nieuw Guinea aan de U.N.T.E.A.

Er waren ook veel ex-DETA contractanten die een eigen bedrijf opzetten; ze werden pluimveehouder, of begonnen een houtzagerij, steenhouwerij, transport- of taxibedrijf. Weer anderen zaten in de landbouw, de horeca of de handel. Langzamerhand werden er ook steeds meer Papoea's in het arbeidsproces opgenomen. Papoea's en ex-DETA mensen deden gezamenlijk het werk dat Nieuw Guinea maakte tot een rustig en leefbaar gebied waar het goed verblijven was.

Helaas kwam hieraan ook een eind. De politiek had sedert de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië in december 1949 niet stilgestaan.

Tijdens de conferentie van de Nederlands-Indonesische Unie in maart/april 1949 te Djakarta voerden de ministers besprekingen over Nieuw Guinea. De partijen kwamen echter niet tot een overeenstemming; Indonesia hield vast aan zijn eis tot overdracht van Nieuw Guinea.

Ondertussen was men in Indonesia bezig de deelstaten van de federatie onder centraal bestuur te brengen. Dit ging gepaard met veel geweld, o.a. in Zuid Celebes en in de Molukken. Deze gebeurtenissen gaven Nederland, en hiermee het Gouvernement van Nieuw Guinea, een adem Pauze om orde op zaken te stellen.

In augustus 1954⁴⁵ (negen jaar tevoren had Indonesia zich in die maand onafhankelijk verklaard) begon Sukarno zijn campagne om Nieuw Guinea op de agenda van de Verenigde Naties te krijgen. De uitslag van de stemming had voor Indonesia een negatief resultaat. Als antwoord op deze politieke nederlaag begon Sukarno met beperkte Indonesische infiltraties in Nieuw Guinea.

Voor de nog in Indonesia verblijvende Indische Nederlanders had dit politieke steekspel catastrofale gevolgen. Ze werden vijandig bejegend, met pesterige maatregelen geconfronteerd en uiteindelijk pakten velen hun koffers en vertrokken naar Nederland, al dan niet op voorschotbasis, d.w.z. door de Nederlandse regering voorgeschoten en later in gedeelten terugbetaald.

Na veel gelobby en propaganda waren er uiteindelijk in 1957 eenentwintig Afro-Aziatische landen bereid het slepende conflict over Nieuw Guinea opnieuw voor te leggen aan de Verenigde Naties.

Ook ditmaal kreeg Indonesia bij de stemming niet de vereiste meerderheid achter zich en volgde er een gedwongen uittocht van de nog overgebleven Indische Nederlanders.

Indonesia had in die tijd te kampen met grote binnenlandse onlusten, op Sumatra (Padang) en Noord Celebes.

Na het neerslaan van die onlusten was er weer gelegenheid om de kwestie Nieuw Guinea uit de kast te halen. Ditmaal ging dat echter gepaard met veel redevoeringen in eigen land, met de strekking dat Nieuw Guinea niet middels onderhandelingen, maar door strijd in de moederschoot teruggebracht moest worden.

Vanaf 1960 begon Indonesia zich te bewapenen op grote schaal. Binnen enkele jaren hadden zij de beschikking over Russische lange-afstandbommenwerpers, Duitse motor-torpedoboten, Amerikaanse C130 Hercules-transportvliegtuigen, Italiaanse oorlogsschepen en nog enig Engels wapentuig. Indonesia stond klaar om Nieuw Guinea op 16 augustus 1962 met geweld in te lijven door middel van

een militaire actie onder de codenaam Djajawidjaja. Gelukkig is deze confrontatie, die aan beide zijden ontzettend veel levens gekost zou hebben, niet doorgegaan, omdat Indonesia zijn zin kreeg dankzij de Amerikaanse steun onder de Kennedy's. Het plan van de Amerikaanse diplomaat Bunker werd aanvaard en op 1 oktober 1962 werd Nieuw Guinea overgedragen aan het tussenbestuur van de VN, de United Nations Temporary Executive Authority (UNTEA), waarna zes maanden later de soevereiniteitsoverdracht aan de Republiek Indonesia volgde.

Met de Papoea's, de oorspronkelijke bewoners van dit uitgestrekte land, werd bij al deze politieke machinaties feitelijk geen rekening gehouden.

Ook zij hadden gedeeltelijk de Japanse bezetting meegemaakt. Daarna, tijdens de kortstondige Amerikaanse periode, moesten zij de onvoorstelbaar grote sprong maken van het stenen naar het atoom-tijdperk. En na de Amerikanen kwamen er weer nieuwe mensen, afkomstig van de verschillende eilanden van de Indonesische Archipel: de Indische Nederlanders. Toen de Papoea's net aan die nieuwe bevolkingsgroep begonnen te wennen, verlieten deze op stel en sprong het land waar zij meer dan tien jaar gastvrijheid hadden genoten. In die jaren waren zij, zoals een Nimborannees het zei, voor veel Papoea's van amberri tot bërêndê geworden: van vreemdeling tot broeder.

Nederland had toegezegd Nieuw Guinea voor te bereiden op onafhankelijkheid en dus hebben de Papoea's even mogen ruiken aan een toekomstig zelfstandig West Papoea; een kortstondige droom die een nachtmerrie zou worden toen Indonesia als nieuwe kolonisor hun land in bezit nam. Een grote groep Papoea's vertrok na overdracht van hun gebied naar Nederland, waar zij een regering in ballingschap hebben gevormd. Tot op de dag van vandaag strijden zij als de O.P.M. (Organisasi Papua Merdeka) voor hun onafhankelijkheid.

In 1969 werd onder de Papoea's een volksstemming (musjawarah) gehouden onder toezicht van de Verenigde Naties. Er kon gekozen worden tussen aansluiting bij de republiek Indonesia of een onafhankelijke staat West Papua. De uitslag was voorspelbaar: de Papoea's stemden voor aansluiting bij Indonesia, want in werkelijkheid stonden zij onder zware druk van de in Nieuw Guinea aanwezige Indonesische militaire macht.

Nu, in 1996, vecht de O.P.M. in de binnenlanden van het huidige Irian-Barat nog steeds tegen de republiek Indonesia voor een eigen staat: West Papua

HET VRIJE LEVEN

Gedurende mijn contracttijd en enige jaren daarna was ik in vaste dienst bij de G.W.H. Op vrije dagen en in korte vakanties ging ik graag jagen.

Vooraf de bacobaco (mangrove-bossen) in de Jautefa-baai, in de buurt van Nafri, behoorden tot mijn favoriete plekken. In die bossen waren toentertijd bijvoorbeeld duizenden kumkums (Ducula - een grote duivensoort) te vinden. Het eigendomsrecht van deze mangrovebossen berustte bij de inwoners van Enggros en Tobati.

Ely, een oude Papoea uit Enggros haalde mij op die vrije dagen af. Ik liep van Hollandia via het invasiestrand Hamadi naar een kleine baai, gelegen aan het uiteinde van Tandjung Pie, vanwaar Ely mij met zijn vlerkprauw via Enggros naar de mangrovebossen roeide; wanneer de wind gunstig was gebruikte hij soms het kleine zeil. Ik bracht brood mee en sauries (haring in tomatensaus), waar hij verzot op was. Op zo'n dag schoot ik soms twintig kumkums, die hij ondertussen schoonmaakte.

Bij eb staken de steltwortels van de mangrove boven de modder uit.

Op enige plaatsen in de bossen zag je duidelijk waar de salvatoren (warme zwavelbronnen in zee) waren, die naar moerasgas roken en heet, zout water produceerden waar het heerlijk in liggen was. Vooral als het regende was het prettig in dat warme water te liggen.

Behalve de vele kumkums had je er soasoa's (varanen), die ik schoot voor Ely. Hij at ze graag en gebruikte het vel voor het spannen van tifa's, diablo-vormige trommen. Door de Papoea-vrouwen uit het dorp Enggros werden er in de modder van de mangrovebossen bia's (schelpen) verzameld, een grote lekkernij.

Zo leerde ik diverse Papoea-families kennen die op het palendorp Enggros woonden, zoals de clans Meraudje, Samai en Kiranja.

Jan Meraudje, ongeveer van mijn leeftijd, was een heel goede vriend van mij en zo leerde ik ook zijn ooms en tantes, neven en nichten kennen. Kortom, ik was er kind aan huis. Met Bapa Asir ging ik vaak richting Hol-Tekan, om in het achterland op wilde varkens en ander wild te jagen.

In de avonduren werd door de Papoea's veel verhaald over hun zeden en gewoonten, de onstaangeschiedenis van hun volk, de grond- en zeerechten en de eerbied die ze verschuldigd waren aan de plaatselijke hoofden, de Chasori's.

Bij hen kwam ik aan de weet dat de inwoners van Nafri niet het recht hadden om met netten op kembung (een kleine soort tonijn) te vissen in de baai. Deze visserijrechten hadden in het verleden tussen de dorpen Tobati en Enggros enerzijds en Nafri anderzijds aanleiding gegeven tot strijd. Zelfs in 1952 leidde dit nog tot het stukslaan van prauwen uit Nafri door de inwoners van Enggros.

Het willen begrijpen van zeden en gewoonten van de plaatselijke bewoners was uitermate belangrijk. Toen wij in het Hollandiase terechtkwamen, als nieuwkomers bij de Papoea's, werd ons vaak gezegd: "Dit is onze grond, hier mag je niet jagen". of "dit is onze zee, hier mag je niet vissen!". We mochten nergens aan- of bijkomen wanneer we ons in hun gebied bevonden. Persoonlijk heb ik dit doorbroken door te leven naar hun gewoonten wat betreft grond-, jacht- en visserijrechten.

Ik kan dan ook verklaren dat ik nooit moeilijkheden heb gehad wanneer ik in hun gebied kwam.

Ik had weinig zin om in Hollandia te blijven hangen. Hol-Tekan trok mij aan: mooie stranden en een groot achterland tot aan de Tami-rivier en verder, terwijl er veel wild geschoten kon worden: kasuari's, wilde varkens, kumkums en mambroeks (Goura Victoria). Ook waren er verscheidene paradijsvogels- en kakatoesoorten te vinden.

Nu kon ik het verlangen naar het vrije leven, dat zo'n aantrekkingskracht op me uitoefende, eindelijk waarmaken.

Heel toevallig kwam ik in contact met Jack Turk, die met behulp van Brugmans ("De Prof") bezig was een grote zeilprauw met uitleggers vaarklaar te maken.

Bij wijze van proefvaart zou hij de oversteek van Hollandia naar Hol-Tekan maken, om zo ondervinding op te doen over hoe de prauw zou reageren op zwaar weer. Ik kon met hem meevaren naar de overkant van de baai. Met alle spullen die ik had, waaronder mijn enkelloops Ifer Johnson en enige tientallen patronen, ging ik met hem mee.

Na een paar dagen in Hol-Tekan vertrok Jack weer, terug naar Hollandia om zijn zeilprauw te vervolmaken. Ik bleef achter in een hutje in de klappertuin van Samalo, een Menadonees, die getrouwd was met een Papoea-vrouw uit Enggros, waar ze ook woonden.

In Hol-Tekan woonden toen enkele Indische families, o.a. een zekere familie Brouwer, die daar een plantage had; daar woonde Hans von Biela die de familie Brouwer hielp op de plantage. Pas jaren later maakte ik kennis met Von Biela, toen hij in 1962 als chauffeur werkte bij de aannemer Lehwald op Sentani.

In de tuin van de familie Brouwer groeiden verschillende soorten citrus, waaronder de djerok Bali, verder zuurzak-bomen, vanille, papayasorten en ananas.

Ze verkocht ook brood. Daar leefde ik in het begin van mijn kluzenaarsbestaan van, in combinatie met gevangen vis, jonge klappers en af en toe een geroosterde mambroek.

Wanneer ik een varken schoot met Bapa Asir was het groot feest bij de Papoea's in Hol-Tekan. Dan werd het varken aan zijn voorpoten opgehangen, met eronder een hoop droge klapperbladeren die in brand werden gestoken. Door het vuur verbrandden de haren en verkooldde de huid, waar hier en daar het vet uitsiste. Met een parang (kapmes) werd het beest schoongeschaafd en -gekrabd, daarna werd de buik opengesneden en de ingewanden opgevangen op pisangbladeren. De darmen werden in zee schoongemaakt. Daarna volgde de verdeling van het vlees onder de diverse Papoea-clans.

Een enkele keer werd het vlees in Hollandia verkocht en werden er met de opbrengst rijst, suiker en koffie aangeschaft.

Het vrije leven begon te wennen en ik voelde me prima. Het weer begon om te slaan, de novemberstormen staken op. Hol-Tekan was in die periode moeilijk per boot te bereiken. Als je persé in de bewoonde wereld wou zijn, moest je langs de kust lopen, richting Enggros, zo'n twee uur ver weg. Onderweg had je de kans kietsnat te worden vanwege de grote golven die op de stranden beukten.

Ook aan dit vrije leventje kwam een eind. Ik kreeg malaria en lag weken geveld in het hutje aan het strand. De vrouw van Baugi, een oudere broer van Bapa Asir bracht me te eten en verzorgde me al die tijd.

De hoofdagent van politie, Hagenbeek, die groente kwam halen in Hol-Tekan, werd gewaarschuwd door de bevolking en nam mij met de politieboot mee naar Hollandia, waar ik werd opgenomen in het hospitaaltje aan de Oranjelaan.

Tot grote schrik van de Nederlandse zusters kwam op een gegeven moment een groep Papoea's uit Hol-Tekan me in het hospitaaltje bezoeken. Ze brachten gerookte vis, tebu, klapper en bananen mee voor de zieke. Ik was veel te ziek om ervan te eten, maar gelukkig waren er Papoea-mantries (verplegers) die met de meegebrachte waren wel raad wisten.

Na dit avontuur en het begin van de verpaupering, ging ik een tijdje rust nemen bij de fam. R. in Kota Radja. Bij hen maakte ik kennis met een zekere Angenent die daar bezig was randoe-bomen (kapok) te rooien en hun perceel rijp te maken voor de landbouw. Het duurde niet lang of ik zat in Hollandia voor hem te sleutelen aan allerlei grondverzetmachines.

De contracttijd lag ver achter je, je voelde jezelf een deel van het land worden, een prettig gevoel.

De tijd doorgebracht bij de firma Megongweg (Angenent) was zeer leerzaam. Angenent had met behulp van twee Papoea's - Seth Taime en Ruben Napo - en met zijn H.D. 10-bulldozer de weg aangelegd van Berowai, aan de overkant van het Sentani-meer, naar Genjem. Na afloop van die werkzaamheden had hij zijn activiteiten verlegd naar Hollandia, waar hij een grondverzetbedrijf begon.

Nadat ik bij hem in dienst kwam als daggelder, met een beginsalaris van f 16,- per dag bruto, had hij meer tijd over om zijn bedrijf te promoten. Er kwam ook inderdaad meer werk, maar toen bleek dat hij daarvoor machines tekort kwam. Achter het perceel van Beer in Kota Radja was een dump met een paar oude H.D. 10-dozers. Het beroerde was alleen dat de peté tjina al in de open versnellingsbak groeide en de tandwielkast gedeeltelijk leeg was. Met links en rechts opgescharrelde onderdelen voor de H.D. 10 en onderdelen, afkomstig uit gestrande landingsvaartuigen uit de Amerikaanse tijd, kregen we met vereende krachten de dozers weer aan de gang.

Inmiddels ging het Angenent goed; hij kreeg van de R.W.D. meer werk bij de ontsluiting van Dok V, waar de woningbouw in volle gang was.

Tussentijds kwamen er een Grader en een zware Diamond T vrachtauto bij en kreeg ik de beschikking over een montagewagen en een M2 (3/4-tonner), voorzien van een lier en hijsbeugel om eventueel de motor van de dozers te wisselen.

De ploeg was intussen versterkt en bestond uit bulldozer- en Grader-drijvers Andries Rothe, Rudi Tomasouw, Rudi Romswinkel, Seth Taime en Ruben Napo, de vrachtwagenchauffeur Permenas Jouwe, de Tobatiaan uit Kajoe Pulau. Van Balgooy en Ronald Stralendorf ("de Adjutant") vormden de technische dienst en Angenent was de baas van het geheel.

In 1955 stopte Angenent met zijn bedrijf en vertrok naar Holland; voor de tweede keer was ik B.B.

Intussen had ik in Hollandia een jeep in elkaar geflanst en tijdelijk ging ik met een klein-landbouwer, De la Croix, groenten verhandelen. Daarna deed ik hier en daar wat aangenomen werk; zo verrichtte ik met de heer Tanom al het elektrische installatiewerk aan de politiekazerne van Sentani. Maar de verhalen van mijn jachtvrienden die bij het kadaster en de hydrografische dienst werkten gaven de doorslag: het zuiden van Nieuw Guinea, daar moest je wezen. De herten en zwijnen liepen er rond als kuddes in een weiland! Daar zat wel een grond van waarheid in, alleen was het geen kleinigheid om op die plaatsen te komen.

Om naar Zuid Nieuw Guinea te kunnen solliciteerde ik bij het gevangeniswezen en kwam zo in november 1956 in Tanah-Merah, Boven-Digoel, terecht.

De gevangenisbevolking bestond uit politieke gevangenen, koppensnellers en andersoortige misdadigers. Na een paar maanden kreeg ik genoeg van Tanah-Merah; het was een malaria-oord en ik had er steeds last van een huiduitslag vanwege kalkgebrek, veroorzaakt door het drinken van regenwater. Bovendien was ik die verhalen over Kumbe en omstreken, met al die kuddes herten, nog niet vergeten.

Als afsluiting van mijn bestaan als gevangenisopziener begeleidde ik een groep gevangenen, voornamelijk Menadonezen (die in de buurt van Fak-Fak gevangen genomen waren) naar Merauke, waar de Algemene Politie, in de vorm van een inspecteur, de gevangenen en papieren in ontvangst nam.

Na een paar weken gastvrijheid te hebben genoten in het gouvernementshotel van Merauke, leverde ik mijn uniform, pistool en munitie in bij cipier Bosstraten en was ik op 31 januari 1957 voor de zoveelste keer B.B.

Nu op weg naar die grazige weiden aan de Kumbe-rivier, maar eerst had ik wat geld nodig om aan de kost te komen. Ik kreeg meteen werk bij het rijstbedrijf in Kurik, maar daar werkte ik hooguit een maand. Ik vertrok er na moeilijkheden over de betaling; wij, als "lokale krachten" kregen voor hetzelfde werk ongeveer de helft betaald van een uit Nederland uitgezonden kracht en dat stak mij altijd.

Gedurende die korte tijd dat ik in Kurik werkte, logeerde ik in Kumbe bij de Filippijnse familie Anitoe. Vaak ging ik met de zonen van die familie op herten jagen. In Kumbe ging ik weleens een kop koffie drinken met de zeer bekende pater Verschuren.

Het bleek wel dat je in dit gebied echt niet kon bestaan van de geschoten herten, want het vlees had er praktisch geen waarde; voor f 1,- kreeg je een hele tros vlees van zo'n drie kilo.

Daarom ging ik terug naar Merauke, waar ik tot mijn verrassing Johan Schoolderman, een kennis uit Hollandia, tegenkwam, die als uitvoerder van aannemer Franken twee huizen moest bouwen voor de Apostolisch Vicaris van Merauke, Monseigneur Tillemans.

Ook ontmoette ik er Jack Turk en Brugmans weer, nu als huizenbouwer.

We deden letterlijk alles zelf, van het fundament en alle betonstenen, die we zelf maakten, tot al het timmerwerk en de afwerking aan toe. Ondertussen luisterden we naar Radio Australia, met rock en roll van Bill Haily en The Comets. Bij de oplevering van het huis kregen we een uitgebreide maaltijd aangeboden, die we samen met de Monseigneur smakelijk opgegeten hebben.

Ik ging terug naar Hollandia en de bewoonde wereld. Opnieuw op avontuur. Met Filon en Rudi Tomasouw en de oude heer Busselaar gingen we naar Mauwes Dai, dichtbij Sarmi, om handel te drijven.

Na enige omzwervingen keerde ik terug naar Hollandia.

De laatste vijf jaar van mijn verblijf in Nieuw Guinea, van 1 juni 1957 tot 30 september 1962, werkte ik bij het Electriciteitswezen, laatstelijk als opzichter van de reizende revisieploeg, met als standplaats Hollandia.

In mei 1962 was er nog geen sprake van een eventuele overdracht van Nieuw Guinea aan de United Nations. Voor het Gouvernement waren wij op weg van Hollandia voor een rondreis naar de plaatsen waar het gouvernement elektrische centrales had, die verbeterd en uitgebreid moesten worden. Het eerst was Fak-Fak aan de beurt waar twee units van 45 KVA aan het bestand werden toegevoegd. Fak-Fak een plaats tegen de heuvels van de Argoeni-baai had meer energie nodig.

Op Biak een paar dagen gewacht op een verbinding met het vliegtuig naar Kaimana. Met een DC 3 van de Kroonduif via Manokwari naar Kaimana, waar wij niet meer verder konden, gezien er Indonesische parachutisten rond Fak-Fak werden gedropt. Het werd een spannende tijd. Via de radio werden wij op de hoogte gehouden over de Indonesische landingen in Nieuw Guinea. Na een week oponthoud in Kaimana konden wij meevaren met een landingsvaartuig van de Koninklijke Marine die een peleton mariniers naar Fak-Fak moest brengen. Bij aankomst was het rustig in het stadje, de politie en de militairen zaten al achter de infiltranten aan die in de bossen achter Kaju Merah zaten. In opdracht van het plaatselijk bestuur moest ik de aanwezige Europese vrouwen en kinderen met een Jeep naar de steiger rijden waar zij in bootjes naar een geankerde KPM boot overgevoerd werden die hen naar Biak en Hollandia bracht.

Al deze genomen maatregelen kwamen bij mij vreemd over. Wat zat hier achter? Was het gouvernement al bezig met voorbereidingen om Nieuw Guinea te verlaten of zal er strijd geleverd worden?

Ondertussen gingen de werkzaamheden gewoon door, wel werden door het leger de klapperbomen in en rond de stad geveld en werden loopgraven en bunkers aangelegd. Dagelijks werden door de militairen oefeningen gehouden o.a. met de T.L.V.

De geruchten stroom kwam op gang, Fak-Fak zou vanuit Ceram door een paar Indonesische divisies aangevallen worden. Pro Indonesische Papoea's vroegen mij: "Wanneer wordt Irian-Barat aan Indonesia overgedragen?" "Wacht maar af", zei ik, "jullie weten niet wat je te wachten staat!"

Er kwamen kersverse militairen aan. Jonge Hollandse soldaten nog gekleed in hun voor Nederland geschikte uniformen. Ik had het met hun te doen terwijl zij duchtig zwetend voorbij marcheerden met hun zware laarzen. De totale sterkte van het leger en de politie schatte ik op 500 man. Voor de zekerheid hebben wij als burgers een alternatieve route uitgestippeld, wanneer het tot een treffen zou komen, en de zaak uit de hand zou lopen. Alle moeite was voor niets. Het plan Bunker werd aangenomen en Nieuw Guinea zou overgedragen worden aan de UNTEA.

Eind juli werden wij naar Hollandia teruggeroepen om mee te maken hoe Hollandia leeg liep. De massale evacuatie naar Nederland was in volle gang.

Schepen en vliegtuigen werden gecharterd. Dagelijks vertrokken gezinnen via Biak per vliegtuig naar Nederland. Ook per schip, wij zagen de m.s. Patris vol beladen met passagiers op 3 oktober 1962 de Humboldt-baai uitvaren.

Het leven uit Hollandia was weg, richting de haven zag je aan de zeezijde de resten van de uitgebrande jachtclub.

Vele huizen stonden al leeg, achtergelaten honden en katten kwamen om voer bij de nog bewoonde huizen langs, heel triest.

Zelf wou ik niet weg. In de loop van mijn twaalf jaren in Nieuw Guinea was ik me er gaan thuis voelen. Na het onzekere begin en uiteenlopende ervaringen had ik er, en dat gold voor de gros van de ex-DETA werkers mijn plek in de samenleving gevonden en was in rustiger vaarwater terecht gekomen.

We hadden ons aandeel geleverd aan de opbouw van Nieuw Guinea en begonnen er langzamerhand de vruchten van te plukken.

Helaas was de politiek opnieuw de oorzaak dat wij het land moesten verlaten. Op 5 oktober 1962 ben ik met mijn aanstaande vrouw via Bangkok per DC 8 naar Nederland vertrokken waar wij 10 oktober aankwamen.

Smeulende restanten van de jachtclub in Hollandia oktober 1962

LITERATUUR

EENIGE MAANDEN ONDER DE PAPUA'S door Mr. H.A. LORENTZ
Boekdrukkerij E.J. BRILL - Leiden 1905

MULTATULI: MAX HAVELAAR
Studiën over zijn werken door Mr. C. VOSMAER.
Amsterdam, Uitgeversmaatschappij "Elsevier" 1907

NIEUW-GUINEE deel 1, 2 en 3 - Dr. Ir. W.C. KLEIN
Uitg. J.H. De Bussy - Amsterdam 1935

NIEUW-GUINEE ALS KOLONISATIEGEBIED - Dr. J. WINSEMIUS
Uitg. J. Muisjes - Purmerend 1936

BLANK NIEUW-GUINEA - P.E. WINKLER
NENASU - Utrecht 2e druk 1936

HOLLAND IN HOLLANDIA
N.V. Uitgeverij W. van Hoeve - 's Gravenhage 1948

WIJ VOCHTEN IN HET BOS - Serg. M.Ch. KOKKELINK M.W.O.
Uitg. Van Kampen en Zoon - Amsterdam 1949

HOLLANDIA 50 JAAR - Dr. K.W. GALIS en H.J. VAN DOORNIK
Uitg. Landsdrukkerij Hollandia - Nieuw Guinea 1951

DRAAIBOEK VAN NIEUW GUINEA - G.L. TICHELMAN
Uitg. Stichting Het Nationaal Nieuw Guinea Committee -
's Gravenhage 1951

VADEMECUM VOOR NEDERLANDS NIEUW GUINEA 1956
Uitg. Nieuw Guinea Instituut te Rotterdam

NIEUW-GUINEA TEGEN WIL EN DANK - PAUL van 't VEER
Uitg. Querido 1960

RESULTATEN VAN DE RONDE TAFEL CONFERENTIE zoals aanvaard
tijdens de Tweede algemene vergadering
's Gravenhage 2 november 1949

VERSLAGEN VAN HET GOUVERNEMENT VAN NIEUW GUINEA AAN
DE VERENIGDE NATIES 1951, 1952, 1954, 1960

HET WITTE HART VAN NIEUW GUINEA
Dr. L.D. BRONGERSMA en G.F. VENEMA
Uitg. Scheltens en Giltay - Amsterdam 1960

VIJFTIEN JAAR DOVEN-DIGOEL - I.F.M. SALIM
Uitg. Contact - Amsterdam 1973

HET KONINKLIJKE NEDERLANDS INDISCH LEGER 1830 - 1950
Staatsuitgeverij - 's Gravenhage 1977

DIT WONDERLIJK WERK, deel 1 en 2 - Dr. F. KAMMA
Uitg. Raad voor de Zending der Nederlands Hervormde Kerk Oestgeest 1977

DE JAPANSE INTERNERINGKAMPEN VOOR BURGERS GEDURENDE DE
TWEDE WERELDOORLOG - Dr. A. VAN VELDEN
Uitg. T Wever - Franeker 1977

ONS LAATSTE OORLOGJE - J. JANSSEN VAN GALEN
Uitg. Van Holkema en Warendorf - Weesp 1984

ONTGLIPT VERLEDEN, deel 1 en 2 - J. VAN BAAL
Uitg. T. Wever - Franeker 1985

EEN MORS'HUIS - JOOP VAN DEN BERG
Uit. Conserve - Schoorl 1991

DEEL 2

R.A. TOMASOUW

	pagina
NIEUW GUINEA	73
Land en klimaat	
GESCHIEDENIS	74
De eerste pioniers van de pacific	
De recente geschiedenis	
POLITIEK	80
Einde van het Nederlands bestuur	
FLORA EN FAUNA VAN NIEUW GUINEA	82
Flora	
Fauna	
DE GROTE REIS	86
Het vertrek	
Oost Indonesië	
Aankomst in Nieuw Guinea	
Hollandia	
TERUGBLIK OP HET VERLEDEN	103
SLOTBESCHOUWING	120
NAWOORD	132
LITERATUURLIJST	133

NIEUW GUINEA

LAND EN KLIMAAT

Na Groenland is Nieuw Guinea het grootste eiland ter wereld. Een gigantisch land, dat deel uitmaakt van de Melanesische archipel. Omgeven door zeeën ligt Nieuw Guinea net onder de evenaar tussen 0 - 10° Zuidoerbredte en 130 - 150° Oosterlengte. In het noorden ligt de Grote Oceaan en het oosten van het eiland wordt omsloten door de Salomonzee. De Ceram- en Aruzee vormen een natuurlijke scheiding met de in het Westen gelegen Molukse eilanden, de Arafura- en de Koraalzee ten zuiden van het eiland maken de omsluiting door het water geheel compleet. Van oost naar west is het eiland ongeveer 2400 km lang. De grootste breedte van het eiland is ca. 740 km. Nieuw Guinea is verdeeld in een Indonesisch- en een onafhankelijk deel. Het Indonesisch deel, de provincie Irian Jaya, neemt het westelijk deel van het eiland in beslag, het onafhankelijke Papua New Guinea beslaat de oostelijke helft. De 410.660 km² van Irian Jaya maken 22% van het landoppervlak van Indonesië uit.

Geografisch gezien is Nieuw Guinea een stuk van Australië. Onder de zee staan beide werelddelen op hetzelfde voetstuk, het Sahulplat. Een smalle zeeëngte, de Torresstraat, scheidt beide landen van elkaar.

Dr. H.J.T. Bijlmer veronderstelde dat, lang voor de afscheiding met Australië had plaats gevonden, een verbinding met Azië moet hebben bestaan. Nieuw Guinea moet de meest oostelijke peiler van die brug zijn geweest. De eilanden van de Indonesische archipel zouden de verbrokkelde resten zijn. De verbinding, die Australië en Nieuw Guinea met Azië verbindt, loopt als een geweldige bergreeks vanaf de Pyreneeën, de Alpen, over de Himalaya, Indo China, Malakka naar de Indonesische eilanden toe. Het moet in het begin van het tertiair naar boven zijn geperst. Structuur en aard van het 2000 km lange centrale bergmassief, dat met zijn grillig gekartelde ketens over de hele lengte van Nieuw Guinea loopt, steunen Bijlmers theorie.

Het landschap van Nieuw Guinea is uniek. Nergens ter wereld vinden we zoveel totaal afwijkende ecologische zones zo dicht bijeen! Wij vinden er hoog boven de sneeuwgrens uitlopende pieken, alpine weiden, winterse mos- en nevelbossen. In deze streken zijn de temperaturen te vergelijken met die van de gematigde klimaten. In de lager gelegen gebieden is het ondoordringbaar uitgestrekt tropisch oerwoud, afgewisseld door enorme savannen met eucalyptusbomen. Nog lager, langs de kust vinden we mangrove vloedbossen en sagopalmen in veenmoerassen. Hier kunnen de temperaturen zeer hoog zijn! Dankzij de zeewind wordt de hitte enigszins getemperd.

GESCHIEDENIS

DE EERSTE PIONIERS VAN DE PACIFIC

Voordat de blanken de eilanden "ontdekten", waren ze er al. Hoe de eerste kolonisatie van de eilanden van de Pacific in zijn werk is gegaan, is slechts fragmentarisch bekend. Stukjes uit volkslegenden, archeologisch onderzoek en vergelijking van ver uiteenlopende culturen droegen er toe bij om een tipje van de sluier te doen oplichten.

Naar alle waarschijnlijkheid waren deze pioniers van de uitgestrekte Grote Oceaan in drie golven gekomen.

De eerste golf bestond uit primitieve mensen, die zich in Australië, op de Filipijnen en in Nieuw Guinea hebben gevestigd.

Daarna kwamen de "zeevaarders", mogelijk verwant aan de oorspronkelijke bewoners van Maleisië, die zich op het eiland Madagaskar aan Afrika's oostkust en op de Micronesische eilanden vestigden.

Als laatste kwamen de Polynesiërs, het ras van geweldige zeelieden, dat zijn stempel heeft gedrukt op een groot deel van Oceanië.

Net als de eerste voorouders van de Australische aboriginals moeten soortgelijke volkeren zich op Nieuw Guinea en de Filipijnen hebben gevestigd zo'n 8.000 tot 10.000 jaren geleden.

Over hun herkomst en hoe ze reisden, daarover tasten we volledig in het duister. Deze mensen kenden geen landbouw. Ze leefden van de jacht en het verzamelen van vruchten en knollen. Ze bouwden geen huizen, hielden er geen dieren op na en overal waar ze heen gingen namen ze hun schaarse bezittingen met zich mee. Met het verbouwen van gewassen begonnen deze eerste pioniers pas toen ze het hadden geleerd van later gekomen volksstammen. Deze later gekomen landverhuizers vermengden zich met de eerste kolonisten.

De tweede groep pioniers, de oorspronkelijke Indonesiërs, waaierden zowel naar het westen als het oosten van het vasteland Azië uit. In het westen werden ze het belangrijkste volk van Madagaskar. In het oosten bevolkten ze de eilanden van Micronesië.

Waarschijnlijk waren het Boeginezen en Makassaren geweest, die Madagaskar het eerst bezochten. Aangenomen wordt, dat zij zich in de steentijd vestigden. Voor de Boeginezen valt dit af te leiden uit het feit dat de Malagasiërs zichzelf vaak Boegi noemen.

Er zijn weinig betrouwbare gegevens bekend over de eerste geschiedenisperiode van de tweede pioniersgroep. Hun cultuur stond hoger dan die van welk ander volk ook daarvoor. Deze heeft eeuwen lang alle eilanden vanaf Madagaskar tot in het midden van de Grote Oceaan beïnvloed. We moeten aannemen, dat dit volk van proto Maleiers reeds in 6.000 voor Christus op de Filipijnen woonden.

Toen kwamen de Polynesiërs. Waar ze vandaan kwamen, daarover bestaan nogal wat theorieën, maar net als hun voorgangers ligt hun herkomst geheel in het duister. Er kan geen verband worden gevonden tussen de Polynesische cultuur en die op het vasteland van Azië. Het spoor loopt dood op ver gelegen eilanden ten oosten van de Nieuwe Hebriden.

Thor Heyerdal probeerde de schakel te vinden tussen Polynesië en Zuid Amerika. Heyerdal is een Noors zoöloog en antropoloog, geboren op Larvik op 6 oktober 1914.

Vanuit Peru liet hij zich op een vlot van balsahout naar Polynesië drijven. Deze tocht, die van 28 april tot 7 augustus 1947 duurde, ondernam Heyerdal om te bewijzen dat de migratie van Polynesiërs niet vanuit Azië, maar vanuit Amerika had plaatsgevonden. Het vlot, de Kon-Tiki, werd gemaakt naar het model van de eerste Inka schepen. Hoewel de Pacifische zeestromen het vlot uiteindelijk in Polynesië deden belanden, is nooit voldoende bewezen dat er een schakel heeft bestaan tussen Polynesië en Zuid Amerika.

DE RECENTE GESCHIEDENIS

Gegevens maken melding dat Nieuw Guinea in 1511 - 1512 reeds door de Portugezen Antonio 'd Abreo en Francisco Serraó is opgemerkt. Stellig hebben zij het eiland niet betreden. Wel heeft Antonio 'd Abreo in 1512 als eerste Europeaan voet aan wal gezet op het Molukse eiland Banda, de bakermat van de (pala), muskaatnoot en foelie.

Het was Jorge de Menzenes, Portugees gouverneur van Ternate, die als eerste Europeaan de noordelijke stranden van Nieuw Guinea betrad. Dat was in 1526. Hij trof er een kroesharige bevolking aan en noemde het "Papoea".

Ook de Spanjaarden zaten niet stil. In 1528 werd het oostelijk deel van Nieuw Guinea door de Spanjaard Alvaro Saavedra aangedaan. Sterke geruchten over de aanwezigheid van goud lokte hen naar dit deel van het eiland. Dat droeg er toe bij dat Saavedra het eiland de bijnaam gaf van "Goud-eiland".

Helaas, het edele metaal lag niet voor het oprapen. Het was pas aan het eind van de vorige eeuw, dat de goudlagen in de buurt van Port Moresby werden gevonden. De gevonden hoeveelheden deden de naam Goud-eiland geen eer aan. Vier eeuwen later, n.l. in 1936 ontdekte de Nederlandse geoloog Jean Jacques Dozy de erts-berg in het centrale bergland. Na de overdracht van Nieuw Guinea aan de Republiek Indonesia in 1969, begon de Amerikaanse mijnbouw Mij. Freeport in 1973 de ertsberg te exploiteren. Totaal werd tot eind 1980 521.000 ton koperconcentraat afgevoerd, dat 169.875 kg zilver en 13.000 kg goud bevatte.

In 1545 arriveerde de Spaanse zeevaarder Inigo Ortis de Retes op het eiland. Hij zag een zekere gelijkenis tussen inboorlingen van het eiland en de Negers uit het Afrikaanse Guinea. Hij veranderde de naam van het eiland en doopte het om tot Nieuw Guinea. Op 20 juni 1545 plantte hij de Spaanse vlag aan de monding van de Memberamo rivier en nam het eiland voor Spanje in bezit.

Opvarenden van het "Duyfke" waren de eerste Nederlanders, die Nieuw Guinea zagen toen het schip in 1606 langs de zuidkust van het eiland voer. Tien jaar later, in 1616, brachten Schouten en Lemaire de noordkust van het eiland in kaart. De Schouten eilanden werden naar eerstgenoemde Nederlander genoemd.

De oneffenheid van het terrein, de dichte plantengroei en de vijandigheid van de bevolking maakten dat de ontdekkingsreizen lange tijd beperkt bleven tot de smalle strook aan de kust.

Bij de Nederlanders stond Nieuw Guinea niet bepaald in het middelpunt van de belangstelling. Ze kwamen voor de specerijen, "Het principaale wit waarop wij doelen", dat was er niet.

Voor de Verenigde Oost Indische Compagnie aanleiding genoeg om de aandacht elders te richten waar meer te halen viel.

Interessant is het om te weten, dat de wereldconsumptie van kruidnagelen in de 17de en 18de eeuw zo'n 300 à 400.000 pond per jaar bedroeg.

Dit werd geheel door de Nederlanders (V.O.C.) geleverd. Onder het motto "goedkoop inkopen en duur verkopen" werden de kruidnagelen voor 3 stuivers per pond van de Ambonese bevolking ingekocht. Tellen we daarbij nog 3 stuivers voor transport- en opslagkosten, dan komt de inkoopprijs in Amsterdam op 6 stuivers per pond te staan. De V.O.C. handhaafde constant een verkoopprijs van 75 stuivers per pond, zodat de winst minimaal op 1 miljoen gulden per jaar moede worden geschat. Naast de verkoop op de Amsterdamse markt verkocht de Compagnie belangrijke hoeveelheden naar Voor Indië, Perzië, Arabië, China en Japan met een winstmarge van zo'n 900 à 1000 % per pond.

Naast kruidnagelen waren muskaatnoten en foeli, peper, kaneel en nog andere specerijen belangrijke produkten waarop in Europa veel winst kon worden behaald.

Zo verviel Nieuw Guinea lange tijd in de vergetelheid.

"Het is een land, waar mens en maatschappij nog in oervorm verkeren en waar de voorhistorische mens ons nog in schier oorspronkelijke staat tegemoet treedt", was Bijlmer's conclusie over Nieuw Guinea en de Papoea's. Dit geldt ook voor de zwarte Zuidzee volken in het algemeen, die tot de primitieve volken op de aarde moeten worden gerekend. Daarnaast heeft de herkomst van deze volken heel wat geleerden geïntrigeerd.

Toen hij Nieuw Guinea haar naam gaf, vermoedde Inigo Ortis de Retes, dat Papoea's en de Afrikaanse negers dezelfde voorouderlijke oorsprong moeten hebben gehad. Zijn theorie berustte op de stellingname, dat lang geleden één enkel negroïde stam uit de binnenlanden van Azië moet zijn vertrokken. De stam heeft zich daarna in twee groepen gesplitst, die elk een eigen weg waren ingegaan. Een groep trok over land naar west- en zuid Afrika. De andere groep ondernam een langere reis in oostelijke richting. Uiteindelijk vestigden ze zich op Nieuw Guinea en enkele eilanden daar rondom heen die nu de Melanesische archipel worden genoemd. Bijlmer beschreef de duidelijke verschillen tussen het volk van Nieuw Guinea met die uit het westelijk deel van Indonesië. De volken uit het westelijk deel van Indonesië mogen dan al onderling verschillen, ze zijn

allen licht- tot middelmatig bruin, slang gebouwd, sluk of zelfs licht kroesharig, met vaak voor het Mongoolse ras zichtbare kenmerkende gelaatstreken. De Papoea is donkerder, zoveel zelfs, dat men geneigd is van zwarten te spreken.

Het nooit ontbrekende kroeshaar verhoogt de negerachtige indruk. De Mongoolse trekken treft men bij de Papoea niet. Wat betreft de gelaatssnit, vond Bijlmer duidelijke vergelijkingen met die van een blanke: "De Papoea kijkt U met Europese ogen aan".

Samen met de Aëta op de Filippijnen, de Semang uit Malakka, de bewoners van Andaman, die door de Spaans-Portugese zeevaarders Negrito's werden genoemd, vormen de Papoea's de groep oostelijke negervolken.

Als de Europeanen in het begin al weinig tot geen belangstelling toonden voor Nieuw Guinea, in de loop van de 19e eeuw begon hier geleidelijk aan verandering in te komen. Politieke macht en aanzien vormden daartoe noodzakelijk de drijfveer.

Het bezitten van overzeese kolonies kwam aan dit verlangen tegemoet. In het westelijk deel van het eiland gingen de Nederlanders over tot het stichten van fort Du Bus aan de Triton baai in 1828. Daarbij namen ze het westelijk deel van het eiland in bezit tot aan 141° 1'48" oosterlengte.

Ziekten en moeilijkheden met de bevolking noodzaakten de Nederlanders om fort De Bus in 1838 op te geven en te verlaten. Het weerhield hen echter niet om andere vestigingen te stichten zoals Fak-Fak, Manokwari, Hollandia. Merauke werd na een hevige strijd met de Marind-anim in 1902 bezet.

Aan de noordkust van het oostelijk deel vestigden de Duitsers zich in 1884. Ze noemden het land Kaiser Wilhelmsland en stichtten de plaats Kaiser Wilhelmshafen (Madang). Ook de Engelsen wilden niet achter blijven. Omstreeks dezelfde tijd als de Duitsers in het noordelijk deel, vestigden zij zich aan de zuidkust van oost Nieuw Guinea en stichtten Port Moresby.

Daarmee is de opdeling van het eiland in een Nederlands-, Duits en Brits Nieuw Guinea compleet.

De jaren die daarop volgden brachten geen schokkende gebeurtenissen teweeg, Nieuw Guinea, de schone slaapster hervatte haar slaap.

Na de Duitse nederlaag in 1918 werd het bestuur over Duits Nieuw Guinea aan de Britten gegeven. De rust duurde tot 1939.

Op 1 september vielen de Duitsers Polen binnen, een gebeurtenis die tot de 2e wereldoorlog zou leiden. Op 10 mei 1940 werd Nederland door de Duitsers bezet, wat voor Nederlands-Indië consequenties met zich mee bracht op het internationale politieke vlak. In een proclamatie kondigde gouverneur-generaal Jhr. Mr. A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer de staat van beleg af. Op 27 september 1940 werd het Driemogendhedenverdrag bekend gemaakt, waarmee de samenwerking tussen Duitsland, Italië en Japan werd bezegeld.

16 januari 1941 Een Japanse missie o.l.v. Kenkichi Joshizawa stelde aan de Nederlands-Indische regering verregaande eisen. De eisen werden afgewezen.

- 25 juli 1941 Het Japanse leger rukt op naar het zuiden van Frans Indo China.
- 7/8 december 1941 Met een verraderlijke aanval op de Amerikaanse oorlogsvloot bij Pearl Harbour opent Japan de vijandelijkheden tegen de V.S. Op dezelfde dag verklaart Keizer Hirohito de oorlog aan Amerika en het Britse rijk. De Japanse troepen rukken verder naar het zuiden en landen bij Singora en Kota Baroe op Malakka.
- 8 december 1941 Nederland schaart zich aan de zijde van Amerika en Engeland en verklaart Japan de oorlog.

Gouverneur-generaal Van Starckenborgh maakt het bekend via een radiotoespraak aan de Nederlands-Indische bevolking.

Met een schok werd Nieuw Guinea wakker geschud als op 1 april 1941 Japanse landingen op de kust plaats vonden vanaf Sorong tot Hollandia. De landingen duurden tot 20 april en ondervonden nauwelijks tegenstand. Aan geallieerde zijde was men reeds begonnen met plannen maken en voorbereidingen te treffen voor de herovering van de verloren gebieden. In de Pacific besloot het geallieerd commando tot de toepassing van de "Long range" strategie. De Japanse opmars leek niet te stuiten. Op 25 - 26 augustus landden Japanse strijdkrachten op zuid-oost Nieuw Guinea. Echter moesten ze zich al na enkele dagen terugtrekken.

- 29 juni 1943 De geallieerden openden het tegenoffensief op Nieuw Guinea.

De herovering van Nederlands Indië vond een aanvang met de operatie "Recless" tegen Hollandia op Nieuw Guinea.

- 30 maart 1944 De Amerikanen bombarderen Japanse vliegvelden bij Hollandia.

De guerrilla leider, K.N.I.L. Kapitein J. Willems Geeroms werd op 18 april op zijn hoofdkwartier in Wekari in de jungle ten westen van Manokwari door Japanners overvallen. Later werd hij door de Japanners in Manokwari onthoofd. Militie Sergeant M.Ch. Kokkelink nam het commando over en zijn groep bestaande uit 14 soldaten en 3 burgers zetten de strijd voort tot hun evacuatie naar Australië op 22 september 1944. Op 2 mei 1944 werd de eerste officiële Nederlandse bestuurspost opgericht in Hollandia. Het eerste deel op westelijk Nieuw Guinea was bevrijd. In het kader van operatie "Straightline" vonden nieuwe geallieerde landingen plaats rond de Maffinbaai en op het eiland Wakdê, 130 mijl ten westen van

Hollandia. Het eiland Biak viel, na hevige strijd op 20 juni 1944, in Amerikaanse handen. Nagenoeg de hele Japanse bezetting sneuvelde. Op 2 juli 1944 werden de landingen op het eiland Noemfoer ingezet en binnen vier dagen vielen de drie Japanse vliegvelden in geallieerde handen. De strijd in de binnenlanden duurde tot augustus voort, toen was Noemfoer geheel in geallieerde handen. Operatie "Globetrotter" begon op 30 juli 1944 met geallieerde landingen bij Sansapor op het Vogelkop schiereiland. Een dag later, op de 31ste, viel de Vogelkop in Amerikaanse handen. Op 2 september 1944 sloot de guerrillagroep van sergeant Kokkelink zich op de Vogelkop bij de Amerikanen aan. West Nieuw Guinea was bevrijd.

POLITIEK

EINDE VAN HET NEDERLANDS BESTUUR

Toen op 27 december 1949 het bestuur over Nederlands Indië werd overgedragen aan de Republiek Indonesia Serikat, hoorde Nieuw Guinea er niet bij. Het bleef onder Nederlands bestuur.

Zowel vóór als direct na de soevereiniteits-overdracht ontvluchtten honderden Indo Europeanen (Indo's) Indonesië en vertrokken naar Nieuw Guinea. Velen gingen als DETA contractant naar Hollandia, anderen kwamen met hun gezinnen over, de weinige gelukkigen. Al met al hadden ze één ding gemeen, ze zochten naar een mogelijkheid een eigen toekomst op te bouwen. In Vrijheid! Vol goede moed en enthousiasme werd begonnen met de opbouw van het land. In verschillende steden verrezen nieuwe huizen voor de bevolking. Dat alles, ondanks de Indonesische dreigingen voor een inval. Regelmatig vonden infiltraties plaats van Indonesische troepen op de westelijke kusten van Nederlands Nieuw Guinea. De "Operasi Konfrontasi Irian Barat" werd met politieke en militaire middelen gevochten.

Indonesië had een grote invasiemacht klaar liggen om met geweld Nieuw Guinea te bespringen. "Operasi Jaya Wijaya".

In de rimboe vonden regelmatig gevechten plaats tussen Nederlandse soldaten en Indonesische infiltranten. Het eiland Waigeo vormde het belangrijkste doelwit van de Indonesische infiltraties, maar ook elders werden Indonesische militairen aan land gezet of vanuit Hercules vliegtuigen gedropt. De Indonesische invasiemacht bestond uit zowel zeer goed getrainde als minder goed getrainde eenheden.

Bij het schiereiland Onin glipte een halve compagnie van de Indonesische Mobile Politie tussen de Nederlandse Bewakingsschepen door en gingen met hun speedboten aan land. In de buurt van de Arguni-baai was een honderd man sterke Indonesische eenheid van de Siliwangi divisie vanuit Hercules vliegtuigen gedropt. De eenheid van kapitein Bennie Murdani van het 530ste Brawidjaja bataljon kreeg vanuit de lucht versterking in de nacht van 13 op 14 augustus 1962.

In Fak-Fak was een peloton Nederlandse soldaten van het 6e Infanterie bataljon, versterkt met soldaten van het Papoea Vrijwilligers Korps, op weg naar het schiereiland Onin. Een Indonesische politie eenheid o.l.v. inspecteur Hudaja was er enkele nachten daarvoor geïnfiltrerd. Ze waren op weg naar kampong Tanisapata, waar ze rust, voedsel en onderdak hoopten te vinden. Bij kampong Sisir, aan de Arguni-baai, vond een treffen plaats tussen een Nederlandse gevechtseenheid en een groep Indonesische parachutisten. Aan Indonesische zijde vielen 14 doden te betreuren.

Op het diplomatieke vlak werd er druk onderhandeld. Op het Witte Huis in Washington werd het vonnis over Nieuw Guinea uiteindelijk geveld door de gebroeders Kennedy. De beslissing viel op 15 augustus 1962. Onder druk van de Amerikaanse regering moesten de Nederlanders het hoofd buigen en Nieuw Guinea aan Indonesië overdragen.

Het doek was gevallen. Aan driehonderd jaar Nederlands kolonialisme was een eind gekomen. J. van Royen tekende namens Nederland het akkoord en de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken Soebandrio ondertekende het namens de Indonesische regering. Deel van het akkoord was, dat Nederland het bestuur op 1 oktober 1962 aan de UNTEA, United Nations Temporary Administration, zou overdragen.

Na 6 maanden tussenbestuur van de UNTEA werd het "Zelfbeschikkingsrecht" ten uitvoer gebracht.

De Indonesische regering koos 1025 geselecteerde kiesmannen uit, die unaniem voor aansluiting bij Indonesië kozen, zoals was te voorspellen. In het buitenland heeft deze door Indonesië gevolgde tactiek veel kritiek ondervonden.

De belofte, die Nederland aan de Papoea's heeft gegeven, dat zij in volle vrijheid over hun eigen toekomst konden beslissen, kon niet worden waargemaakt. In de machtsstrijd tussen Nederland en Indonesië werden de Papoea's de grote verliezers. West Nieuw Guinea kreeg de naam Irian Barat, en in 1973, bij de officiële opening van de Freeport goudmijn werd door de President van Indonesia, Soeharto, Irian Barat veranderd in Irian Jaya, "Glorieus Irian".

Deden de Indonesische invloeden in Bijlmers tijd zich in bescheiden mate voor, het Indonesianiseringsproces van na 1963 verliep niet zonder incidenten. In 1967 werd de luchtmacht ingezet tegen de Arfakkers in de buurt van Manokwari. In Biak en zowel rondom Enarotali bij de Paniai-meren braken opstanden uit.

Verkeerd uitgevoerde en doorgevoerde Indonesische regeringsmaatregelen, zoals de "Operasi Koteka", leidden tot grote onrust bij de Papoea's. Deze operatie, die de bewoners van de hooglanden er toe hadden moeten brengen hun peniskokers af te zweren, faalde volkomen. In sommige regio's leidden de Indonesische maatregelen tot guerilla bewegingen tegen het Indonesisch gezag. De "Organisasi Papua Merdeka" werd gesticht, een organisatie die naar de vorming van een vrij West Papua streeft. Deze beweging, kortweg de O.P.M. genoemd, ontstond uit het verlangen van de Papoea's om het heft in eigen hand te nemen, op basis van het zelfbeschikkingsrecht ideaal.

De Nederlanders hadden dit, kort voordat zij vertrokken, de Papoea's in het vooruitzicht gesteld door in 1961 openbare verkiezingen te houden en de Nieuw Guinea Raad in te stellen. Het verlangen van een eigen onafhankelijke staat Papua Barat werd door de Papoea's vroegtijdig kenbaar gemaakt. Bij de oprichting van de Partai Nasional, PARNA, zei één van de mede-oprichters het volgende: "Kemerdekaan sesuatu bangsa adalah terletak pada kesadaran bangsa itu sendiri, oleh sebab itu janganlah gantungkan nasib bangsamu pada bangsa lain, melainkan gantungkanlah pada dirimu sendiri".

(De vrijheid van een volk ligt binnen het zelfbeschikkingsrecht van dit volk zelf, hang daarom het lot van je eigen volk niet aan dat van een ander volk, maar draag het zelf en doe wat je moet doen).

Nu, in 1996, opereert de O.P.M. nog steeds in de binnenlanden van Irian Jaya en is het onafhankelijk-vuur onder de Papoea's nog niet uitgeblust.

FLORA EN FAUNA VAN NIEUW GUINEA

FLORA

De flora omvat een rijkdom aan verscheidenheid. Elk van de ecologische zones heeft haar eigen vegetatie. Zo vinden wij in de lagere regionen van het tropisch woud o.a. ijzer- en ebbehout soorten naast andere kostbare houtsoorten.

Belangrijk voor de export was gomcopal, een harssoort afkomstig van de damarboom, de Agatis Alba. Deze woudreus is de enige conifeer, die men aantreft op een hoogte tussen de 100 en 1000 meter boven de zeespiegel.

De bast van de massoiboorn vormt voor oosterse geneesmiddelen bereiding één van de belangrijkste grondstoffen.

Van levensbelang voor de Papoea is de sagopalm (*Metroxylon Rumphii*) die, net als in grote delen van de Molukken, het hoofdvoedsel van de bevolking vormt. De sagopalm levert de Papoea, met het minimum aan inspanning, het maximum aan voedsel. Het sagokloppen kost hem, per boom, ongeveer 14 dagen van zijn tijd. Het vellen van een rijpe, ca. 15 jaar oude boom, het splitsen van de stam, het kloppen en spoelen van de daarin aanwezige sago, voorziet hem en zijn gezin voor enige maanden voedsel. In de gespleten stamdelen wemelt het na enige tijd van de vingerdikke en vette sagolarven, de "Sébéta Sagoe", die zich te goed doen aan de rotte vezelresten van de sagopalm. Voor de Papoea zijn deze eiwitrijke larven een delicatessé, die zowel rauw als geroosterd worden gegeten. Het vormt dan ook een welkome aanvulling op het eenzijdig dagelijks menu.

Aan de kuststreken ontbreekt de nuttigste onder de tropische bomen ook hier niet; de kokospalm (*Cocos Nucifera*). Deze leverancier van eten, drinken en bouwmetaal, is in het leven van grote delen van de wereldbevolking niet meer weg te denken.

In de omgeving van de riviermondingen, daar waar het rivierwater het vruchtbare slik afzet aan de kust, groeien mangrovezaden uit tot sterke jonge boompjes, omringd door gebogen steunwortels die diep in de zachte modder dringen. Mangrovebossen aan de kust vormen met hun luchtwortels een haast ondoordringbaar vlechtwerk, waarin zand, slib, rottende planten, koraalfragmenten, schelpen en andere aanspoelings blijven hangen.

Op de steunwortels zetten zich de zwemmende larven af van zeepokken, mosselen en oesters. Als zij uitgroeien tot volwassen dieren, begint spoedig de strijd om plaatsruimte, een struggle for life.

Met laagwater kruipen ontelbare bewoners van het mangrovemoeras uit hun holen. Moeraskrabben, heremietkreeften, wenkkrabben, kwelderslakken en nog vele andersoortige kreeftachtigen proberen er hun dagelijks kostje bijeen te schrapen. En tussen de wortelopeningen zwemmen grote scholen "Ikan Lompa", een soort sardientjes.

Hier, verscholen tussen het dichte vlechtwerk van hout en wortels, vinden zij een afdoende bescherming voor de vraatzuchtige kaken van grote soortgenoten. Behalve voor de mens.

Ik kan mij nog goed herinneren dat wij, in het begin van de jaren '50, de ondiepe poelen in de mangrovebos-openingen bevisten met een klein mazige garnalen werpnet, de "Djala Udang". Twee of drie worpen met het net waren voldoende om de meegenomen emmer vol vis te krijgen.

Nieuw Guinea's kusten zijn afwisselend bedekt. Mangrovebossen vloeien geleidelijk over in kilometers lange zandstranden om dan plots en abrupt te eindigen in loodrechte rotsformaties, die vanuit de diepten van de zee schijnen op te komen.

Hier en daar vormen koraalriffen een overgangsgebied tussen het strand en het diepe zeewater. De koraalriffen ontstonden beetje bij beetje, naarmate miljoenen kleine zeediertjes hun kalkskeletjes afzetten. Gevormd in een tijdsbestek van vele eeuwen doen de riffen voor wat betreft structuur en omvang de grootste stedelijke bouwwerken van de mensen nietig lijken. Anders dan de statische constructies van de mens, wordt het koraalrif op dynamische wijze gevormd. Het resultaat is een warwinkel van richels, spleten, grotten, scheuren en tunnels, een levend labyrint, massief maar erg kwetsbaar. Koraalriffen vormen de steden van de onderwaterwereld, een opeengepakte jachtige gemeenschap, bevolkt door wezens die bijna iedere belangrijke groep uit het dierenrijk vertegenwoordigen. Verbijsterende kleuren wisselen elkaar af of vloeien in elkaar over in de myriaden jachtige, gravende wormen, weekdieren, schaaldieren; in de op bloemen lijkende zeeanemonen, de vijfarmige zeesterren; in de flitsende, opvallend gekleurde vissen en tenslotte in de veelvormige gekleurde koralen zelf.

FAUNA

De fauna is voor het grootste deel Australisch, kent dus geen grote roofdieren. De grote verscheidenheid aan de volkomen verschillende ecologische zones, maakt dat de fauna van dit enorme eiland grote verschillen toont.

Het grootste dier is de krokodil. Het grootste landdier is een vogel, de struisvogelachtige casuaris. De helm casuaris (*Casuaris casuaris*) is ongetwijfeld de koning van het oerwoud. Behalve in Nieuw Guinea is de casuaris ook inheems in de wouden van Ceram, de Aru-eilanden en noord Australië. De casuaris leeft monogaam en behoort tot de loopvogels. Deze onderscheiden zich door de drieternige voeten en het ontbreken van een staart. De snavel is samengedrukt met halverwege geplaatste neusgaten. De "helm" is een met hoorn beklede beenknobbel op de kop, die twijgen en bladeren uit zijn gezicht moet houden als de casuaris eenzaam door het dichte tropische woud zwerft. Meestal ontwijken zij de mens en slaan bij het minste of geringste op de vlucht.

Persoonlijk zal ik niemand aanraden om op een "rintis", een pad in het oerwoud, te worden geconfronteerd met zo'n 1.50 à 2.00 meter hoge en ca. 50 kg zware vogel. De casuaris staat n.l. bekend als vechtlustig. Met hun krachtige poten, voorzien van zware puntige nagels, kan hij formidabele trappen uitdelen. Hoewel de casuaris hoofdzakelijk vegetariër is, vangt hij ook krabben en vissen, waarbij hij tot aan de hals door rivieren waadt.

De meeste inheemse zoogdieren zijn buideldieren, zoals de kangoeroe (saham), de boombuideldier (koes-koes) en de boomkangoeroe. Een van de merkwaardigste buideldieren is wel de mierenegel, deze legt eieren.

Al deze zoogdieren hebben het niet verder gebracht dan het stadium van buideldier. Het wilde zwijn maakt hierop een uitzondering. Aangenomen moet worden dat het door de mens is gebracht en daar is verwilderd. Het hert is in 1926 vanuit het eiland Batjan in Nieuw Guinea overgebracht.

Op het wilde zwijn na zijn de kangoeroes de grootste viervoeters op het eiland. Nieuw Guinea herbergt ook één van de schoonste scheppingen van moeder natuur, de fabelachtige paradijsvogel. De schuwe vogels slaan, bij het naderen van mensen, meestal op de vlucht. Maar in het dichte bladerdak van het oerwoud schieten de wonderschone vogels als vlammen van boomtak tot boomtak.

Deze lijstergrote mannelijke vogels danken hun pracht en praal aan de waaivormige goudgele sierveren, die van onder de oksels zijn ingeplant en bij het vliegen als sluiers meefladderen. Nadat een Nederlandse geleerde de vogel haar Latijnse naam gaf, "Avis Paradiseus" (Paradijsvogel), ontstonden er rondom deze vogels een groot aantal mythen.

De mensen gaven hen schitterende namen zoals: de prinses Stephanie paradijsvogel, de Raggi's paradijsvogel of de "Belah Rotan", de gekraagde paradijsvogel en de Tjenderawasih, de gele paradijsvogel.

Tot ver in de 18de eeuw dachten Europeanen nog dat paradijsvogels werkelijk uit het paradijs kwamen.

"Niemand heeft deze vogels in levende lijve gezien, want zij leven in de lucht, altijd naar de zon gekeerd en komen met hun zonnegloed alleen op aarde om te sterven, want zij hebben geen poten of vleugels", schreef in 1598 de Nederlandse zeevaarder Jan Huygen van Linschoten. Men dacht in die tijd dat de vogels na het broeden naar de zon vlogen, die de vogels hun schitterende kleed gaf. Of het nu naar aanleiding van Van Linschotens verhaal is geweest, moeten wij maar in het midden laten, maar lang voordat de vogel haar uiteindelijke naam kreeg, noemden de Portugezen haar "Pasaros de sol", zonnevogels.

In 1760 gaf de Zweedse botanicus Carolus Linnaeus de grootste paradijsvogelsoorten de naam "Paradisea Apoda", de pootloze paradijsvogel. Ofschoon de grotere soorten in schoonheid hoge cijfers scoren, toch steekt met kop en schouders er boven uit de 15 cm grote koningsparadijsvogel. Met zijn, aan de top ineengekrulde draadvormige staartveren, is het de kleinste paradijsvogelsoort, maar volgens de legende, de koning van alle vogels.

Nieuw Guinea herbergt ook andere vogelsoorten, die in schoonheid niet voor de paradijsvogel onderdoen, zoals de waaierduif, "Goura Victoria". Deze kalkoen-grote blauw-grijze duiven kennen wij ook als kroonduiven, mambroek. De naam kroonduif krijgen zij vanwege het bosje sierveren waarmee zij op de kop zijn getooid. Op zoek naar voedsel op de begane grond, vliegen zij bij het minste of geringste onraad op naar de eerste de beste boomtak. Deze gebruiken zij als springplank om verder en hoger op te vliegen. Oude woudlopers uit Nieuw Guinea herinneren zich het ratelend geluid "tak tak tak", van een mambroek bij de eerste aanloopvlucht.

Andere vogels zijn papegaaien, lori's en kakatoes die met hun witte, rode, gele, groene en paarse veren kleden het oerwoud opfleuren.

De schuwe "maleo", de razendsnelle boskip, legt bij voorkeur haar eieren onder een ca. 1 meter hoge hoop van vermolmd rotte bladeren en takken.

Deze zorgen voor de juiste temperatuur binnenin, waarbij de boskip na regen of droogte de inwendige temperatuur regelt door meer of minder bladeren op te hopen.

De meeste mensen mijden de meter hoge maleo-nesten vanwege de aanwezigheid van mijten, de "koetoc maleo". De mijten nestelen zich bij voorkeur in de huidporiën om bloed te zuigen. Dat gaat gepaard met een afschuwelijk jeukgevoel, die haast ondragelijk is. De voorliefde van deze kleine diertjes om zich te nestelen in de huidporiën van het mannelijk zakvormig aanhangsel, heb ik om eerlijk te zijn, nooit kunnen waarderden.

Ik heb dat meerdere malen moeten ervaren tijdens mijn verblijf in het Boven Tor gebied, in het achterland van Sarmi, gedurende het jaar 1959, waar ik als leerling bosopziener heb gewerkt.

DE GROTE REIS

HET VERTREK

Nadat in voorgaande dagen de voorbereidingen waren getroffen, werd het vertrek vastgesteld op 26 februari 1950, dat was op een zondag. Eerder was het eenjarig contract met het gouvernement van Nieuw Guinea ondertekend. De vertegenwoordiger van Nieuw Guinea, Mr. J.O. de Rijke, had zijn kantoor in een van de gebouwen op het Koningsplein, in de buurt van het station pasar Gambir in Djakarta.

Wij, DETA-contractanten zouden op een vooraf bepaalde tijd op de afgesproken verzamelpunten worden opgehaald. Vrachtauto's zouden ons ophalen en naar de haven Tandjung Priok brengen. Vanaf Tandjung Priok zouden wij met een K.P.M. boot naar onze eindbestemming, Hollandia in Nieuw Guinea, worden getransporteerd. Ons adres aan de Insulindelaan 2 in Djatinegara, was een verzamelpunt, ik kon dus gewoon thuis wachten op de auto.

Voor het gemak waren Gerard Monster, Eduard Pasanea en Chris Corua reeds een dag van te voren bij ons thuis. Met ons vieren wachtten wij met spanning op de komende gebeurtenissen. Wij waren echter niet de enigen, die gespannen waren. Ook de rest van mijn familie, oma, ma, zus Paula, schoonzus Katrien met baby Hilda in een seléndang op de arm, zaten in spanning.

Tenslotte is zo'n vertrek geen alledaagse gebeurtenis, vooral niet naar een onbekend land als Nieuw Guinea.

Gerard en Eduard kende ik pas enige weken, Chris daarentegen wat langer. Regelmatig kwam ik bij mijn klasgenoot van de Chr. Middelbare School op Salemba, Dirk Marinka. Chris was Dirks overbuurjongen. Dirk zou oorspronkelijk meegaan, maar haakte op het allerlaatste moment af.

Enkele jaren vóór de Japanse inval in Nederlands Indië, verhuisden mijn ouders van Cheribon naar Batavia (Djakarta). Cheribon is wat men noemt een middelgrote provinciestad op de grens van West- en Midden Java. De streek ligt in het Sundanees taalgebied. Ik werd er op 27 september 1934 geboren, bracht daar mijn eerste kinderjaren door en bij het bereiken van de kleuterleeftijd ging ik mee met de broers Benny en Waldy en zuster Erna naar de iets verderop gelegen School met den Bijbel, zoals het deftig werd genoemd. In de fröbelklas zat ik bij "juf" Lamping. Wij woonden bij de viersprong van Kedjaksaan tegenover het huis van de regent van Cheribon.

Rechts schuin tegenover ons huis was de aloen-aloen, de stadsbrink, waar tijdens feestdagen allerlei festiviteiten werden gehouden. Iets verderop aan de rand van de aloen-aloen was het sjieke hotel Ribberink. Op Kedjaksaan had ma een bescheiden kruidenierswinkel, toko Cheribon.

Naast ons woonde een Chinese familie, hun dochter Kiok was mijn speelkame-raadje.

Enkele jaren voordat de Japanners Java binnenvielen verwisselden wij Cheribon voor het gehucht Bodjongrangkong, gelegen aan de spoorweg tussen Batavia en Bekasi, in de buurt van Klender.

De School met den Bijbel van Cheribon verruilden wij met die van Meester Cornelis zoals Djatinegara in de koloniale tijd werd genoemd. Tijdens de bezettingsjaren zijn wij nog enkele keren verhuisd van en naar Djakarta totdat wij ons uiteindelijk op Tugu gingen vestigen. Het christendorp Tugu ligt ongeveer 24 km oostelijk van Djakarta, in de buurt van Tandjung Priok, de haven van Djakarta. Generaties lang hebben mijn voorouders van vaderskant er gewoond. Ons huis stond op een steenworp afstand van de oude Portugese kerk van Tugu, vlak naast de oude begraafplaats, op een stuk ingepolderd land. Tegenover ons woonden oom Theo Abrahams met vrouw en kinderen. Door de week werd in de kerk school gehouden. Het onderwijs werd in het Maleis gegeven. Het Nederlands werd allang verboden. Daarentegen was het Japans verplicht. Met het schrijven van Japanse karaktertekens was ik niet verder gekomen dat het "katakana".

Intussen was de vrachtwagen gekomen en bij de bocht voor ons huis gestopt. Onze schamele bezittingen hadden wij reeds bij het hek gezet. De chauffeur stapte uit de autocabine toen wij in zijn richting liepen.

"Abang mau ngambilin kité buat ke Tandjung?", vroeg ik hem in het plat Djakartaans. "Kom je ons ophalen, broer"? De chauffeur knikte bevestigend. De bagage, enkele oude legertassen en een enkele plunjezak, gooiden wij in de laadbak. Dat nam slechts een paar minuten in beslag. Toen brak het uur van de waarheid aan en ging ik afscheid nemen van de achterblijvers. Allerlei gedachten flitsten door mijn hoofd. Dit kon wellicht de laatste keer zijn dat wij elkaar hier op aarde zagen.

"Awas hati hati ja njo, djaga diri baik baik"; "wees voorzichtig jongen, en let goed op je zelf". "Het is goed oma, maken jullie je geen zorgen om ons, dag allemaal! Selamat tinggal, tot ziens!"

Uiterlijk met veel bravoure maakte ik mij los van dit emotioneel moment, zodat niemand mijn tranen zou kunnen zien. Een laatste omhelzing en dan stapten wij in de laadbak. Al die tijd sloeg de chauffeur, een olijke Djakartaan, het tafereel zwijgend gade. Hij brandde van nieuwsgierigheid, maar vond het blijkbaar ongepast om het te tonen.

Al leunend tegen de zijkant van de laadbak volgde hij al onze bewegingen. Trouwens, in deze tijd waren transporten van jonge mensen in Djakarta niet ongevoon. Dagelijks werden vanuit verschillende kampongs massa's jonge Indonesiërs met vrachtwagens naar elders gereden. Dat waren vrijwilligers voor de T.N.I., het Indonesische leger. In zijn ogen waren wij blijkbaar anders dan de dagelijkse transporten met legervrijwilligers.

Uiteindelijk won de nieuwsgierigheid het van zijn bescheidenheid.

"Ini sinjo sinjo mau padé kemané si?" Zo dat was eruit! "Waar gaan jullie heen".

"Oh, ke Nohonia, bang". "Naar Nieuw Guinea, broer". Het antwoord zei hem

niets, wat te verwachten was. "Nah, itu Nohonia adé di mané sih?"

"Waar ligt dat ergens?" Tja, dat wordt moeilijk. Hoe moet je die man uitleggen

waar Nieuw Guinea ergens ligt? Wij hadden eigenlijk "Ke tanah Papoea", naar het Papoealand, moeten zeggen. Dan zou het gesprek zijn geëindigd. Net als toen ik van schoolvrienden en kennissen afscheid nam en zei dat ik naar Nieuw Guinea ging. De blikken die ons tersluiks werden toegeworpen spraken boekdelen.

"Nieuw Guinea?". Als zij met hun vinger op hun voorhoofd hadden getikt, zou mij het niet hebben verwonderd.

Dit land van de Papoea's, koppensnellers en kannibalen, van oerwouden en moerassen, van krokodillen en andersoortige ongedierte, van malaria en ander soorten ziekten? Daar gaat geen normaal denkend mens immers heen, of hij moest "sèdèng" zijn. "Kepalanja sèdèng, kaja angin angin", zeiden zij in Djakarta als iemand zijn boekje te buiten ging. Het enige wat wij konden antwoorden was dan ook: "Wah, ituh djauh bang, ampir dèkèt Australië": "Ver broer, dicht bij Australië". Aan het langgerekte "aaah!" konden wij opmaken dat meneer met het antwoord tevreden was. Tenslotte klonk Australië hem bekend in de oren. Dus als Nieuw Guinea daar in de buurt ligt, moest het inderdaad heel ver weg liggen. "Nah, kalu udèh, kitè brankat adjé dèh": "Als jullie gereed zijn, zullen wij dan maar gaan?"

Wij knikten dat wij zover waren.

De motor werd gestart, de versnelling ingeschakeld en langzaam reden wij de Insulindelaan uit in de richting van Bidara Tjina. Wij zwaaiden naar de achterblijvers tot voorbij de Lashinsky bocht, daar onttrokken huizen en bomen hen aan onze ogen. De ochtendkoelte begon langzamerhand plaats te maken voor de middaghitte. Het moest reeds rond twaalf uur 's middags zijn toen wij richting Salemba op reden. De mensen ontvluchtten de hitte en zochten de koelte op onder de bomen of in de huizen. Omdat het zondag was viel de verkeersdrukte nogal mee.

Terwijl de wagen rustig zijn weg zocht in het stadsverkeer flitsten er in snel tempo allerlei gedachten door mij heen.

Het onderwerp Nieuw Guinea werd bij ons vaak tersprake gebracht. Vooral pa was voorstander om weg te gaan, ik was het roerend met hem eens. De gebeurtenissen van de laatste tijd en het zicht op de komende ontwikkelingen op Java konden alleen maar de gedachte om in Nieuw Guinea een betere toekomst te kunnen vinden versterken. Java, ons geboorteland kon ons die zekerheid niet geven. De gelegenheid om als contractarbeider naar ons beloofde land te gaan hadden wij dan ook met beide handen gegrepen. Het arbeidscontract, daarna de medische keuring in het voormalige Adekkamp bij Manggarai, dat alles gebeurde in een razendsnel tempo, naar mijn gevoel.

Nu waren wij dan op weg, het leek allemaal zo onecht, net een droom! Ik kwam tot de werkelijkheid terug toen de wagen bij het St. Carolusziekenhuis linksaf de weg richting Tjikini insloeg. Wij passeerden het scholencomplex waar ik tot enige weken terug naar school ging. Tegenover het complex was het Centraal Bataviaans Ziekenhuis, de C.B.Z.

Aan het eind van de straat sloegen wij Pegangsaan oost in. Wij reden voor het gebouw waar Ir. Soekarno op 17 augustus 1945 de Republiek Indonesia uitriep en de Indonesische onafhankelijkheid proclameerde.

Op een jonge T.N.I. soldaat na, die ietwat verloren aan de voorzijde van het gebouw de wacht hield, leek nagenoeg alles uitgestorven. Wij reden Pegangsaan oost helemaal tot aan het eind van de straat toe. Johnny Guldenaar, die wij moesten ophalen, stond reeds aan de wegwijk te wachten. Nadat Johnny was ingestapt, reden wij de weg terug naar Salemba om dan richting Pasar Senen te gaan. Via Gunungsari ging het naar Antjol en daarna naar Tandjung Priok. Het moet omstreeks 2 uur in de middag zijn geweest toen wij er aankwamen.

De chauffeur stuurde de wagen in de richting van het loodscomplex van de eerste haven. Hij stopte onder het afdak van een grote loods, vlak bij de plek waar de m.s. Karaton aan de kade afgemeerd lag te wachten. Het uitladen van onze bagage was zo gebeurd. Wij bedankten de chauffeur, stopten hem wat geld toe. "Ini uang rokok, bang"; "hier broer, sigarettengeld voor jou". Wij namen afscheid van de man en wandelden de kade op om de Karaton van dichtbij te bekijken. De Karaton was één van de vele vrachtboten waarmee de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij het scheepsverkeer onderhield tussen de eilanden van de Indonesische archipel. Na de Indonesische onafhankelijkheid werd het nationale en internationale scheepsverkeer overgenomen door de Indonesische maatschappij PELNI.

De hitte was voelbaar, niettemin was het een drukte op de kade, want intussen waren ook andere mensen aangekomen. Mensen van alle leeftijdsgroepen, mannen, vrouwen, alleenstaanden en gezinnen mét en zonder kinderen, alles liep doorlekaar heen. Een deel liep zenuwachtig heen en weer langs de kade, anderen zochten de koelte op van de schaduw onder het afdak van het gebouwencomplex. Iets verderop zag ik de Tuguneze families van oom Willem Lauw en oom Mathias Michiels bij elkaar staan, wachtend op het sein dat zij aan boord mochten gaan. Ik zwaaide met mijn hand en liep op hen toe om ze te begroeten. "Wah, panas Roed!"; "ja oom het is inderdaad warm vandaag", antwoordde ik. Waar de andere Tuguneze families, die met deze boot zouden gaan, waren? "Engga tau"; "weet ik niet", met de vinger werd een vage beweging gemaakt in de richting van de kade. Met een "Ik ga maar weer", liep ik naar de kade, waar het steeds drukker begon te worden. Hier en daar herkende ik gezichten van mensen, die ook bij de vertegenwoordiger van Nieuw Guinea aanwezig waren. Enige uren later, het moet ongeveer 4 uur of iets later geweest zijn, mochten wij aan boord.

In een oogwenk kwam de mensenmassa in beweging en iedereen haastte zich om aan boord te komen. Ik pakte mijn oude legertas en tikar op, meer had ik niet, en liep de scheepstrap op.

Aan boord was het een geloop en geren van jewelste, een drukke bedoening met veel geschreeuw en geroep. Ik keek in de rondte op zoek naar een geschikte slaapplek op de vloer. Bovendien vond ik niet wat ik zocht, het was mij daar te druk, dus ging ik een etage lager. Hier, middendeels op de achtersteven vond ik een bescheiden plek naast de laadklep van het scheepsruim.

De lege plekken links en rechts werden weldra bezet door andere Indische jongens, mede contractarbeiders voor Nieuw Guinea.

De m.s. Karaton was geen passagiersschip. Als vrachtaarder had het een bescheiden passagiersaccommodatie. Deze was dan ook gauw bezet door een aantal

beweging was gekomen. De meeste mensen waren benedende, stonden in de gang bij de keuken keurig in de rij voor het avondeten, rijst met corned beef en warme thee.

De afstand tot de kade werd groter naarmate het gebonk en gestamp van de motoren harder werd. Dan volgden drie langgerekte signaalstoten van de scheepshoorn "boonk, boonk, boonk", toen de Karaton de laatste pier van Tandjung Priok bijna was gepasseerd en het schip naar open zee koerste.

"Goede reis, behouden vaart en tot ziens!", zo leken de achterblijvende schepen te willen zeggen als zij het signaal beantwoordden.

Ik had mijn eten naar het bovendek meegenomen. Ik wilde niets missen van het langzaam verdwijnend zicht van Tandjung Priok.

Geleidelijk aan won het schip aan snelheid oostwaarts koersend in het ruime sop van de Javazee. Het zicht op de haven werd kleiner om tenslotte geheel te verdwijnen. Allerlei gedachten dwarrelden door mijn hoofd toen wij iets later het strand van Palm Beach zagen. Was het pijn, opluchting of bitterheid? Ik weet het niet. Daar achter de slanke kokospalmen, onder het kreupelbosgebladerte hadden de Japanners hun ammunitie- en bommenopslagplaatsen, diep verscholen in ondergrondse bunkers. De Japanse bezetter noemde dit gedeelte Dajaku. Mijn gedachten gingen terug naar de tijd dat ik daar tewerk werd gesteld. Was dat in 1943 of in 1944? Wat deed dat er nog toe? Ik was een "Kuli hari", een dagloner bij een Japanse bevoorradingsseenheid. Op "kebon Nipon" bij Tjilintjing had deze eenheid een post, een met prikkeldraad omringd kokosareaal.

Vanaf maandag tot en met zaterdag verzamelden honderden kuli hari zich voor het appèl om 's morgens 7 uur. Ik was ingedeeld bij de "hachi han", de achtste groep van oom Menasé, de vriendelijke Timorees.

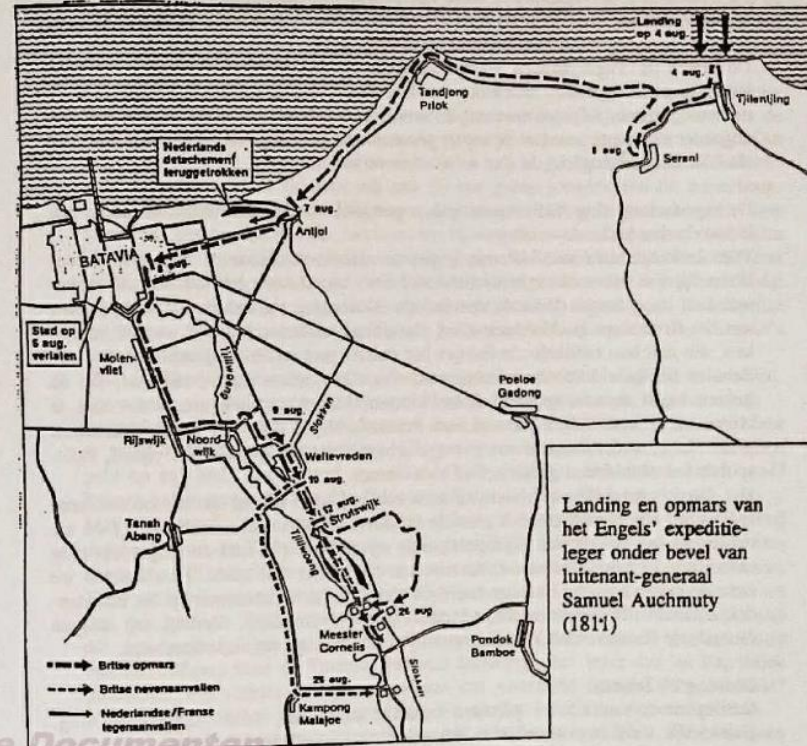
Wij woonden toen op Tugu, een half uur tot drie kwartier afstand lopen vanaf kebon Nipon. Oom Menasé hield meestal rekening met mij, vanwege mijn leeftijd. Vaak mocht ik op Dajaku de kok helpen in de keuken. En de kok stopte mij allerlei etensrestjes toe. Met een hongerige maag kun je niet kieskeurig zijn.

Verderop, iets zuidelijker loopt de weg van Tandjung Priok naar Tjilintjing. Rechts van de weg, op de kale zandvlakte, kon ik mij de massagraven van de "romusha's" goed herinneren. Geveld door honger en ziekten kreupeerden zij bij honderden tegelijk. Arme kerels, in de kampong geronseld om als contractarbeiders voor de Japanners te werken, om slechts eenzaam de dood te vinden, ver van huis en haard.

En daar waar het strand van Tjilintjing begon, moest ik aan de momenten denken dat Didi Tentua en ik er met de "djala udang", een kleine werpnet met fijne mazen, visten. Wij speelden aan het strand, stilden onze honger met vis en garnalen, die wij boven een vuur van casuarinahout roosterden. Wij aten ze bij de rijst die wij hadden meegebracht. Ik maakte mij met moeite los van de herinneringen aan deze onbezorgde tijd. Het was voorbij, een nieuwe fase in het leven was begonnen.

De schemering begon in te vallen, de kustlijn was nog duidelijk te zien. Mijn ogen volgden de lijn en bleven stilstaan even voorbij het punt waar het was overgegaan in een vloedbossen vegetatie. Daar ergens, verscholen achter de

mangroven, lag het vissersdorp Marunda aan de monding van de Tjakungrivier. Meer dan anderhalve eeuw geleden zette een Engelse expeditieleger onder bevel van luitenant-generaal Samuel Auchmuty er voet aan land. De 9500 man sterke legermacht rukte op naar Mr. Cornelis (Djatinegara) en versloeg het Nederlands-Franse leger van gouverneur-generaal Jansens. Dat was het begin van het Engels tusschenbestuur, dat van 1811 tot 1815 duurde, onder het bewind van Stanford Raffles.

In gedachten verzonken volgde ik de loop van de Tjakungrivier. Vreemd, dacht ik, hogerop aan de bovenloop heeft hetzelfde water eerst gestroomd door mijn vaders geboortestreek Tugu.

Hetzelfde water dat zich nu mengde met het zeewater en de Javazee een blauw bruine tint gaf. Pa's voorouders van moederskant hadden er meer dan drie eeuwen in die streek gewoond.

Na de vloedbossen vegetatie opende zich een vlakke, Tjabang Empat. De streek ligt vlakbij de monding van de Tjitaroem. De rivier ontleent haar naam aan het oudste Hindoe rijk op West Java. In de 5de eeuw n.c. lag in West Java reeds het Hindoe rijk Taroema. Lang heeft het niet bestaan; in de 7de eeuw werd het niet meer genoemd.

De streek is erg vruchtbaar, natte rijstvelden, nipahpalmbossen en olifantsgras wisselden elkaar af. Een waar paradijs voor allerlei soorten wild en gevogelte.

De jagers op Tugu jaagden voornamelijk op wilde zwijnen. Het geschoten wild werd ter plekke gevild. Het vlees werd in dunne repen gesneden en gepekeld in een mengsel van salpeter en zout, zo werd het vocht uit het vlees onttrokken. Na ongeveer een week werden de repen gewassen en gedroogd in de zon om tenslotte als "dëndèng tjèlèng" in de stad te worden verkocht.

De avondschemering had intussen plaats gemaakt voor de duisternis, aarde en zee in het donker hullend.

Toch leek het alsof de duisternis begon te wijken, naarmate de avond vorderde. Een schijnsel van zacht schemerlicht viel over ons als een schitterende sterrenhemel zich hoog boven de aarde openbaarde. Duizenden sterren namen hun plaatsen aan het firmament in. Het leek alsof plotseling duizenden kaarsen werden ontstoken, die met hun twinkelende lichtjes het duister probeerden te doorboren.

Behalve het geluid van de scheepsmotoren en het ruisen van de zeewind, die de golven tegen de scheepswand deden klotsen, leek niets en niemand de stilte te willen verbreken. Af en toe trok een lichtende streep door het water, dan moest plots één of ander waterbewoner wegvluchten voor een onzichtbare vijand, lichtsporen van flonkerend groen achter zich latend.

Het werd ook merkbaar frisser. Ik keek om mij heen en zag dat de meeste mensen waren verdwenen en zich naar de benedendekken hadden begeven. Af en toe lichte uit het donker een sigarettenpuntje op. Ik was dus niet de enige, die diep verzonken in eigen gedachten, de rust van het alleen zijn zocht. Hier konden we even op adem komen. Het was heel laat toen ik mijn onderkomen op het benedendek opzocht. Ik werd overmand door moeheid en slaap. Terwijl wij sliepen ploegde de Karaton zich voort in oostelijke richting op weg naar Surabaya.

Dinsdag 28 februari 1950

Geroezemoes van allerlei geluiden bereikte mijn oren, eerst vaag en ver weg. Geleidelijk werd het duidelijker. Het geluid van rammelende emmers, schrobben-de bezems over de dekvloer, gepaard gaande met water-gespetter en mensen-

stemmen, dit alles bracht mij tot de werkelijkheid terug. Een nieuwe dag was aangebroken. Een aantal bemanningsleden was driftig het dek aan het schrobben. Dat ging er bepaald niet zachtjes aan toe. Ik maakte dat ik gauw mijn spullen boven op het deksel van de laadruimte legde. Ik zag dat de medepassagiers het reeds had gedaan. Zo, dat was dat, de spullen konden niet meer nat worden. Het moet omstreeks half zeven of zeven uur geweest zijn, schatte ik de tijd. Ik maakte mij gereed voor de ochtendceremonie, het ochtendtoilet en voegde mij in de rij vóór het kombuis, waar wij ons ontbijt konden halen. Iets later kwam Surabaya in zicht en voer de Karaton de haven binnen. Het manoevreren van het gevaarte kostte wat tijd maar eindelijk kon het schip aan de kade meren. Aan de kade was het een drukte van belang. Aan boord schalde de stem van de scheepsomroeper en deelde een aantal bekendmakingen mee. Ik maakte er op uit dat de Karaton om vier uur in de middag opnieuw het ruime sop zou kiezen. Als wij de stad in zouden willen gaan, dan hadden wij maar enkele uren de tijd. Terwijl wij ons ontbijt aan het halen waren, had de bemanning de luiken geopend. Wij brachten onze schamele spulletjes in veiligheid.

De aanblik van de opgaande zon werd niet gehinderd door donkere wolkenformaties. Zo te zien beloofde het een warme dag te worden. Wij hadden veel zin de stad in te gaan. Het was niet raadzaam in je eentje te gaan, gezien de situatie. Om het risico zo klein mogelijk te maken besloten wij in groepen de stad te bezichtigen, dat was veiliger. Ik sloot mij aan bij een groep jongens van de achterboeg, allen afkomstig uit Djakarta. Wij liepen de kade af richting de grote weg die naar Surabaya leidde. Boven de loodsen en havengebouwen wapperden rood-witte vlaggen, het nationale symbool van de jonge Indonesische republiek. Overal slenterde wat rond. Aan de schoudertekenen en insignes konden wij opmaken dat zij tot Gatot Subroto's legereenheden behoorden. Wij zagen geen Nederlandse militairen. Wij vermoedden dat zij uit politieke overwegingen in de kazernes waren geconsigneerd.

Hier op Tandjung Perak, Surabaya's haven, begon de hitte voelbaar te worden. De warmte voelde benauwend aan, een klamme vochtige warmte. Vermoeiend!

Lopend vanaf de haven duurde het wel even voordat wij in de stad waren. Maar er reden ook trams in die richting. Het probleem was echter dat geen van allen geld op zak had. Goede raad was duur. "Loh, jullie itu koh masah kalah akal? Djagan kalah geretakan dong!". "Moeten wij ons uit het veld laten slaan?"

Met veel jeugdig élan marcheerden we richting eindstation van de tram. Daarbij passeerden we de TNI schildwacht, die vertwijfeld toekeek hoe wij voorbij marcheerden. Hij twijfelde of hij ons moest tegenhouden of moest laten passeren. Toen we echter gepasseerd waren liet hij het maar zo. Ook in de tram werden we met rust gelaten. Gezien de situatie zo kort na de soevereiniteits-overdracht was dat niet vreemd. Troepenbewegingen waren normaal, dus ook de grote toeloop van vrijwilligers voor de Tentara Nasional Indonesia, het leger van de Republiek Indonesië. We vonden het geen bezwaar om voor een "gerombolan sukarela" (vrijwilligersgroep) te worden aangezien, we werden tenminste met rust gelaten.

Intussen liep de temperatuur op en begon het echt warm te worden. Het was geen aardigheid meer om met die hitte in een onbekende stad rond te sjouwen.

Om te zeggen dat ik veel van Surabaya heb gezien zou schromelijk overdreven zijn. Verder dan Tundjungan en aangrenzende plekken kwamen we niet. Behalve dat ook hier boven de meeste grote gebouwen de rood-witte vlag wapperde en er weinig verkeer was, is er weinig meer in mijn herinnering bewaard gebleven.

We waren dan ook snel terug aan boord van de Karaton. Van enige bedrijvigheid was er niets te bespeuren. De mensen zochten de koelte op in het benedendek en hielden siësta tijd.

Zonder al te veel tam tam verlieten we Surabaya en koos de Karaton het ruime sop. Dezelfde afscheidsceremonie als in Tandjung Priok herhaalde zich ook hier, drie langerekte "boonk, boonk, boonk" van de scheepshoorn.

Op volle zee richtte de Karaton het koers op Makassar. Het duurde niet lang of de kust van Oost-Java verdween voor onze ogen en lag het eiland Java achter ons....

Even was er een stekend gevoel, alsof mijn navelstreng werd afgesneden. Spijt? Geen moment!

OOST INDONESIE

De avondschemering daalde reeds als we aan de oversteek naar Makassar begonnen. Java lag nu ver achter ons, enige uren waren we al onderweg. Rondom ons was niets anders dan water en nog eens water. Behalve een troep enthousiaste bruinvissen verbrak niets het schijnbaar eeuwige deinen van de golven. Zo gingen we de derde nacht aan boord van de Karaton tegemoet. De daar op volgende morgen hetzelfde ritueel van opstaan, wassen, eten halen en dan bovendeks te wachten op de komende dingen. Uit de kleine dingen merkte ik dat we in de Oost Indonesische wateren voeren. De vissersprauwen zagen er anders uit dan die we op Java zagen. Of waren het geen vissersprauwen, maar zeewaardige Makassaarse of Buginese zeilprauwen op weg naar hun bestemming op Java of elders in Indonesië?

Makassar, ongeveer 1500 kilometer oostelijk van Jakarta, bereikten we enige dagen later. Heel anders dan de eeuwige drukte van Jakarta, mogelijk ook Surabaya, was daar de opmerkelijke rust die er van de stad uitging. Een ware verademing.

Behalve onze boot lagen er geen andere schepen van betekenis aan de havenkade aangemeerd. Een kleine eenheid van de KNIL, het Koninklijke Nederlands Indische Leger, onder leiding van een wat oudere Menadonese sergeant bewaakte het havencomplex.

Hoewel het laden en lossen gauw was gebeurd, moesten we langer blijven dan was voorzien. Het wachten was op een groep Badjo's die met ons mee zouden gaan. Ze kwamen echter niet opdagen. Het gerucht deed de ronde, dat ze in staking waren gegaan en gingen dus niet mee.

In allerijl moest voor vervanging worden gezorgd; het wachten was nu op een andere groep Badjo's, die zich op het zusterschip Karossa bevonden. Aangezien de Karossa op dat moment nog een heel eind uit onze buurt vertoefde, beloofde het een lange wacht te zullen worden.

Voor het laden en lossen van haar schepen in de Oost Indonesische havens en Nieuw Guinea maakte de K.P.M. (Koninklijke Pakketvaart Maatschappij) een frequent gebruik van de diensten van Badjo's, bewoners uit de oostelijke kuststreken van het eiland Sulawesi. Ervaren havenarbeiders waren in dit dun bevolkte deel van de Indonesische archipel een zeldzaamheid.

De leemte werd door de Badjo's gevuld, harde en ervaren havenwerkers.

Het duurde ruim een week toen de lang verwachte Badjo's aankwamen. We konden de reis voortzetten. De volgende bestemming was Amboina, op het eiland Ambon in de Zuid Molukken.

Hoe lang we onderweg waren weet ik niet meer en evenmin welke datum het was. Het moest ergens in de tweede week van maart zijn. Aan de diepblauwe kleur kon ik opmaken, dat we ons in de Zuid Molukse wateren bevonden. De dagen op zee kenmerkten zich door een saaie eentonigheid. Vroeg opstaan, niets doen en wachten tot het etenstijd werd. Het menu van rijst met corned beef had reeds lang plaats gemaakt voor rijst met haring in tomatensaus.

Iedere dag hetzelfde menu van rijst met haring in tomatensaus, is op den duur niet vol te houden. Voeg daarbij een portie verveling toe plus een grote groep jonge mensen die actie gewend zijn, dan hebben we ingrediënten genoeg voor een spanningsveld.

Overdag vormden de spelende bruinvissen die ons vergezelden, een welkome afleiding. Om de spanningen enigszins te ontladen werden 's avonds bokswedstrijden gehouden. Dat gaf een beetje leven in de brouwerij en leidde onze gedachten ietwat af.

Zo volgde de ene dag op de andere aan boord van de Karaton. Natuurlijk werd ook veel muziek gemaakt. Bij gebrek aan muziek-instrumenten werd er rijkelijk geïmproviseerd. Reeds hier was duidelijk merkbaar het improvisatie-talent van de Indo!

Het was vroeg in de morgen als we de baai van Ambon binnenvoeren.

Grootmoeders verhalen over dit prachtige eiland waren zeker niet overdreven. Ambon, schilderachtig gelegen aan zijn grillig gevormde baai en omkranst door zacht glooiende bergen. Aan het eind torent majestueus Ambons hoogste top, de Salhutu. Als ambtenaar in gouvernementsdienst had mijn grootvader recht om met "groot verlof" naar zijn geboortedorp Leinitu, op het Uliasisch eiland Nusa Laut te gaan. Oma vergezelde hem daarbij. Als kind kreeg ik nooit genoeg van oma's verhalen over zeetuinen en over de "hëla sosoki", het vissen met een net van gevlochten kokosbladeren door de eilandbewoners van Nusa Laut. Deze manier van vissen wordt op sommige eilanden in Polynesië nog steeds toegepast.

We passeerden Nusa Niwé, het kokosareaal van Ambon en Tandjung Alang met haar sagobossen. Beiden vormden de toegangspoort tot de baai van Ambon.

In de grijze oudheid noemden de bewoners hun eiland Japoono, eiland van dauw. Het woord Ambon komt, veronderstel ik, van het Maleise embun, wat dauw betekent.

Op een enkele havenwerker na was de kade was nagenoeg verlaten. Boven de

douaneloods wapperde eenzaam de rood-witte vlag.

Het oponthoud op Ambon zou slechts kort zijn. Om 12 uur 's middags zou de Karaton weer vertrekken. Er was dus voldoende tijd om de stad te bezichtigen. Natuurlijk maakten we er dankbaar gebruik van. Op de nieuwe markt, vlak achter het havengebouwencomplex, werd flink wat inkopen gedaan. De "bagea kenari", Molukse sagokoekjes, waren dan ook spoedig uitverkocht.

In het Valentijnkamp ontmoette ik enkele bekenden van Java. Er werden wat nieuwtjes uitgewisseld. De uren waren heel gauw om en voordat we er erg in hadden zaten we weer aan boord en lichtte de Karaton het anker en voeren we de baai uit. Onze volgende bestemming was Ternate in de Noord Molukken. Behendig zocht de Karaton haar weg langs en tussen de kleine eilandjes doorvarend verder noordwaarts koersend. Ook in Ternate was het oponthoud kort, zodra het laden en lossen gereed was zouden we verder gaan.

Gerard Monster had wat "bagea kelapa" op de markt weten te bemachtigen. Ik mocht er twee proeven. Ze waren wat aan de harde kant en misten de amandelsmaak van de kenari-noten. Niettemin een welkome afwisseling op het dagelijks menu.

Met Ternate verlieten we de laatste Indonesische haven en weldra, na een etmaal varen in oostelijke richting ook de Indonesische wateren.

AANKOMST IN NIEUW GUINEA

Na enige dagen varen was daar plotseling de loodsboot, met de Nederlandse driekleur in top, die ons tegemoet voer. De loods ging aan boord en loodste de Karaton de haven van Sorong, in Nieuw Guinea's Vogelkop, binnen.

De aanblik van het vertrouwde rood wit en blauw maakte bij mij veel emotionele gevoelens los, te moeilijk om onder woorden te brengen. Misschien ietwat misplaatst, maar wie was het die zoiets zei van: *le plus grand plaisir du voyage, c'est le retour?*" Voor mij was het net als een thuiskomst, ergens ver vandaan, een moment van ontroering en misschien ook van opluchting.

Over enkele dagen zullen wij onze eindbestemming hebben bereikt, ging het door mij heen.

In Sorong bleven we aan boord van de Karaton. Onze volgende aanlegplaats was Manokwari. Hier was geen haven en moest de Karaton op de rede ankeren. Vanuit de verte konden we een blik werpen op Manokwari, de kolonistenstad. Verscholen tussen de talloze kokospalmen, die het haast eindeloze strand sierden zagen we een aantal hutten.

Inmiddels was een motorbarkas langs zij gevaren. Het over en weer lossen en laden van de scheepslanding vergde maar weinig tijd. Zodra het anker werd gelicht begonnen we aan het laatste traject van onze reis, naar Hollandia.

Er werd dicht langs de kust gevaren, bij daglicht was de kustlijn duidelijk te volgen. Kale rotsformaties afgewisseld met vloedbossen en lange stranden met wuivende kokospalmen trokken aan onze ogen voorbij.

Copra, het gedroogde vruchtvlies van de kokosnoot is een belangrijk exportartikel van Nieuw Guinea. In het leven van de dorpling is de kokos, net als bambu niet

meer weg te denken. Beiden zijn belangrijke leveranciers van bouwmaterialen, voedsel en vormen op hun beurt weer grondstoffen voor andere producten.

Plots was daar de monding van Nieuw Guinea's grootste rivier, de Memberamo, en spoedig waren we de Waropen voorbij gevaren.

Het was avond toen we de Humboldt-baai binnenvoeren en de Karaton in de luwte van Kaap Suadja bij Kajubatu voor anker ging liggen. Het was een koude nacht. Pas later kwam ik er achter dat zulke nachten altijd de voorbode vormden van bloedhete dagen.

Hoe nieuwsgierig we ook waren, behalve wat lichtjes in de verte lag Hollandia gehuld onder een deken van diepe duisternis. Er zat dus niet anders op dan te wachten tot de volgende dag.

Ondanks de koude viel ik in slaap om bij het krieken van de dag gewekt te worden door het ratelend geluid van de zware ketting waarmee het scheepsanker werd gelicht. Verkleumd door de kou stond ik op, dan volgde de ochtendceremonie van wassen, kleden, handelingen waaraan ik langzamerhand begon te wennen. Nu moest echter ook worden ingepakt. Gezien de schamele bezittingen die ik bij me had, vergde dat niet veel tijd. In een ommezien was ik dan ook gereed met inpakken. Mijn bagage nam ik mee naar het bovendeck.

Intussen richtte de Karaton haar steven naar de houten steiger, een overblijfsel uit de "Amerikaanse tijd". Die term dateerde nog uit de periode in de Tweede Wereldoorlog genoemd werd, waarbij de Amerikanen Hollandia gebruikten als springplank voor hun doorstoot naar de Filippijnen en Japan.

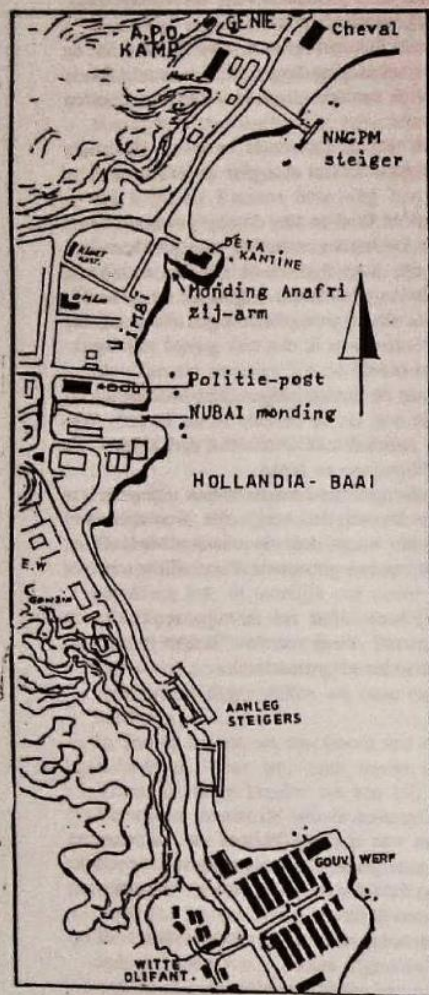
De aanblik op het majestueuse Cycloopegebergte met haar tientallen uitlopers was imposant. Daarbij vergeleken staken de her en der verspreide woningen wel schriek af bij het geheel. Links van de haven waren daar de eilanden Madurau en Kajupulau. Bij de laatste was ook het op palen gebouwde Papoeadorp van het eiland.

Dit is dus Hollandia, ging het door mij heen. Hier zal ik mijn verdere leven moeten doorbrengen. Angst voor de toekomst? Geen moment: ik heb immers de keuze zelf bepaald. Er schoot mij een lied te binnen van school:

*"Wat de toekomst brengen moge,
mij geleid des Heren hand.
Moedig sla ik dus de ogen
naar het onbekende land."*

Veel tijd om mij daarover te bekommeren was er niet. De boot was intussen aan aan de kade gemeerd en de loopplank was uitgezet. De daaropvolgende ogenblikken hadden we het te druk met het van boord gaan. Het was een drukte van belang. Maar dan is daar het historisch moment aangebroken.

Op vrijdag 17 maart 1950 omstreeks acht uur in de morgen zette ik mijn voet op Hollandia's aardbodem!

HOLLANDIA 1950

HOLLANDIA

Militaire vrachtwagens van de brigade Prinses Irene brachten ons naar het Kloofkamp, het militair kampement. Na het appél werden van hier uit de mensen verspreid en naar verschillende bestemmingen gedirigeerd en in reeds klaarstaande woningen gehuisvest. Ik ging met de groep Tugunese families mee en we kwamen op het Imbi-terrein terecht, een wooncomplex vlak aan het strand. Het gehele complex telde een 15 à 20 tal woningen, die tijdens de oorlogsjaren door de Amerikanen waren gebouwd. Een aantal ervan, enkele meters vanaf de waterlijn gebouwd, rustten op 50 centimeter hoge betonklossen. Bij hoog water bleven de houten vloeren mooi droog. In één van de leegstaande woningen namen Arend Michiels en ik onze intrek en legden beslag op een ruime kamer voor ons beiden. Arend, een zoon van de Tugunese politieman Mathias Michiels, en ik waren op Tugu klas- en speelgenoten. Het "inrichten" van de kamer vergde maar weinig tijd. Als je niets hebt, valt er ook niets in te richten. Dus hadden we daarna een zee van tijd om er een dankbaar gebruik van te maken om de directe omgeving te verkennen. Vlakbij was daar een helder snelstromend beekje, die op het strand uitmondde dicht bij de laatste woning van het complex. Het bleek een aftakking te zijn van de hogerop gelegen Anafri-rivier.

Op sommige plekken zagen we de oevers vol begroeid met "kangkung" (Ipomoea reptans), een eetbare groentesoort. (De Papoea Lukas Jouwe kon in de laat 50er jaren met de teelt en verkoop van kangkung aardig zijn kostje verdienen). Onder de ijzeren Baileybrug, die de beide oevers van de ondiepe Numbai-rivier met elkaar verbond, wemelde het van de garnalen en kleine vissen. Het bleek een kolfje naar onze hand, al gauw zaten we in het water te "ngerogo". Een manier om met beide handen vis of garnaal te vangen in ondiep water. De volgende middag beproefde Albert Michiels, de oom van Arend, zijn geluk met de "djala", het werpnet, aan de Numbai-monding. De vangst? Een emmer vol "ikan kembung", een makreelachtige. 's Avonds aten we gebakken vis en garnalen. Ze smaakten voortreffelijk!

Hollandia, voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, een onbetekende garnizoensplaats, groeide, na de herovering door geallieerden, uit tot een belangrijk strategisch steunpunt. Vooral voor de Amerikanen was Hollandia een belangrijke springplank in de opmars naar de Filipijnen en Japan. Tot ver in het achterland ontsloten de Amerikanen grote gebieden en brachten het in kaart. Honderden woningen en loodsen van hout en gegolfd plaatijzer werden uit de grond gestampt voor de duizenden mannen en vrouwen die deel uitmaakten van de grote Amerikaanse legermacht, versterkt met kleine eenheden Australische en Nederlandse militairen. In de haast werden de heuvels rondom de baai geëgaliseerd en voorzien van een net van wegen. Als paddestoelen verzezen op de vlak gemaakte stukken grond de tentenkampen, die als tijdelijke huisvesting moesten dienen voor de komende en gaande soldaten. Hollandia onderging een ware metamorfose. Uit het niets was een stad verzezen! De Amerikaanse aanwezigheid bracht een schijnwelvaart teweeg. Er was een overvloed van alle goede dingen des levens, het hield niet op! En de Papoea's, van het stenen tijdperk in de atoombijtijd gedropt, keken hun ogen uit! Zoveel overdaad hadden ze niet eerder meegemaakt. De Amerikanen waren niet karig in hun overdaad, dankbaar konden de Papoea's dan ook een graantje meepikken. Lang nadat de Amerikanen waren vertrokken en Hollandia was vervallen tot een verlaten en vervallen oord, deden verhalen nog de ronde over deze periode van "melk en honing".

Wat we in het begin van Hollandia zagen, kon nauwelijks met de term stad worden aangeduid. We troffen complexen van verwaarloosde en leegstaande loodsen en "quonsets" aan, verspreid over een heel groot oppervlak van het gebied Hollandia. Een quonset is een halfronde woning, gebouwd van een lichtmetalen skelet en afgedicht met gegolfd plaatijzer. Het doet iets denken aan een "iglo". Onvoorstelbaar hoe de natuur zich in betrekkelijk korte tijd herstelde. Op de plekken, die sinds het vertrek van de laatste bewoners niet meer door mensen werden betreden, hernam het oerwoud heel snel bezit van de door haar prijsgegeven gebieden. Spoedig werden de open plekken overwoekerd met kruip-

planten en bomen, die het geheel liefderijk bedekte met een mantel van weelderig groen. Het leek alsof er nooit een aanslag op haar was gepleegd.

Een uitgebreid net van met "karang", kalksteenmergel, verharde wegen, vormde de verbinding van en naar de diverse wooncomplexen en de complexen onderling. Bailey-bruggen verbonden de oevers van de rivieren naar de meer binnenlands gelegen plaatsen als Kota Baru, Sentani, het hooggelegen garnizoensplaatsje Ifar en Tanah Merah, aan de Pacific-kust.

Hollandia heeft een geografisch goede ligging, beschut door de noordelijke uitlopers van het Cycloopegebergte. In de westmoesson, de "musim barat", biedt de natuurlijk gevormde Humboldtbaai een goede bescherming tegen de achtereen opkomende hoge golven van de Grote Oceaan. In combinatie met het diepe water is Hollandia dan ook een ideale haven voor oceaanstomers.

In de achterliggende bergen ontspringen een veeltal waterstroompjes. Iets lager voegen sommigen zich samen tot kleine beken om tenslotte op het vlakke land uit te groeien tot snelstromende rivieren. Uiteindelijk voegt het koele heldere bergwater zich met het diepblauwe water van de zee.

De zee is visrijk. Grote scholen makreelachtigen speelden soms tot dichtbij de kustlijn. De aanblik van groepen "ikan belanak", een soort harder, deed vooral de Tugunees oom Bèngang Quiko watertandend verzuchten: "Wah, itu enak kalu ditèbarin", klonk het steevast in Djakartaans. Binnen de Tugu-gemeenschap gold oom Bèngang als de expert met het werpnet. Onder de waterspiegel verscholen tussen de koraalriffen is het woongebied van ontelbare baars- en karperachtigen. Of, zoals in de buurt van het landingsvaartuig bij Dok 2, zien we het betoverend-kleurenspeel van een zeetuin, gevormd door talloze soorten koralen en poliepen. Schitterend gevormde en fel getinte kleine vissen schieten tussen de koralen heen en weer, waarmee ze het fascinerend spel van water, zonlicht en kleuren als het waren tot leven brengen. Een onvergetelijk gezicht!

De komende dagen werd de Tugu-groep aan het werk gezet in het A(rmy) P(ost) O(ffice) kamp. In één van de leegstaande loodsen moesten onderkomens worden opgetrokken voor de Tugu-gezinnen, die over enkele weken zouden komen. De 2e groep Tugu-gezinnen kwam met de Pulau Laut op 28 maart in Hollandia aan, waaronder ook mijn zuster Erna. Mijn ouders en zuster Asty kwamen met de laatste groep Tugu-gezinnen per Karossa ca. medio april aan. In totaal waren er zo'n 26 Tugu-gezinnen naar Hollandia overgekomen. Wij voegden ons bij de families in het A.P.O. kamp. Ik ging bij mijn ouders inwonen. Behalve Tugu-gezinnen woonden er ook een 4-tal Indo Europese families in het kamp.

De weduwe Engelman met 4 kinderen (Toetie, Harry, Annie en Frans)

De familie Van der Zaims en de familie Weizman.

Naast ons woonde de familie J. Buis met hun kinderen André en Frida.

Hiermee eindigde de grote reis, wij zijn op onze bestemming aangekomen. De poort naar een nieuwe toekomst stond wijd open, uitnodigend naar de volgende fase van ons leven.

TERUGBLIK OP HET VERLEDEN

Zo rijgden de dagen zich aaneen, het werden weken, maanden, tenslotte jaren. We kregen niet de tijd om ons te vervelen overdag, want deze tijd kenmerkte zich als een tijd van hard werken. In record tempo verrees aan de Oranjelaan het Bonte Dorp-complex. Op de aanwezige betonnen vloeren, een overblijfsel uit de "Amerikaanse" tijd werden huizen gebouwd voor Indische gezinnen.

De kneepjes van het timmermansvak werden mij bijgebracht. Eerlijk gezegd, van timmeren en huizenbouw had ik geen sjoegje. Dat was voor mij abacadabra. Maar ik troostte mij met de gedachte niet de enige te zijn. Veel van de DETA-jongens kwamen, net als ik, rechtstreeks van de schoolbanken vandaan. Dat ik het verschil wist tussen een zaag en een hamer of een houtbeitel en een koudbeitel, was op zich al een grote prestatie, vond ik. Een mening, die een hele hoop anderen bepaald niet deelden.

Gelukkig werd dit euvel gecompenseerd met een grote dosis optimisme en de wil het nodige aan te leren. Nee, het ging niet bepaald van een leien dakje, dat leren. Trouwens, Confucius zegt, dat de mens drie manieren bezit om verstandig te handelen:

1. door na te denken, de mooiste manier
2. door na te apen, de gemakkelijkste manier
3. door ervaring, de bitterste manier

Nadenken? Vergeet dat maar rustig.... telkens als ik dacht rustig over het één of ander te kunnen nadenken, liep er wel een stoorzender in de buurt, die mij uit mijn concentratie bracht met zijn:

"Hei mèk, kaja apa jij," gevolgd door een mompelend gemopper, zoiets van: "waah, pajah die fèn, altijd maar door ngelamun".

Als dat dan vervolgd werd met een : "Ajo tjoba itu die, ga maar daar bantu", nou dan weet ik wel andere veel leukere manieren te bedenken.

Met een hamer of een handzaag omgaan, vereiste toch enige technische vakkundigheid. Dat maakte ik op uit de vele snerende op- en aanmerkingen, die in mijn richting werden geslingerd. Op mijn nijldige: "Tjoba, laat maar zien hoe het moet!", volgde een demonstratie timmeren op een operationele snelheid van de vakman. En als ik dat probeerde na te apen, stonden linkerduim en wijsvinger tot mijn verdriet al te vaak in de weg. Het resulteerde meestal in een paar weken geen gitaar spelen... Dus als met "bitterste" ook "pijnlijke" werd bedoeld, kan ik het eens zijn met Confucius.

Dat was ons wel wat rijkelijk ten deel gevallen.

De DETA-jongens werden ingezet waar nodig was, en dat was nogal wat! Op alle fronten was het ploeteren geblazen om "in het zweet des aanschijns ons brood te verdienen".

Werkploegen van Indische jongens, afkomstig uit alle windstreken van Indonesië

leverden hun bijdrage aan de opbouw van het land. Een bont gezelschap van huidskleuren en typen, variërend van getint met donkere ogen tot en met blank met blauwe ogen en blond haar. Grappig hoe over en weer en door elkaar het Indisch Nederlands en de petjoh er in de verschillende toonaarden en tongvallen klonk.

Er moest nog heel wat gebeuren, daar waren we ons van bewust. Zeker als het ging om huisvesting voor overkomende families. De hoop om zo snel mogelijk herenigd te worden met gezin en familie stond hoog genoteerd op ieders verlanglijst.

Om de saaie avonden ietwat op te fleuren begon het echtpaar Denny Kloet - Wesselo met wat genoemd mag worden, de voorloper van de latere Denny's bar op Imbi.

Bij de kromming voorbij het APO-geniekamp op de weg naar Dok 2, verrees links van de Bailey-brug op de rivieroever een grote tent.

Allerlei toeters, bellen, tierelantijntjes en een zee van elektrisch- en petromaxlicht moesten een sfeer van gezelligheid oproepen. Voeg daar een platendraaijer met populaire muziek aan toe, dan krijgen we het idee van een bar-dancing in de rimboe. In een tijd waar recreatiemogelijkheden nihil waren, mocht de bar-dancing zich op een grote toeloop van mensen verheugen.

Ik maakte kennis met ploeg "Kailola" toen we aan hetzelfde project werkten.

De ploeg, genoemd naar hun voorman Jan Kailola, bestond uit DETA-jongens van Midden- en Oost-Java, respectievelijk uit Semarang en Surabaya. Op een stuk terrein, zo'n 100 meter in zee uitlopend, stond een vervallen L-vormige quonset.

Aan het eind van het terrein was de aanlegsteiger, waar kleine schepen konden aanmeren. Aan de overzijde stond een soortgelijke steiger, maar voorzien van een betonnen kade, de NNGPM-steiger. NNGPM staat voor Nederlands Nieuw Guinease Petroleum Maatschappij. Regelmatig meerden er tankers aan die steiger om vaten met olie produkten te lossen en lege vaten te laden.

De L-vormige quonset moest op korte termijn worden opgeknapt en van een betonvloer met slijtlaag worden voorzien. Het zou dan als recreatie-gebouw worden gebruikt voor DETA-contractanten.

We waren in ons element met dat voornemen, de geografische ligging van het terrein was uitstekend, dus vol goede moed gingen we aan het werk.

Als het élan dreigde te verslappen, dan was daar si Nono Gajet die ons weer opjutte en moed insprak. Vóór de openingsdatum waren vloer en onderhoudswerkzaamheden gereed. De openings-ceremonie ging gepaard met een heleboel tam-tam. Er was veel muziek bij met zang en dans. De saté en andere Indische lekkernijen konden rijkelijk worden weggespoeld met het gerstenat van een bekende Nederlandse brouwerij. Ook was er keus genoeg aan alcoholvrije dranken. Het feest was een doorslaand succes. Organisatie, regie, uitvoering en verzorging was in eigen hand, d.w.z. dat DETA-contractanten alles zelf regelden. Een aantal onder de DETA-jongens ontpopten zich als rasechte artiesten.

Voor de kantine beheerder brak er daarna een drukke tijd aan. Het was een komen en gaan van mensen, die na een dag van hard werken, in de avond rust en

ontspanning zochten. Men kon er terecht voor een hapje en een drankje, of zich vermaken met een gezelschapspelletje of gewoon in een hoekje rustig met elkaar een praatje maken. Mocht binnenshuis het geroezemoes wat al te veel worden, dan is daar de mogelijkheid aanwezig om buiten op het terras de stilte en de rust op te zoeken. Behalve het zachte ruisen van de zeewind en het brekend geluid van de golven op de granieten zeewering, was hier niets dat de rust verstoorde. Van hieruit was het zicht op de baai van Hollandia imponerend. Een onvergetelijk schouwspel was het opkomen van de volle maan. Eerst tooide het uitspannel achter de kim zich in een vuurrode gloed als voorbode van de opkomende maan. Als vanuit de zee verscheen een grote rode bol van achter de horizon vandaan, statig en majestueus opstijgend. Hoger alsmar hoger totdat het vanaf de hoogte de zee en het landschap omhulde in een zacht geel-oranje licht.

Adembenemende momenten van een intens vreugde gevoel van binnen uit, deïend op de zachte golven van een tijdloze zee in een sfeer van stilte, rust en harmonie. Momenten van één zijn met de Schepper en Zijn schepping.

Waren het momenten geweest, die Mochtar Lubis bedoelde als "andere wegen beleven van godsdienstige contemplatie", geworteld in de eeuwenoude Indonesische conceptie om mens en heeel in harmonie met elkaar te brengen?

Het zijn zulke en soortgelijke momenten geweest waarin ik oog in oog stond met mijn diepste ik, met mijn mens zijn, geconfronteerd met een veeltal levensvragen, die om een antwoord vragen.

Ik merkte de betrekkelijkheid en de broosheid van het aardse leven, maar tegelijkertijd hoe kostbaar, een geschenk van onze Schepper, een uiting van Zijn liefde voor de mens, gegrondvest in het Bijbelse evangelie van Johannes hoofdstuk 3, vers 16.

Zo moet de Javaanse opvatting van de "ideale mens: "...sepi ing pamrih, rame ing gawe, amemayu bawana..." (hij, die hard werkt zonder enige zelfzucht en die streeft naar de vervolmaking van de wereld) ons terugvoeren naar de oorsprong van Gods gebod in het evangelie van Mattheus, hoofdstuk 22, verzen 36 t/m 40.

Helaas duurde de vreugde slechts kort. Om, voor ons onduidelijke redenen, moest het DETA kantine-gebouw worden ontruimd. Een aantal hoge "heren" hadden andere plannen met het gunstige terrein. Vanachter de schermen zorgden ze er voor, dat terrein en gebouw aan hen werd overgedragen om er een jachthaven annex jachtclub van te maken.

Na de overdracht werd de quonset afgebroken en op de zelfde plek verrees een groot, luxueus en riant gebouw, de jachtclub. De toegang? Alleen voor leden en introducé. Voor DETA-contractanten gold het als verboden gebied.

De verantwoordelijken in deze beschamende en onsmakelijke affaire zijn nooit voor het voetlicht gekomen. Ze hielden zich wijselijk op de achtergrond, waar ze in het verborgen, veilig van achter de schermen aan de touwtjes konden blijven trekken. Bij mijn weten waren er in de richting van de DETA contractanten nimmer excuses of iets van dien aard aangeboden. Dat de DETA-contractanten door dit incident, behalve in hun rechtvaardigheidsgevoel, zich ook diep gekrenkt

voelden in hun Indo-zijn, werd met de luchthartigheid van de bekende olifant in de porseleinkast over heen gewalst. Over ruggegraat gesproken ... Wij waren weer een ervaring rijker en een illusie armer geworden.

"DETA-jongens zijn jeugdige Indische Nederlanders, die het gouvernement uit Indonesië heeft gezonden om als arbeidscontractanten te werken. Zij deden veel nuttig werk, doch waren ellendig gehuisvest en werden in alle verwachtingen beschaamd."
(fragment uit: "Nieuw Guinea, schone slaapster, wordt wakker" van Mr.J.J. Wentink)

De latere incidenten met marinejongens, het afzetten tegen het gevestigd gezag en andere soortgelijke gevallen moeten dan als een reactie daarop worden gezien, uitingen van innerlijke onlustgevoelens, een ontladen van spanningen. Gezien vanuit het principe van de menselijke reactie was dat een te verwachten logisch gevolg.

"Elke actie die op een andere persoon is gericht, roept een gelijksoortige en in kracht toenemende reactie op in de zin waarin de oorspronkelijke actie wordt opgevat".

Bij DETA jongens resulteerde dit uiteindelijk in een houding die het best geschetst kan worden met wat ze in plat Djakartaans noemen: "Masabodo, lu ja lu, gua ja gua", een houding van onverschilligheid tegenover de "blanda totok". Die waren van hun voetstuk gevallen, ze hadden zichzelf ongeloofwaardig gemaakt. Het bleken uiteindelijk gewone mensen te zijn, niet menselijks was hen vreemd! De Indonesische nationalist Soetan Sjahrir verwoordde het als volgt:

"Vaak vergeet ik mijn ergernis om mensen, die mij kwaad doen en tegenover mij staan, omdat ik mij vermaak over het dwaze en belachelijke van mijn opponent".
".....ik kan niet anders zijn, omdat ik al die mensen geen ernst waard vind, omdat ik ze alleen maar goed genoeg vind om tegen ze te lachen, omdat ik mij méér voel en daarom goedmoedig op ze neer kan kijken en mij kan veroorloven tegemoetkomend tegen hen te zijn"
(fragmenten uit: "Indonesische Overpeinzingen")

Innerlijk bracht dit een beroering teweeg, het ontketende een ware revolutie binnen in. Er kwam een sterk besef, dat normen en waarden, die tot op dat moment als vanzelfsprekend werden beschouwd en aanvaard, moesten worden herzien. De aangeleerde normen en waarden, consequent of niet, bewust of onbewust, echt of gefantaseerd, waren immers tot op dat moment de beslissende factoren in ons gedragspatroon geweest?

Ze gaven de doorslag wat we als waardevol, ethisch en juist hebben beschouwd en aanvaard. Oog in oog staan we tegenover het resultaat van onze dualistische opvoeding.

"Het aanwezig zijn van twee culturen stelde de mensen die er in leven in een bijzonder moeilijke positie; willen ze iets doen dat hun door de ene cultuur verboden wordt, dan vluchten ze in de andere. Zo springen ze heen en weer tussen de twee culturele tradities. Voelal ten koste van hun psychisch evenwicht".

Een proces van evaluatie, heroverweging van normen en waarden, prioriteiten stellen, duidelijke keuzes maken, een nieuwe rangschikking moest het geheel in een nieuwe context plaatsen.

"Hun horizon heeft zich verbreed; het loslaten van de eigen morele maatstaven brengt met zich mee, dat men zich bewust wordt van het provincialisme van welke maatstaf dan ook. Met de bewustwording van dit provincialisme komt het verlangen naar verandering, naar verbetering."
(2 fragmenten uit hoofdstuk "Het zaad der vrijheid" van Paul Bohanan)

Als ons ik-beeld vraagt om herziening, dan is het niet anders dat te beginnen bij ons zelf. Ons ik-beeld zegt ons immers wie en wat we zijn. Hoe we onszelf zien bepaalt hoe we reageren, wat we in ons opnemen, en in ruime zin ons gedragspatroon. Zelfkennis is de sleutel tot groei en groei in de betekenis van meer diepte resulteert in een verandering van het ik-beeld, het brengt een innerlijke verandering in de mens teweeg. Het is niet wat je wéét, dat voor je pleit, maar wie je bént!

En hier komen we tot de kern van het probleem, wie en wat is de Indo? De Nederlandse encyclopedie geeft op deze vraag het volgend antwoord:

"Indo is een verkorting van Indo Europeaan, een persoon van gemengd Europees Indoneesisch (Aziatisch) bloed. Meestal werd de term op denigrerende wijze gebruikt. In het Nederland van na de oorlog verving men het door Indische Nederlander".

Voor de hand ligt de vraag waarom de term Indo denigrerend is, welke gedachten-associatie zit daar achter? Het van gemengde bloede zijn?

Welke waren de misverstanden, in de loop der tijd ingeslopen, die een vertekend en daardoor onjuist beeld geven van ons Indo-zijn? Willen we antwoord op al die vragen, dan zit er niets anders op dan een zoektocht te beginnen naar het verleden. Bilderdijks "In het heden is het verleden, in het nu dat worden zal" geeft een wenk in die richting. Laat ons de situatie vanaf het prille begin volgen.

Welke vérstrekkende gevolgen heeft het Verdrag van Tordesillas (Valladolid, Spanje), op 7 juni 1494 tussen Portugal en Spanje gesloten, voor de wereldgeschiedenis?

Het verdrag bevatte een afspraak over de verdeling van de nieuw ontdekte gebieden in de wereld tussen de toenmalige wereldmachten, Portugal en Spanje.

Dit plan kwam uit de koker van paus Alexander VI, die reeds op 3 mei 1493 de wereld verdeelde, door een denkbeeldige lijn van pool tot pool te trekken, in een Portugese en Spaanse helft.

Toen de Portugees Vasco da Gama op 24 mei 1498 het anker wierp voor Kali-koet, aan de kust van Malabar in India, kon hij niet vermoeden aan de wieg te staan van een toekomstig Portugees' Rijk in Azië. De Portugezen waren er niet op uit landen te koloniseren, ze kwamen voor de handel. Goud, zilver, edelstenen, porselein, zijde, vooral specerijen waren enkele van de zeer gewilde handelsartikelen. Ze waren echter niet de enige op dit gebied. De concurrentie door Arabieren, Perzen, Chinezen, Gujaraten en Indiërs was heel groot. Voor de Portugezen voldoende aanleiding de concurrentie snel en afdoende uit te schakelen en de handelsmonopolie naar zich toe te trekken. De verovering van Goa, Daman en Dioe in India, luidde de geboorte van Portugal in als koloniale mogendheid in Azië.

Daman en Dioe, gelegen tussen de 20° - 22° oosterlengte en 70° - 74° noorderbreedte, waren van strategisch belang. Vanaf beide steden controleerden de Portugezen de toegang tot de Golf van Cambay. Daarmee beheersten ze het zeeverkeer vanuit de Arabische Zee naar de, aan de Golf gelegen steden, o.a. Surat, Baroda en het noordelijk liggende Ahmahabad.

Naar het zuiden toe, ter hoogte van de 74ste breedtegraad en tussen 14° - 16° oosterlengte lag Goa, een Portugeese enclave van 3635 vierkante kilometers. In 1559 werd Goa tot residentie van de Portugeese onderkoningen verheven. Naarmate Portugal door veroveringen haar grondgebied uitbreidde, haar macht groter werd, werd het beheer van die gebieden een alsmat groter wordend probleem. De grote afstand tot het moederland bemoeilijkte een regelmatige aanvoer van vers Portugees bloed. Het zeevaardersvolk, dat de Portugeese schepen bemande, bestond uitsluitend uit mannen. Al met al, veel te weinig om de groter wordende leemte op te vullen. Alfonso d'Albuquerque zag in dat het voortbestaan van de Portugeese machts- en monopoliepositie in gevaar kwam. Er moest gauw een oplossing komen, die het voortbestaan van Portugal's positie in Azië zou kunnen waarborgen.

"d'Albuquerque had certain other ideas as well wick he felt would strongly assist the creation of a Christian Goa, and this was the intermarriage of his soldiers with the native inhabitants.

A new race would thus be created wick would have its roots in the soil of Goa but equally be loyal to the Portugeese crown and thus ensure continuity."

De grondgedachte van wat later het Portugeese kolonisatie systeem zal worden genoemd, was gelegd.

d'Albuquerque stimuleerde en moedigde deze gemengde huwelijken aan en als het nodig was, gaf hij zelfs bruidschatten weg:

"...encourage these mixed marriages by providing dowries where necessary...."
(fragmenten uit "Goa, a traveller's historical and architectural guide" van Anthony Hutt)

Een nieuw ras was geboren! De "mesties", halfbloed, Euraziat, Indo Europeaan. Zij vulden alle plaatsen in, die nodig waren om een samenleving leefbaar te maken. Een samenleving van boeren, handelaren, ambachtslieden, kantoormen-

sen, soldaten en wat nog meer en vormden daardoor een nieuw volk. In niet onbelangrijke mate was d'Albuquerque's succes te danken aan de Portugeese aard. Johann Saar, een ex-korporaal in dienst van de Verenigde Oost Indische Compagnie op Ceylon (Srilanka) schreef in 1662 daarover:

"Waar zij ook komen, hun doel is om zich permanent te blijven vestigen gedurende de rest van hun leven. Ze denken nooit aan een terugkeer naar Portugal. In tegenstelling tot Hollanders, die bij aankomst in Azië al de gedachte koesteren: als mijn zes dienstjaren om zijn, ga ik naar Europa terug."

Zo vinden we in Malakka nu nog de nakomelingen van de Portugeese "casados" en "moradores".

"Tenslotte zijn er de afstammelingen van Europeanen, onder wie de Portugeese gemeenschap in Malakka een opmerkelijke groep vormt."
(fragment uit "Malakka, het land van de sultans" van Ruud Spruit)

"De grootste en best bewaard gebleven Portugeese nederzetting is ongetwijfeld in Malakka, waar de oude bevolkingslagen van Portugezen, die zich met inheemsen hebben gemengd en Christenen geworden zijn, nog immer de Lingua de Christão spreken."
(fragment uit "Akar Tugu", manuscript van R.A. Tomasouw)

Mede dankzij deze Portugeese Indo's was het voortbestaan van Portugal als een machtige en invloedrijke natie in Azië, gedurende haar hele bestaan gewaarborgd.

De inlijving van Portugal door Spanje in 1580, luidde het einde van het Portugeese Rijk in Azië in. De 80-jarige oorlog tussen Nederland en Spanje sleurde ook Portugal mee in de afgrond.

Met de overgave van Amboina door de Portugeese gouverneur Caspar de Melho op 23 februari 1605, kregen de Nederlanders vaste voet aan wal in Azië.

Met de val van dit laatste bolwerk, kwam ook het einde van Portugal's hegemonie over de Molukse eilanden.

De Nederlander Steven van der Hagen nam Amboina en de Oeliasische eilanden Haruku, Saparua en Nusa Laut in bezit voor de Heeren Staten Generaal van de Verenigde Nederlanden en prins Maurits van Nassau.

"Dus kreeg die dappere Van der Hagen die schoone vesting en landvoogdij van Amboina, het eerste proefstuk van de mogendheid der Nederlanders in de Oostersche landen."

zo schreef onder meer Valentijn daarover.

Ook de Nederlanders zagen zich voor dezelfde problemen geplaatst als de Portugezen honderd jaar eerder. Pieter Both en Jan Pieterszoon Coen, de eerste twee gouverneurs generaal tijdens de V.O.C. waren geen voorstanders van het Portugeese kolonisatie systeem, maar stonden een kolonisatie door Europeanen voor. Vooral Coen was de man, die achter een grootscheepse emigratie van Hollandse gezinnen naar Indië stond.

In de Molukken werd in 1611 de basis gelegd voor een Europese kolonisatie. Amboina, de hoofdplaats van het eiland Ambon, telde in 1611 reeds een 25 tal Hollandse gezinnen. Ook jonge vrouwen en meisjes uit Nederland werden naar Indië gezonden:

"....opdat de Compagniesdienaren met deze huwden, niet meer verlangen zouden naar het vaderland terug te keren...."

Verder woonden er in de stad Vlamingen, Walen, Noren, Engelsen, Schotten, Franses, Duitsers, vreemde Oosterlingen, Hollanders en Portugezen, ".....die met Amboneesche vrouwen een huwelijk sloten".

Spottend noemde Steven van der Hagen deze heterogene bevolkingssamenstelling een "ulla podrida", een ratjetoe: "....een hoop dronken volk, waarvan voor de Compagnie niets goeds te verwachten viel," schreef hij in 1617 aan de V.O.C. bewindhebbers in Nederland. Coen moest erkennen, dat zijn kolonisatieplannen met Hollanders waren mislukt en deze stop moest zetten. Op 1 januari 1617 schreef hij de Heeren XVII onder meer het volgende:

"Wat met eene goede bedoeling begonnen is, is slecht uitgevallen, te weten de komst der getrouwen naar hier. Onze eer is daardoor grootelijks verkort en de Indiërs nemen aan deze lieden veel aanstoot, want zij doen niets anders dan als beesten te leven en de kroegen af te lopen"

Reeds in 1612 adviseerde Pieter Both de Heeren XVII het zenden van jonge vrouwen en meisjes vanuit Nederland te stoppen. Het waren niet de beste elementen uit de Nederlandse vrouwen- en maagdschap, die zich naar de Indische huwelijksmarkt begaven.

"These women led scandalous and unedifying lives, to the great shame of our nation."

Huwelijken tussen compagnie-dienaren met "Inlandse" vrouwen, naar het voorbeeld van de Portugezen, waren een beter alternatief, oordeelde Both.

".....he urged intermarriage with "heathen" women or with Christian converts of Amboina."
(fragmenten uit hoofdstuk "Assimilation and apartheid" van C.R. Boxer)

"Bewindhebbers ontvingen ongeveer terzelfder tijd (in de tijdsperiode van 1602-1636) ook van den Kerkeraad te Batavia, in zijn geheel, een schrijven over de kerkelijke toestanden. Dit college klaagde daarin zeer over de bandeloosheid van vele vrouwspersonen, die onder de naam van jonge dochters naar Indië gezonden werden om hier ten huwelijk gegeven te worden, maar wier ongeregeld en onbetamelijk gedrag een schande was voor ons volk, een aanstoot voor de Mohammedanen en Heidenen, een ellende voor de mannen, aan wie zij gegeven werden."
(fragment uit "Geschiedenis der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië" van J. Mooij).

Herhaaldelijk lezen we in de oude literatuur de termen "Inlander", Christen Inlanders (Christian converts = bekeerlingen). Afwisselend gebruikten de Nederlanders deze termen om de gemengde groepen Mardijkers (vrijgelatenen, vrije mensen) en gekleurde inwoners van Amboina (de oudste Nederlandse vestiging in Azië en van Batavia, het tegenwoordige Djakarta) aan te duiden. Het woord Mardijker komt uit het Sanskriet "mahardhika" die grootmoedig betekent. In de Hindoetijd werden monniken en geestelijken zo genoemd, omdat ze vrijgesteld waren van belasting. Zo was "orang mardika" vrijgestelde of vrijgelatene gaan betekenen.

"Toen de Portugezen in 1511 Malakka hadden veroverd, vergunden zij vrijgelaten slaven op zich zelf te wonen op voorwaarde van verplichte diensten, meestal krijgsdienst, waardoor de pas veroverde veste over een betrouwbaar garnizoen kon beschikken."
(fragment uit "Batavia" van H.A. Breuning).

De Portugese vloot die in 1538 Hitoe (op het eiland Ambon) afstrafte, bracht ook een aantal Mardijker huisgezinnen mee.

"Deze kregen woonplaatsen vlak bij de pas gebouwde vesting, om de Portugezen te steunen in den strijd tegen de vijandige Ambonnezen."

Zij waren afkomstig van de eilanden benoorden Ternate en Tidore; hadden hun naam Mardijkers of vrije lieden te danken aan het feit, dat zij wegens hun verdiensten jegens de Portugezen uit lijfeigenschap verlost waren; en, door de Portugezen in hunne huizen opgevoed, hadden zij met den godsdienst dier Westerlingen ook veel van hunne zeden en gewoonten overgenomen."
(fragment uit "Geschiedenis der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië" van J. Mooij).

Uit "Kampung tua di Jakarta" van Dirman Surachmat komt het volgende fragment:

"untuk mengadapi musuh-musuhnya pemerintah Belanda (hier werden de sultans van Bantam, Hasanudin, en van Mataram, Agung, bedoeld) mendatangkan orang-orang dari Cina, India, Sumatera dan Indonesia bagian timur. Dengan adanya bangsa-bangsa tersebut terjadilah asimilasi perkawinan diantara mereka."
Vertaling: In de strijd tegen hun vijanden, Hasanudin van Bantam en Agung van Mataram, brachten de Nederlanders mensen mee afkomstig uit China, India, Sumatra en Oost Indië. De (latere) onderlinge huwelijken tussen de verschillende bevolkingsgroepen, bewerkstelligde onder hen een assimilatie- en integratieproces.
(Een geschiedkundig fragment over Kemajoran in Djakarta, de bakermat van de Indo).

Met J. Mooij's passage "...Inlanders, die Batavia bewoonden" gaat een bevolking schuil met een heterogene samenstelling en de (gemengde) nazaten daarvan. Voor buitenstaanders een moeilijk te definiëren soort mens, een ratjetoe, een "ulla podrida" enz., maar de mensen noemen zichzelf trots een "anak Betawi", bij de Indo's "sinjo" of "nonni Betawi", een jongen of meisje uit Batavia. Ook de Chinees Ong Tai Hai raakte in verwarring, getuige een fragment uit zijn verslag van 1791:

"Seranis or Portuguese. Seranis are called by the Chinese, black demons. There is no account of their forefathers, but they belong to Batavia, in wih they have a church. In their reckoning of time, as well in their language and mode or writing, they follow the Dutch; so also in their apparel, houses and furniture. Their men are slenderly formed, but their women are beautiful and contract marriages with the Dutch, who seems to prefer them. This class is principally employed as clerks or soldiers, they are of an artful disposition, and the Dutch, out of jealousy, will not allow them to raise in office."
(uit "The Chinaman abroad", een fragment in "Akar Tugu").

Nu de plannen om een Europese volkplanting in Indië te vestigen waren mislukt, bleef er voor de Nederlanders niets anders over dan het Portugees' systeem over te nemen, zoals door Both als alternatief plan was geadviseerd.

"Indien er een Nederlandse volkplanting in Indië moet komen, zo geschiedde dit met Inlandse vrouwen, die beter zijn dan 's Compagnie's volk."
(uit "Van Oost naar West" van H.C. Wassenaar - Jellema).

"Er bloeide wel eene talrijke gemengde bevolking op, daar de kinderen van Europeanen met Inlandse Christenvrouwen wel in leven bleven."
(uit "Geschiedenis der Prot. Kerk in Ned. Indië" van J. Mooij).

"De wettige gemengde huwelijken hebben er zeker toe bijgedragen, dat de Hollanders in het voor hen nieuwe en vreemde land inburgerden."
(uit "Het voormalige Batavia" van H.A. Breuning).

Er ontstond een rijk geschakeerde bevolkingsgroep, met een eigen (mestiezen, Indo) cultuur en, niet te vergeten, een eigen taal, het (Indisch) Nederlands en de "petjoh".

De Indo-groep werd een zeer belangrijke peiler in de instandhouding van de Nederlandse koloniale overheersing van Indonesië.

De naam Indo-groep gebruik ik met opzet om de bredere samenstelling van deze bevolkingsgroep aan te geven dan de term Indo-Europeaan suggereert.

Vanuit mijn optiek moet tot de Indo-groep worden gerekend de Indo-Europeanen, de Euro-Indonesiërs (niet erkende Indo's) en degenen die volledig in deze groep zijn geassimileerd en geïntegreerd.

De opkomst van de Indo-groep bracht ook de Indo tragiek met zich mee.

In tegenstelling tot Portugezen en Spanjaarden, voor wie de aanwezigheid van gemengdbloedigen in hun samenleving geen probleem vormden, stonden de West Europeanen daar anders tegenover. Buiten-echtelijke verhoudingen of verhoudingen, die naar West Europese maatstaven als "anders" werden aangemerkt, waren volgens hun puriteinse ideeën zondig. Vanuit deze visie moesten kinderen die uit zulke verhoudingen zijn geboren, als kinderen van de zonde worden aangemerkt. Deze kinderen hoorden, volgens West Europese opvattingen, niet thuis in hun samenleving van godvruchtige mannen en vrouwen. In beginsel vielen "halfbloeden" en Inlandse kinderen buiten de Europese gemeenschap.

"Portuguese, Spaniards, Dutch, English and French were nearly all convinced that a Christian European was, ipso facto, superior to the member of any other race, Christian converts excepted in practice, whatever they might be in theory. If this was the general conviction among Christians of all denominations, it was inevitably the strongest among Calvinists, who, consciously or subconsciously, were bound to believe that they were the Elect of te Lord and the salt of the earth."

"The Dutch in the East possessed in full measure that innate conviction of white superiority wih animated both the Portuguese conquistadores of Alfonso d'Albuquerque and the fictitious but life-like Scotsman in George Orwell's Burmese Days: "Remember, laddie, always remember, we are sahiblog and they are dirri."
(twee fragmenten uit hoofdstuk "Assimilation and apartheid" van C.R. Boxer).

Bij wijze van proef voegde gouverneur-generaal J.W. Janssens in 1811 een aantal Europese jongelui toe aan de Nederlandse residenten in de vorstenlanden Surakarta en Djokjakarta. De jongens moesten zich als "élèves voor het civiel" (leerlingen voor Burgerlijk Bestuur) bekwamen in de kennis van het Javaans en de inheemse zeden, alsmede in de omgang met jeugdige Javanen van vorstelijke bloede. Deze omgang diende te geschieden op aangename wijze maar met Behoud van de "Europesche superioriteit".
(uit: "De Indologen, Ambtenaren voor de Oost 1825 - 1950 van C. Fasseur).

Hierin herkennen wij één van de vele oorzaken van het "grote misverstand". Het kenmerkte de houding van de koloniale totok t.o.v. de Indo-groep en de Indonesiërs vanaf de V.O.C. tijd en gedurende de koloniale overheersing van Indonesië, een houding met een dubbele bodem.

In de getrapte koloniale samenleving was de positie van de Indo-groep allerm minst gemakkelijk. Een samenleving enigszins vergelijkbaar met het kaste-stelsel in India. Bij dieren kenmerkt dit zich als de zogenaamde "pik-orde".

Als gevolg van het koloniaal beleid had de Indo-groep voortdurend een dualistische houding moeten innemen, wat niet bepaald gunstig te noemen was voor het geestelijk evenwicht van een mens.

"... en moet erkennen dat ik vooral in de Molukken, zeer dikwijls "Liplappen" heb leren kennen, die mij deden verbaasd staan over de omvang hunner kennis, en die mij op het denkbeeld bracht dat wij, Europeanen, hoeveel hulpmiddelen ons ook ten dienste stonden, dikwijls - en niet vergelijkenderwijze alleen - verre ten achteren staan bij de arme paria's die van de wieg af aan hadden te strijden met kunstmatig onbillijke terugzetting en 't zoot vooroordeel tegen hun kleur."
(fragment uit Multatuli's "Max Havelaar").

Gelukkig dat de medaille ook een keerzijde heeft.

"Er worden meer en meer bekwame mensen gevormd, bekwaam in de opvatting en met de middelen van de heersende macht. Toch dienen dergelijke mensen in toom te worden gehouden, meestentijds door hen beperkte kansen te geven, een beperking die varieerde met de geaardheid van de onderscheidene koloniale machten."
(fragment uit hoofdstuk "Het zaad der vrijheid" van Paal Bohanan).

Uit het voorgaande merken we het volgende op:

- a. leer de mensen de strikt nodige bekwaamheden,
- b. houdt hen dan in toom.

Vanwege de Europese opvoeding en loyale houding ten opzichte van de koloniale machthebbers vormde de Indo-groep een bruikbaar instrument om de (koloniale) kastanjes uit het vuur te halen. Men vond hen in allerlei overheidsberoepen, het gros in het lage- en middenkader. De krijgsmacht mocht zich verheugen in een bijzondere populariteit, het gaf status, prestige, geborgenheid.

Reeds de V.O.C. maakte er een dankbaar gebruik van. Bij het beleg van Batavia op 21 oktober 1628 stond de kleine Hollandse legermacht onder leiding van Jaques Levèbre. Een aanval moest worden ingezet op de Javaanse stellingen van de vorst van Mataram.

"Een uit drie vendels bestaande troep van Japanners en Mardijkers marcheert tegelijk met de voorhoede op."

Na de verovering van de Javaanse stellingen, waarbij Boereksa en zijn beide zonen sneuvelden:

"Het is de vendel van de Japanners en Mardijkers, dat het eerst de prinsenvlag van die schanswerken doet wapperen."
(fragmenten uit "Van Diemens Roode Vlucht" van Daan v.d. Zee).

Na de inlijving van Nederland door Frankrijk in juli 1810 waren de Engelsen van plan alle Nederlandse koloniën te bezetten. Om een mogelijke Engelse aanval het hoofd te kunnen bieden moest gouverneur-generaal Daendels proberen om zoveel mogelijk Europeanen als soldaat te mobiliseren.

"Vanwege het geringe aantal immigranten probeerde Daendels de groep te vermeerderen waarop hij bij een confrontatie met de Britse troepen kon rekenen, door toelating van deels-Aziaten tot de Europese gemeenschap te bevorderen."
(fragment uit "Smeltkroes Batavia" van Jean Gelman Taylor).

Reeds op 4 augustus 1810 vonden de Engelse landingen plaats bij Batavia, die uiteindelijk leidde tot het Britse tussenbestuur van 1811 - 1816.

De keerzijde van de Europese opvoeding van de Indo-groep vormde voor de heersende macht een potentieel gevaar, die in toom gehouden moest worden.

"... wanneer jongelui op Java geboren en opgevoed tot de hoogste ambten konden opklimmen zonder ooit in Nederland te zijn geweest de liefde tot en de gehechtheid aan het moederland meer en meer verzwakken en eindelijk geheel vervallen zal."
"Er stonden dus hoge staatkundige belangen op het spel."
(fragment uit "De Indologen" van C. Fasseur).

Ongeacht de geaardheid van de onderscheidene koloniale macht, de toegepaste methode blijft gelijk, vanaf "paternalisme" (betutteling) tot en met regelrechte onderdrukking. Daartussen in is elk variant mogelijk.

Welk variant er ook werd toegepast, kunstmatige achterstelling, behandelingsongelijkheid, vrijheidsbeknotting maakten o.a. er een onafscheidelijk deel van uit. Het Europeaniserings-proces, door de Britten ingeluid tijdens het tussenbestuur, werd ook daarna gehandhaafd en strikt doorgevoerd.

In 's Compagnies dienst waren onbeduidende rangen van klerk en vaandrig niveau's, die de V.O.C. goedachtte voor deels-Aziatische mannen met Europese status. Na 1825 waren invloedrijke overheidsposities, de sleutelposities, krachtens het Staatsblad van Nederlands Indië van 1825, nr. 32/110-114 en Stb. 1849, nr. 19 ddo. 18/04, alleen voorbehouden aan mannen, die in Nederland waren geboren en opgevoed.

Stb. 1836, nr. 35/103-105 omschreef nauwkeurig de hoogte van de regeringsposities waarnaar Creolen en deels-Aziaten konden streven, nl. commies en controleur 3de klas.

In de praktijk betekende het dat Creolen en Euraziatische mannen, die louter en alleen in Indonesië waren geboren en opgevoed, ten aanzien van hun loopbaanplanning beperkt bleven tot lage en slechtbetaalde baantjes.

Het lage inkomen noodzaakte hen meer volgens Aziatische normen te leven en in de goedkopere huizen aan de rand van de Europese wijken te wonen.

"Kemudian datang orang Indo (campuran Belanda dan Indonesia) untuk tinggal di komplek tentara di jalan Garuda. Setelah perang dunia ke dua banyak bekas tentara Belanda (pensiunan) datang ke Kemayoran untuk tinggal di sana."
(fragment uit "Kampung tua di Jakarta" van Dirman Surachmat).

Vertaling: De Indo-Europeanen kwamen er toen wonen in het legercomplex aan de Carudaweg. Na de 2de wereldoorlog kwamen veel gepensioneerde ex-Nederlandse militairen in Kemajoran wonen. (Met ex-Nederlandse militairen bedoelde Surachmat Indo-Europeanen).

Uiteraard moesten er "steekhoudende" argumenten naar voren gebracht worden voor het systematisch en structureel weren van Creolen en deels-Aziaten uit belangrijke sleutelposities in overheidsdienst. Slechte beheersing van de Nederlandse taal en de Indische opvoeding moesten de koloniale argumenten rechtvaardigen.

Iedere heerschappij tracht geloof te hechten aan haar redenen van bestuur, aan haar wettigheid of legitimiteit te bevorderen.

Heerschappij is niet denkbaar zonder macht en macht draagt de neiging tot machtsmisbruik in zich

Dat de koppeling taalbeheersing van het Nederlands en het intelligentie-peil veelvuldig werd aangewend als voorwendsel in de selectie-procedure van Indische leerlingen voor de ambtenarenopleiding in Nederland, lezen we in de volgende fragmenten:

"Volgens oud minister J.C. Baud moest aan het gebruik van het Maleis met zijne tot ontwikkeling van het verstand geheel ongeschikte taalvormen zelfs worden toegeschreven, dat de Indische jeugd, zeker het Creoolse deel daarvan, in feite ongeschikt was voor verdere ontwikkeling en oefening van het denkvermogen"

De taalgeleerde Philippus Pieter Roorda van Eysinga (1796-1856) huldigde het standpunt dat de zonen van Oostindische ambtenaren, officieren en ondernemers, die de Delftse collegebanken bevolkten, gewoonlijk al daarom niet konden meekomen, omdat zij in hun eerste levensjaren hadden leren denken en spreken in plat Maleis "een taal die van alle talen der wereld het allerongeschikteste middel is tot ontwikkeling van het redelijk denkvermogen en deze ontwikkeling geschiedt toch eenig en alleen door middel van de taal."

"De ontwikkelingsachterstand van de hersenen", aldus Roorda, "viel in het latere leven niet meer in te halen".

Andere bekende gebreken van een Indische opvoeding - "traagheid en indolentie zijn de meest gewone" - droegen het hunne bij tot de middelmatigheid van de uit Indië afkomstige kwekelingen, waardoor zij in wezen "onvatbaar" waren voor hogere ontwikkeling.

De oud residenten Smissaert en Van Herwerden, die als gecommiteerden bij veel Delftse eindexamens aanwezig waren, hielden het voor "eene uitgemaakte zaak, dat men uit een vat, waarin niets is, ook niets tappen kan."

Voor al de slechte beheersing van het Nederlands van deze Indische kwekelingen werd als een groot obstakel gezien. "Kan men van hen, die de Nederduitse taal slechts gebrekkig kennen, zelfs zeer gebrekkig spreken, verwachten dat zij met wezenlijk nut de lessen bijwonen?"

(Uit "De Indologen" van C. Fasseur)

Dergelijke absurde uitspraken van Nederlandse hoogwaardigheidsbekleders hebben in niet-onbelangrijke mate de ontwikkelingsvooruitgang van de Indo-Europeaan geschaad.

C.R. Boxer wees op de vicieuze cirkel waarin de Euraziaten waren terechtgekomen.

"To make matter worse, the children of these mixed marriages were generally believe to inherit the vices of both races and the virtues of neither, their defect being ascribed to their Eurasian blood rather than to their unsatisfactory upbringing. The result was that they were usually regarded with a good deal of contempt by European born and bred Netherlanders, thus perpetuating a vicious circle."
(fragment uit "The Dutch Seaborne Empire 1600 - 1800" van C.R. Boxer).

Desondanks bleven de Indo's trouw aan de Nederlandse koloniale machthebbers, ze hielden zich vast aan de Europese status, identificeerden zichzelf met de koloniale overheersers, alle vernederingen ten spijt. Zelfs als ze het met de dood moesten bekopen!

Een aantal fragmenten beschreven de gebeurtenissen over het Nederlands-Indisch verzet tegen de Japanse bezetter tijdens de tweede wereldoorlog.

"De ondergrondse, die dus in hoofdzaak van Nederlanders, Indische Nederlanders, Ambonnezen en ook Chinezen uitging, is voor een groot deel gezakt, toen de voornaamste kern, de groep De Lange, gearresteerd werd. Vele moedige kerels, de besten van de besten, hebben hun vaderlandsliefde met de dood door onthoofding moeten betalen."

"Ik zat eenige maanden vast tusschen vrijwel uitsluitend Indische Nederlanders, wier warm hart voor de Nederlandse zaak mij altijd een verkwikking is geweest...."
(uit: "De waarheid over Java" van Mr. H.W.J. Picard).

"24 Oktober 1944. "Bezet gebied dag in dag uit" van J. Dankers en J. Verheul vermeldde de arrestatie van 300 jonge Indo-Europeanen op Java, die zich niet genoeg pro-Japans hebben opgesteld."

"25 Januari 1945. Arrestatie van nog eens een groep Indo-Europese jongeren op Batavia."

"De Indo's bevonden zich in een beklagenswaardige positie. Gedurende de bezetting hadden ze zich moeten onderwerpen aan een Japanse stamboekregeling volgens Nazi-model, waarbij tot op één achtste of één zestiende werd uitgewogen of zij "Europeaan" of "Indonesiër" waren. De "Indonesiërs" onder hen werden daarna opgevorderd als Aziaten hun plicht te vervullen en voor Dai Nippon, de promotor van Groot-Azië, te strijden. Toen een paar honderd jonge Indo's wat al te nadrukkelijk "neen" zeiden, werden zij in de Glodokse gevangenis geworpen, mishandeld en uitgehongerd."
(uit "Een wereld in beroering" van Johan Fabricius).

Opgemerkt moet worden dat de stamboekregeling volgens Nazi-model geen Japanse uitvinding is geweest. In de 17e eeuw, tijdens de V.O.C. was daar reeds sprake van.

De gemengdbloedigen werden in gradaties van gemengdheid onderverdeeld.

Kinderen van Nederlanders (Europeanen) bij "Inlandse" vrouwen noemde men "mixtiezen".

Kinderen van Nederlanders (Europeanen) bij mixtise vrouwen heetten "poestiezen".

Kinderen van Nederlanders (Europeanen) bij poestiese vrouwen kregen de naam "kastiezen" en tot slot werden kinderen uit het huwelijk met deze kastiese vrouwen weer geheel tot de Nederlanders gerekend. Nil novi sub sole, niets nieuws onder de zon dus.

6 augustus 1945: eerste atoombom op Hiroshima. Onder de burgerbevolking vielen er 60.000 doden en 100.000 gewonden.

9 augustus 1945: tweede atoombom op Nagasaki. Aantal doden: 35.000, gewonden: 60.000.

Een diepe tragedie verborgen achter kille cijfers.

15 augustus 1945: Keizer Hirohito van Japan kondigt in een persoonlijke radio toespraak de algemene en onvoorwaardelijke capitulatie aan van de Japanse troepen.

Van het ene moment op het andere was er aan de oorlog met Japan een abrupt einde gekomen. Miljoenen slaakten een zucht van verlichting, ook onder krijsgewangenen en geïnterneerden. Men kon weer naar huis en het leven van alledag zal spoedig zich gaan normaliseren, dat dachten we.

Twee dagen na de Japanse capitulatie, op 17 augustus 1945, roept Ir. A. Sukarno de onafhankelijkheid van Indonesië uit. Dat gebeurde vanaf de galerij van zijn huis in Pegangsaan Oost (Batavia) voor de microfoon van Radio Djakarta, zonder formele toestemming van de Japanse bezetter.

De twee kort na elkaar volgende gebeurtenissen en het feit dat de Britse troepen onder leiding van generaal Christison pas zes weken later, op 29 september 1945, op Tandjung Priok aan land gingen, was dramatisch. Het bestuursvacuüm, een ontbreken van enig bestuurlijk gezag was voor het gepeupel van Java genoeg aanleiding om de ingehouden hartstochten bot te vieren. Er brak een totale razernij los waarbij onder de dekmantel van nationalisme en "merdeka" ongelimiteerd moorden, verkrachtingen en roof plaats vonden. Zo kenmerkte zich de zogenaamde "bersiap" periode. Een tijd van alleen maar verliezers, de slachtoffers van de bersiap-periode vond men onder alle bevolkingsgroepen op Java, een zwarte bladzijde in de geschiedenis van Indonesië. Generaal Christison's verklaring, dat hij gekomen was om de orde en rust te handhaven, de Japanners te ontwapenen, geïnterneerden te bevrijden en dat hij zich niet zou bemoeien met de binnenlandse politiek, was olie op het (republikeinse) vuur.

De "pemuda's", merendeels afkomstig van de door de Japanners getrainde Indonesische para-milities' zagen hun kans schoon het aangeleerde in de praktijk toe te passen. De "bambu-runtjing", bamboesspeer, werd in hun handen een geducht wapen. Terreur en intimidatie waren schering en inslag, het maakte deel uit van de gevolgde strategie.

"Door over de ganse linie trouw te blijven aan haar Europese status, had de Indo bevolking zich de bijzondere toorn van Sukarno's jeugdige volgelingen op de hals gehaald en daar moest zij thans voor boeten."

"Dat de pemuda's reeds in de onmiddellijke nabijheid der stad die treinen overvielen en er Europese, Indo Europese en Ambonense vrouwen en kinderen uithaalden, die ze daarna gevankelijk wegvoerden..."

"...en kreeg daar politierapporten ter inzage die van een droevige eentonigheid waren. In de wachtkamer zaten soms Indo Europese of Indonesische vrouwen te snikken: hun man was door een bende pemuda's weggehaald of ze hadden een waarschuwing toegezonden gekregen met een kris en het woord "merdeka" er onder..."
(fragmenten uit "Een wereld in beroering" van Johan Fabricius).

Tot het najaar van 1945 woonden wij in het christelijk dorp Tugu bij Tjilintjing, een 24 km oostelijk van Djakarta. Mijn voorouders van grootmoeders kant bewoonden dit gebied vanaf de 17e eeuw. Als spoedig na de proclamatie van de Republiek Indonesia maakten rondtrekkende groepen pemuda's, in hun kielzog gevolgd door kwade elementen, van Tugu een onveilig oord. De Indonesische historicus Surachmat vermeldde de verschillende organisaties, die destijds actief waren in de vrijheidsstrijd tegen de Nederlanders. Zo opereerden in en om Tugu o.a. de Laskar Rakyat, de Hizbullah o.l.v. Kyai Nur Ali, de Barisan Keamanan Rakyat (B.K.R.), Beruang Merah en Tentara Keamanan Rakyat (T.K.R.).

"Merekalah yang mempertahankan daerah Tugu dan sekitarnya dari serangan tentara Belanda dan Sekutu."

Vertaling: Zij waren het die Tugu en omstreken verdedigden tegen de Nederlandse en geallieerde aanvallen.

(fragment uit "Kampung tua di Jakarta" van Dirman Surachmat).

De moord op twee Ambonnezen op Tugu was voor ons het sein om hore en goed achter te laten en in de stad Djakarta een veilig heenkomen te zoeken. In het grootouderlijk huis op Polonia (Jatinegara) vonden we onderdak. Bij oma thuis waren we voorlopig veilig. Tot ook hier de veiligheid werd bedreigd. Op zoek naar eventuele wapens werden er huiszoekingen gedaan door groepen pemuda's. Ook wij ontkwamen er niet aan. De aanblik van met lange "goloks" (kapmessen) en "bambu runtjing" (bamboesperen) gewapende mannen was beangstigend, ondanks de, in het Nederlands gesproken geruststellende woorden van de pemuda commandant. De spanning steeg met de dag en daarmee ook het gevoel van onzekerheid en onveiligheid. De "kabar angin", geruchtenstroom, werkte op volle toeren, berichten over mensen die "getjin-tjang" werden, in stukken gehakt. De boycot-actie tegen alles wat on-Indonesisch was kwam op gang. Het ergst waren de nachten. Als ergens in de verte schril langgerekt het "bersiaaaaap!" uit een aantal schorre kelen weerklonk dan dreunde de grond op het zandweggetje naast ons huis van de horden snellende voeten. Schoten in de nacht ..., het werd allemaal te veel.

Opnieuw de schamele bezittingen, het allernoodzakelijkste, in een aantal handtassen gefrommeld en opnieuw op de vlucht. Dit keer richting het vluchtelingenkamp 10de Bataljon in Djakarta, waar wij, mijn ouders, twee broers, twee zusters en ik in Blok 6 werden gehuisvest.

Mijn verhaal is niet op zichzelf staand, een lange lijst van soortgelijke verhalen of erger, zou er aan toegevoegd kunnen worden. De steeds kleiner wordende generatie, die in Indonesië tijdens de Tweede Wereldoorlog de Japanse bezetting en de daar op volgende revolutietijd hebben meegemaakt, zij doen er het zwijgen toe als het gaat om de diverse verschrikkingvormen welke zij van dichtbij meemaakten en/of aan den lijve ondervonden.

Het liefst zouden ze het willen vergeten en verder met rust willen worden gelaten, de herinneringen ver weg, veilig en diep opgeborgen in het archief van het geheugensysteem. Dat hoofdstuk van hun leven is afgesloten. We zullen die wens respecteren.

SLOTBESCHOUWING

De zoektocht in het verleden is één van de manieren om antwoorden te vinden op de vele vragen, die wij onszelf hebben gesteld. Een middel, die een mogelijkheid biedt een kijkje te nemen in de gebeurtenissen van toen, de bevindingen in volgorde op een rij te zetten, de aspecten stapsgewijze aan te pakken en aan een systematische analyse te onderwerpen met het doel inzicht te verkrijgen in de situatie van toen.

Het woord inzicht zegt het al: zicht hebben in, de kunst verstaan om een object, een aspect, een gedragspatroon of iets anders driedimensionaal, of in stereo te kunnen zien. Het belichten vanuit meerdere invalshoeken moet als een "conditio sine qua non" (noodzakelijk voorwaarde) worden gesteld om niet verstrikt te raken in één denkpatroon.

Conformisme en aanname's ontnemen ons de mogelijkheid tot het antwoordresultaat van een "second opinion" onderzoek. Dat kan als vergelijkend materiaal worden gebruikt, die de mogelijkheid biedt om te komen tot een andere denkformulering, zodat we niet in één visie blijven steken. Dit perspectief geeft ons de gelegenheid op een andere kijk op dingen en zaken, het terugbrengen tot de juiste proporties, hoofdzaken van bijzaken te onderscheiden. Wat is echt en wat kunnen we als fabeltjes verwijzen naar de fabeltjeskrant? Dat hebben we in eigen hand. Om een voorbeeld te noemen. Jaren geleden las ik in "Pikiran van M.F. Indonesia - Holland line blz. 32 deel 6" de volgende passage: "De concubine is de moeder van de Indo-groep, zoals Hagar de moeder Ismaels".

Dit statement getuigt van weinig tact, is suggestief, generaliserend, denigrerend en beledigend voor de moeders van en van de Indo-groep zelf. Daarbij moet aan de authenticiteit worden betwijfeld door de vraagtekens die het oproept.

De gedachte achter het Portugese koloniale systeem, zoals door Alfonso d'Albuquerque in de 16e eeuw in Goa (India) was gepropageerd en uitgewerkt en die later door de Nederlanders vanaf de V.O.C. periode werd overgenomen, geeft een andere kijk daarop. Verder moet worden opgemerkt, dat de Kerkeraad van Batavia in die periode een wakend oog hield op de situatie en herhaaldelijk "een krachtigen invloed op de Regeering uitoefende, om in deze Indische gewesten het huwelijksmoraal hoog te houden."

Ook de Rooms Katholieke kerk verwierp de instelling concubinaat. Het concilie van Trente was daar duidelijk in. Wat niet wil zeggen, dat de mensen zich hielden aan de door de kerk gestelde regels. In het Oude Testament werd er reeds melding van gemaakt. De Romeinen kenden het, als geen wettig huwelijk plaats kon vinden, zoals bij soldaten, of in geval van beletselen tegen een wettig huwelijk. In het feodale Europa lupten m.n. de mensen met geld, macht en invloed de regels aan hun laarzen. In de middeleeuwen hadden bijna alle Europese vorsten "bastaard" kinderen. Dit was, zij het in mindere mate, tot de 17e en 18e eeuw gebleven. Om dit soort van wildgroei tegen te gaan, gaf Matelief vrij kort na de V.O.C. vestiging op Ambon, aan Europeanen toestemming om met vrouwen uit Amboina te trouwen (1607).

Terug naar de DETA-contractanten, een term die bij mij gedachte-associaties wekt met de zogenaamde "contractkoelies". Het is samengesteld uit de woorden "contract" (overeenkomst) en "koelie" (gekleurde arbeider, dagloner, sjouwer, loonslaaf etc, iemand die zichzelf als zodanig verhuurt), een term, die in de vorige eeuw ontstond.

De grote staats- en commerciële belangen van koloniaal Nederland lagen ten grondslag aan de invoering van een belastingstelsel in natura en gedwongen cultures, een uitvinding van Van den Bosch (1830 - 1870).

Het cultuurstelsel van Van den Bosch heeft (net als het landrente-stelsel van Raffles) tot grondslag het beginsel, dat het Nederlands gouvernement moet worden beschouwd als eigenaar van de (Indonesische) grond en de (Indonesische) bevolking als pachteres daarvan. De beginselen van het cultuurstelsel zijn vastgelegd in het Staatsblad van 28 maart 1834.

Doel van het cultuurstelsel:

1. "Om deze bezittingen in staat te stellen tot het kwijten van dezelfde geldelijke verplichtingen en schulden aan het moederland;"
2. "Om aan den nationalen handel en scheepvaart een nieuw voedsel en leven te verschaffen;"
3. "Om de grootere handelsproducten, tot de voormelde einden gevorderd, te verkrijgen op de gouvernement meest zekere en minst kostbare, en op de voor den Inlander minst bezwarende en met de aloude instellingen (adat) meest overeenkomende wijze met inachtneming tevens van het onmisbaar vereischte, om aan de industrie en de kapitalen, tot het bewerken der grondstoffen gevorderd, bemoedigde uitzichten te verzekeren;"

(Ontleend aan: "Indië schrijft zijn eigen geschiedenis").

Bij de uitvoering van het stelsel had Van den Bosch, behalve blanke gezagsdragers ook inlandse vorsten en dorpschouwen ingeschakeld. Zij kregen premies naarmate de opbrengst van hun gebied of district groter werd.

Gebruik makend van het inheemse feodale gezagsstructuur en het adatstelsel, deze ondergeschikt stellen ten dienste van het koloniale systeem, moest wel leiden tot machtsmisbruik en uitsluiting. Terwijl op grote delen van Java honger werd geleden, voer de Nederlandse schatkist er wel bij. Tijdens de periode van het cultuurstelsel maakten de jaarlijkse inkomsten uit Nederlands Indië ca. 30 procent van de totale inkomsten van de Nederlandse schatkist uit. De totale opbrengst leverde de schatkist 823 miljoen guldens op, waarmee Nederland de kosten, verbonden aan de Belgische opstand en de "Tiendaagse veldtocht" plus de aanleg van de eerste Nederlandse spoorwegen kon dekken.

De grondwetswijziging van 1848 en de komst van de liberale stroming in de politiek betekende het einde van het cultuurstelsel (1870). De liberalen wilden Nederlands Indië exploiteren d.m.v. het systeem van vrije ondernemingen. Zij meenden dat vrije ondernemingsgewijze exploitatie meer zou opleveren dan exploitatie via het cultuurstelsel.

De liberale aanpak van toelating van het vrije ondernemerschap en particuliere kapitaalinvesteringen bracht het probleem arbeidskrachten tekort met zich mee.

"De grote moeilijkheid is de voorziening in arbeidskrachten, die ter plaatse niet in voldoende mate voorhanden is. Men is daartoe overgegaan tot het systeem van zogenaamde contractkoelies, aangeworven op Java of in Zuid China. Om de kosten van aanwerving en vervoer te dekken werd een minimumduur van het contract van enkele jaren vereist en gedurende deze periode moesten wettelijke bepalingen (z.g. poenale sancties) de contractkoelie aan de onderneming binden."

Het einde van de dwangculturen en het feit dat elke inlander vrije keuze had in het verhuren van zijn arbeid aan wie hij wilde, bracht velen ertoe zich als contractkoelie te verbinden aan een onderneming (plantage). De aantrekkelijk lijkende mogelijkheid om voorschotten op hun salaris te krijgen, betekende in de praktijk, dat zo'n arbeider voor zijn leven aan de onderneming was gebonden. Contractbreuk werd als een soort misdaad gezien en een "weggelopen" arbeider werd zwaar gestraft. Ook het niet "voldoende" werk presteren werd strafbaar gesteld. De beoordeling van het begrip "voldoende" berust in feite bij de boven de koelie gestelde opzichter. Op de meer afgelegene ondernemingen leidde dat tot het eigenmachtig straffen van de koelies.

"Daar waar de bestuursbemoeling meer intensief is georganiseerd treedt de bestuursambtenaar als straffend rechter op, wat geenszins een verlichting voor het slachtoffer hoeft te betekenen. Oorzaak is, dat de bestuursambtenaar, of hij wil of niet, afhankelijk is van de getuigenis van de getuigen. Deze getuigt liever voor de werkgever, van wie hij sterk afhankelijk is, wat uiteindelijk resulteert in straf voor het slachtoffer en de cirkel is gesloten."

Tijdens de duur van het contract bestonden dus typische slavenverhoudingen, die enigszins werden getemperd door:

- de angst voor het verlies van de arbeidskracht,
- maar aan de andere kant moest men door het stellen van een voorbeeld de schrik bij de mensen erin houden.

De tweeslachtigheid (dualisme) demonstreert de innerlijke tegenstrijdigheid van het stelsel zelf, waaraan geen ontsnapping mogelijk is dan door het systeem zelf op te heffen.

"Om slaven te krijgen moet men ze vangen, om ze na afloop van hun contract te houden moet men ze op allerlei wijzen bedriegen."

Zo vormde het gehele systeem een serie van onrechtmatigheden, van menselijk leed. Een systeem van beïnvloeding en uitbuiting, door het koloniale systeem uitgevoerd met behulp van geestelijke en materiële dwangmiddelen.

Welke betekenis had Indonesië, als koloniaal bezit, voor Nederland?

"De rijke hulpbronnen van Indonesië maken deze kolonie bijzonder belangrijk voor het moederland. Het best te vergelijken met: een wereldstad, die zich voedt met de landbouwproducten en grondstoffen van het in hoofdzaak agrarische platteland. De opkomst, groei en het behoud van Nederland in de 19e en 20e eeuw als industriële en handelsnatie heeft nauw samenhangen met de koloniale winsten uit Indonesië."

Voeg daaraan toe de plaats van Indonesië in de wereldhuishouding als o.a.:

- gebied voor Europese (Nederlandse) belegging en kapitaal,
- bron voor grondstoffen c.q. leverancier voor de Europese en Nederlandse industrie,
- afzetgebied voor Europese (Nederlandse) producten
- bron van goedkope arbeidskracht.

Grote commerciële belangen stonden er voor Nederland op het spel, dat was duidelijk.

(met fragmenten uit: "Indonesië, het koloniale systeem in de periode tussen Wereldoorlog I en Wereldoorlog II" van Ir. S.J. Rutgers)

Waren omstandigheid en positie van zowel DETA-contractant als de door Rutgers beschreven contract-koelie wezenlijk verschillend? Neen, naar mijn mening, een ander gevolgtrekking zou ik er niet aan kunnen geven.

Het tekenen van het contract was voor zowel DETA-contractanten als contractkoelie de enige (noodgedwongen) mogelijkheid om uit een uitzichtloze situatie te komen. Beiden verlieten land, have en goed en trokken elders heen met een goede hoop op een betere toekomst. Beiden hadden toekomstverwachtingen, ze zochten de vrijheid. De één om uit een situatie te komen van honger en armoede, van onderdrukking en uitbuiting door zowel de koloniale machthebber als de eigen feodale heerser. De DETA-contractant dacht een mogelijkheid te hebben ontdekt de stamland gedachte te kunnen verwezenlijken, in een land waar ze zichzelf konden zijn, zich vrij konden ontwikkelen tot een eigen menselijke persoonlijkheid, met eigen waardigheid zichzelf konden realiseren.

Het ideaal bleek een illusie, culminerend in een nachtmerrie. Het twaalf jaren verblijf in Nieuw Guinea kunnen niet worden los gezien van het voorafgaand historisch gebeuren in de politieke controverse tussen Nederland en Indonesië. Een strijd tussen het koloniale stelsel, baserend op "verdeel en heers" principe, daartegenover een vrijheidsideologie gebaseerd op de eenheidsgedachte conform de "satu negara, satu bangsa, satu bahasa." (één staat, één natie, één taal).

Op 1 juni 1945 hield Ir. Sukarno een toespraak waarin hij de Pantja Sila, de 5 grondbeginselen van een toekomstige Indonesische eenheidsstaat aankondigde. "Deze grondbeginselen: geloof aan één God, humaniteit, nationalisme, volksherschappij en sociale rechtvaardigheid waren de fundering waarop een onafhankelijk Indonesische natie moest worden gebaseerd", aldus Sukarno.

De visionair Sukarno toonde zich in deze toespraak op zijn best als de man, die de ideeën, die in de gedachten van anderen slechts vaag waren omljnd, onder woorden bracht, was de mening van Prof. George Mc Turman Kahin.

"Waarschijnlijk kan men in geen andere principiële uiteenzetting een betere synthese vinden van westers, democratische, modernistische, islamitische, marxistische, communale en aan de dorpsgemeenschap ontleende ideeën, die de verschillende bases van het sociale denken bepaalt van een zo groot deel van de na-oorlogse politieke elite in Indonesië."

Deze grondbeginselen werden al gauw de bases van de Indonesische nationalistische beweging en tot op de dag van vandaag de ideologische opzet van de eenheidsstaat Republiek Indonesia.

Bij de bevrijding van Nederlands-Indië was de algemene verwachting van de "bevrijde" Nederlanders, dat met behulp van de Engelse en Nederlandse troepen de oude verhoudingen weer hersteld zouden worden. In het kielzog van de binnentrekkende Nederlandse troepen ging ook de N.I.C.A. mee. De Netherlands Indies Civil Administration was een op Nederlandse leest geschoeid bestuursapparaat, opgebouwd in Australië gedurende de oorlogsjaren. Over de wijze van voorbereiding en organisatie van de N.I.C.A. ontstond er oppositie onder de vrijtalrijke Indonesiërs, die toen in Australië waren. Zij vonden dat dit niet strookte met de belofte van koningin Wilhelmina in haar verklaring van 7 december 1942 over een gelijkwaardig Indonesië, in een vrijwillig samenwerkingsverband met Nederland.

De ontwikkelingen, die zich tijdens de Japanse bezetting afspeelden, wierpen hun vruchten af. De grootschalige permanente propaganda met leuzen als "Azië voor de Aziaten" versterkten het zelfbewustzijnsgevoel bij de Indonesische volksmassa's en hebben een diepe mentaliteitsverandering teweeg gebracht. Door gebrek aan eigen krachten waren de Japanners genoodzaakt Indonesiërs in te schakelen op bestuursgebied. Posten, die vroeger alleen aan Nederlanders waren voorbehouden werden aan Indonesiërs toevertrouwd.

De scholingsmogelijkheden werden uitgebreid. Het Maleis werd de officiële voertaal. Eind 1943 kreeg het Japanse leger versterking van Indonesische hulp-troepen, de "heiho".

Niet lang daarna, op 3 oktober 1943, werd de "Tentara P.E.T.A." opgericht. In tegenstelling tot de "heiho", stond de "tentara Pembela Tanah Air" (letterlijk: verdedigers van het vaderland) onder leiding van eigen Indonesische officieren. De manschappen waren merendeels gerecruteerd uit de Seinendan, de Indonesische para militaire organisatie.

De deur naar de nieuwe ontwikkelingen stond open, niet meer belemmerd door onoverbrugbare drempels van een getrapte koloniale stelsel, die eeuwenlang de harmonie verstoorde tussen aanleg en sociale taak. De kloof was overbrugd, waardoor potentie kan worden omgezet in prestatie. De door de Nederlanders kunstmatig klein gehouden elite zag nieuwe mogelijkheden. Het verhoogd gevoel van eigenwaarde, het saamhorigheidsgevoel en nog veel meer maakte de nationalistische gevoelens wakker, die langzaam maar zeker sterker werden.

En nationalisme is een niet te stuiten kracht, gesymboliseerd in een eigen nationale tweekleur, de "dwi warna", het rood-wit.

De terugkerende Nederlanders, geconfronteerd met de nieuwe situatie, raakten in verwarring. De machtsverhoudingen waren veranderd, de bevolking miste de onderworpenheid van toen en pikten de aanmatigende houding van de Blanda's niet langer. Een geprikkelde stemming ontstond, die zich escaleerde tot geweld en contra geweld, terreur en contra terreur, die langzaam maar zeker dreef naar een conflict situatie.

Naar de opvatting van Marx is de grondoorzaak van allerlei, zonet alle maatschappelijke conflicten, de ongelijke machtsverhoudingen die voorop staan"

"Elk conflict heeft ook de tendens de strijd toe te spitsen tussen twee conflict-partijen. Andere partijen scharen zich achter één van de twee conflict-partijen, zodat slechts twee overblijven - polarisatie - tussen wie confrontatie ontstaat."

Behalve met de gewone fysieke middelen, werd er ook een psychologische strijd geleverd, waarbij het niet alleen bij propaganda en intriges bleef, maar ook intimidatie -terreur- en manipulatie tactieken werden als "geoorloofde" middelen toegepast.

Ook op het politiek front woedde de "hersenen-oorlog" in volle hevigheid. Het Nederlands voorstel voor de vorming van een federatie van Indonesische staten, werd door de regering van de Republiek Indonesia krachtig van de hand gewezen. Zij zagen daarin een voortzetting van de koloniale politiek van "verdeel en heers" onder de dekmantel van federalisme. De "Malinopolitiek" en de "Malinodeelstaten" waren dan ook gedoemd om een fiasco te worden. Zo kenmerkte zich het politieke getouwtrek. Het "gekissebis" leidde tot een "welles-nietes" situatie, er ontstond een politieke impasse, het dialoog verstomde. Waar het dialoog stopt, begint het geweld, is een bekend gezegde.

Zo begon op 20 juli 1947 de militaire actie tegen de de Republiek Indonesia, die tot 4 augustus duurde, waarop de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, op initiatief van Australië bijeen geroepen, een resolutie aannam waarin beide partijen werden verzocht de vijandelijkheden te staken.

"De militaire doelen van de Nederlandse regering waren:

- de bezetting van heel West-Java
- uitbreiding van de reeds bezette gebieden op Java, zoals Semarang, Surabaya
- de bezetting van de cultuur- en oliegebieden in Sumatra, zoals Deli, Palembang e.o.

Minister Jonkman (Overzeese Gebiedsdelen) zette in de 2e Kamer uiteen dat het om een partiële militaire actie ging, die tot doel had de economische rijke gebieden onder Nederlandse controle te brengen en de export van deviezen opleverende produkten op deze wijze zeker te stellen."

(fragment uit "Renville, als keerpunt in de Nederlands - Indonesische onderhandelingen" van Ide Anak Agung Gde Agung, blz. 49)

Het verzoek van Van Mook, gesteund door generaal Spoor, om nu de actie toch al op gang was, door te stoten naar Jogjakarta, de republikeinse hoofdstad, stuitte op verzet bij de minister van Overzeese gebiedsdelen Jonkman. Militair technisch gezien waren de Nederlandse strijdkrachten niet voorbereid op zulke omvangrijke acties. En nu de Veiligheidsraad de Indonesië-kwestie in behandeling had, zou het Nederland internationaal, in politieke zin, kunnen schaden. De militaire actie was geslaagd, de voorgestelde doelen waren binnen geplande tijdslimiet bezet; militair gezien een succesvolle operatie.

Op het diplomatieke front lag dat anders. Het aannemen van de Australische en de Amerikaanse resolutie (25 augustus 1947) werd een politieke overwinning voor de republiek, een "de facto" erkenning van de Republiek Indonesia. Het betekende ook, dat het Indonesisch vraagstuk werd geïnternationaliseerd en gezien moest worden als een volkenrechtelijk probleem in plaats van een staatkundig probleem. Dit deed een aantal belangrijke landen in het Midden Oosten om, in navolging van de Arabische Liga, er toe te besluiten de republiek bij resolutie ook "de jure" te erkennen.

Met het inzetten van de militaire actie had Nederland zichzelf alleen maar in de nesten gewerkt, internationaal ongelooftwaardig gemaakt.

"De gekolonialiseerde maatschappij is instrument van de koloniserende, die om haar macht te handhaven niet alleen steunt op geweld, maar ook op een aantal pseudo-rechtvaardigingen van haar optreden."

(fragment uit "Mensen in verandering" van prof. Dr. J. van Baal, blz 68).

"Nederland stelde zich op dat ogenblik voor om samenwerking door middel van macht te bereiken, hetgeen het in vrijwilligheid niet verkreeg. Daarmee is het voorbeeld ook in de toekomst, zoals van ouds, de macht de grondslag van onze aanwezigheid alhier te blijven gebruiken. Het is niet gelukt de nieuwe weg te vinden: de beide volkeren hebben daartoe de kracht niet kunnen opbrengen. Daarmee is Nederland veroordeeld de legitimatie van het gezag opnieuw op de macht te doen berusten en daarmee een van de wezenlijke kenmerken van de koloniale verhouding ongewijzigd te handhaven. De enige mogelijkheid is, dat alsnog door internationale inmenging een andere verhouding van buiten af wordt geschapen."

(overpeinzingen van prof. Schermerhorn, aangehaald door Anak Agung Gde Agung in "Renville", blz. 53).

De Linggadjati-overeenkomst noemde Anak Agung Gde Agung "een doodgeboren kind."

De Renville-overeenkomst beschouwde hij als het beslissende keerpunt in de Indonesisch - Nederlandse besprekingen, die uiteindelijk tot de soevereiniteits-overdracht door Nederland aan de Republiek de Verenigde Staten van Indonesië zou leiden.

"Wanneer men de Linggadjati-overeenkomst vergelijkt met de Renville-overeenkomst valt het direct op dat de internationale inmenging bij de totstandkoming van de Renville-overeenkomst veel groter was dan bij de totstandkoming van de Linggadjati-overeenkomst."

"Met de totstandkoming van de Renville-overeenkomst ging het anders. De Commissie van Goede Diensten was vanaf het begin van de onderhandelingen erg actief geweest om haar goede diensten aan beide partijen aan te bieden en daarmee een regeling van het geschil te bereiken."

(fragmenten uit: "Renville" van Anak Agung Gde Agung).

Niettemin verliepen de politieke onderhandelingen stroef en traag, wat de spanningen deed oplopen. En dat uitte zich weer in een verhoging van bestandschendingen, die dan weer "zuiveringsacties" tot gevolg hadden. De "stille oorlog" werd op het platteland gevochten, conform de "hit and run" tactieken van een guerilla oorlogsvoering.

Onder deze gespannen situatie kreeg de Republiek Indonesia te maken met de communistische opstand in Madiun (Oost-Java) onder leiding van Muso, één van de leiders van de communistische opstand tegen het koloniaal gezag in 1926. De republikeinse regering reageerde adequaat en stuurde haar beste legereenheid, de Siliwangi-divisie, naar Oost-Java om de opstand neer te slaan. In vrij korte tijd slaagde het leger er in Madiun in te nemen. Muso en andere belangrijke leiders sneuvelden op het slagveld.

In het buitenland, vooral bij de Amerikanen, had dit een diepe indruk gemaakt. De republikeinse regering van Hatta was niet zo zwak en de toestand in de republiek niet chaotisch, zoals door Nederland vaak werd gesuggereerd, was de algemene Amerikaanse conclusie. Op het internationaal politiek vlak betekende het een pluspunt voor de republiek.

Per 1 november 1948 trad Van Mook af als luitenant gouverneur-generaal. Met zijn aftreden kwam er in Indonesië een eind aan het tijdperk van landvoogdijdschap en begon de overgangperiode naar een nieuwe rechtsorde. Hij werd opgevolgd door Dr. L.J.M. Beel, die krachtens de Noodwet Indonesië de functie als Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon zal bekleden, met alle macht en bevoegdheden van een gouverneur-generaal.

Beel kreeg de opdracht om in Indonesië een interimregering voor te bereiden, de F(ederale) I(nterim) R(egering), die alle bevoegdheden van het bestuur over Indonesië zou hebben.

De gesprekken tussen Stikker en Hatta te Kaliurang (4-6 november 1948) hadden een oriënterend karakter en waren bedoeld om elkaars standpunten in het Indonesische vraagstuk te doorgronden en, indien mogelijk, de bestaande geschilpunten te overbruggen. In de vervolg-onderhandelingen tussen beide partijen werd de positie van de republikeinse strijdkrachten in de nieuwe rechtsorde een geschilpunt. In een persoonlijke brief aan Stikker probeerde Hatta dit te verduidelijken. Het zou politiek en psychologisch onverantwoord, daardoor onmogelijk zijn, de republikeinse strijdkrachten te ontbinden. De strijdkrachten waren samen met de republiek opgegroeid en hadden met het volk samen alle ontberingen in de strijd voor de onafhankelijkheid doorstaan. Het was psychologisch van het grootste belang, dat de T.N.I. als patriotisch leger niet het gevoel zou krijgen dat het ontbonden werd vóórdat het nationale doel werd bereikt. Hatta stelde een compromis voor. (brief van Hatta aan Stikker d.d. 10 november 1948).

Stickers optimisme, dat er via onderhandelingen alsnog een vreedzame oplossing kon worden gevonden, werd door Beel niet gedeeld. Zowel de ai'de mémoire als de persoonlijke brief van Hatta, resp. van d.d. 9 en 10 november 1948, werden als basis voor verdere onderhandelingen door Beel, Spoor, Pinke en Elink Schuurman verworpen. Beel seinde zijn conclusies hierover aan de Nederlandse regering. In het telegram van 15 november 1948 aan de minister van overzeese gebiedsdelen herhaalde Beel nogmaals zijn advies de onderhandelingen te staken. De onderhandelingen waren opnieuw in het slop geraakt. Er ontstond een gevaarlijke situatie.

"Uit de conclusie van de Nederlandse ai'de mémoire aan de Amerikaanse regering bleek duidelijk dat de Nederlandse regering niet zou schromen een militaire actie tegen de republiek te ondernemen, als de republiek de principiële punten van het Nederlandse standpunt niet zou inwilligen."

(fragment uit "Renville" blz. 173 van Ide Anak Agung Gde Agung).

Hatta probeerde in een uiteenzetting het misverstand op te helderen en zo de mogelijkheid te scheppen de onderhandelingen te hervatten en het gevaar van een Nederlands militair ingrijpen af te wenden. Dat deed hij per brief van d.d. 13 december 1948, gericht aan het Amerikaanse lid van de Commissie van Goede Diensten, Cochran.

Dit mocht echter niet baten. Op dezelfde dag gaf het Nederlandse kabinet de order voor een militaire actie, die vier dagen later zou moeten plaatsvinden, dit ondanks het feit, dat de Nederlandse regering op de hoogte was, dat een militair ingrijpen op verzet zou stuiten bij o.a. Amerikanen en Engelsen. Beel was de overtuiging toegedaan, dat na de bezetting van Jokjakarta en Bukittingi (Sumatra) de republiek op zou houden te bestaan.

Op 19 december 1948 om 00.01 uur, in de nacht van zaterdag op zondag ving de gewapende actie aan. Volgens plan werden de militaire doelen bezet en de voornaamste republikeinse leiders gearresteerd. De republikeinse T(entara) N(asional) I(ndonesia) bevelhebber, generaal Sudirman, en andere hoofdofficieren zagen kans te ontvluchten en voegden zich bij de republikeinse strijdkrachten te velde, die zich gereed maakten voor de geurillastrijd. Reeds eerder had Hatta in een interview met een correspondent van de United Press gezegd:

"Bij een Nederlandse militaire actie is de Republiek bereid om jaren en jaren te vechten. Ik betwijfel of de Nederlanders tegen een uitputtingsoorlog opgewassen zijn. Zij kunnen steden en wegen bezetten, maar niet het hele land."
(interview d.d. 3 juni 1948: "Renville", blz. 212)

Net als de eerste Nederlandse militaire actie, was de actie militair technisch gezien, een succes. Politiek was het een volslagen mislukking. In binnen en buitenland waren de reacties erg ongunstig. Mr. Syaffrudin Prawiranegara kreeg van Sukarno de opdracht een republikeinse noodregering te vormen in Sumatra. De internationale druk op Nederland werd hoe langer hoe groter. Er kwamen nieuwe onderhandelingen, die tot de Van Roijen - Roem akkoorden leidden.

De tijdens de tweede militaire actie veroverde gebieden moesten worden teruggegeven. De gearresteerde republikeinse leiders, waaronder Sukarno en Hatta moesten worden vrijgelaten en naar Jokjakarta worden teruggebracht zodat ze hun plaatsen in de regering van de Republiek Indonesia opnieuw konden innemen.

De Nederlandse regering besloot om op 12 maart 1949 een Ronde Tafel conferentie te houden in Nederland. Vertegenwoordigers van de republiek en de B(ijeenkomst) F(ederaal) O(verleg) zouden uitgenodigd worden om te beraadslagen over de vorming van een vrije en onafhankelijke Verenigde Staten van Indonesië, de Nederlandse-Indonesische Unie en de overgangperiode. Ook de VN-Commissie voor Indonesië zou worden uitgenodigd de conferentie bij te wonen en bijstand te verlenen. Op 23 augustus 1949 werd de Ronde Tafel Conferentie in een voltallige zitting formeel geopend in de Ridderzaal op het Binnenhof (Den Haag). De Nederlandse minister-president Drees opende deze historische gebeurtenis met een rede. Op 31 oktober 1949 was op alle punten van bespreking overeenstemming bereikt tussen alle belanghebbende partijen, behalve over de kwestie Nieuw Guinea. Voor de Nederlandse regering was de afscheiding van Nieuw Guinea van het grondgebied van de Verenigde Staten van Indonesië een principiële kwestie. De Nederlandse delegatie hield in deze dan ook voet bij stuk; Nieuw Guinea zou bij de overdracht niet inbegrepen zijn. De Oost-Indonesische delegatie was het daar niet mee eens, daarbij gesteund door de republikeinen. Er werd naarstig naar een compromis gezocht. Tegen twee uur in de nacht van 1 november 1949 werd er een compromis bereikt. De status van de residentie Nieuw Guinea werd gehandhaafd onder Nederlands bestuur, met de bepaling dat binnen een jaar hierover een oplossing zou worden gevonden.

"gezien de beslotenheid van de partijen tot handhaving van het beginsel om door vredelievende en redelijke middelen alle geschillen op te lossen, die later mochten blijken te bestaan of te rijzen, dat de status quo van de residentie Nieuw Guinea zal worden gehandhaafd met de bepaling, dat binnen een jaar na de datum van overdracht van de soevereiniteit aan de Verenigde Staten van Indonesië het vraagstuk van de staatkundige status van Nieuw Guinea zal worden bepaald door onderhandelingen tussen de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië en het Koninkrijk der Nederlanden."

(Art. twee, punt f van het "Handvest van de Overdacht van de Soevereiniteit", uit "Renville", blz. 317)

In een ceremoniële bijeenkomst in het Paleis op de Dam in Amsterdam, bijgevoerd door de speciale missie van de regering van de Verenigde Staten van Indonesië, buitenlandse vertegenwoordigers en belangrijke Nederlanders, ondertekende de koningin de "Acte van de Soevereiniteitsoverdracht en Erkenning". Daarmee bevestigde koningin Juliana de soevereiniteitsoverdracht aan de Verenigde Staten van Indonesië, een bevestiging van het einde van het Nederlands koloniaal bewind in Indonesië en de intrede van een nieuwe rechtsorde. Daarmee werd een bewogen, soms ook een donker tijdperk, zowel uit de Nederlandse als de Indonesische geschiedenis, afgesloten.

Ir. A. Sukarno werd de eerste president, dezelfde die reeds in 1944 een beeld gaf hoe het toekomstige vrij Indonesië er uit moest zien, die o.a. zei:

*"We zullen een Indonesische staat stichten
 we moeten met ons allen streven naar de vestiging van één Nationale staat op één ver-
 enigd Indonesisch land van het noordelijkst punt van Sumatra tot in Irian!
 slechts Indonesië in zijn geheel is de nationale staat, zoals die bestond in de tijd van
 Sriwidjaja en Majapahit en die wij nu samen moeten vormen....
 laten we het Indonesisch nationalisme beschouwen als de eerste basis van onze staat,
 het Indonesische nationalisme in zijn volste betekenis,
 we houden van één land, we voelen onszelf één natie, wij hebben één taal"*
 (uit "Indonesia" van Bruce Grant).

Direct na de soevereiniteitsoverdracht werd er een begin gemaakt met het oprol-
 len van de federale deelstaten. Op 17 augustus 1950 proclameerde Sukarno de
 eenheidsstaat "Republik Indonesia" en de nieuwe grondwet trad in werking. De
 Unie met Nederland werd opgezegd en Indonesië sloeg een eigen koers in op weg
 naar de toekomst.

Geschilpunt bleef de kwestie Nieuw Guinea, het Indonesisch standpunt stond
 lijnrecht tegenover het Nederlandse. Een geschil, dat escaleerde tot een conflictsi-
 tuatie en beide landen op de rand van oorlog met elkaar heeft gebracht.

Aan de hand van deze recente gebeurtenissen moeten we ons afvragen in hoeverre
 het Indo ideaal van een stamland kans van leven had. In de unitaristische repu-
 bliek Indonesië was daar geen plaats voor, het strookte niet met de eenheids-
 ideologie van Sukarno. In het door Nederland gehanteerd getrapd koloniaal sy-
 steem? Als tussenschakel was de Indo-groep een bruikbaar instrument, na de
 soevereiniteitsoverdracht overbodig geworden. Zeker duidelijk geworden met de
 aanvang van het politiek beleid van Papoeanisering circa midden vijftiger jaren.

De enige weg om zich ergens blijvend te vestigen zal zijn door assimilatie mét en
 integratie in het landsvolk.

Over de DETA-contractanten zijn er veel geschriften in omloop, tot in details
 waren de beschrijvingen over het reilen en zeilen van de DETA-jongens op papier
 gezet.

De goeden niet te na gesproken, vraag ik mij af wat de redenen waren geweest
 om via deze geschriften de DETA-groep in diskrediet te brengen. Het klakkeloos
 voor waar aannemen van wat zij - de schrijvers - denken te hebben waargeno-
 men? Waarbij de subjectieve indrukken als zijnde objectief werden gepresenteerd?
 Wat de oorzaak daarvan ook is geweest acht ik niet relevant genoeg om daar
 verder op in te gaan. Bij de opbouw van Nieuw Guinea hebben Indo's - waaron-
 der de DETA-contractanten - uitstekend werk geleverd. Dat onder, niet alleen
 lichamelijke, maar vooral zware geestelijke druk.

Menigeen zou onder dezelfde omstandigheden in een vroeg stadium hebben
 afgehaakt en de benen hebben genomen.

De mensen leefden onder hoogspanning, wat resulteerde in angst. De reactie op
 angst is zelfbeveiliging, in de vorm van vluchten óf vechten, gelijk bij mens of
 dier, van welke gedragstheorie wij ook uitgaan.

Vluchten? Hoe weg te komen zonder geldige papieren? Als men dan bij het
 aanvragen van een Nederlands paspoort te maken kreeg met willekeur en bagatel-
 lisering van een (wat al te overijverige) ambtenaar, dan gaf het consequenties ten

aanzien van de gemoedstoestand van de bewuste aanvrager, om het heel zachtjes
 uit te drukken. Als men bij klachten stuitte op een muur van ambtelijke inertie,
 dan was dat deprimerend.

Vechten? Waartegen? Legio waren de oorzaken, die onnodige spanningen hebben
 veroorzaakt. Dat Indo's, ondanks de omstandigheden, tóch hun beste krachten aan
 de opbouw van Nieuw Guinea gaven, mag best worden gezegd. Jaren geleden
 bezochten een aantal Papoea's mij, waaronder een oud cursusgenoot van de
 Bosbouwschool op Kota Nica in Hollandia. Tijdens het gesprek wendde mijn
 cursusgenoot zich tot de twee jongere Papoea's en zeide:

*"Sebetulnja jang boleh dikatakan, ialah meréka jang mendjadi pelopor didalam pemban-
 gunan tanah kita."*
 (vertaling: het mag worden gezegd, zij (met nadruk) waren de echte pioniers in de opbouw
 van ons land).

Ik heb veel waarde gehecht aan dit compliment van een man uit het volk. We
 mogen trots zijn deel te hebben mogen nemen aan de opbouw van Nieuw
 Guinea.

NAWOORD

Hoe kijk ik om naar mijn Nieuw Guinea tijd, nu meer dan 35 jaren later?

Dan kijk ik om naar een tijd van fijne herinneringen aan een land waar ik ruim 12 jaar heb gewoond en die mijn hart heeft veroverd.

Dan kijk ik om naar een tijd met mensen wiens oprechte vriendschap, trouw en eenvoud ik als een kostbaar bezit in mij koester.

Dan kijk ik om naar een tijd waarin de omstandigheden niet altijd gemakkelijk waren.

Dan kijk ik om naar een tijd waar wij van jongens, haast kinderen nog, opgroeiden naar volwassenheid.

Dan kijk ik om naar een leven van samen gedeelde vreugde en verdriet.

Dan kijk ik om met gepaste trots, met gevoelens van voldoening en dankbaarheid.

Dan kijk ik omIk kan er nog een lange lijst aan toevoegen.

Spijt? Geen haar op mijn hoofd, die daaraan denkt. Ik heb in Nieuw Guinea heel veel ervaringen mogen opdoen op velerlei gebieden en heb veel geleerd hoe ik bepaalde dingen niet moest doen.

Op 31 oktober 1962 vertrok ik naar Nederland, nadat op 1 oktober Nieuw Guinea werd overgedragen aan de U(nited) N(ation) T(emporary) A(dministration).

Een nieuwe fase was gekomen, na heel wat ervaringen rijker, de toekomst tegemoet. Toepasselijk om dit verhaal te eindigen vind ik een citaat van Melati van Java:

"Keer uw gelaat niet anders naar het verleden dan om te leren hoe gij de toekomst moet ontmoeten."

Colmschate, augustus 1998

LITERATUURLIJST

(in alfabetische volgorde)

- AARDE DER MENSEN - Pramoedya Ananta Toer
AFRIKA EN AFRIKANEN - Paul Bohanan
AKAR TUGU (op zoek naar de oorsprong) - R.A. Tomasouw (manuscript)
BEZET GEBIED, DAG IN DAG UIT - J. Dankers, J. Verheul
DE LAATSTE UREN VAN NEDERLANDS NIEUW GUINEA - de Volkskrant d.d. 15 augustus 1992
DE INDOLOGEN - C. Fasseur
DE WAARHEID OVER JAVA - H.W.J. Picard
DAAR WERD WAT GROOTS VERRICHT - W.H. van Helsdingen, D. Hoogenberk
EEN WERELD IN BEROERING - J. Fabricius
FASCINERENDE WERELD VAN OCEANEN EN EILANDEN - Uitg. Reader's Digest
GOA (a traveller's historical and architectural guide) - Antony Hutt
GESCHIEDENIS VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL - B.H.M. Vlekke
GESCHIEDENIS VAN DE PROTESTANTSCH KERK IN NEDERLANDSCH INDIE - J. Mooij
HET LAND ONDER DE REGENBOOG - Mochtar Lubis
HET STREVEN NAAR ZELFBESCHIKKING VAN DE PAPOEA'S - Uitg. Free Papua Movement
IK BEN EEN PAPOEA - Zacharia Sawor
INDONESIE (het koloniale systeem tussen W.O. I en W.O. II) - S.J. Rutgers
INDO EUROPEANEN (van koloniale mengbloed tot zelfbewuste Indo) - L. v.d. Linden, W. Simon
INSULINDE - D. Wouters
INDONESIA - Bruce Grant
INDONESISCHE OVERPEINZINGEN - Sjahrasad
IRIAN JAYA - Uitg. Indonesië reisbibliotheek
KAMPUNG TUA DI JAKARTA - Dirman Surachmat
MAX HAVELAAR - Multatuli
NEDERLANDERS IN NEDERLANDS INDIE - M.G. Hoogstraaten
PRODUKTEN VAN NEDERLANDS INDIE - K. v.d. Veer
PSYCHOLOGISCHE REVOLUTIE - Alan W. Schefflin, Edward M. Opton
RENVILLE (als keerpunt in de Nederlands-Indonesische onderhandelingen) - Ide Anak Agung Gde Agung
STRIJD OM DE WERELDZEEEN - Helmut Diwald
SMELTKROES BATAVIA - Jean Gelman Taylor
THE DUTCH SEABORNE EMPIRE 1600 - 1800 - C.R. Boxer
WENDING (jaargang 22 nr. 10 d.d. december 1967) - Boekencentrum BV

Stichting Indische Documenten

DEEL 3

F.A. SNACKEY

NAIEVE DROMEN JAGERS

	pagina
VOORWOORD	136
HOOFDSTUK 1	138
Intro	
Voorspel	
Keuring, afscheid en de reis Hollandia	
HOOFDSTUK 2	143
Het barakleven en het leven in Hollandia in het algemeen Leven en werken na de contractperiode	
HOOFDSTUK 3	157
Basis, Gouvernements Werf Hollandia (G.W.H.) Directie Opbouw Nieuw Guinea (D.O.N.G.) Residentie Waterstaat Dienst (R.W.D.) Afdeling Zwaar Materieel Afdeling Transport Afdeling Electra Afdeling Instrumenten, Constructie, Lasserij en Draaierij Afdeling Timmeren D.O.N.G.	
HOOFDSTUK 4	171
De sago palmen fluisteren Slot Naschrift	
HOOFDSTUK 5	185
Kadaster en Kaartering in Nederlands Nieuw Guinea Inleiding en informatie Opleidingspersoneel K en K De organisatie en het werken bij K en K Epiloog	

VOORWOORD

In Nieuw Guinea waren destijds twee groepen jongens t.w. één groep die werkzaam was bij het leger, Genie jongens genoemd, en een andere groep die werkzaam was bij het Gouvernement, DETA jongens.

Er werd mij verteld dat in de jaren 1953 -1954 Genie jongens tegen een gereduceerde prijs met het leger (K.L.) per boot naar Nederland konden gaan. Dit voordeel hadden de DETA jongens niet.

De DETA jongens hadden hun arbeidsovereenkomst in Indonesië getekend. Bij navraag bleek, dat zij die dit in Hollandia deden, tot de groep VDMB-ers (Veiligheids Dienst Mariniers Brigade) behoorden, die door hun werk bij het Korps Mariniers in Oost Java voor hun veiligheid het land uit moesten.

De DETA jongens werden met schepen van de KPM (Koninklijke Pakketvaart Maatschappij) en een schip van de SMN (Stoomvaart Maatschappij Nederland) vanuit Indonesia naar Hollandia vervoerd, terwijl de groep VDMB-ers met de Hr. M.s. Woendi, een L.T.C. van de Koninklijke Marine, werden vervoerd.

De DETA werkers vormden de grootste groep jongens in Hollandia. Het was dus niet zo dat alle jongens in de periode 1950 - 1962 in Nieuw Guinea, m.n. in Hollandia hadden gewerkt, DETA jongens waren, dit om enig misverstand te voorkomen.

Dit is geschreven naar aanleiding van het plan, om een boek uit te geven die het leven beschrijft, van alleen de DETA jongens in het voormalig Nederlands Nieuw Guinea; vanaf 17 maart 1950, de dag dat de eerste grootste groep contractanten voet aan wal zette tot 1 oktober 1962 toen Nederlands Nieuw Guinea aan de UNTEA werd overgedragen.

Theoretisch bekeken bestonden de DETA contractanten tot en met 1951, daar hierna alle jongens hun éénjarig contract hadden uitgediend en zij vrij waren. Vanwege het feit dat hun gemeenschap, behalve de lokatie, niet veranderde, bleven zij DETA jongens genoemd, een naam die zij hun verdere leven zullen blijven dragen. Een enkeling schaamt zich hiervoor, dit in tegenstelling tot de meesten, die trots waren en nog zijn om tot het DETA legioen te behoren. De druk bezochte reünies getuigen van dit feit.

In mijn bijdrage probeer ik zo objectief mogelijk te zijn, hoe ik deze periode heb ervaren. Let wel, dit is mijn visie, dus door mijn bril bekeken. Het kan voorkomen dat bepaalde onderwerpen zijn vergeten die voor een ander belangrijk waren en dat ik over sommige gebeurtenissen uitgebreider ben, maar daarentegen over andere weer niet. Dit heeft te maken met het feit dat deze gebeurtenissen 40 jaren geleden hebben plaats gevonden en ik uit mijn herinneringen moet putten en bepaalde dingen met het verstrijken der jaren niet meer zo duidelijk voor ogen staan.

Het is niet uitgesloten dat een ander, met informatie en gegevens komt die hij uit die tijd had en die mij tot heden onbekend zijn.

Het is ook mogelijk dat een ander met een andere mening komt, die tegenstrijdig zou zijn met de mijne.

Zo nu en dan komt men in de tekst Indonesische woorden en gezegden tegen die

tussen ons gebezigd werden; de Indische jongens zijn over het algemeen tweetalig nl., het bahasa Indonesia en het Nederlands. Sommige woorden kunnen het best in het Indonesisch gezegd worden, daar het anders aan betekenis zou kunnen inboeten. Ik zal proberen het in sommige gevallen te vertalen, mits het binnen de perken van fatsoen blijft.

Aangezien het een jongens gemeenschap was, was het vocabulair dat gebezigd werd niet altijd geschikt voor een fatsoenlijke conversatie.

Ofschoon alle namen van de jongens met wie ik uit Palembang naar Nederlands Nieuw Guinea ben gegaan mij bekend zijn, is het niet de bedoeling een lijst met namen in mijn verhaal die ik " NAÏEVE DROMEN JAGERS " heb genoemd, toe te voegen.

Incidenteel zou voor privé doeleinden gegevens kunnen worden aangevraagd bij de samenstellers van het boek, doch het verstrekken daarvan gebeurt alleen ter hunner beoordeling en verantwoording.

HOOFDSTUK 1 van " NAÏEVE DROMEN JAGERS " is min of meer een beschrijving van de reis van Palembang tot aankomst op 11 Juni 1950 in Hollandia, Nederlands Nieuw Guinea.

Ondanks dat er andere jongens uit verschillende delen van Indonesia met ons de reis maakten, waren wij tot aankomst in Hollandia Palembangers en bemoeiden ons niet of nauwelijks met de andere jongens.

In HOOFDSTUK 2, waren wij geïntegreerd in het hele DETA gebeuren en maakte het geen verschil, uit welk deel van Indonesia je afkomstig was. Je was een van de honderden DETA jongens en werd als zodanig door de buitenstaander behandeld.

HOOFDSTUK 3 en 4 zijn een vervolg op HOOFDSTUK 2 en gaat wat uitgebreider op andere onderwerpen in.

HOOFDSTUK 5 is een bijdrage over het KADASTER en KAARTERING in het voormalig Nederlands Nieuw Guinea.

HOOFDSTUK 1

INTRO

De eerste helft van 1950 kwam Mr. J.O. de Rijke over Nieuw Guinea in het AMVJ gebouw in Palembang een lezing houden. Bij de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands Indië aan de Republiek Indonesia Serikat, is Nieuw Guinea Nederlands gebleven. De lezing ging namelijk om jongens zowel als gezinnen te interesseren om naar dat onbekende oord te gaan om voor de Indischen een stamland te creëren. Men moest eerst een arbeidsovereenkomst met het Gouvernement van Nederlands Nieuw Guinea, het DETA-contract, tekenen. Daarin verbond men zich om voor de duur van een jaar tegen een dagloon van f 1,50 inclusief kost, inwoning en medische zorg. Hiervoor moesten wij al het werk verrichten welke door het Gouvernement opgedragen was. Het eten, dat onder het begrip vrije kost later werd verstrekt was eetbaar, maar daarmee is ook alles gezegd. Onder inwoning moet worden verstaan, een eternieten dak boven je veldbed om je tegen de tropen zon te beschermen en een wand van hardboard om je in de West moesson tegen de elementen te beschermen, die behoorlijk te keer kunnen gaan. Daar wij indertijd nog jong waren en tegen een stootje konden, bestond de medische zorg hoofdzakelijk uit het verstrekken van malaria tabletten en af en toe een pleistertje op een wond.

Het contract gold zeker voor de jongens of ruimer gezegd voor de vrijgezellen. Hoe het contract voor de gezinnen of families was weet ik niet. Over dit contract meer in hoofdstuk 2.

Totaal waren er 22 jongens van onze groep, met een gemiddelde leeftijd van 18 jaar en 3 ouderen, de voorwerkers die het contract getekend hadden. Voor zover ik me kan herinneren waren er ook twee gezinnen uit Palembang met hetzelfde reisdoel vertrokken. Dit verhaal gaat hoofdzakelijk over de groep waar ik deel van uitmaakte en de beweegredenen waarom wij, ik althans, tot deze stap waren gekomen.

Een paar transporten na ons kwam nog een gezin uit Palembang en een vrouw om zich met haar echtgenoot te herenigen, die eerder met ons was gereisd.

VOORSPEL

Na de Japanse bezetting en de daarop volgende chaos tijdens de vrijheidsstrijd waarbij dingen gebeurden die niet door de beugel konden, heerste er binnen de Indische gemeenschap onrust over hoe de situatie in de Republiek Indonesia Serikat zich zou kunnen ontwikkelen.

Met Indisch wordt bedoeld, allen die zich met hen associëren en die door hen als zodanig als een hunner wordt beschouwd. Bijna alle etnische groepen die het land rijk was, waren onder de Indischen vertegenwoordigd. Hun huidskleur varieert van heel donker tot blank en hun haar van krullend zwart tot stijf blond. Het Indisch zijn zit niet in het uiterlijke doch meer in het innerlijke.

Vanwege de overdracht was men bevreesd dat de positie die zij hadden in het

voormalig Indië, door de Indonesiërs zou worden opgeëist en zij zonder werk zouden komen te zitten en tot de bedelstaf werden gedwongen. Ten tweede vreesden zij voor represailles van de Indonesische zijde. Het was vooral de groep die in dienst van het KNIL waren en voor de belangen van Nederland en een handvol Maatschappijen, nu de Multinationals, hun belangen tegen de Indonesiërs hebben moeten bestrijden.

Zij waren het zat na drie en een half jaar Japanse bezetting met alle nare gevolgen van dien en de Bersiap chaos, het kind van de rekening te worden van een politiek, die over hun hoofden werd gespeeld. Alhoewel onder de aanwezigen er niemand was die ooit in Nieuw Guinea was geweest. Alles wat men over dat land wist was, dat er Papoea's woonden. Een groot deel van de toehoorders was meteen enthousiast. Zeker de jongeren die net van school waren of nog op school zaten en binnen afzienbare tijd de school zouden verlaten.

Gezien datgene wat zij al achter de rug hadden, hadden zij één doel voor ogen, dat was zo snel mogelijk Indonesië te verlaten, daar het idee van een stamland voor de Indischen hen wel aansprak. De gedachte pionier te zijn had men bij hen een nieuw leven in het vooruitzicht gesteld en aangemoedigd, wat later een kwalijke zaak bleek te zijn.

Van alle verwachtingen die deze jongens hadden en de droom die hun was voorgespiegeld, is niets terecht gekomen, zoals later in dit verhaal zal blijken.

KEURING, AFSCHIED EN DE REIS

Na ondertekening van het contract werden de jongens in het Charitas ziekenhuis medisch gekeurd. Allemaal zijn wij gezond en recht van ledematen bevonden.

Later werden een paar jongens afgewezen omdat zij op dat tijdstip nog in militaire dienst waren en niet zo snel gedemobiliseerd konden worden.

Ongeveer een week voordat wij naar Nieuw Guinea ingescheept zouden worden, hadden de jongens geld ingelegd om in het AMVJ gebouw, met hun familie, een afscheidsmaal te houden. Sommige blijvers noemden het een galgenmaal daar absoluut niets bekend was met wat voor moeilijkheden, ziektes en meer van dat soort dingen, de jongens geconfronteerd zouden worden. Door onbekendheid had men zich niet gerealiseerd dat door naar Nieuw Guinea te gaan, men in wezen naar het buitenland ging. Mochten er onverhoopt dingen gebeuren, zoals b.v. een sterfgeval, men van de Indonesische regering een visum nodig had om weer tot Indonesisch grondgebied toegelaten te worden.

Van dit alles hadden de jongens geen notie, daar voorlichting niet werd gegeven door de verantwoordelijke Nederlandse instanties. De jongens stonden bij wijze van spreken te popelen om te vertrekken. Hadden de organisatoren met een vette salaris die in dienst waren van het Hoge Commissariaat in Djakarta, dit niet beter kunnen regelen? Persoonlijk vind ik dit misleidend, nog afgezien van het feit dat er minderjarige jongens waren die geen schriftelijke toestemming hadden van hun ouders of voogd, om te gaan. Men nam gewoon aan, dat alles volgens de regels verliep, hetgeen niet waar was.

Nederland, een land waar men verdrinkt in zijn wetjes en voorschriftjes liet dit

allemaal toe. Hoe dit mogelijk was, daarover heb ik zo mijn eigen gedachten. Zou dit gebeurd zijn, omdat het toch maar Indische jongens waren die geen kant op konden? Ook documenten, zoals een geboorte-akte, een bewijs van Nederlandschap of een paspoort, dit alles had men verzuimd mee te nemen, daar deze paperassen niet vereist werden om toegelaten te worden. Achteraf gezien, kon het best zo zijn dat men op zo'n situatie had aangestuurd, zodat de jongens eenmaal in Nieuw Guinea aangekomen geen kant op konden, en zij als ratten in een val zaten. Het Gouvernement van Nieuw Guinea was dan voor een aantal jaren verzekerd van goedkope arbeidskrachten, die het werken onder de tropische omstandigheden aan konden en het Gouvernement goed gezind waren.

De organisatoren namen gewoon aan dat allen de Nederlandse nationaliteit hadden. Deze maatregel zou voor velen van de DETA jongens later enorme moeilijkheden opleveren toen zij uit Nieuw Guinea naar Nederland en elders wilden vertrekken.

Men moest toen over de juiste documenten beschikken om een Nederlands paspoort te krijgen. Nog vervelender was het feit dat vele archieven van de burgerlijke stand tijdens de bezetting van Japan en de revolutie tijd daarna, verloren waren gegaan, terwijl tussen de Republiek Indonesia en Nederland aan het eind van de jaren vijftig een oorlogstoestand heerste.

Een aantal DETA jongens waren als stateloos burger naar Nederland vertrokken en hebben na vijf jaar verblijf in Nederland opnieuw hun Nederlandse nationaliteit moeten aanvragen.

Op vier personen na is de hele ploeg uit Palembang in de huizenbouw terecht gekomen onder leiding van de drie voorwerkers die in Indonesië met dit soort werk hun sporen verdiend hadden. Het Gouvernementshotel in Berg en Dal was met hun medewerking afgebouwd en zij zijn naar Kota Baroe verhuisd om daar in de huizenbouw verder te werken.

In mei 1950 was de grote dag aangebroken, dat wij ons in Boom Baroe, de haven van Palembang aan de Moesi rivier, moesten verzamelen om per KPM het eerste deel van de reis te beginnen. Alhoewel thuis reeds afscheid genomen, waar menige traan is gevallen, waren op de steiger toch nog wat familieleden komen opdagen om ons uit te zwaaien. Na ons op het dek te hebben geïnstalleerd (we reisden als dekpassagiers) en de sloopshoorn driemaal van zich heeft laten horen ten teken dat alle bezoekers van boord dienden te gaan werden de trossen los gegooid en voeren wij, nagezwaaid door de achterblijvers, langzaam de Moesi af, het avontuur tegemoet.

In de ochtend waren wij op open zee en wisten wij dat ergens aan onze linkerkzijde de eilanden Banka en Biliton moesten liggen.

Na ongeveer twee dagen kwamen we in Jakarta aan, waar we bij het Leger des Heils werden ondergebracht, in afwachting van meer jongens uit de regio die met ons verder zouden reizen.

Precies weet ik het niet meer, maar ik dacht dat we totaal twee weken in Djakarta zijn gebleven. Op het ontbijt na kregen we geen maaltijden, daarvoor in de plaats kregen we een kleine vergoeding, om in de eetkraampjes aan de kant van de weg een maaltijd te bekostigen. Na ongeveer tien dagen kregen we gezelschap van

jongens uit Bandoeng, een man of twaalf. Het bleken jongens van de SOBM (School Opleiding Bestuurder Monteur) te zijn, een onderdeel van het KNIL, die vanwege de overdracht waren gedemobiliseerd.

Uit Bandoeng en ook uit Djakarta bleek later dat er andere jongens meegekomen waren. Waar zij onderdak gekregen hebben ben ik niet te weten gekomen.

De m.s. Van Riebeeck, met jongens van Medan aan boord kwam in de haven Tandjoeng Priok aan. Wij gingen allemaal aan boord en werden naar Semarang gevaren, waar ook jongens aan boord kwamen.

Hierna werd de reis voortgezet richting Soerabaja, Boeleleng op Bali en Makassar op Celebes. Op deze twee plaatsen waren er geen jongelui aan boord gekomen. In Makassar moesten we aan boord blijven, daar er kortgeleden gevechten waren uitgebroken tussen de TNI, het Nationale Leger van Indonesië en troepen van de deelstaten van Indonesië die onder leiding stonden van Kapitein Andi Abdoel Azis, een ex-officier van het KNIL. Makassar was de laatste plaats op Indonesisch grondgebied. De reis werd voortgezet naar Sorong in Nieuw Guinea, waar wij van boot wisselden. De m.s. Karaton bracht ons via Manokwari, Biak, Sarmi naar onze eindbestemming Hollandia. Enkele jongens waren op andere plaatsen in Nieuw Guinea van boord gegaan.

Tijdens de reis met de twee eerder genoemde schepen was het eten slecht. De maaltijden bestonden uit rijst en soep waarin wat stukken vlees rondredren. Gelukkig hadden we van huis wat geld meegekregen en op plaatsen waar wij aan wal mochten, konden wij wat kopen om onze kost aan te vullen; gezouten vis, blikjes corned beef, suiker en "tjabe rawit" (kleine hete pepertjes).

Daar de schepen niet berekend waren op zoveel dekpassagiers was het een ramp om je te wassen. Voor de toiletten en de wasplaatsen stond altijd een hele rij mensen met zeep in de hand en een handdoek om hun arm hangend op hun beurt te wachten. Waag het niet om je uitgebreid te wassen want dan werd er behoorlijk op de deur gebonkt ten teken dat er opgeschoten moest worden. De W.C.'s waren zo vervuild dat je op de pot moest hurken. Van schoonhouden hadden zij waarschijnlijk nooit gehoord en dat siert zich nou met het predikaat "koninklijke". Daar wij aan dek onze slaappleaatsen hadden moesten wij iedere keer wanneer wij in een haven of aan de rede lagen, onze slaappleaatsen opruimen omdat de luiken open moesten voor het in- en uitladen van het ruim. Als jonge jongens, met het minimum aan bagage hadden wij hier geen bezwaar tegen, maar ik kan me best voorstellen, dat gezinnen met kinderen die dit telkenkeer moesten meemaken, dit als een last zagen.

Gelukkig hebben wij, waar dat nodig was de gezinnen met kinderen geholpen, ook om hun kinderen in de gaten te houden terwijl zij op het dek aan het spelen waren. Dit werd door de ouders bijzonder op prijs werd gesteld. Iedereen was dan ook blij toen wij in Hollandia aankwamen.

HOLLANDIA

Op 11 juni 1950 kwamen wij in Hollandia aan, de datum van het begin van ons éénjarig contract. Ofschoon het een en ander gewend, was dit ogenblik voor de meeste jongens om niet te vergeten. Vele vragen schoten door je hoofd.

De jongens uit de eigen groep ken je en met de andere jongens waarmee je hebt gereisd is kennis gemaakt, maar hoe zou de integratie zijn met de tientallen andere jongens uit de andere delen van Indonesië? Veel tijd om erover na te denken kregen wij niet daar wij gelijk als vee naar de plaats die ons "thuis" moest zijn, werden afgevoerd.

De gezinnen uit Palembang, en afkomstig uit andere plaatsen, werden met een aantal andere jongens verplaatst naar Kota Baroe, een twaalf kilometer van Hollandia vandaan. Een andere groep jongens werden in quonsets gehuisvest in Berg en Dal, een paar kilometer van de haven. Deze quonsets waren door de DETA jongens opgebouwd die eerder gekomen waren. In een later stadium zijn zij naar Biak gegaan voor het opknappen van het KLM hotel "Het Rif". Van de vier in Hollandia achtergebleven Palembangers was er één bij het Electriciteits Wezen als monteur in de Centrale werkzaam en de andere drie bij de GWH; één als monteur bij de dieselrevisie, één als monteur bij de motorpool en de andere als chauffeur. Met de drie voorwerkers en de gezinnen is na de overdracht aan de UNTEA in oktober 1962 geen contact meer geweest. Onze overgang van Palembangers, naar de DETA jongens in Hollandia is goed verlopen.

Er waren nooit incidenten met andere jongens afkomstig uit andere plaatsen, wat goed mogelijk was, gezien het verschil in mentaliteit.

Mogelijk voelde men aan dat men in hetzelfde schuitje zat en om het te overleven naar buiten toe, één blok moesten vormen.

HOOFDSTUK 2

HET BARAKLEVEN EN HET LEVEN IN HOLLANDIA IN HET ALGEMEEN

DETA is een afkorting van Dienst voor Economische en Technische Aangelegenheden. Ook werd er bij de werving gesproken over het creëren van een stamland voor de Indischen. Niet op een directe, recht voor zijn raap manier, maar meer diplomatisch, zo tussen neus en lippen door als politici dat wel meer plegen te doen opdat men hun later niet daarover kan aanspreken.

In Kloofkamp werden zij in quonsets, in Holland ook wel Romney loodsen genoemd, gehuisvest. Dat zijn van die half ronde loodsen die daar in twee maten aanwezig waren. De kleinere zijn meestal als woonhuis bedoeld, terwijl de grotere als opslag loods. In Kloofkamp zijn de quonsets 3, 4, 5, 6 en 8 aan de DETA jongens toegewezen. Men lag daar veldbed naast veldbed met een tussenruimte van ten hoogste 40 cm zodat je er nog net tussen kon komen om op je tempatje te kunnen liggen. Je kist of koffer plaatste je dan aan het voeteneind in het gangpad. In die beginperiode lagen we bij wijze van spreken echt als haringen in een ton. Over het eten van de militaire keuken heb ik persoonlijk behalve dan over de kwantiteit niets te klagen. Men kan en mag niet verwachten dat een 18 of 19 jarige jongen, wat de gemiddelde leeftijd was, genoeg heeft aan de portie die hij na een dag hard werken voorgeschoteld kreeg. Het merendeel van de f 1,50 die hij die dag had verdiend, spendeerde hij dan ook aan bijvoeding om toch met een goed gevulde maag rustig te kunnen gaan slapen.

Na diverse klachten over de kwantiteit van de militaire gaarkeuken had de DETA leiding, wie het ook moge zijn, het onzalige idee opgevat een eigen DETA keuken in het leven te roepen die gevestigd was in Werkendam. Uit de barak werden vervolgens een aantal jongens gerecriteerd die tot kok werden gepromoveerd en onder leiding van een super chef ons eten wel even zouden bereiden. Het was een regelrechte ramp. Voor diegene die in reïncarnatie geloofden, had die super chef in zijn vorig leven nooit het ambt kok uitgeoefend, alhoewel aan de omvang van zijn lichaam wel te zien was dat het een liefhebber van eten was.

Ten tweede hadden de jongens totaal geen notie van het bereiden van eten. Ze zagen bij wijze van spreken kans om water te laten aanbranden. Het was ze niet kwalijk te nemen, daar dit voor het eerst in hun leven was dat ze de "soetl" of pollepel in hun handen hadden.

Wel neem ik het de hoge omes van de DETA kwalijk, die dit alles hebben laten gebeuren en in hun arrogantie hun fout niet wilden inzien. Een geluk dat, mede door de Japanse tijd onze magen wel het een en ander gewend waren, daar anders het leed helemaal niet te overzien was geweest.

Twee of drie maal werd het eten dat wij van de DETA keuken kregen door de jongens uit het Kloofkamp teruggestuurd, omdat de manier van bereiden en de combinatie van de gerechten, de wetten van alle gangbare menu's van mogelijk alle keukens ter wereld met voeten werd betreden.

Slechts in één geval kregen we er brood voor in de plaats, de andere keer of

keren moesten wij met een hongerige maag gaan slapen.

Het interesseerde de bazen van de DETA schijnbaar geen sikkepit hoe wij de nacht door kwamen. Zij lagen na een goede maaltijd met hun vrouw in een lekker bed te slapen en droomden misschien al over hun aanstaande verlof naar Holland. Mogelijk dat dit soort dingen tegenwoordig onder crimineel leiderschap gekwalificeerd zou kunnen worden. Jongens die wat geld hadden gespaard gingen dan naar de Chinees, die dankzij de kookkunst van onze onvolprezen super chef kok, die avond een grote omzet had.

Er was één uitzondering. Eén van de jongens die het koken spreekwoordelijk in zijn vingers had, is later een eethuisje begonnen die goed liep, zeer goed zelfs.

Er is later een woonwijk, waar zijn eethuisje werd gebouwd, naar zijn eethuisje "Ta'sangka" genoemd. In het Nederlands betekent het "Nooit gedacht".

Na de overdracht van NNG aan de UNTEA en wij allen waren gerepatrieerd is deze jongen vanuit Holland naar de Canarische eilanden gegaan en later naar Canada geëmigreerd. In beide landen is hij goed lopende Indische eethuisjes begonnen en u raadt het al de namen van zijn eethuisjes zijn "Ta'sangka".

Daar het eten van de DETA gaarkeuken niet aan de gewenste kwaliteit, normen en wensen van de jongens voldeed zijn de meeste jongens zoals men het daar noemt "uit de manage" gegaan. Vele families leverden toen eten buitenshuis, of te wel "rangtangs" hetgeen etensdrager betekent. Het eten werd dan in een etensdrager, rangtan dus, bij de jongens in de barak gebracht, waar het op een van te voren afgesproken plaats werd neergezet, daar de jongen in kwestie nog niet thuis was. Zo'n rantang bestaat over het algemeen uit vijf pannetjes met oren aan de zijkant, waar door heen een hengel werd gestoken. De onderste pan, de grootste is bedoeld om er rijst in te doen en de resterende vier voor de andere gerechten. Je mocht dan zelf uitmaken wat je als middagmaal wilde nuttigen. De rest waarde je voor de avond. Nadat je 's avonds na het eten de rantang had gewassen bracht je het naar dezelfde plaats, zodat het de volgende dag opgehaald kon worden.

In sommige barakken was het beter de rantang zelf af te halen, daar sommige jongens het verschil in mijn en dijn niet wisten en ervan gingen snoepen. Keurmeester noemden zulke jongens zichzelf, die bij ontdekking gegarandeerd op een stevig pak slaag konden rekenen.

Een andere mogelijkheid was om er een hangslot op de een of andere manier aan te brengen en een sleutel aan de familie die het eten leverde, te geven. Ik vermeld dit opdat men niet denkt dat alle jongens brave engeltjes waren. Of het voor de jongens een verbetering in hun situatie was? Hierover waren de meningen verdeeld.

Er zijn jongens die het getroffen hadden met het vinden van een familie. Zij leverden redelijk tot goed voedsel en ze bleven dan ook zo lang mogelijk bij hen. Deze goede kosthuizen konden gemiddeld een stuk of tien rantangs leveren, omdat er bij een groter aantal, de kwaliteit van het eten sterk achteruit zou gaan.

Bij 70% of meer van de kosthuizen ging het hoofdzakelijk om zo veel en zo snel mogelijk geld te verdienen, waarbij niet werd gelet op de kwaliteit van het geleverde eten.

Het was zaak om regelmatig van kosthuis te veranderen en wel om de volgende redenen:

Het kostgeld werd maandelijks aan het begin van de maand vooruit betaald. De eerste twee weken van de maand kreeg je redelijk tot goed eten gevolgd door ongeveer 10 dagen die qua onsmakelijkheid, als ik het zo even mag zegen, de DETA gaarkeuken verre overtrof. Drie tot vijf dagen voor het verstrijken van de maand, wanneer er opnieuw betaald moest worden, was het eten weer goed. Ofschoon de meeste jongens het door hadden konden zij hier weinig tegen doen en namen zij deze gang van zaken maar voor lief. Later toen de jongens zelf een beetje de geheimen van de kookkunst leerden en een beetje handig met de pollepel en diverse kook attributen konden omgaan, vormden ze "kongsies", in het Nederlands vertaald "groepjes". Zij bereidden bij toerbeurt hun eigen eten. Ook kwamen er meer eethuisjes, zoals bv "Sederhana" en eethuis "de Fretes".

Ook kwamen er Chinese restaurants waarvan de bekendste in de haven "Sin Sin" en "Win Yik" waren. In Kota Baroe waren het "Golden Star" en restaurant "Thai". Later is aan de Pantaiweg een jongen een eethuis begonnen die "lotèk" serveerde. Vrij vertaald is dat een soort groenten- en vruchtensalade. Het probleem bij dit eethuis was, dat hij teveel jonge papaja, een vrucht die je bijna overal in de bush aantreft, in de lotèk verwerkte en minder groenten zoals kangkoeng, katjang pandjang enz., waardoor de smaak en kwaliteit verminderde.

Bij een bekende Tante daarentegen, die tegenover de Motorpool in Kota Baroe ook zo'n tentje had en het ook verkocht, was de verhouding van de gebruikte benodigdheden beter, waardoor het smakelijker was. Men kon het daar nuttigen maar ook mee naar huis nemen.

In het laatste geval werd het in bananen bladeren gewikkeld, boengkoes genoemd. Behalve dat deze bladeren heel goedkoop waren in aanschaf, leverde het ook geen milieu probleem op. Na gegeten te hebben deponeerde je de bladeren gewoon in de vuilnisbak en in een minimum van tijd was het vergaan.

Het moet in de tweede helft van 1950 geweest zijn dat men aan de Oranjelaan een oude Amerikaanse loods heeft opgeruimd en van triplex wanden heeft voorzien. De jongens van de quonsets 3 en 5 zijn er naar toe verhuisd. Dit was de barak 20 en later volgden nog de barakken 21, 22, 23, 24, 25 (wat de kantine was) en barak 26. Medio 1951 zijn de jongens uit de quonsets 4, 6 en 8 uit Kloofkamp ook naar de Oranjelaan en Bonte Dorp verhuisd.

Bonte Dorp is gebouwd op oude Amerikaanse fundaties en is ongeveer gelegen aan het eind van de Oranjelaan. Ze zijn destijds door de Amerikanen terrasvormig aangelegd. De huizen die door de jongens werden gebouwd hadden een houten geraamte met steengaas bekleed waar overheen met metselspecie is gestukadoord. Deze woningen zijn vrijstaand en hebben behalve een woonkamer mogelijk twee slaapkamers die ze met twee of meer jongens moesten delen, per kamer wel te verstaan. Er is een gemeenschappelijke woonkamer, keuken, toilet en badgelegenheid. Ik dacht dat er 10 of 12 van zulke woningen zijn gebouwd.

Ook had men in dit complex een grote barak, die in delen was onderverdeeld, gebouwd, waarin gezinnen woonden, de gezinsbarak. Later zijn ook op dit com-

plex voor de uitgezonden Hollandse bouwvakarbeiders, die voor een korte periode door hun werkgever, Bouwmaatschappij IJsselstein uit Holland als vrijgezel naar Nieuw Guinea werden uitgezonden, noodwoningen gebouwd.

Tot welk jaar deze noodwoningen bleven, kan ik me niet meer herinneren. Wel weet ik dat op een later tijdstip één van deze noodwoningen het kantoor werd van het Hoofd van het Plaatselijk Bestuur in Hollandia, waar onder andere huwelijken werden voltrokken.

De reden waarom deze plaats Bonte Dorp werd genoemd weet ik niet, mogelijk door de bonte verzameling bewoners. Op een veel later tijdstip vestigde zich hier ook Limonade fabriek Martens, de enige in Hollandia, en een winkel.

Wat in 1960 en daarna, toen Polymac en Dock 8 als lokatie voor de woongelegheden voor de DETA jongens werd gerealiseerd, met deze woningen gebeurde weet ik niet, daar ik door mijn werkgever elders in Nieuw Guinea ben overgeplaatst.

Bijna vergat ik te vermelden dat in Berg en Dal ook DETA jongens waren gehuisvest, namelijk in Huize de Eendracht. Dit zijn jongens van het 4de transport die op 11 juni 1950 in Hollandia waren aangekomen. Dit alles is in Hollandia Haven gelegen aan de Humboldt baai, maar er zijn ook jongens die in Kota Baroe, later een naamsverandering ondergaan in Hollandia stad, en weer later in Hollandia binnen veranderd, zijn geplaatst. Deze jongens werden eerst in de motorpool gehuisvest en later in twee barakken meer in het centrum, de ene werd door de jongens "Spookkasteel" genoemd en de andere "Huize de Kankeraars".

Kota Baroe of hoe je het ook noemen wilt ligt op ongeveer 12 km van de haven. Verder waren er op Sentani, wat ongeveer 40 km van de haven is verwijderd, ook DETA jongens gehuisvest. Wie deze jongens waren, hoe zij heetten, uit welk deel van Indonesië zij afkomstig waren, waar zij in Sentani precies woonden en wat voor werk zij daar deden weet ik niet omdat er bijna geen contact met hun was. In die tijd onderhield Oranje garage een busdienst die alleen tot Kota Baroe ging en niet verder. De bussen waren GMC-trucks van het Amerikaanse leger waar men ter bescherming tegen de zon en de in de West moesson overvloedige regenbuien, een dak op had geconstrueerd. Een dienstregeling was in die tijd een woord dat waarschijnlijk in het woordenboek van de busonderneming ontbrak en was men voor wat betreft de vertrek- en aankomsttijden overgeleverd aan de nukken en grillen van de dienstdoende chauffeur.

Gezien de technische staat waarin deze wagens door gebrek aan periodiek onderhoud verkeerden was het een lot uit de loterij als men redelijk op tijd op de plaats van bestemming arriveerde. Het zou niet de eerste keer zijn geweest dat bij pech, aan de passagiers hulp werd gevraagd om de wagen aan te duwen, zodat de tocht voortgezet kon worden. In die periode was een bus ritje naar Kota Baroe een hele avontuurlijke onderneming.

Het is aan de jongens die in de omgeving van het Sentani meer waren ondergebracht, om een bijdrage te leveren aan dit boek over het wel en wee van de DETA jongens daar en hun ervaringen.

Ik sluit niet uit dat er al in 1947 jongens op basis van een contract naar Nieuw Guinea zijn gegaan, maar of het op dezelfde voorwaarden gebeurde zoals wij,

betwijfel ik. De grootste concentratie DETA jongens bevonden zich volgens mij in Hollandia en omstreken, met op de tweede plaats waarschijnlijk Manokwarie. Hoe het op de andere plaatsen, zoals Biak, Sorong, Merauke enz. was weet ik niet omdat tussen de jongens uit deze plaatsen en die uit Hollandia in deze begintijd, bijna of helemaal geen contacten waren.

In de barak sliep je zoals ik reeds eerder heb geschreven, zo dicht naast mekaar, dat je je kist of koffer in het gangpad moet plaatsen. Privacy was toen een onbekend woord en ook al zou die al bekend zijn, meer ruimte was er niet.

We sliepen allemaal op veldbedden die we uit Indonesië hadden meegenomen en ik kan me herinneren dat ik jaloers was op de enkeling die op zijn veldbed een matras had. Jaren op een stuk canvas slapen kan volgens mij nooit bevorderlijk zijn voor je gezondheid. Ofschoon het in de tropen warm is, hadden we altijd een deken, daar het in de ochtend behoorlijk kon afkoelen. Het was echt een tegenstelling dat je 's middags na het werk op je tempatje liggend in je zweet baadde terwijl een paar uur daarna je onder een deken sliep. Nou moet ik toegeven dat het van die blauw gestreepte dekens voor de tropen waren, maar toch. In en om de barakken liepen de jongens over het algemeen alleen in hun onderbroek. De toiletten en badplaatsen waren achter de barakken op ongeveer een meter of twintig. De toiletten waren van het hurk-type boven een gebetonneerd slootje waardoor constant water stroomde, dat uitmondde in een riviertje achter de barakken. Het aantal hurk plaatsen, die slechts waren gescheiden door een zinken wand van ca 60 cm, is afhankelijk van de grootte van de barak en het aantal jongens die erin gehuisvest waren. Badplaatsen waren achter deze toiletten en bestonden uit niet meer dan een leiding op ongeveer twee meter hoogte geplaatst met een aantal kranen. Dit alles was onder een gegolfd zinken dak met een dito wand eromheen. Om kleren te wassen was buiten een tafel met een aantal kranen, die ook werd gebruikt om borden, potten, bekertjes, rantangs enz te wassen. Iedere barak had zo zijn eigen bad- en toiletgelegenheid. Deze situatie was aan de Oranjelaan, in Kloofkamp daarentegen waren ze direct boven het riviertje en was de vloer van ijzeren strips gemaakt die bijna overal in de bush te vinden waren. De Amerikanen hadden deze destijds gebruikt als verharding voor hun vliegvelden om te kunnen landen en stijgen, zonder in de modder weg te zakken.

Bijna alles wat er in die tijd in de winkel in Hollandia te verkrijgen was, was een nalatenschap van de Amerikanen.

In Hollandia Haven had je in die periode slechts twee winkels nl., Toko Gansia en Toko Makassar. De eerste transporten kregen een broek, overhemd en gym-schoenen van de DETA uitgereikt. Een daad van medemenselijkheid zou men in eerste instantie kunnen zeggen, ware het niet dat het ze niets kostte daar het uit de ex-magazijnen van de Amerikaanse Marine kwam. De broeken waren net als tegenwoordig de spijkerbroeken, behalve dat er voor- en achterzakken opgenaaid waren. De overhemden waren lichtblauw van kleur met aan de voorkant twee zakken, ook al weer opgenaaid.

De schoenen hadden een rubberen zool en boven was het canvas.

Tegenwoordig zie je de jeugd ze veel gebruiken, een soort sportschoen dus. Vertier was er bijna niet, of je zou de wekelijkse film die zaterdag speciaal voor de DETA jongens werd vertoond, daaronder willen kwalificeren. Op deze filmdagen gingen de jongens, op een paar tientallen na, meestal in de kleren die zij gekregen hadden, zodat het de indruk wekte dat ze geen andere hadden.

Speciaal voor de DETA jongens gaf Hollandia film alleen voor de zaterdag een knipkaart voor vier films voor de prijs van zegge en schrijve f 1,00 uit. Op deze filmavonden kwamen de "gesettleden" niet, omdat in hun ogen wij paria's waren met wie je zo weinig mogelijk contact moest hebben. Van niet Indischen kon ik deze houding begrijpen, maar het deed je des te meer zeer om het van je eigen soort te moeten ondervinden. Men was schijnbaar bang dat je bij hun op bezoek kwam als je met hun had kennisgemaakt. Zo ongeveer was de houding tegenover de DETA jongens in de jaren 1950-1952. Later waren de contacten wat soepeler geworden, maar de achterdocht bleef, bij mij althans.

Mogelijkheden voor vertier en ontspanning had je in die begin periode niet of je zou de filmavond op zaterdagavond daaronder moeten rangschikken. Om die reden had je wel eens vechtpartijen tussen DETA jongens enerzijds en Marine, Keiezen of bemanning van Holland boten anderzijds. Een vechtpartij waarover ver nadat het was gebeurd nog werd gesproken, is die tegen de matrozen van "Hr. ms. Kortenaer" in het Slokkershuis in Berg en Dal. Er hebben meer van dergelijke voorvallen plaats gevonden. Ook tegen Keiezen waren er vechtpartijen geweest en wat de reden daarvan is geweest, weet ik niet. Laten we het maar onder de noemer "verzetje" rangschikken.

Begin 1950 stelde de DETA bijna iedere zondag een of twee vrachtauto's ter beschikking aan de jongens om naar Base G te gaan om er in zee te zwemmen. Het was ongeveer een kilometer of zes van de haven verwijderd en het strand dat je daar aantrof, was in een woord fantastisch.

Aan een kant van het strand was het meer voor hun die niet konden zwemmen en alleen maar gingen pootje baden, terwijl aan de andere kant de Stille Oceaan zijn golven op het rif, wat ongeveer een honderd meter van het strand verwijderd was, stuk sloeg. Het zand was er spierwit en het water hemelsblauw. Hoe diep je ook het water inliep, je zag je voeten door het water op het witte zand. Behalve in Manokwarie, Pasir Poetih, heb ik zulk een mooi strand in Nieuw Guinea nooit meer gezien. In Kloofkamp waar een rivier doorheen stroomt, waar stroom afwaarts de badhokken en de toiletten boven deze rivier waren geplaatst, had het leger stroomopwaarts een gedeelte van deze rivier uitgediept en verbreed en het tot zwembad gepromoveerd. Later is hier bij het duiken van de springtoren een jongen met zijn hoofd tegen een kei gekomen en aan de gevolgen daarvan overleden. Daar dit zwembad achter in het kamp was gelegen en je dus dwars door het hele kamp in je zwembroek, of wat er voor moest doorgaan, moest lopen hebben de DETA jongens later achter de Kloofkerk, een eigen zwembad gecreëerd. Het nadeel van dit zwembad was, dat het in een dal was gelegen en je tegen een uur of vijf vanwege de steile wanden geen zon meer had en het aardig fris begon te worden.

Bovengenoemde kerk bestond uit een houten geraamte waarvan de wanden waren

gedrapeerd met camouflage netten. Het was gebouwd door een eenheid van de Amerikaanse Genie troepen, beter bekend onder de naam "Seabees", waar nog een bronzen gedenkplaat aan dat feit herinnerd. Vissen werden door de jongens over het algemeen niet veel gedaan om reden die ik later in dit verhaal nader zal verklaren. Rest dus nog het jagen als vorm van recreatie en als aanvulling van de broodnodige proteïne. Vanwege de slechte omstandigheden waarin de jongens verkeerden werd er namelijk zeer veel gekankerd op alles waar maar op te kankeren viel. Voor het aanschaffen van een jachtgeweer had men namelijk toestemming nodig van de Algemene Politie. Welnu door het veelvuldig kankeren, wat mijns inziens terecht was, kreeg men gauw het etiket "onbetrouwbaar" opgeplakt waardoor men geen vergunning kreeg een jachtgeweer aan te kopen. Een andere reden voor het niet verlenen van een aankoop vergunning weet ik niet een, twee, drie te verzinnen. Men ging hier aan het feit voorbij dat deze jongens nog niet zo heel lang in het verleden, toen Indië nog een Kolonie was, tijdens politio-nale acties hun leven voor Vorst en het Rood, Wit en Blauw in de waagschaal stelden of was het slechts voor de verdediging van de financiële belangen van een handvol Multi Nationals waarbij dan alles, onder het mom van Recht en Orde, geoorloofd was? Ik denk hierbij niet alleen aan de acties in Zuid Celebes, die toevallig de voorpagina's van de kranten hebben gehaald, maar aan andere soortgelijke gebeurtenissen.

Het is waar dat sommige Papoea's indien je veel vis ving of eens een keertje een zwijn wist neer te leggen de brutaliteit hadden de helft daarvan voor zich op te eisen met als enige reden dat het van hun was. Met hun rechten en belangen rekening houdend vond ik het te ver gaan dat al wat op het land en wateren rondom Nieuw Guinea leefde zij het als hun eigendom beschouwden. Hierover is met de Papoea's wel eens een hartig woordje gesproken en diegene die dacht dat je een DETA jongen de helft van zijn buit onder dwang afhandig kon maken, zou wel eens van een koude kermis thuis kunnen komen.

Vele jongens werden opstandig omdat vele Hollanders die tijdens de oorlog met de Duitsers hadden geëuld en als straf voor een aantal jaren naar Nieuw Guinea werden verbannen en over het algemeen leidinggevende posities bekleedden, op z'n minst boven de jongens werden geplaatst.

Sommige jongens konden het niet velen, daar zij voor het rood, wit en blauw in krijgsgevangen- dan wel in concentratiekampen hadden gezeten. Men beschouwde dit als verraad ten opzichte van hun, daar zij altijd loyaal waren geweest ten opzichte van Nederland. Om nu zo behandeld te worden, vonden ze een beetje te ver gaan. Vandaar misschien hun recalcitrante gedrag.

Sommigen van die Hollanders die tijdens de oorlog fout waren geweest hadden er de capaciteiten voor die positie te bekleden en mochten wat mij betreft die positie ook houden, maar er waren er ook bij, waarbij je dacht, met hoeveel paarden hij uit Neerlands dierbare klei zou zijn getrokken.

De jongens van Hollandia stad hadden een keer de hulp ingeroepen van de jongens uit de Haven voor een vechtpartij tegen de Keiezen, maar toen deze daar arriveerden was alles al achter de rug. Ik meen me te herinneren dat een jongen hiervoor tot een jaar gevangenisstraf is veroordeeld en de anderen minder kregen.

Ook het gebrek aan meisjes kan de reden zijn geweest, dat de jongens zulk gedrag vertoonden. Het Gouvernement had wel een of twee transporten meisjes, totaal hooguit dertig en waarschijnlijk op dezelfde voorwaarden als de jongens naar NNG weten over te halen. Deze meisjes waren in de Samba barak in Hollandia stad ondergebracht. De heren regeerders die dit allemaal hadden bedacht waren naar mijn inziens al hard op weg te dementeren. Circa dertig meisjes op ongeveer zevenhonderd jongens is vragen om moeilijkheden lijkt mij zo.

Daar Holland voor de jongens een totaal onbekend land was waar weliswaar veel over geschreven is en op school veel over geleerd moest worden, bleef het voor de jongens toch het grote onbekende. Om van NNG weg te gaan en toch van huisvesting en voeding verzekerd te zijn, hadden velen zich tijdens de Korea oorlog als vrijwilligers aangemeld. Het gros was om de een of andere duistere reden afgekeurd. Voor zover ik kon nagaan waren van de DETA jongens slechts drie of ten hoogste vijf goedgekeurd waaronder de grootste rebel onder hen.

Iedereen die Hollandia en de DETA jongens in die tijd een beetje kende weet over wie ik het heb. Ook in 1950 waren vele jongens voor dienst bij de Koninklijke Marine afgekeurd. Hierbij waren ten hoogste 2 jongens goed bevonden om 's Konings wapenrok te dragen. Ik kreeg toen al het idee dat het Gouvernement bang was voor een leegloop uit NNG waardoor haar plannen voor de opbouw van dat land wel eens mis kon gaan. 300 Jaar koloniaal bestuur had aan de ontwikkeling van NNG weinig gedaan. Een paar tientallen kilometers landinwaarts leefde de autochtone bevolking nog in een stenen tijdperk, waar men niet lezen of schrijven kon en ze nog in "peniskokers" rond liepen. In sommige delen van dat, op een na grootste eiland ter wereld, was nog kannibalisme. En dat in de twintigste eeuw.

Voorwaar niet iets om trots op te zijn, zeker niet omdat men als de kippen er bij was om het welbekende "vingertje" op te heffen waar het om anderen ging, maar niet zelf de hand in eigen boezem durfde of wilde steken.

Sommige jongens probeerden om als verstekeling weg te komen, doch werden teruggestuurd. Mijn vraag was waarom naar NNG terwijl zij de Nederlandse nationaliteit bezaten en de meesten hun ouders al in Holland hadden zitten. Achteraf allemaal dingen die je aan het denken zette en je tot een conclusie deed komen.

Eind 1952 begonnen de jongens naar Holland te gaan, niet massaal maar met iedere boot die uit Hollandia wegvoer, zag je ze gaan, een droom van een eigen stamland die hun in Indonesië was voorgespiegeld, armer. Het beleid dat het Gouvernement voerde inzake de meisjes problematiek gaf mij de indruk dat ze probeerden de DETA jongens met de lokale bevolking te laten assimileren. Ondanks dat de gemiddelde leeftijd van de jongens tussen de 18 en 19 jaar was en onder normale omstandigheden al aan verkering toe waren of op z'n minst seksuele contacten konden hebben, is het me niet gelukt iets te ontdekken dat erop duidde dat er ooit een DETA jongen een meisje of een vrouw heeft verkracht of heeft lastig gevallen dit in tegenstelling tot Holland, waar ondanks de normale verhoudingen je vrij regelmatig in de kranten over zulke vergrijpen las, terwijl in iedere middel grote stad hier te lande er wel een zogenaamde "Red light district"

was, nog afgezien van de vele "Sex boerderijen" buiten de steden. De negatieve voorlichting over de DETA jongens ten spijt kan ik niet anders dan tot de conclusie komen dat de DETA jongens zich op dat gebied zeer beschaafd hebben gedragen om die term maar eens te gebruiken. Het laagje vernis van de beschaving was achteraf gezien bij de DETA jongens, in vergelijking tot vele andere mannen uit de westerse culturen dikker uitgevallen.

Natuurlijk, er zijn gevallen bekend van driehoeks verhoudingen, maar dit gebeurde altijd met de zeer welwillende medewerking van de vrouwen en gebeurde zeker niet onder dwang. Het moet voor vele vrouwen van middelbare leeftijd een paradijs zijn om in een land te leven waar zij aan iedere vinger, ongeacht hun uiterlijk, een of meerdere jonge jongens kunnen krijgen. De jongens die met Papoea vrouwen een "One night stand" hadden kon ik op de vingers van een hand tellen en werden meestal door de rest van de jongens gemeden, doordat deze vrouwen over het algemeen voorwat betreft hun uiterlijk niet tot de aantrekkelijksten behoorden, ik heb me dan heel voorzichtig uitgedrukt, en omdat zij heel makkelijk voor een zeer, en ik leg hierbij de nadruk op zeer, kortstondige liefdesrelatie waren over te halen. Het was niet zo dat er sprake zou zijn van discriminatie, verre van dat. Indien deze zelfde jongens uit Hollandia in Merauke hadden gewoond, ben ik ervan overtuigd dat de meesten, zoniet alle jongens, met Javaanse, Molukse dan wel met meisjes van gemengd Chinees- Papoease ras, die op een enkeling na qua aantrekkelijkheid met iedere vrouw overal ter wereld kon wedijveren, waren getrouwd voor zover er genoeg huwbare meisjes waren.

De weinig huwbare Indische meisjes die er toen in Hollandia waren hadden over het algemeen "kapsones" en stelden teveel en te hoge eisen aan de jongens terwijl zij daarentegen zelf op geestelijk niveau niet veel voorstelden en in wezen een trap lager stonden. De enkele goede niet te na gesproken. Het was zelfs zo dat in die tijd over de meisjes werd gezegd dat ze aan benzine geur de voorkeur gaven boven de reuk van de een of ander after shave lotion, ten teken dat je in het bezit was van een of ander vervoermiddel. "Baoe Bensien" heette het toen. Van een meisje deed het verhaal de ronde dat toen de jongens haar groetten, zij antwoordde: "Groet wanneer je 10 gulden verdiend", dit in een periode dat bijna alle jongens f 1,50 per dag verdienden. Ook al zou het een schoonheid zijn geweest wat zij beslist niet was, vond ik zulk een antwoord ongepast en niet terecht. Het polariseert de verhouding alleen maar tussen de "gesettleden" en de DETA jongens wat de situatie niet ten goede kwam. Er werd wel eens gesuggereerd dat het opleidingsniveau van de DETA jongens ver beneden peil was. Hier moet ik fel tegen protesteren. Zelf DETA contractant en als zodanig vele jaren in de barak te hebben gewoond en dus naar ik mag aannemen de jongens van zeer nabij kende, vond ik dat zij gemiddeld genomen het niveau hadden van iemand met 2 jaren Mulo. Er waren uitschieters met een diploma HBS of zelfs student aan de Technische Hogeschool in Bandoeng. Maar er waren ook die de Lagere School niet hadden afgemaakt vanwege de Japanse bezetting en daarna door de Indonesiërs zijn geïnterneerd en zodoende geen kans hadden gehad de zes of zeven jaren dat zij enige vorm van school hadden moeten ontberen in te halen. Hoe anders zou het zijn geweest indien zij net als de Hollandse jongens in Holland hun school

niet hadden hoeven te onderbreken. Kritiek moet en mag er best zijn, maar hoe door sommige zogenaamde wetenschappers over de DETA jongens werd geschreven vind ik "vuilspuiterij" wat kant nog wal raakte. Het lijkt mij dat het van die egocentrische, dikke en uitgezakte figuren waren die zelf nooit een poot uitstaken als er werk aan de winkel was en anderen voor hun de kastanjes uit het vuur moesten halen als er stront aan de knikker was. Het was makkelijk om vanuit een luie bureau stoel kritiek te leveren op de DETA jongens als men hun levensomstandigheden niet kende, wanneer men totaal niets wist van hun voorgeschiedenis. Het waren hypocrieten van de bovenste plank die het "goede" leven alleen van hun kant konden beoordelen en niet het vermogen hadden om het van verschillende hoeken of standpunten te bezien.

LEVEN EN WERKEN NA DE CONTRACTPERIODE

Eind 1951 hadden alle jongens hun contract met de DETA uitgediend, waren vrij en konden dus werken bij wie zij dat wensten. Theoretisch klopte het als de welbekende bus, praktisch klopte het van geen kant, aangezien er in Hollandia slechts twee grote werkgevers waren namelijk, het Gouvernement dus DETA of de Genie en dat was het Leger. In werkelijkheid was de positie van de DETA jongens dus totaal niet veranderd, behalve dat de lonen beter waren geworden. In het jaar als contractant hadden de jongens heel veel van elkaar geleerd en van de voormannen die ook contractanten waren geweest, maar in Indonesië hun sporen als Middenkader reeds hadden verdiend. Sommige van deze jongens waren toen als aannemer begonnen en bouwden huizen voor het Gouvernement. Hun werknemers waren de jongens met wie zij tijdens het contract samen hadden gewerkt, doch kregen zij nu geen dagloon meer maar taakwerk, bekend onder de naam "borongan". Het was deze methode waarbij, mits er hard gewerkt werd, iets dat zij konden en het ook wel gewend waren, goed kon worden verdiend.

Anderen hadden uit de Amerikaanse dump, na eerst bij het Gouvernement een som geld te hebben moeten betalen, de reden hiervoor weet ik niet, een vrachtwagen opgebouwd, die zij in dagtarief aan het Gouvernement verhuurden of voor vervoer van zand, stenen, teelaarde of wat het ook moge zijn per lading werden betaald. Hierover een meer gedetailleerd verhaal in hoofdstuk 3.

Waarom werden de DETA jongens na beëindiging van hun contract niet naar de plaats van herkomst teruggestuurd? Natuurlijk kon men zeggen dat het niet in de overeenkomst stond, maar aan de andere kant stond er ook niet in dat we niet teruggestuurd zouden worden. Het zou toch niet meer als fatsoenlijk zijn geweest als het wel zou gebeuren of, indien de Republiek Indonesia ons niet tot haar grondgebied zou toelaten, wij vanwege de Nederlandse nationaliteit, kosteloos naar Nederland of enig ander Nederlands gebied, al naar gelang persoonlijk voorkeur, gerepatriëerd zouden worden. Iedere gastarbeider in Holland werd na beëindiging van zijn arbeidsovereenkomst, zo hij dat wenste, naar het land van herkomst teruggestuurd. De DETA jongen daarentegen hadden naar mijn inziens ook recht op deze regeling, doch moesten in plaats daarvan de overtocht naar

Nederland uit eigen middelen betalen of indien financieel niet bij machte, kon hij in "aanmerking" komen voor een renteloos voorschot, dat hij in Nederland terug moest betalen.

Gezien het lage inkomen van de jongens in het begin in Nederland was voor hen een regeling getroffen om die schuld maandelijks af te lossen waarna na een aantal jaren hen die schuld werd kwijt gescholden. Schuld gevoelens ten opzichte van deze jongens misschien? Waarom werd onze club, de eerste DETA club, mooi gelegen aan zee en door de jongens zelf gebouwd, voor een oude cementloods aan de Oranjelaan geruild? Ik weet nog heel veel meer "waaroms?", maar het "omdat" zal ik nooit te weten komen. Bij dergelijke vragen was het antwoord stevast kort en bondig: "daarom!". De arrogantie en superioriteitsgevoel droop ervan af. Men is doof en blind gebleven voor kreten om nieuwe verhoudingen. De regeerders van weleer dachten nog in een koloniaal tijdperk te leven, wat in zekere zin waar was, waar hun woord wet was en zij geen rekening dienden te houden met andere meningen. Zij waanden zich goden.

Voor werk dat snel gedaan moest worden, verkoos men de inzet van deze jongens zoals het lossen van olietankers van de BPM, schepen van de KPM en boten die uit Holland kwamen. Alhoewel de jongens meer verdienden dan de Papoea's was het voor maatschappijen schijnbaar goedkoper om met Indische jongens te werken. Het geld dat zij aan ligplaats uitspaarden was waarschijnlijk een doorslaggevende factor. Ter verduidelijking, benzine, dieselolie, smeerolie en petroleum werden in drummen van 200 liter aangevoerd, die uit de schepen uitgeladen dienden te worden en niet zoals hier in grote opslag tanks werden gepompt. De meeste jongens bleven in Gouvernementsdienst en volgden verschillende opleidingen zoals bij de Dienst van Financiën, Openbare werken, Mijnbouw, Boswezen, Landbouw, Zeevisserij, Veeteelt, Gezondheidsdienst enz. enz. Er was bij mijn weten in Nieuw Guinea niet een tak van dienst bij de Overheid als ook in het Bedrijfsleven, die niet van de diensten van deze DETA jongens gebruik hebben gemaakt.

Ik zal de laatste persoon op de wereld zijn die beweert dat de DETA jongens zich als voorbeeldige koorknaapjes hebben gedragen. Sommigen onder hen hebben hun mede DETA jongens verraden voor minder dan een zilverstuk, om het maar zo uit te drukken. Ik wenste in de verste verten niet met hun te worden geassocieerd, maar hoe al deze jongens achter gesloten deuren en binnen vier muren werden afgeschilderd, daar kan ik me vandaag de dag, en ik ben nu 64 jaar oud, nog over opwinden. Gevoelsmatig weet ik dat het gebeurde, maar ook nu anno 1998 ruim 35 jaar daarna nemen sommigen tegenover de DETA jongens nog steeds die superieure houding aan, terwijl zij door hun op de maatschappelijke ladder reeds heel lang gepasseerd zijn. Het is waarschijnlijk ook hierdoor dat ik mij voor de rest van mijn leven het best thuis voel bij mede DETA jongens. Ik kan me dan beter uiten en soms met een half uitgesproken woord toch begrepen worden. Zieleknijpers zouden nu zeggen dat ik er wat van over heb gehouden, maar zo simpel ligt het niet. Door de ervaring ben ik argwanend geworden, neem niet alles meer als zoete koek aan, wat mij soms kwalijk wordt genomen.

Zoals de Geuzen in de Nederlandse geschiedenis trots waren Geuzen te zijn zo

ben ik tot heden ten dage trots, een DETA jongen te zijn en het tot in de lengte van dagen zal blijven. Een enkeling schaamt zich hiervoor en probeert het uit zijn geheugen te bannen of ergens heel diep in een vergeten plekje weg te stoppen. Voor zulke jongens heb ik slechts een gevoel van medelijden want als men zijn verleden niet kent, hij dan in het leven steeds kringetjes draait, het doel uit het oog verliest, en daarom in herhalingen vervalt.

Het valt niet te ontkennen dat alles wat er tot 1962 in Nieuw Guinea tot stand is gekomen, de DETA jongen een behoorlijk deel ervan voor zijn rekening heeft genomen.

Hij heeft het gezicht van Nieuw Guinea zoals die er in 1962 uitzag voor een belangrijk deel mede helpen bepalen. Je kunt haast zeggen, dat hij op de ontwikkeling van dat land zijn stempel heeft gezet. Iedereen, ongeacht wie, die een beetje thuis is in de opbouw van Nieuw Guinea, zich een beetje heeft verdiept in de geschiedenis en het wel en wee van de DETA jongens, in het bezit is van een klein beetje gezond verstand en daarnaast objectief kan oordelen, weet dat ik het bij het rechte eind heb, ongeacht tegenargumenten, die er beslist wel zullen zijn.

1 Oktober 1962 zijn vanwege de overdracht van Nieuw Guinea aan de UNTEA, op een paar na alle jongens naar Nederland vertrokken. Zij die er bleven hebben voor dit VN lichaam een overeenkomst voor de duur van zes maanden getekend om een geleidelijke overgang naar het Indonesisch Bestuur te bewerkstelligen. Het enige voordeel dat zij hierbij hadden, was een twee maal hoger salaris, maar die periode werd niet als pensioen diensttijd meegerekend. Zij die in vaste dienst bij het Gouvernement hadden gewerkt kregen bij repatriëring een non-activiteit salaris als bijstandsbemtenaar voor de duur van vijf jaar. Velen hebben van deze gelegenheid om eens van een verlof te genieten geen gebruik kunnen maken en moesten na een test, afgenomen door de Rijks Fysiologische Dienst in Den Haag aan de slag gaan, en zij die konden bogen op 10 Nieuw Guinea dienstjaren en in vaste dienst waren kregen op 55 jarige leeftijd een zogenaamde Nieuw Guinea pensioen, die waarde vast was; dit in tegenstelling tot pensioenen uit Indonesië. In Nederland hebben sommigen een herscholing gekregen bij de Rijks Werkplaatsen waarna enkele naar Canada, Amerika of Australië zijn geëmigreerd.

Eigenaardig genoeg hebben de jongens nooit wat met de Mariniers gehad, alhoewel zij tegenover Barak 23 aan de Oranjelaan gelegd waren. Het kwam mischien doordat sommige DETA jongens op Java bij het Corps als VDMB-er (Veiligheid Dienst Mariniers Brigade) gediend hadden en er nog veel vrienden hadden die ondertussen onderofficieren waren geworden.

Het vechten ging hoofdzakelijk tegen matrozen van hetzij oorlog - dan wel koopvaardij schepen, die daar voor een blauwe maandag aan de kade gemeerd lagen en dachten zich alles te kunnen permitteren.

De jongens beschouwden zo'n partijje vechten, zoals ik eerder in dit verhaal schreef, als een verzetje en om de conditie op peil te houden. Ondanks het slechte eten en het harde werken trinden ze met gewichten of deden oefeningen aan de rekstok. Ook waren er jongens die uit pure verveling de een of andere vechtsport dan wel zelfverdediging technieken leerden. Het moet eind 1955 of begin 1956

zijn geweest toen begonnen werd met het opruimen van de barakken aan de Oranjelaan en voor de jongens vervangende woonruimte op twee locaties te bouwen, namelijk in Dock 8 en in Polymac. Deze waren ongeveer 3 bij 5 meter bestaande uit een woongedeelte en een slaap-gedeelte. Ze werden in blokken van drie of meer eenheden gekoppeld en hadden per drie eenheden een gemeenschappelijke keuken, toilet en wasgelegenheid. Heel lang hadden de jongens lijdelijk verzet gepleegd tegen deze vorm van gedwongen verhuizing uit de barak door er te blijven wonen, zelfs toen de wanden, die van triplex waren, werden gesloopt. Nadat het dak boven hun hoofden werd weggehaald gaf men zich gewonnen en verhuisden zij. De getrouwden onder de jongens, die waren er ook alhoewel zeldzaam, maakten aanspraak op twee eenheden. Het bezwaar dat de jongens tegen de verhuizing hadden was dat Polymac aan de rand van het havengebied en afgelegen lag, terwijl Oranjelaan in het centrum lag. Ook telde het feit dat niet iedere jongen in het bezit was van een vervoermiddel.

Ofschoon de afstand tot de haven, waar je dagelijks je inkopen deed slechts een kilometer verwijderd was en er naar de daar geldende maatstaven een goed geasfalteerde weg was, kon ik me levendig voorstellen dat na een hele dag in de brandende zon zwaar lichamelijk werk te hebben verricht, je niet veel zin had om dan nog de deur uit te gaan. Kwam nog bij dat de weg terug een hele klim was en met de boodschappen erbij het echt geen pretje was. Straatverlichting was er niet, zodat je na het invallen van de duisternis in het pikkedonker moest proberen heelhuids thuis te komen. Er was bij mijn weten geen bus van het Gouvernements Autobus Dienst die een lijn onderhield langs Polymac, wel een die langs Berg en Dal reed en later op zijn weg naar Kota Baroe in Ta'sangka stopte. Het had totaal geen zin om van deze mogelijkheid gebruik te maken daar de afstand die je dan te voet nog moest afleggen en de omstandigheden daarbij gelijk waren.

Na in 1960 uit Hollandia weg te zijn gegaan en pas in 1962 terug te zijn gekomen moet ik zeggen dat de Haven een hele gedaantewisseling had ondergaan. Op ongeveer de plaats waar vroeger de DETA kantine heeft gestaan is nu een nieuw politiebureau gebouwd ter vervanging van het oude, die vroeger op het IMBI terrein heeft gestaan. Op de plaats waar de Mariniers gelegd waren is nu een bioscoop. Het is nu zelfs zo dat je er iedere dag van de week naar de film kunt gaan en waar zeker niet van die aftandse filmen gedraaid worden zoals in de begin jaren vijftig. Op het eerder genoemde IMBI terrein is er ook het een en ander veranderd. Het kantoor van de Nieuw Guinea Raad, een soort Tweede Kamer, is in aanbouw bij een of ander monument ter ere waarvan ik me niet meer kan herinneren. Er tegenover is een heuse winkelgalerij, waar ook een drogist is, iets nieuws voor havenbegrippen, daar we meestal naar de apotheek of ziekenhuis gingen voor medicijnen. Ook de weg die van dock 5 kwam en naar de haven ging, heeft men ter hoogte van de Jachtclub, oorspronkelijk de DETA kantine, waar voordien een bocht in was, recht getrokken tot aan de plaats waar vroeger de LST's van de Koninklijke Marine tegenover Toko Makassar aanmeerde. De oude Prins Bernard brug tegenover de polikliniek staat er nog. Hoeveel jongens kunnen het zich nog herinneren zogenaamd onder de brug naar garnalen te hebben gezocht indien er vrouwen over de brug liepen. Ook de malaria brug

aan het eind van de Oranjelaan is er niet meer. Dock 5 is tot boven de hemel-poort met huizen voor uitgezonden krachten uit Holland volgebouwd en Dock 8 idem dito en hier is ook een olie opslagplaats van de BPM bijgekomen. Kota Baroe, Hollandia Binnen of Hollandia Stad, hoe men het ook noemen wilt is verlaten en zijn alle activiteiten van het Gouvernement naar de Haven verhuisd. Ook de Gouverneur woonde in zijn nieuwe paleis in Dock 5, waar hij een mooi uitzicht had over de Humboldt baai.

HOOFDSTUK 3

BASIS, GOUVERNEMENTS WERF HOLLANDIA, DIRECTIE OPBOUW NIEUW GUINEA (DONG) en RESIDENTIE WATERSTAAT DIENST (RWD)

In 1950 bij het begin van de DETA tijd heetten de Centrale Werkplaatsen van het Gouvernement in de Hollandia haven, Basis, dat later veranderd werd in Gouvernements Werf Hollandia. In die begin periode stond het onder leiding van een Nederlander, die naar men zei tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland in het Duits leger had gediend.

Een foute Nederlander dus om zo te zeggen en om dat feit een aantal jaren naar Nieuw Guinea werd verbannen. Naar mijn bescheiden oordeel een kundig man die goed leiding gaf, zijn misstap even terzijde geschoven. Later werd deze man overgeplaatst en werd hij hoofd van een andere dienst van het Gouvernement, die qua belangrijkheid zijn vorige positie verre overtrof. Deze positie had hij niet kunnen bekleden indien hij geen organisatie talenten in zich had.

In zijn plaats werd een officier van de Koninklijke Marine aangesteld en werd de naam Gouvernements Werf Hollandia veranderd, kortweg GWH. Waar in het verleden alleen Indische burgers werkzaam waren, was nu veel Marine personeel in actieve dienst en uitgezonden krachten uit Holland aanwezig, die meteen als hoofd van een afdeling werden aangesteld. Indien er in Nieuw Guinea geen capabele Indische mensen aanwezig zouden zijn, die de technische kennis bezaten, kan ik dit best begrijpen. Tot aan de verandering hadden de werkplaatsen goed gedraaid maar waarom het nu zo nodig moest worden gereorganiseerd is me een raadsel. Als gewone werker realiseerde ik me dat ik niet van alle feiten aangaande de leiding op de hoogte was, maar voor het klotjesvolk is dit verspilling van geld, daar de uitgezonden krachten, behalve dat zij meer verdienden, ook betere secundaire arbeidsvoorwaarden hadden, zoals: betere huisvesting en het recht om na een aantal Nieuw Guinea jaren voor een aantal maanden met betaald verlof naar Holland te gaan. Kosten betreffende uitrusting en heruitrusting. Het verscheppen van de verhuisboedel enz., enz.

Al deze dingen in aanmerking genomen, was ik benieuwd hoeveel een uitgezonden kracht met zijn gezin het Gouvernement wel niet kostte in vergelijking met een DETA jongen. Indien hun inbreng naar verhouding evenredig meer zou zijn, was dat tot daar aan toe, maar dat was in de meeste gevallen niet zo!

Mogelijk dat door de veranderde personeelsbezetting het vorige hoofd niet kon worden gehandhaafd. Het zou toch van de gekke wezen dat "goede blanke Nederlanders" onder een "foute Nederlander" zouden werken en zeker niet met op hun hoofddekseel het etiket "Koninklijke". Dit waren feiten zoals het op mij overkwam en waarschijnlijk niet alleen bij mij.

Het Gouvernement of wie het ook moge zijn, oordeelde dus dat "bruine Nederlanders" die in de oorlog loyaal waren aan het rood, wit en blauw en daardoor in diverse, hetzij krijgsgevangen- dan wel in interneringskampen hadden gezeten en waarbij velen het niet hadden overleefd, wel onder een "foute Nederlander"

mochten werken.

Persoonlijk heb ik me hier nooit "veel" aan geërgerd, daar ik discriminatie vanwege huidskleur, in het verleden, het heden en de toekomst, als een vaststaand feit beschouwde, ondanks alle ontkenningen en ofschoon het tegenwoordig in een of ander artikel in de Wet wordt verboden. Accepteren doe ik het, tot een bepaalde grens die zeer flexibel is, al naar gelang mijn gemoedsrust van het ogenblik.

De GWH omvatte de hieronder volgende afdelingen, waarbij vermeld moet worden, dat ik van de ene afdeling meer informatie kreeg dan van de andere vanwege mijn werk destijds als chauffeur en heel vaak voor deze jongens moest rijden als er ergens in het veld werk gedaan moest worden.

1	Zwaar materiaal	6	Plaatwerkerij (constructie werkplaats)
2	Transport en autowerkplaats	7	Draaierij
3	Motoren revisie	8	Instrumentmakerij
4	Magazijnen	9	Timmerafdeling
5	Lasserij	10	Afdeling electra

Door de Amerikanen was na de oorlog veel materiaal van uiteenlopende soorten in NNG achtergelaten, wat het Gouvernement goed kon gebruiken voor de opbouw van dat land. Een heel belangrijke factor, misschien wel de belangrijkste was, dat het hun geen stuiver kostte. Overal in de bush vond je dumps, die doordat ze er al een paar jaar onbeheerd lagen en er geen mens naar keek, overwoekerd werden door in de tropen welig groeiende vegetatie. In dit gedeelte in vogelvlucht het werk van de jongens bij de diverse afdelingen.

AFDELING ZWAAR MATERIAAL

Bulldozers van verschillende type en grootte, van D4 tot en met D8, en van het merk Caterpillar en Allis Chalmers. De laatsten waren uitgerust met zogenaamde tweekt motoren.

Grijper kranen, shovels, draglines, slotengravers enz., waarvan de meesten van het merk North West waren, Graders waren meestal van het merk Caterpillar.

Mobiele kraan en compressor.

De DETA jongens die er werkten verdienden net als alle andere jongens f 1,50 per dag, waar gezien de aard van het werk en de belangrijkheid ervan een beter salariering meer op zijn plaats zou zijn geweest. Hieronder redenen waarom tot deze conclusie is gekomen.

In geval wanneer er zo'n machine wegens defect uitviel en er geen nieuwe onderdelen voorradig waren, moesten zij uit de dump een vervangend onderdeel slopen om hiermee het euvel tijdelijk te verhelpen en zodoende de boel weer op gang te krijgen. Hoe lang de machine het met dit "nieuw" gemonteerde onderdeel zou uithouden wist geen mens, misschien een paar maanden maar het kon ook voor een week zijn. Het was allemaal eigenlijk maar lapwerk, daar ook de onderdelen uit de dump hun beste tijd achter de rug hadden en het maar de vraag was hoe lang ze mee konden. Het was mogelijk dat door gebrek aan financiële

middelen geen nieuwe onderdelen uit Holland aangeschaft konden worden, maar dan snap ik niet waar men het geld vandaan haalde om mensen uit Holland aan te trekken! Dit laatste is meer algemeen en gold niet voor de afdeling zwaar materieel, daar bij dit onderdeel, op één na, die ook lokaal was aangetrokken, het bijna allemaal jongens uit de barak waren die er werkten.

Het slopen van een onderdeel of een meervoud daarvan ging met de nodige moeilijkheden gepaard, daar, zoals eerder is vermeld, de dumps over het algemeen welig overwoekerd waren door vegetatie, die door de jaren een diameter van één decimeter kunnen overschrijden.

Het zou zeer onplezierig zijn, wanneer men tijdens het werk bij het demonteren van de benodigde onderdelen, waarbij men zich in een krappe ruimte moest wringen en men zich in een niet al te gemakkelijke houding bevond, plotseling oog in oog kwam te staan met een slang, "kaki ampat" dan wel ander ongedierte. Het was daarom zaak de omgeving eerst schoon te maken door de begroeiing weg te snoeien zodat men een redelijk overzicht op de situatie had en niet voor verrassingen kwam te staan. Ten tweede was er het gebrek aan goed en juist gereedschap wat parten speelde. Het zou niet de eerste keer zijn, dat de jongens eerst het benodigde gereedschap provisorisch zelf moesten maken, alvorens aan de slag te kunnen gaan. Werkplaats handboeken waren in de regel ook niet voorradig, wat het werk alleen maar vertraagde en voor een nog langer oponthoud zorgde. Een ander ongemak was soms dat de te slopen onderdelen zeer zwaar waren en een takel of enig ander mobiel heftoestel niet voorradig was, waardoor de reparatie stagneerde en zijn weerslag had in het tempo van de opbouw van NNG.

De berijder van de mobiele kraan van het merk Loraine, ik maak hier één uitzondering waarbij een naam genoemd wordt nl. Jantje Tuangé, die uit dumpmateriaal, weliswaar met de hulp van de jongens, maar toch het merendeel zelf heeft gedaan, heeft deze kraan gemaakt tot wat het is geworden, een operationele machine.

Om een totaal beeld van de Basis te krijgen en het aandeel van de DETA jongens daarin, ontbreken mij de gegevens van de andere afdelingen.

Jantje en de jongens konden trots zijn op wat zij hadden gepresteerd. Zo is ook de mobiele compressor, met veel passen en meten met materiaal uit de dump, een tweede leven begonnen. In tegenstelling tot het andere materieel heb ik deze twee expliciet genoemd daar er in Hollandia van beiden slechts één exemplaar rondreed.

Al deze werkers zijn DETA jongens uit de barak met een gemiddelde leeftijd van zo'n 18 à 19 jaar, die voordat ze in NNG kwamen, totaal geen ervaring hadden in dit soort werk, daar zij in Indonesië nog op school zaten of in militaire dienst waren om hun dienstplicht te vervullen. Binnen een kort tijdsbestek leerden zij van hun voormannen datgene wat nodig was om hun afdeling draaiende te houden om het, naar omstandigheden, redelijk te kunnen laten functioneren.

De voormannen, ook DETA jongens uit de barak, waren wat ouder en hadden vanwege hun positie een net iets beter salaris, met de nadruk op "net iets". Zij hadden in Indonesië, hetzij in het leger dan wel in de particuliere sector de nodige ervaring opgedaan.

Het tempo waarbij de opbouw van NNG werd verwezenlijkt, werd in hoge mate bepaald door het tot beschikking hebben van dit materieel. De bulldozers voor het egaliseren van stukken terrein waar huizen gebouwd moesten worden, het verbreden en eventueel omleggen van wegen en nog veel meer dingen. De verschillende soorten kranen voor het uitgraven van koraal gesteente, daar "karang" genoemd, uit zogenaamde koraalputten en om er de wagens mee te laden die het naar de plaatsen transporteerden waar het nodig was.

Deze karang vormde het hoofdbestanddeel van het materiaal voor de aanmaak van betonsteen waarvan de huizen werden opgetrokken, de "graders" om de onverharde wegen te onderhouden, die na iedere regenbui voor een deel waren weggespoeld en het in een wasplank deed veranderen.

Ofschoon niet of nauwelijks technisch geschoold, de meesten hadden een vroegtijdig afgebroken Technische School, MULO of HBS opleiding en hiervoor geen speciale opleiding hadden genoten, presteerden zij het toch maar om met een minimum aan kosten, gereedschap en nieuwe onderdelen, hun afdeling draaiende te houden. Dit dankzij de bovengenoemde voormannen, die hun de basiskennis hiervoor hebben geleerd en de rest aan hun vermogen om rationeel te kunnen denken en te improviseren hebben overgelaten.

Indien er tijd over was en er niet veel reparaties te doen waren, bouwden zij uit dumpmaterialen meer "nieuwe" machines. Daar het hoofd van de dienst de belangrijkheid van hun werk inzag kregen zij een salarisverhoging toen zij erom vroegen.

AFDELING TRANSPORT

In het begin van de jaren vijftig behoorde de transportafdeling van het Gouvernement bij de autowerkplaats, tezamen vormden zij de "motorpool". Het wagenpark in Hollandia haven bestond toen uit zes nieuwe trucks van het merk Bedford. Deze trucks hadden een toelaatbaar totaal gewicht van 1,5 ton. Ze waren met de Poelau Laut uit Holland aangevoerd. Daar deze trucks een houten laadbak hadden en niet waren voorzien van een zgn kiepinstallatie werden zij in hoofdzaak gebruikt voor het vervoer van personeel en stukgoed. De laadbak had aan alle vier zijden een opstaande rand van ongeveer 0,5 meter hoogte, net onder de knie dus. Bij het vervoeren van personeel moest de bestuurder bij het wegrijden en afremmen heel behoedzaam met het gas en in het andere geval met het rempedaal omgaan daar anders de jongens die in de laadbak stonden links en rechts uit de wagen vlogen en een niet zachte landing op het wegdek maakten. Ook het omzeilen van de vele gaten in de weg moest met de nodige voorzichtigheid gebeuren. Daar er in NNG in die jaren geen veiligheidsdienst was die, normaal gesproken daarop moest letten, kon dit allemaal gebeuren en ook de verkeerspolitie deed totaal geen moeite om zulke, in wezen ernstige overtredingen, te verbaliseren, omdat anders het Gouvernement er de dupe van zou zijn geworden. Zij zouden dan voorzieningen moeten aanbrengen, op zijn minst een hekwerk rondom en zitbanken, wat hun tijd en geld zou kosten. In geval er een ongeluk plaats zou vinden wast de werkgever, in dit geval dus het Gouvernement, zijn handen in

onschuld en droeg de bestuurder de volle verantwoording van het gebeurde. Gelukkig heeft er, naar ik mij meen te kunnen herinneren, slechts één keer zo'n noodlottig ongeval plaats gevonden doordat de chauffeur een paar diepe gaten in het wegdek niet tijdig had opgemerkt en onverhoeds een stuurcorrectie uitvoerde. Door deze manoeuvre viel iemand uit de wagen en kwam ongelukkig op zijn hoofd terecht waarna hij aan de gevolgen hiervan overleed. Dit was te voorkomen geweest indien het Gouvernement niet een kruideniers mentaliteit had gehad en een beetje tijd en geld besteed zou hebben aan de veiligheid van zijn werkers. Dat er niet meer van zulke ongevallen hebben plaats gevonden was alleen te danken aan de voorzichtigheid waarmee de bestuurders de wagens reden.

Naast bovengenoemde Bedfords waren er ook een stuk of zes trucks uit Amerikaanse legerdumps opgebouwd van het merk GMC en International die een laadvermogen hadden van 2,5 ton en voorzien waren van een kiepinstallatie. Voornamelijk werden ze gebruikt voor het transporteren van zand, stenen, karang en allerlei spullen waarbij het handig was om de laadbak hydraulisch omhoog te kunnen liften, zodat het niet met de hand gelost hoefde te worden.

Terwijl voor de overige categorie trucks een A rijbewijs voldoende was, was een B rijbewijs voor deze vrachtwagens vereist. Ondanks het feit dat deze wagens officieel slechts een laadvermogen hadden van 2,5 ton en er geen technische aanpassingen waren aangebracht om het laadvermogen te verhogen werden zij over het algemeen overbelast en vervoerden zij minimaal een lading van 3,5 ton waardoor het remvermogen heel wat te wensen overliet. Gezien het heuvelachtige terrein waar doorheen de weg zich slingerde en de technische toestand waarin deze ex-Amerikaanse legertrucks zich bevonden, was stuurmanskunst en een portie doodsverachting een "must" om zulk een gevaar op wielen te berijden. De meeste van deze trucks hadden geen voorruit en was het meestal stof slikken, indien achter een andere wagen gereden moest worden, daar de wegen nog niet waren geasfalteerd. Met dit laatste zou pas na 1953 worden begonnen.

Ook een cabine ontbrak, waardoor men, mocht het beginnen te regenen, in een minimum van tijd doorweekt was.

Uit de dumps waren ook de nodige jeeps en weapon carriers opgebouwd die in de jaren 50 als vervoermiddel dienden voor de leidinggevenden. De gouverneur had daarnaast nog een amfibie jeep tot zijn beschikking.

Veel later werden deze vervangen door nieuwe uit Holland geïmporteerde Landrovers en een aantal DAF trucks en pick up's. De laatste twee waarschijnlijk om de Nederlandse economie een beetje op te vijzelen, daar in die tijd DAF in de tropen nog een geheel onbekend merk was.

Mogelijk om NNG als proef terrein te gebruiken om er eventuele technische verbeteringen aan te brengen. Twee opleggers voor het vervoer van zwaar materiaal over de weg en een breakdown completeerden het hele wagenpark van het Gouvernement in Hollandia haven. De jongens met B rijbewijs, die de ex-Amerikaanse trucks reden, kregen een iets hoger loon dan degene met een A rijbewijs.

Ter informatie, een rijbewijs B kon men in NNG pas in het bezit krijgen als men de leeftijd van 21 jaar had bereikt of daar dispensatie voor kreeg, terwijl voor het rijbewijs A, het jaar gold dat men 18 jaar werd.

Het was de jongens met een B rijbewijs ook gegund om een iets beter salaris te krijgen daar zij 's ochtends in de meeste gevallen hun werk begonnen met het verwisselen van één of meer leeggelopen banden. Deze, die net als alle trucks, uit de dumps kwamen en jarenlang, behalve dat ze blootgesteld waren geweest aan de zon, was er ook niet op gereden, zodat ze geen veerkracht meer hadden.

De rubber is dood werd daar wel eens gezegd en men moest niet versted staan als tijdens het rijden men plotseling één of meerdere klapbanden kreeg. Schijnbaar had vadersje Gouvernement niet genoeg financiële middelen om nieuwe aan te schaffen en teerden ze liever op oud spul wat door de Amerikanen was achtergelaten. Typisch kruideniers mentaliteit om alles zo goedkoop mogelijk te laten functioneren en geen rekening te houden met de veiligheid van de mensen, die er mee moesten werken.

De chauffeurs hadden een iets beter loon dan de meeste jongens in de huizenbouw en zij die elders te werk waren gesteld. Reden was dat zij relatief meer uren maakten. Hun dienstrooster zag er als volgt uit. Zes uur in de ochtend in de garage present zijn, na het ontbijt hetwelk zij in de garage kregen, naar de verzamelplaats tegenover de barakken, waar voor die dag ingedeeld werd voor welke ploeg men moest rijden. Twee uur 's middags de jongens naar de barakken terug brengen, het middageten gauw naar binnenwerken om daarna snel naar de garage terug om de wagen een grondige wasbeurt te geven en de wagen netjes te parkeren. Daar er maar twee waterkranen waren op een totaal van ongeveer 12 wagens was het wenselijk om er als eerste bij te zijn daar men anders laat in de barak terugkwam en het eten, dat door een vriend was gehaald en bewaard, ondertussen koud was geworden.

AFDELING ELECTRA

Daar gegevens over het werkpakket wat deze jongens ontbreken, beperk ik mij tot wat mij terloops tijdens gesprekken met hun is verteld. Eerste vereiste om bij deze afdeling te werken was een al dan niet afgeronde studie aan een technische school met electra als hoofdvak. Hun werk bestond hoofdzakelijk uit het repareren van alle in Hollandia en omstreken aanwezige elektrische apparatuur van het Gouvernement en zo nodig van Marine en Leger.

Het opnieuw wikkelen van doorgebrande electro motoren, het opsporen en repareren van door ouderdom aangetaste leidingen die een kortsluiting konden veroorzaken, het controleren en eventueel ontwerpen van een nieuw schema voor verouderde systemen zodat uitbreiding in de toekomst mogelijk was en zodoende nog wat jaren mee kon gaan. In het kort was dit het werk dat ze deden. Ze deden het tot volle tevredenheid van het Gouvernement.

AFDELING INSTRUMENTEN, CONSTRUCTIE, LASSERIJ en DRAAIERIJ

Ook hier geldt, dat vanwege het ontbreken van de nodige gegevens, ik mij slechts beperk tot wat mij door de jongens die er werkten terloops is verteld. De draaijerij maakte, voor zover het in hun vermogen lag, alle onderdelen die door jaren gebruik versleten waren. Een vaste klant van hun was de Marine die vanwege de aanwezige draaibanken, frees machines, vlakbanken en nog wat van dat soort machines gebruik maakten om reparaties en periodiek onderhoud aan hun schepen uit te voeren, te meer daar de Marine-steiger er op nog geen honderd meter vandaan lag. Het soort schepen dat van deze diensten gebruik maakten waren Fregatten, Landing Ship Tank en Landing Craft Tank, afgekort LST en LCT. De laatste twee het meest daar zij voor de Marine het scheepvaartverkeer onderhielden. De lasserij en constructie werkplaats weliswaar ook voor de Marine werkend, maar daarnaast ook veel voor eigen behoefte van het Gouvernement werk uitvoerde zoals het bouwen van pontons, waarvan er één als pont op het Sentani meer dienst deed en de andere aan het Havenwezen werd overgedragen, die na er een hijskraan op gemonteerd te hebben, door hun werd ingezet voor het heien van palen voor de steiger en soms om assistentie te verlenen bij het lossen van schepen en andere karweitjes. Behalve aan goed gereedschap en een beetje meer loon was er aan werklust geen gebrek.

AFDELING TIMMERWINKEL

De timmerwinkel deed alle onderhoudswerkzaamheden die nodig waren om de gebouwen in een redelijke staat te houden. Deze gebouwen zijn zgn. quonsets, in Holland ook wel Romney loodsen genoemd. Deze waren in twee maten aanwezig. De grotere waren de werkplaatsen, terwijl één kleine als kantoor werd ingericht voor huisvesting van de directeur, administratie, tekenafdeling en de telefooncentrale. In de grote loodsen, die werkplaatsen waren, werden door hun kleine gedeelten van de rest afgesloten en als magazijn, specifiek voor hun afdeling ingericht. Ook werden er voor de voormannen van de diverse afdelingen een kleine ruimte gecreëerd om als kantoor te fungeren. Een bureau, stoel en kast completeerden het interieur.

Men had in een land als NNG niet de behoefte aan personen met een dik pak diploma's als men op de werkvloer niets presteerde. Als men bij wijze van spreken twee linkerhanden had en niet kon improviseren, realiteitszin miste en iedere vorm van logisch denken ontbrak. Zulke personen waren er in NNG ook, bijna zonder uitzondering allen uit Holland uitgezonden met een veel hoger loon, betere arbeidsvoorwaarden en betere behuizing, die na een aantal jaren zalig niets doen in NNG naar Holland terugkeerden om de heruitrustingskosten te incasseren en nooit meer terugkwamen. Vier jaar was het termijn dat een uitgezonden kracht uit Holland moest dienen. Het verhaal circuleert dat zij eerst een jaar nodig hadden om te acclimatiseren, het tweede jaar om ingewerkt te worden, het derde jaar om

het eerste en tweede jaar in zich op te nemen en het te laten bezinken en het vierde jaar om zich geestelijk op de terugkeer naar Holland voor te bereiden. Zo extreem zal het wel niet zijn geweest, maar toch school hier een kern van waarheid in. Sociale contacten waren er met de DETA jongens niet daar zij zich ten opzichte van hun superieur voelden terwijl zij in Holland ook maar tot de arbeidersklasse behoorden. Hun blanke huidskleur zou ook met dat gevoel te maken kunnen hebben. Ook acht ik het niet uitgesloten dat deze houding te wijten was aan de "voorlichting" die zij voor hun vertrek naar NNG van de instantie die hen uitzond hadden gekregen. Door deze houding is het te begrijpen dat er op het werk spanningen ontstonden waardoor het werk niet meer zo soepel verliep als voorheen het geval was.

Persoonlijk heb ik nog nooit meegemaakt dat zij voor een tweede termijn terugkwamen. Dit gold in hoofdzaak voor de afdeling Electra, Lasserij, Draaierij, Constructie werkplaats en Timmerwinkel, doch niet voor de andere afdelingen daar deze bij de oude personeelsformatie waren gebleven. Dit is en was mijn kijk op het hele Basis en GWH gebeuren. Natuurlijk zullen er wellicht andere meningen zijn of mogelijk hetzelfde als de mijne doch anders verwoord.

Over de afdelingen, Dieselrevisie, Plaatwerkerij, Lasserij, Draaierij, de instrumenten afdeling en magazijnen weet ik te weinig af om daar over te schrijven. Aan de jongens die bij de Basis in de periode vanaf 1950 in die afdelingen hebben gewerkt de eer om een bijdrage te leveren aan het boek over de DETA in NNG. Persoonlijk weet ik te weinig van de gang van zaken in die afdelingen om er een zinnig woord over te schrijven. Het zou dan maar gissen zijn wat de nauwkeurigheid van het boek zou schaden. Het moet eind jaren vijftig zijn dat ook het doek voor de GWH valt en een Import Mij zich daar vestigde.

D.O.N.G.

Het was eind 1951 of begin 1952, maar voor hetzelfde geld kan het ook in 1953 zijn geweest dat aan de Oranjelaan, schuin tegenover de barakken in "loods 34" waar veel later de NIGIMIJ zich vestigde, de DONG tijdelijk werd ondergebracht die onder leiding stond van een man die van de jongens de bijnaam "Pa Mangoen" kreeg. Door anderen werd hij "klapper Javaan" genoemd. Of hij van het bestaan van deze bijnamen, die hij van de jongens kreeg wist, kan ik niet met zekerheid zeggen. DONG staat voor Directie Opbouw (werken) Nieuw Guinea en was een onderdeel van DETA.

Direct onder "Pa Mangoen" stond een man van middelbare leeftijd die met de dagelijkse leiding belast was en van de jongens de bijnaam "Balapan Toemo" kreeg vanwege het feit dat deze man bijna zo kaal was als een biljart bal. (Vrij vertaald betekent Balapan Toemo een race wedstrijd voor luizen). In tegenstelling tot Pa Mangoen was Balapan Toemo een man waar je redelijk goed mee kon praten. Bij klachten over het werk luisterde hij naar je en ook voor andere dingen kon je bij hem terecht.

Pa Mangoen daarentegen was een totaal ander figuur. Als ik hem zou moeten

karacteriseren was het net een mini dictatortje. Ook zijn manier van staan, wijdebeens met zijn handen in zijn zij, net of hij wilde benadrukken dat hij de baas was en dat iedereen zich naar hem diende te richten. Zo kwam hij althans op de meeste jongens over. Het kan zijn dat dit zijn normale houding was en hij er zelf niets aan kon doen. Waarschijnlijk had hij voorheen in Indonesië alleen met koelie's gewerkt die slaafs "ja toean en nee toean" in hun woordenschat hadden en nooit met Indische jongens die door omstandigheden als "koelie's" moesten gaan werken.

"Pa Mangoen" dulde geen tegenspraak en zeker niet als de jongens hem ook nog verbaal aanvielen, iets waar hij helemaal niet tegen kon. In zo'n geval ontsloeg hij de desbetreffende jongen, niet op staande voet, maar vond de jongen de volgende dag bij thuiskomst op zijn klamboe een bruine enveloppe met de mededeling dat hij was ontslagen. Door het feit dat er geen vakbond was die eventueel voor de belangen van de arbeiders, lees jongens, opkwam kon dat allemaal gebeuren en geen haan die er naar kraaide. Hij was aanklager, rechter en beul tegelijk. Hij behoorde ook tot één van de neven van onze Lieve Heer, zoals door de jongens spottend werd genoemd.

Het schijnt dat zulke mensen in die tijd zich tegenover niemand hoefden te verantwoorden. Daar dit begin jaren vijftig gebeurde en de opbouw in volle gang was, was het geen ramp als je ontslagen werd, daar je binnen een tijdsbestek van een paar uur ander werk had en soms met een beter loon en arbeidscondities.

De DONG had zijn eigen grondverzet machines zoals, bulldozers, verschillende soorten kranen. Hun taak was toen primair het bouwrijp maken van terreinen waar later huizen werden gebouwd en het onderhoud van wegen en bruggen in en om Hollandia. Incidenteel moest ook een tijdelijke brug zoals voor het Jarémoh centrale afgebroken worden en een meer permanente brug worden gebouwd die er, anno 1997, nog staat.

Kleine reparaties aan het materieel werden door eigen mensen gedaan terwijl voor een totale revisie het werk werd uitbesteed aan de Basis en later aan de GWH daar de werkplaats van de DONG hiervoor niet was ingericht. Ook had de DONG een paar oude GMC trucks die de jongens van en naar de diverse locaties moesten brengen, waar zij met de bulldozers, kranen of aan de weg aan het werk waren. Mogelijk in 1952, exact weet ik het niet meer, is deze van de Oranjelaan naar een oude loods naast de timmerwinkel in A.P.O. kamp verhuisd. In loods 34 ging NIGIMIJ zich vestigen. NIGIMIJ is een afkorting van Nieuw Guinea Import Maatschappij.

Toen het leger uit Nieuw Guinea weg trok verhuisde de DONG, waarvan de naam later in RWD werd getransformeerd, na omzwervingen, naar het onderkomen die van de Genie waren geweest en ook in het A.P.O. kamp was gevestigd. (RWD staat voor Residentie Waterstaat) Dienst en is een onderdeel van de Dienst Openbare Werken, afgekort DOW. De loods naast de timmerwinkel werd het onderkomen van de Amsterdamse Ballast Maatschappij, die uit Holland werd aangetrokken om in Hollandia en omstreken de wegen te asfalteren, en voor het onderhoud ervan zorg droeg. Mogelijk moesten zij ook het vliegveld op Sentani van een nieuwe asfaltlaag voorzien, zeker weten doe ik dit laatste niet. Tot zover

het verdwijnen van de DONG en de opkomst van de RWD op het toneel, tot aan de overdracht van Nederlands Nieuw Guinea aan de UNTEA.

In mijn hele Nieuw Guinea periode ben ik twee maal ontslagen, waarvan er één keer, ik moet het eerlijk toegeven, terecht was. Het was namelijk wegens het weigeren van werk. Dat het andere geval discutabel was bewijst het feit dat, binnen een tijdsbestek van 24 uur, het besluit om mij te ontslaan, werd herroepen.

Achter de barakken aan de Oranjelaan lagen in 1950 tot en met 1952 de GMC's en andere trucks wel drie hoog opgestapeld. Het was net of de Amerikanen met een kraan de wagens eerst hadden opgehesen en dan van een meter of vijf op mekaar hadden laten vallen. Daar deze wagens gebouwd werden met de bedoeling om er een oorlog mee te voeren waren zij zeer solide van constructie die tegen een stootje konden zodat, technisch gezien, zij van deze behandeling niet veel schade hebben overgehouden. De wagens met een gesloten cabine hadden wel wat deuken opgelopen doch de meeste waren van een open type waar je de voorruit op en neer kon klappen en een linnen dak die aan een buizen stelsel was bevestigd, die je kon oplappen.

Uit technisch oogpunt waren zij, motorisch op een paar kleine dingen na, nog prima in orde waar je zeker nog een paar jaartjes in kon rijden. Na de motorolie te hebben ververst, en van een nieuwe accu en bougies te zijn voorzien, plus de ontsteking opnieuw te hebben afgesteld en nog een paar kleine dingen meer kun je, bij wijze van spreken, zo wegrijden. Ogenschijnlijk zagen de banden die eronder zaten, behalve dat ze waren leeggelopen, er nog goed uit maar vanwege het feit dat er jaren niet mee was gereden, op één plaats stil hadden gestaan en blootgesteld waren aan de inwerking van de zon was het net of ze geen veerkracht meer hadden.

Soms lukte het om de banden op spanning te brengen en een paar dagen op spanning te houden, maar zodra je ermee ging rijden had je binnen de kortst mogelijke tijd een klapband.

Jongens die een truck opbouwden en deze gebruikten om er vracht mee te transporteren kochten van de Gouvernements Autobus Dienst, afgekort GAD dan ook tweedehands banden waarvan het loopvlak voor het grootste deel waren versleten en daardoor voor het vervoer van personen niet meer verantwoord was, maar die je nog altijd goed kon gebruiken voor trucks die alleen maar zand, grind en stenen vervoerden waarbij je de zekerheid had, mits met beleid werd gereden, dat ze zeker nog twee à drie maanden te gebruiken waren.

Deze door de GAD afgekeurde banden kostten f 10,00 per stuk. Daar er in Hollandia veel bussen reden was er bijna nooit een tekort aan dit soort banden.

Als DETA jongen en beginnend zelfstandige en daardoor financieel niet krachtig genoeg om met nieuw materiaal te beginnen, was dit de enige mogelijkheid om met redelijk betrouwbare banden te rijden, daar ook rekening diende te worden gehouden met andere kosten zoals brandstof, olie, arbeidsloon en al dat soort dingen die wekelijks tot een aardig bedrag kon oplopen.

Daar van deze ex-leger wagens alle wielen aangedreven konden worden, wat wel

nodig was, wou men niet om de haverklap in de modder of rivier vast komen te staan bij het vervoeren van zand, teelaarde en rivierstenen, waaruit voor 90 % de lading bestond, was het benzine verbruik bijzonder hoog mede door het feit dat het terrein waardoor het wegennet zich slingerde, zwaar geaccidenteerd was, waarbij vaak van de zogenaamde bergversnelling gebruik gemaakt moest worden om een helling over te komen, omdat de wagens over het algemeen zwaar overbelast waren.

Een wagen met een laadvermogen van 2½ ton werd niet zelden belast tot 4 ton. Het enige gevaar hierbij was dat de remmen dit niet aankonden. Van de zijde van de overheid hoefde je niet bang te zijn voor controle op overbelasting daar zij het zelf waren die het voorbeeld gaven.

Relatief gezien gebeurden er heel weinig ongelukken in vergelijking met Holland daar de chauffeurs er zich van bewust waren dat de wagens waarin zij reden kwalitatief gezien slecht waren en zij hun rijstijl daaraan aanpasten.

Van een jongen die met zijn vriend ook zo'n klein bedrijfje begon is bekend dat op een avond na een dag van zand of teelaarde scheppen, wat onder de tropenzon aardig zwaar kon zijn en hongerig maakte, zei: "Als je honger hebt moet jij je mond maar een minuut of wat onder de open kraan houden en gauw gaan slapen zodat je de honger niet voelt". De reden dat hij dit zei was, dat indien zij naar één of ander eethuis zouden gaan voor een avondmaal, zij geen geld overhielden om de volgende dag benzine te kopen om de wagen rijdende te houden en zij dus geen verdiensten hadden. Dit voorval typeert het gebrek aan financiën voor een DETA jongen om een zelfstandig bedrijfje te beginnen.

Dit in Holland bij de één of andere samenkomst zeggend, kijkt men je ongelovig aan, net alsof je dit verhaal uit je duim hebt gezogen. Ik kan ervoor instaan dat dit echt is gebeurd daar ik beide jongens goed ken en dit in mijn bijzijn is gezegd. Overdag was het eten niet zo'n probleem daar bij verschillende verkopers van etenswaren, die met hun jeep langs de bouwobjecten reden en eten verkochten altijd "op de pof" gekocht kon worden. Aan het eind van de week of later kon je dan betalen. Een geluk was ook dat in die tijd een verzekering niet wettelijk verplicht was, daar dit anders de kosten van de exploitatie zou opschroeven.

Behalve aan banden had men aan de trucks nagenoeg geen andere afschrijvingskosten daar onderdelen "gratis" uit de dumps te halen waren. Daar er verschillende dumps waren moest er alleen een dag voor uitgetrokken worden om uit te zoeken bij welke dump het nog te slopen was. Later heeft Thies Bros, een opkoper van oud ijzer uit Australië, alle dumps opgekocht, in stukken gebrand en naar Japan getransporteerd en daar verkocht. Voordat dit zover was hadden de jongens gauw een voorraad "reserve onderdelen" aangelegd om de eerste tijd hieraan geen gebrek te hebben. Het zwaar materiaal uit de dumps heeft Thies Bros bij mijn weten naar Australië vervoerd, daar van nieuwe noodzakelijke onderdelen voorzien, een laag verf er over heen gespoten en teruggezonden naar NNG, waar het aan het Gouvernement werd verhuurd.

De vraag is of het Gouvernement door een beetje geld hierin te investeren dit niet zelf had kunnen doen. De technische kennis was na jaren praktijk aanwezig, alsook de mankracht om het ten uitvoer te brengen. Dit zou veel goedkoper zijn

geweest dan vanuit Holland nieuw materiaal van een onbekend merk in te voeren waar de jongens totaal geen ervaring mee hadden en die na een aantal jaren gebruik met de nodige "breakdowns" toch op de schroothoop belandden.

Rijst onmiddellijk de vraag of iemand hieraan verdiend zou kunnen hebben in de vorm van laten we zeggen, smeergeld.

Het verbaasde mij indertijd altijd waarom de jongens geen Bulldozer of enig ander soort grondverzet machines hebben opgebouwd daar het verhuur van deze machines aan het Gouvernement altijd meer opbracht dan wat men met een wagen zou kunnen verdienen. Zoveel moeilijker dan een truck op te bouwen leek het me niet. Alles was alleen groter en zwaarder waardoor het werk fysiek gezien zwaarder was. Mogelijke reden hiervoor lag misschien in het feit dat de jongens ondanks alles niet kapitaal krachtig genoeg waren, geen connecties hadden waar en hoe nieuwe onderdelen te bestellen, niet in het bezit waren van de meest noodzakelijke gereedschappen en last but not least, het ontbreken van een overdekte werkplaats waar men niet gehinderd werd door de fel brandende tropenzon en hevige slagregens in de West moesson, zodat men met het opbouwen door kon blijven werken. Ook het gemis aan transportmiddelen om het uit de dump te vervoeren. Ook het gemis van hijswerktuigen die men bij de revisie nodig had kan een reden zijn dat men dit niet deed.

Enige vorm van subsidie kende men in Nieuw Guinea niet. En zeker niet als het om een DETA jongen ging. Bij de banken hoefde men voor een lening óók niet aan te kloppen daar deze instellingen zeer selectief waren.

Later, ongeveer halverwege de jaren vijftig toen men er financieel beter voor stond had één jongen van de RWD (Residentie Waterstaat Dienst) twee afgekeurde bulldozers gekocht en er één weten te repareren door goede onderdelen van de andere te gebruiken en zondig nieuwe uit Holland over te laten komen. Wel moet hierbij aangetekend worden dat de desbetreffende jongen het geld, nodig voor de aanschaf van de twee afgekeurde bulldozers en de noodzakelijke nieuwe onderdelen, had verdiend met uit de dump opgebouwde wagens plus het voordeel dat hij een overdekte werkplaats tot zijn beschikking had. Ook had hij het geluk een heel goede monteur te strikken om bij hem dienst te nemen.

Inmiddels had een importeur zich in Hollandia gevestigd die bepaalde merken personenauto's en trucks invoerde maar daarnaast ook grondverzet machines. Ook voor onderdelen kon men bij hem terecht.

Jongens die wagens hadden opgebouwd die niet uit de dump afkomstig waren en waarbij onderdelen stuk gingen die niet te repareren waren en ook niet over de benodigde financiën beschikte om het nieuw vanuit Holland te laten overkomen, moesten uit pure noodzaak 's nachts de LTD (Leger Technische Dienst) met een bezoek vereren om er de benodigde onderdelen wederrechtelijk te bemachtigen, stelen om het maar recht voor zijn raap te zetten.

Dat dit niet zonder risico was, zal iedereen wel duidelijk zijn daar alle Militaire objecten door gewapende wachten werden bewaakt die bij de minste onraad eerst schoten en dan pas vragen stelden. Net als bij een militaire operatie werd het demonteren van het benodigde onderdeel eerst tot in detail geoefend zodat het bij wijze van spreken met gesloten ogen gedaan kon worden, daar dit alleen 's nachts

in het donker moest gebeuren om ontdekking te vermijden. Men moest als het ware geblinddoekt de juiste bouten en moeren van het te demonteren onderdeel weten te vinden en proberen zo snel mogelijk zonder al te veel lawaai te maken het los krijgen. Alleen het benodigde gereedschap werd meegenomen en niet meer dan dat, daar het maar ballast zou zijn. Tegen een uur of vier 's ochtends moest het karwei geklaard zijn. Wegwezen was dan de boodschap! Of de militaire instanties deze diefstallen ooit hebben ontdekt is niet bekend.

Een paar jongens werden aannemers en bouwden complete huizen terwijl anderen onderaannemer werden en meer gespecialiseerd waren in bepaalde onderdelen in de bouw, zoals metselen, tegels zetten, leidekken, het timmeren van bekisting voor fundaties en het storten met beton daarna.

Andere jongens die van huis uit een electronische opleiding hadden gehad namen werk aan zoals het installeren van electriciteit in nieuwbouw huizen en andere karweitjes op electrisch gebied waarvoor zij werden gevraagd.

Er waren ook jongens, die uit de dump een steenbreker hadden opgebouwd en daarmee stenen uit de rivier tot verschillende grote gingen breken om als ondergrond te dienen voor de wegen en het dan aan het gouvernement of andere gegadigden verkochten.

Weer anderen namen werk aan om goten te betonneren zodat niet na iedere regenbui de wanden instortten waardoor de loop van het water geblokkeerd werd en over de weg stroomde en er schade aan toe bracht.

Het was in Hollandia bij alle instanties langzamerhand bekend dat de jongens hun armen uit de mouwen wisten te steken en voor werk, dat snel gedaan moest worden werden zij ook gevraagd. Mits het loon goed was, deden zij het ook.

De periode dat ze het werk voor een appel en een ei moesten doen, was verleden tijd. Ze kozen nu werk wat zij zelf wilden doen en tegen een loon dat zij zelf vaststelden. In vergelijking met 1950 ging het hun nu, anno 1956, financieel redelijk voor de wind, getuige het feit dat er wat motorfietsen over de wegen in Hollandia scheurden. Enerzijds om voor het werk een eigen vervoermiddel te hebben en niet afhankelijk te zijn van de bussen van de Gouvernements Busdienst. Anderzijds om na het werk en in de weekends met hun meisje, zo ze die hadden, in en om Hollandia te toeren.

Velen waren reeds naar Holland vertrokken om daar hun geluk te beproeven en de rest deed alle moeite hun vrienden achterna te gaan. Daar voor sommigen Holland vanwege het weer en de keurslijf waarin zij moesten leven toch niet het ideale land bleek te zijn, emigreerden zij, zo zij de kans daartoe kregen, naar Canada, Amerika of Australië. Slechts een paar jongens zijn naar Holland teruggekeerd omdat zij als immigrant mislukt waren of dat zij niet konden aarden. Van diegenen die er bleven liet een enkeling zich tot de nationaliteit van het land waarheen zij emigreerden naturaliseren.

Hun geboorteland hadden zij, door de veranderde situatie buiten hun wil, moeten verlaten en naar later zou blijken dit nog een keer moesten doen uit een land die hun min of meer als stamland werd voorgehouden. Vanaf de inval van de Japanners in 1942 tot oktober 1962, ruim 20 jaar had hij als het ware voor niets aan zijn toekomst gewerkt. Al de inspanningen, de ellende, het verdriet waren voor

de kat z'n k... geweest. In Holland moest hij opnieuw beginnen, herscholing, aanpassen, enz. enz.

In Holland werd door de autochtone bevolking wel eens gezegd dat de Indischen hier alles "kregen". Over de Indischen wil ik het niet hebben maar als DETA jongen zei ik tegen iedereen die het weten wou, dat de DETA jongens niets gratis hebben gekregen maar alles zelf hebben moeten verdienen.

Om twee maal buiten je schuld landverhuizer te moeten zijn en daarbij nagenoeg alles te moeten verliezen wat je hebt opgebouwd en dan nog, mogelijk voor de rest van je leven in een vreemd en koud land te moeten slijten, was iets wat niet iedere autochtone Nederlander kon zeggen.

Ik hoop voor de DETA jongens dat, na een aaneenschakeling van miskenning en desillusie, zij toch nog gezond en gelukkig temidden van hun gezin en familie mogen leven, in de jaren die in het verschiet liggen.

HOOFDSTUK 4

DE SAGOPALMEN FLUISTEREN

Tot dusver heb ik geprobeerd in mijn verhaal het noemen van namen te vermijden, omdat de mogelijkheid zich kon voordoen dat men het er niet mee eens is, wat ieders recht is, of dat men liever de DETA periode wil vergeten.

Over het waarom zijn diverse redenen waar ik hier niet op in ga.

Sommigen hebben de tijd dat ze in de barak woonden als informant van de Algemene Politie dienst gedaan en alles wat de jongens deden of niet deden aan de politie doorspeeld. Nu, ruim 30 jaar na dato zei een ex politie ambtenaar tijdens een reünie, "ik zal het nu maar zeggen omdat de jongen nu toch al is overleden, dat hij al die tijd in Hollandia als informant voor de politie heeft gewerkt".

Ofschoon vele jongens in die tijd wel een vaag vermoeden hadden, doch niets konden bewijzen, is het toch net of je onder een koude douche staat, nu het zonder al te veel omhaal recht in je gezicht wordt gezegd.

De jongen, die de diefstal bij de DETA kantine aan de politie heeft verraden, behoorde voordien tot de herrieschoppers. Waardoor hij als een blad aan een boom is veranderd is ons tot op heden onbekend. Door de meesten uit de barak is hij naar dit voorval doodgezwegen en niet lang daarna naar Holland vertrokken.

Een andere jongen is met hetzelfde voorval vanwege het isolement geestelijk in de war geraakt en was rijp voor het gesticht. Wat de beweegredenen voor sommigen waren om een judasrol te vervullen weet ik niet. Zeker niet vanwege het geldelijk gewin. Deze jongens zie je ook nooit tijdens een reünie en hebben absoluut geen contact meer met de andere jongens. Schaamte misschien?

Het kan ook zijn dat zij nu last hebben van hun geweten, voor zover ze die hebben.

Voor zulke personen heb ik slechts een gevoel van medelijden, daar zij geen enkele DETA jongen recht in de ogen kunnen kijken. Hun leven zal er niet prettiger op zijn geworden.

Eenmalig werd een bepaald percentage van ons weekloon gekort, toen Nederland in 1953 door een watersnood werd getroffen. Is hier in Nederland ooit melding van gemaakt wie het geld bijeen bracht?

Waarom moesten wij voor het opbouwen van een truck uit de Amerikaanse dumps geld aan het Gouvernement betalen, terwijl wij op school hadden geleerd dat al het Amerikaans materiaal in het voormalig Nederlands Indië naar de Soevereiniteitsoverdracht, aan de Republiek Indonesië toe behoorde.

Na het beëindigen van het éénjarig contract en enige tientallen jongens naar Indonesië terug wilden gaan en de jongens een re-entry permit aanvragen is door de Indonesische regering negatief beslist. Van jongens waarvan de vaders naar het Indonesische Gouvernement waren overgegaan en hoge functie bekleedden, was

zulk een verzoek in Djakarta totaal onbekend.

In de plaatselijke krant "En hier is het nieuws" verscheen medio de jaren 50 dat Nederlands Nieuw Guinea Petroleum Maatschappij, afgekort NNGPM, jaarlijks een bedrag aan het Gouvernement betaalde voor het alleenrecht om naar olie te boren en het uit de grond te pompen.

Werd dit bedrag ten goede besteed aan de ontwikkeling van NNG?

Bij de werving van 1950 voor de Koninklijke Marine in Hollandia waar heel veel animo voor was werden veel jongens afgekeurd. De meesten wegens aanleg tot krankzinnigheid. Dit was de reden zoals het officieel werd opgegeven.

De meesten zaten toen reeds een half jaar in Nieuw Guinea. Hoe is je geestelijke conditie dan wel niet als je een contract hebt uitgediend, of erger na een verblijf van 10 jaar?

Later zijn ook vele jongens voor dienstname in Korea afgekeurd, toen het daar rommelde en velen zich als vrijwilligers aanmelden. De keuringsarts pakte een minuut of wat je pols en wist meteen je totale fysieke toestand. De grootste oproerkraaijer onder de DETA jongens werd toen wel goedgekeurd. Dat geeft wel te denken. De desbetreffende arts kreeg toen meteen de bijnaam van kippen dokter.

Waarom moesten zo nodig nieuwe DAF trucks uit Holland komen, terwijl de dumps vol zaten met ex-Amerikaanse voertuigen, die met een beetje geld voor nieuwe onderdelen, nog jaren mee konden. Hetzelfde gold voor de uit Nederland geïmporteerde grondverzet machines.

Waarom werd er door de Bouwmaatschappij Hollandia verschillende tarieven gehanteerd bij taakwerk, een tarief voor de Hollandse Nederlanders, één voor de Indische Nederlanders en één voor de autochtonen, terwijl zij allen lokaal waren aangetrokken en hetzelfde werk deden?

Waarom hadden de lokale werknemers, Nederlanders wel te verstaan, slechts aanspraak op twee weken vakantie (mits de dienst het toeliet) terwijl uitgezonden krachten, ook Nederlanders, naast deze aanspraak ook nog recht hadden op zes maanden buitenlands verlof plus een toelage na vier NNG dienstjaren?

Waren de DETA jongens, ook Nederlanders, dan niet uit Indonesië uitgezonden?

Een DETA jongen met een dikke haardos heeft zijn haar op zijn Indiaans laten modelleren, zo met een hanekam.

Niet lang daarna moest hij voor een of ander akkefietje voor de rechter verschijnen. Na de haardracht van de jongen te hebben aanschouwd, oordeelde de rechter dat het een belediging van het hof was en moest de betreffende jongen zich helemaal laten kaal scheren.

Schijnbaar behoorde vrijheid van haardracht niet tot een van de vrijheden van de democratie. Deze achtbare heer kon beter in een kippen-slachterij werken (en kippenrechter worden).

Bij de op handen zijnde Tweede Wereldoorlog kregen de Indische jongens een oproep om hun dienstplicht te vervullen. Normaalste zaak van de wereld om je land te verdedigen tegen een agressor, ware het niet dat op de eerste regel van de oproep stond "dit is geen bewijs van Nederlanderschap". He?

Hoeveel Nederlanders uit Nederland van mijn generatie kunnen het Wilhelmus zingen, laat staan dat ze weten uit hoeveel coupletten het bestaat. Na zoveel jaar weet ik het ook niet meer zo best, wel dat er altijd twee coupletten werden gezongen.

Het eerste couplet begint: "Wilhelmus van Nassau ben ik van Duitse bloed enz." en het zevende couplet begint: "Mijn schild en de enz."

Als jongen is het me zo geleerd en moesten wij het op koninginnedag altijd zingen, terwijl ik helemaal geen druppel Duits bloed door mijn aderen heb stromen. En verder "de Koning van Hispanje heb ik altijd geëerd".

De tachtigjarige oorlog hebben de Hollanders, net als Don Quichot, zeker tegen de windmolens gevoerd.

Wat mij ook bezig houdt is of ik "allochtoon" dan wel "autochtoon" ben.

Het woordenboek raadplegend staat onder allochtoon, van oorsprong niet van dat land afkomstig. De Indischen worden in Holland als allochtoon beschouwd.

Dat werden wij in Indonesië ook. Zou er ergens op deze wereld toch een plaats zijn waar wij als autochtoon worden aangemerkt?

Zo kan ik nog vele A-4tjes vol schrijven of uren met vertellen doorgaan. Of het zin heeft betwijfel ik. Ik hoop alleen dat men er lering uittrekt en een minderheid, waarvan zijn oorsprong voor de helft uit het westen afkomstig is, als mede-Nederlanders worden beschouwd.

Daar bijna alles kommer en kwel is wat de DETA jongens hebben moeten meemaken, is het dankzij hun geestelijke incasseringsvermogen dat zij niet onderuit zijn gegaan. Hij probeerde in alles het positieve te zien, maakte onderling grapjes over de situatie, een soort galgen humor, wat niet altijd door een buitenstaander werd begrepen.

In de barak kwam een Indische jongen, die bij de Marine diende, kijken of er voor hem bekende jongens zaten. Na wat over en weer gepraat te hebben zeiden de barak jongens dat zij naar Holland wilden gaan omdat er in NNG niet veel te beleven was. De matroos zei dat het in Holland erg koud was en nog meer van zulk onzin, toen er plotseling uit de barak een harde stem klonk: "malaria is nog kouder", wat een feit is.

In de gevangenis: tijdens een of ander gesprek zei een gevangene tegen een jongen: "nou praat je als Brugman". Toen zei een ander jongen: "kent hij Atjao ook?"

Ook zijn er jongens die zo goed bespraakt waren, dat ze voor psychiaters of psychologen door het leven konden gaan.

Indien je daar niet tegen bestand was, praatten ze je gek, maar wisten je met hun gezwets beter te maken.

Een diploma en daarbij behorende titel hadden ze niet.

Een middag aan de bar in Omlo.

Een paar DETA jongens in gezelschap van een oudere man die door hun Paatje werd genoemd en waarvan het verhaal de ronde deed dat hij een specialist was in de vechtsport. Ook aan de bar schepelingen en Marine jongens die op een zeer agressieve toon ongevraagd aan iedereen vertelden wat voor stoere kerels zij wel waren. Dit tot ongenoegen van de DETA jongens. Paatje zei op een gegeven ogenblik: "Nou jongens, als het dadelijk op vechten aankomt, zal ik jullie wat laten zien". Dit was niet tegen dovemansoren gezegd en binnen een vloek en een zucht was het gevecht in volle gang. Een jongen keek nog om en riep: "Paatje!!". Paatje was echter in velden of wegen te bekennen. Een geluk dat de jongens op eigen kracht vertrouwden en binnen een minuut of tien het gevecht in hun voordeel hadden beslecht.

Er is een periode geweest dat de jongens uit de munitie dump kruut haalden om er bommen van te maken. Vuurwerk zou een meer passende benaming zijn. Tussen Ta'sangka en Entrop hadden de Amerikanen een hoop munitie in het moeras gedumpt. Ook in Doc 5 had je in die begin tijd een munitie opslagplaats.

Met een aantal jongens gingen wij na het werk er naar toe om de granaten te demonteren voor het kruut. Dat hierbij geen ongelukken zijn gebeurd mag een wonder heten. Temeer als men zag hoe onzorgvuldig er met dat oorlogstuig werd omgesprongen. Lege muskietenbommen werden voor driekwart met dit kruut gevuld, met een bout afgesloten en achter in de barak in lege benzinevaten gestopt. Hierover werd dan benzine gegoten en de zaak in brand gestoken. Na een minuut of tien knapte dan als een handgranaat de eerste bom.

De triplex wanden van de barak trilden vanwege de luchtdruk.

De volgende ochtend zag men dan dat de vuilnisdrummen vol gaten zaten en de beste tijd hadden gehad. De politie was snel ter plaatse om de zaak te onderzoeken maar na een waarschuwing van een der jongens dat er nog meer bommen waren die nog tot ontploffing moesten komen, kozen zij uitgejouwd door de jongens het hazepad. Dit deden de jongens bij gebrek aan vertier om de politie bezig te houden.

Het is ook zo dat als de politie 's avonds na een of andere vechtpartij een inval in de barak deed om de schuldigen te arresteren, men het licht uitdraaide en indien daar geen tijd meer voor was er kortsluiting werd gemaakt, zodat alles pikdonker was.

Het was gewoon een kat en muis spel dat de jongens speelden, maar niet werd begrepen. Men kon niet inzien dat dit voortkwam uit ballorigheid.

Nu in Holland loop ik zo'n "Onze Lieve Heer" (politieman) uit Hollandia tegen het lijf. Mij niet herkenkend, een beetje stijf van de reuma, zegt hij dan: "ik kom uit Hollandia, heeft u daar ook gezeten?" Op zo'n ogenblik moet ik mij inhouden om niet "sterf teringlijder" in zijn dove oren te schreeuwen. In plaats daarvan draai ik me om en loop verder, van zulke lui kan ik het bloed wel drinken. Dit is de reden dat de ex-DETA jongens elkaar opzoeken omdat ze een gemeenschappelijk verleden hebben, die door een buitenstaander niet wordt begrepen.

Onder de Indische mensen in Holland wordt beweerd dat de DETA jongens een "Nieuw Guinea tik" aan hun verblijf daar hebben overgehouden.

Waar zij dit vandaan halen weet ik niet, op een paar uitzonderingen na is de verhouding koel. Uit Indonesië zijn wij ongeveer op dezelfde leeftijd weggaan.

Zij naar Holland en wij naar Nieuw Guinea. Onze mogelijkheden zijn hierdoor verschillend. Nu anno 1998, wanneer ik vergelijk, hebben de Nieuw Guinea jongens het er uiteindelijk beter van afgebracht enz. enz.

SLOT

In hoofdstuk 1 heb ik de reden genoemd waarom wij naar Nieuw Guinea zijn gegaan. Een alternatief was er toen niet. In Indonesië werden de Indo's tijdens de koloniale tijd door het Nederlands Indische Gouvernement als tweede rangs Nederlands burger beschouwd. Hoe het nu is gesteld, daar laat ik mij niet over uit. Daar heb ik zo mijn gedachten over. Sinds de wet op het Nederlanderschap in de vorige eeuw werden de Indo's minachtend: "Nederlander in engere zin des woord" genoemd met de nadruk op "Neder". Voor de Hollanders waren wij geen "landgenoten" maar Indonesiërs, voor de Indonesiërs geen Indonesiër, maar een "sinjo".

Ook werd ons altijd voorgehouden, dat mensen zoals wij, in Holland er wel dertien in een dozijn waren.

Men zat dus niet op ons te wachten. In die zin waren wij dus als het ware ongewenst wat wij, tot op zekere hoogte, nog zijn. De "totok" schaamt zich waarschijnlijk om zijn verleden dat ze in de tropen een bruin soort Nederlander had "gefokt".

Om het tekort aan arbeidskrachten in Holland te compenseren importeerde men liever gastarbeiders dan eigen nakomelingen, die in tegenstelling tot vele in Nederland wonende blanke Nederlanders, tijdens de oorlog het rood, wit en blauw, ondanks alles, loyaal waren gebleven. Ik kan me niet herinneren dat tijdens de Japanse bezetting een "gevechtseenheid van Indische jongens" bij het Japanse leger dienst deed. Ik zou wel eens willen weten hoeveel blanke Nederlanders er tijdens de Tweede Wereldoorlog, in Holland, in Duitse en hoeveel Indische Nederlanders, in Indië, in Japanse krijgsdienst zaten? Zouden er tijdens de Tweede wereldoorlog voor de Nederlandse zaak meer blanke dan bruine Nederlandse slachtoffers gevallen zijn, in kampen wel te verslaan. Ik wil het niet heb-

ben over bepaalde etnische minderheden in Holland, daar deze om andere redenen dan hun Nederlanderschap naar de vernietigingskampen werden afgevoerd. Sinds de komst van de eerste DETA jongens op 17 maart 1950 in Hollandia is er in heel NNG heel veel veranderd, wat zonder deze jongens niet te verwezenlijken was geweest. Ondanks de vele negatieve kritieken hebben deze jongens toch maar het voortouw genomen in de opbouw van een land die hun als stamland voor de Indischen werd voorgespiegeld. Zij hebben gehoor gegeven aan een lang gekoesterde droom ergens op deze aarde, al zou het "in the middle of nowhere" zijn, een plekje te hebben die zij als het hunne konden beschouwen. Waar zij niet als tweede of erger nog als derde rang burgers werden beschouwd, maar waar zij méér nog dan nu het geval is, met opgeheven hoofd en trots konden zeggen: "Ik ben een Indo maar bovenal een DETA jongen!" Wat er ook over de DETA jongens gezegd en geschreven werd, mogelijk nog gezegd en geschreven zal worden, ik ben trots tot deze uitgelezen club te behoren, waar kameraadschap, eensgezindheid en doorzettingsvermogen hoog in het vaandel staan. Waar men ook heeft bewezen de echte voortrekkers- en pioniersgeest te bezitten. Sinds een jaar of acht worden er in Nederland reünies gehouden van en door DETA jongens, met de naam "Kroonduiven". Behalve hun aanhang komen ook mensen die deze jongens sympathiek gestemd zijn. Voor de gehuwden die hier hun partner hebben gevonden moet het wel een vreemde gewaarwording zijn om in zulk een vreemd gezelschap terecht te komen van oude bedaagde mannen die zich soms van een taal bedienen die hun vreemd is en het altijd over jongelui hebben terwijl die jongelui waar zij het over hebben de zestig jaar ruimschoots zijn gepasseerd. Een enkele keer wordt een jongen bij zijn bijnaam die hij in NNG om de één of andere reden had gekregen aangeropen, waarna zijn wederhelft die hij in Holland of waar dan ook heeft ontmoet, verbaasd kijkt en zegt dat hij niet zo heet. Dat klopt ook wel zegt de roeper dan. Hij heeft die bijnaam gekregen sinds één of ander voorval in NNG.

De fantasierijke geest van de DETA jongen verzint in zo'n geval wel de één of andere bijnaam. Het was nooit beledigend bedoeld, tenzij de persoon daartoe alle redenen gaf.

Het is ook tijdens deze "happenings", want zo noem ik het, dat velen, na jaren, elkaar weer ontmoeten. Na een aarzelend begin komen "de sterke verhalen" uit de Nieuw Guinea periode weer boven tafel, belangrijke herinneringen. Alhoewel er altijd wel enige vorm van contact is geweest met hen die zijn geëmigreerd en men soms ook over en weer bij elkaar op vakantie gaat heerst er, omdat er zovelen bijeen zijn, een heel aparte sfeer in de trant van "oude jongens krentenbrood".

De werkers van toen zijn nu VUT-ers of zijn in de WAO met lichamelijke klachten die een voortvloeijsel kunnen zijn van hun Nieuw Guinea tijdperk. Anderen hebben vanwege hun leeftijd reeds AOW. Een enkeling berust in zijn lot en zit er gelaten bij terwijl bij anderen het vuur nog in de ogen schittert. Ik ben ervan overtuigd, dat mocht zo'n situatie zich weer voordoen zij niet zullen aarzelen gehoor te geven aan de wens een stamland voor zijn soort te helpen realiseren.

Uit alle windstreken komen ze, waarheen ze na het Nieuw Guinea debâcle zijn uitgewaaid. Groot zijn hun aantallen niet meer, het worden er ieder jaar minder.

Bij de opening van de reünie wordt altijd een minuut stilte in acht genomen ter nagedachtenis aan de jongens die in het afgelopen jaar zijn overleden en die de aan de gang zijnde reünie niet hebben gehaald. Indien bijtijds in kennis gesteld en de mogelijkheid er is, wordt bij het overlijden van een DETA jongen door de werkgroep Kroonduiven, mits er van familie zijde geen bezwaren zijn, bloemen aangeboden en zijn er meestal ook jongens bij de begrafenis of crematie aanwezig om de laatste eer aan een lotgenoot te bewijzen. Door de nabestaanden wordt dit gebaar schijnbaar op prijs gesteld. Ook dit trieste gebeuren wordt door de jongens aangegrepen om een mini bijeenkomst te houden. Onderling maakt men grappen, dat het laatst in levende het licht moet uitdoen, refererend aan een gebruik uit het barak leven, dat wie 's nachts het laatste thuis kwam het licht uit moest doen. Natuurlijk wordt er dan lachenderwijs gespeculeerd wie de volgende zal zijn, die magere Hein met de Zeis met een bezoek komt vereren. Daar de jongens zich niet onder de nabestaanden mengen, behalve om hun leedwezen te betuigen, weet voor de rest niemand hier iets van.

Deze schijnbaar onverschillige houding is min of meer een tweede natuur van hen geworden daar ze anders mentaal onderuit zouden zijn gegaan vanwege de uitzichtloosheid van hun bestaan in Nieuw Guinea. Achter deze façade schuilt een gevoelig mens. In NNG zijn een aantal jongens overleden die wij, helaas, daar hebben moeten achterlaten, wat pijn doet. Hun stoffelijke resten naar Nederland over te brengen behoort in eerste instantie tot de verantwoordelijkheid van hun familie, die niet altijd te traceren is en of het wenselijk is valt nog te bezien. Voor hen die er niet meer zijn hoop ik dat ze nu op een plaats verblijven, die aan al hun dromen en verwachtingen voldoet. Zij, die nog tot de levenden behoren wens ik, waar ter wereld zij zich ook mogen bevinden, heel veel geluk toe en moge zij, zo het hun gegeven is nog heel veel jaren temidden van hen die zij liefhebben in een hele goede gezondheid doorbrengen. Meer nog dan ieder andere Indische jongen hebben zij het verdiend, omdat zij geprobeerd hebben voor de Indo's een stamland te realiseren, maar om redenen waar zij geen vat op hadden, hun dromen hebben moeten prijs geven.

Het ligt voor de hand dat door de jongens in huiselijke kring over deze ingrijpende periode in hun leven is gesproken, maar desondanks geloof ik niet dat de generatie "na ons" enig interesse heeft voor het hele DETA gebeuren. Mogelijk wordt pas na de derde of vierde generatie geprobeerd achter hun "Roots" te komen. Wat het woord DETA betekent, waar voormalig Nederlands Nieuw Guinea ligt en wat voor plaats Hollandia wel is die een belangrijke plaats innam in het leven van hun voorvaders.

Het heeft een jaar of dertig of zelfs meer geduurd voordat een boek óver de DETA jongens, dóór de DETA jongens zelf wordt geschreven.

Mogelijk is er de één of andere scriptie door één of andere ambtenaar voor het behalen van de één of andere titel, over deze jongens geschreven. Het is over het algemeen negatief van toon en beslaat niet meer dan een paar A4 velletjes. Het is dan bijna altijd geschreven door mensen die pas in 1955 of later in NNG zijn gekomen en het verhaal over de jongens bij de één of ander exclusieve (jacht)club na een paar stevige borrels genuttigd te hebben, van mensen hebben gehoord, die

het ook alweer van anderen hoorden. Bij mijn weten is nooit iemand in de barak geweest die de jongens over hun situatie heeft geïnterviewd. Natuurlijk, er waren leden van de Tweede Kamer delegatie, toen die Nieuw Guinea met een bezoek kwamen vereren, "langs" de barak geweest en mogelijk per ongeluk een paar vragen hadden gesteld aan jongens die er toevallig waren, maar het resultaat hiervan is voor de jongens niet merkbaar geweest, met andere woorden nul komma nul resultaat.

Van de geestelijken zijn alleen Pater van Diepen uit Hollandia Haven en Dominee Jense van het leger garnizoen te Ifar die met het lot van de jongens waren begaan en die weliswaar niet dagelijks doch in ieder geval regelmatig de barakken met een bezoek kwamen vereren.

Dominee Jense nam soms ook jongens mee naar Ifar, die dan de gelegenheid aangeboden kregen om van een zorgeloos weekend te genieten.

Diegenen die denken dat dit door een verbitterde is geschreven hebben het mis, het is ook niet als klaagzang bedoeld en zeker niet om meelij te wekken. Het is eerder geschreven door een gedesillustreerde man, die van het gebeuren in Nieuw Guinea een bitter en vieze nasmaak heeft gekregen.

Zoals ik reeds eerder heb opgemerkt gaat de Japanse periode en de daarna volgende Bersiap tijd je niet in je koude kleren zitten. Ik ben het er mee eens als wordt gezegd dat we er "wat" van hebben overgehouden, maar of dat alléén aan ons verblijf in NNG te wijten is betwijfel ik ten zeerste. Het is ook niet zo dat "het wat" zulke diepe sporen heeft nagelaten dat van serieuze beschadiging van de geest gesproken kan worden.

Zo niet alle DETA jongens, dan toch het gros ervan, daar ben ik van overtuigd, zijn in de maling genomen. Teleurgesteld in een beleid dat over onze hoofden werd gevoerd waar wij geen inbreng in hadden, maar waar wij wel de dupe van zijn geworden.

Mijn verhaal heb ik "Naïeve dromen jagers" genoemd. Ik ben me ervan bewust dat ik mogelijk taalkundig een fout heb gemaakt. Immers, op een droom jagen is naïef. Het is namelijk mijn bedoeling om te benadrukken dat wij, ik in ieder geval, in onze naïviteit alles geloofden wat men ons toen op de mouw spelde. In die tijd geloofde ik zelfs dat je, bij wijze van spreken, water kon laten branden. Je kan en mag niet verwachten dat een jongen van gemiddeld 18 à 19 jaar in Indonesië na ruimschoots 3,5 jaar Japanse tijd en de daarna volgende Bersiap chaos, "politic minded" is. Die periode vergde veel tijd en energie, enkel en alleen om te overleven, om zich daarnaast nog met enige vorm van politiek bezig te houden. Voeg daarbij het feit dat de leiders van de Indische gemeenschap een stelletje "ja knikkers" waren en nog zijn en zoals de meeste leiders eigenlijk in hoofdzaak op eigen gewin uit zijn. Veranderingen hebben er sinds die tijd niet plaats gevonden en zullen waarschijnlijk nooit plaats vinden.

Door gebrek aan een land, die hij het zijne kon noemen, heeft de Indo in het algemeen, naar mijn inziens, totaal geen interesse in enige vorm van politiek.

Nu, anno 1998, hoeveel Indischen zijn er actief in de één of andere politieke partij?

NASCHRIFT

Theoretisch bestonden eind 1951 of begin 1952 de DETA jongens niet meer, daar ze hun contract bij de DETA hadden uitgediend. Vanwege het etiket die zij tijdens de contract-periode opgeplakt kregen, bleven de meesten, zo niet allen, tot vandaag de dag zich nog DETA jongens noemen.

Een naam waar ze trots op zijn. Een erenaam van mensen met karakter, die reeds hebben bewezen arbeid en een hard leven niet te schuwen.

Ondanks dat het leven van de DETA jongen bijna altijd een opeenvolging was van miskenning en desillusie, betekende het niet dat hij in die positie geen verbetering probeerde te brengen.

In Nieuw Guinea werd hem die kans niet gegeven. De meesten hebben, toen ze uit Indonesië vertrokken, in de meeste gevallen de school niet afgemaakt.

In Nieuw Guinea waren de mogelijkheden om de studie alsnog af te maken nihil.

Ook andere prioriteiten hebben in eerste instantie de voorkeur gehad. Hun gedachten waren toen geconcentreerd op één doel, namelijk het verkrijgen van een stuk grond om daarop een huisje te bouwen om zodoende zijn familie, meisje enz. over te laten komen.

Dit nu bleken al direct na aankomst in Nieuw Guinea loze beloften te zijn die het Gouvernement niet kon of wilde nakomen. Persoonlijk houd ik het op het laatste. In 1951 - 1953 toen de kwestie Warga Negara-schap actueel was en de jongens van thuis brieven kregen dat het leven in Indonesië niet noemenswaardig veranderde, hebben sommige jongens voor de Indonesische nationaliteit geopteerd in de hoop zonder visum weer naar Indonesië terug te kunnen keren, waar in die tijd hun familie c.q. relatie nog woonden. (In Indonesië werd na de soevereiniteits-overdracht propaganda gemaakt om de Indische gemeenschap warm te maken om voor het Warga Negara-schap te opteren).

Een natuurlijke beslissing, want wat doet men moederziel alleen in een vreemd land temidden van, op een enkele uitzondering na, vreemde jongens. Het doel waarvoor zij naar NNG waren gegaan was immers niet verwezenlijken.

Groot was hun verbazing dat ondanks dat zij voor het Indonesische staatsburgerschap hadden geopteerd zij door de Indonesische regering niet als Indonesisch staatsburger werden erkend en voor de Nederlandse zij hun Nederlander-schap hadden verloren. In feite zijn ze nu stateloos. Mijn vraag is nu of het Gouvernement met al zijn juristen dit niet hadden konden voorzien. Om weer hun oude nationaliteit te verkrijgen was men verplicht een aantal jaren in Nieuw Guinea te blijven en moest van de Algemene Politie een bewijs van goed en zedelijk gedrag kunnen worden overlegd.

Het lijkt mij of men dit risico voor de jongens willens en wetens heeft verzwegen, zodat zij geen kant op konden en het Gouvernement tenminste voor een aantal jaren verzekerd was van goedkope arbeidskrachten. Dat idee heb ik en niemand die het uit mijn hoofd praet.

Om werkers uit Holland over te laten komen zou vele malen duurder zijn geweest, los van het feit of zij lichamelijk het zware werk onder tropische omstandigheden wel aan konden en belangrijker nog of zij geestelijk tegen de uitzicht-

loosheid van zo'n bestaan bestand waren.

Naar Holland gaan was nu hun doel en als het kon met zoveel mogelijk contanten.

Begin 1952 was die mogelijkheid er omdat er in Hollandia Haven druk werd gebouwd. In heel Dock 5 en Dock 8 moesten huizen worden gebouwd, in Dock 4 kantoren en in Dock 2 het Centraal Ziekenhuis. Later kwam de Winkelgalerij en het gebouw voor de Nieuw Guinea raad op het IMBI terrein erbij. Bijna alles hebben de jongens die in de bouw werkten in taakwerk (borongan) gedaan, waardoor zij behoorlijk verdienden. Het was wel zo dat zij er hard, heel hard zelfs, voor moesten werken. "Banting toelang" was toen een veel gehoorde uitdrukking. Vrij vertaald: "je armen heel hard laten wapperen". Bijna iedere gulden die niet als noodzakelijk voor het levensonderhoud werd beschouwd, ging de spaarpot in. Nederlands Nieuw Guinea was voor de meeste DETA jongens een halte die gepasseerd moest worden en probeerden zij elders hun geluk te vinden.

Hun droom is niet eensklaps als een zeepbel uiteen gespat maar heel geleidelijk in het niets opgelost. Het verzacht mogelijk de pijn van de wond, maar na genezing blijft het litteken met nog vele andere littekens over, waar hij z'n verdere leven aan herinnerd wordt.

Hopelijk verhardde het niet z'n denken, z'n gedrag, z'n doen en laten, kortom z'n menselijkheid, waardoor hij zichzelf verliest.

Laat hem maar de gewone over het algemeen, eenvoudige jongen blijven die hij altijd is geweest, die geen Algemeen Beschaafd Nederlands spreekt maar ook niet het Indisch wat in sommige TV programma's wordt gesproken. Gewoon een DETA jongen blijven, zonder opsmuk, dat siert hem het meest.

In Holland lieten de meesten zich, liever nog dan door hun familie, die zich ondertussen al in Holland hadden gevestigd, door BMZ opvangen en werden zij, zoals eerder is vermeld, in contract pensions ondergebracht. Reden hiervoor was dat het voor hen zeer moeilijk was om binnen de kortst mogelijke tijd binnen familie verband met al z'n regeltjes en voorschriften te functioneren.

Als opgroeiende jongen was hij te lang zonder een vader figuur naast hem, die hem met raad en daad kon bijstaan, door het leven gegaan. Hij heeft op zeer jeugdige leeftijd alles zelf door schade en schande moeten ondervinden, maar daarentegen de vrijheid gehad om naar eigen goeddunken te beslissen en te handelen. Of dit voor de vorming van zijn persoonlijkheid een pluspunt is geweest weet ik niet. Nu functioneerde hij nog redelijk maar hoe het later zou worden, indien hij een bepaalde leeftijd was gepasseerd, wist geen mens. De omstandigheden in aanmerking genomen, moet men toegeven dat hij het er tot dusver goed vanaf heeft gebracht. Door BMZ werden de meesten in zogenaamde contract pensions ondergebracht, waarvan de bekendsten, boven de grote rivieren, wel in Scheveningen en Amsterdam waren. Ofschoon het leven in deze instellingen voor hen ook niet zo rooskleurig was, als men de buitenwereld wel zou willen laten geloven, heb ik nergens uit de kranten uit die tijd kunnen lezen dat zij, om wat voor reden dan ook, het in brand hebben gestoken, zoals het nu vrij regelmatig wordt gedaan.

De eerste stappen die ze deden waren, na het hoog nodige, zoals een overjas,

sjaal, muts en nog meer van dat fraais, die in Holland vanwege de weersomstandigheden, onontbeerlijk waren, te hebben aanschaf, richting "rosse buurt". Gemiddeld waren ze nu 27 jaar oud en hadden al die tijd een "semi"celibaat leven geleid, om het maar een zo te noemen en was hij in zijn leven nooit intiem met een vrouw geweest. Dit gold voor de meerderheid van de jongens. In Nieuw Guinea hadden ze zichzelf moeten bevredigen. Onder de gegeven omstandigheden was het voor hun de beste oplossing. Een vrouw verkrachten en haar daarna soms van het leven beroven, waarover je hier regelmatig in de kranten leest, terwijl de verhoudingen hier "normaal" zijn (hopelijk is dit niet één van de kenmerken van "beschaving en ontwikkeling" waar men in het Westen de mond vol van heeft), past niet in het denkpatroon van de DETA-jongens.

Zo er onder de jongens in de barak homo seksualiteit bestond, hebben ze het goed verborgen kunnen houden of het heel goed weten te onderdrukken, daar zoiets in de barak niet werd getolereerd, op straffe de barak te worden uitgezet en men voor de rest van de tijd in Nieuw Guinea met de vinger werd nagewezen. Zo was het toen. In Nederland is men vandaag de dag, wat de geaardheid van een persoon betreft, toleranter. In Nieuw Guinea kon het, juist vanwege o.a. het barak leven, noch getolereerd, noch geaccepteerd worden. Dit is mijn stellige mening. Buiten de barakken zijn wel gevallen van niet DETA jongens bekend, wat de DETA jongens niet interesseerde, daar dit het barakleven niet verstoorde, wat voor zijn gevoel zeer belangrijk was.

De DETA tijd heeft mij in ieder geval het voordeel gegeven dat ik er een vak heb kunnen leren waar ik tot mijn afkeuring een redelijk belegde boterham, niet alleen in Holland, maar ook in het buitenland heb kunnen verdienen. Maar meer nog dat dit voordeel, heeft het me wijze lessen geleerd omtrent het leven. Dat alles tijdelijk en relatief is, behalve de dood, want die is absoluut.

Dat er aan alles een einde komt, dat ook de hoge ambtenaren, neven van Onze Lieve Heer werden zij wel spottend genoemd, die het in Nieuw Guinea voor het zeggen hadden, eens "de pijp uitgaan", om het maar heel cru uit te drukken.

Dat wij allemaal sterfelijk zijn ongeacht wat men in dit leven aan kennis en rijkdom heeft vergaard, dat een doodskleed geen zakken heeft, is een waarheid als een koe.

Dit en nog heel veel meer dingen die je niet uit boeken kunt leren heb ik daar met vallen en opstaan geleerd. Lessen voor het leven om het zomaar te noemen. Ik heb er geleerd tegenslagen in het leven met een lach te incasseren en de moed niet te gauw op te geven. Voor jezelf een limiet stellen, tot hier en niet verder. De moed "nooit" opgeven doen alleen dommen en gekken, althans dat is mijn mening. Dit alles heb ik me zelf, een heel enkele keer met de hulp van een ware vriend, moeten aanleren.

Het leven in de barak was hard en er was bijna niemand die het voor je opnam.

Indien nodig moest je niet schromen om van je vuisten gebruik te maken. Geweld met geweld beantwoorden, hoe en op wat voor manier, is een zaak achteraf.

"Perkara tinggal dibelakang" is een Indonesisch spreekwoord, die maar al te waar is.

Voor jezelf proberen op te komen, en altijd blijven lachen, want dan lacht de wereld met je mee, dit in tegenstelling tot wanneer je huilt.

Ook kan ik zeggen dat de DETA tijd me tot de mens heeft gevormd die ik nu ben met zijn negatieve als ook zijn positieve zijde. Ik zou voor geen goud die ervaringen hebben willen missen. Achteraf gesproken zou ik het heel anders geregeld hebben.

Indien dit zo'n veertig jaar geleden zou zijn geschreven zou het een andere toon hebben gehad, rebellerend en opstandiger zo je het noemen wilt. Mijn pen zou veel scherper zijn geweest dan nu het geval is.

Als zestig plusser is mijn oordeel over hetgeen wij daar allemaal te verduren hebben gehad, een stuk milder en mijn Indisch zijn in mij zegt: "Soedah, laat maar". (Het is goed, laat maar).

Ik heb dit geschreven opdat nooit iemand kan zeggen dat er onder de Indische jongens niet een groep heeft geprobeerd een stamland voor zijn soort te helpen realiseren.

Hoe men ook over de DETA jongens denkt en wat men ook doet om deze jongens in een kwaad daglicht te stellen, ik ben er trots op een deel te mogen zijn van een heel selecte groep onder de Indische jongens, de "DETA jongens". Met alle respect voor de generatie voor ons, zij hebben zich altijd met mooie woorden in slaap laten sussen en niet verder gekeken dan hun neus lang was.

Alhoewel er zeker jongens zijn, die het niet met me eens zijn, dat recht hebben zij, ben ik ervan overtuigd dat wij de Nieuw Guinea periode zonder al te veel kleerscheuren zijn door gekomen dank zij de eerder genoemde Japanse - en Bersiap periode. De meesten waren tijdens de Japanse inval net 10, 11 jaar of ouder en daar de vaders in krijgsgevangen kampen verbleven moesten zij door te werken en wat te verdienen het gezin helpen, zodat er brood op de plank kwam. In vele gevallen was het zo dat zij, als oudste onder de kinderen, de plaats van de vader, de kostwinner van het gezin, innamen en voor de rest van de familie zorgden. Op hun smalle schouders rustte min of meer de plicht om het gezin, zo goed en zo kwaad als mogelijk, bijeen te houden en tegen gevaar van buiten af te beschermen. Het was in deze tijd dat zij zich de kunst van het overleven eigen maakten, iets waar zij in hun latere leven profijt van hebben gehad.

Het lag in haast alle gevallen aan de plaats waar men woonde en de lokale bevolking of de Indische vrouwen en kinderen in interneringskampen moesten, doch doordat velen Indonesische verwanten hadden, bleven zij vrij van het kampeven.

Wat nu ook weer niet zo'n pretje was aangezien je, op je Indonesische verwanten na, voor de doorsnee Indonesiër, toch niet één van hun bent. Dit was ook de reden dat sommige Indischen zich vrijwillig bij de Japanners hebben aangemeld om in het kamp te worden geplaatst. Men denkt dan Nederlander onder de Nederlanders te zijn, wat helemaal niet waar was. Men was een Indo tussen Hollanders, ook nu is dat nog steeds het geval.

Indien wij op een andere plaats, op een ander tijdstip en met de juiste leiders waren geboren en wij met grotere aantallen waren, ben ik ervan overtuigd dat de DETA jongen een eigen "thuis" onder de zon zou kunnen verwezenlijken door

samen met de autochtone bevolking vreedzaam, naast en met elkaar, in een multi raciaal land te wonen en te leven, waar de ene soort de andere niet domineert en je niet altijd wordt herinnerd aan je afkomst, indien je eens iets negatiefs hebt gedaan. Dat discriminatie verboden wordt, niet alleen door een paar zinnestjes in het Wetboek van Strafrecht, maar ook in de praktijk van alle dag met al z'n geniepigheden en verontschuldgingen daarna, dat het niet zo bedoeld was.

Ik ben realist genoeg om te erkennen dat assimileren en opgaan in een ander volk en cultuur de enige oplossing is voor wat, door sommigen, het "Indische probleem" wordt genoemd. Zo dat ooit bestaan heeft waren wij zeker niet de veroorzakers daarvan, maar een stel kolonialen in dienst van de V.O.C., die ongeveer 300 jaar geleden in Indonesië hun guld niet dicht konden houden.

Over de hele wereld waarheen de Indischen nu zijn getrokken, hebben zij dan opgehouden te bestaan en weet niemand meer dan behalve uit oude en vergeelde geschriften waar geen mens naar kijkt, dat er ooit Indische Nederlanders of Indo's op deze aarde hebben rondgelopen.

Heel veel Indischen zullen het me kwalijk nemen dat ik in mijn bijdrage aan het boek over de DETA jongens hoofdzakelijk op mijn eigen soort, de Indischen, afgeef ondanks het spreekwoord, dat wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht. Plat Hollands uitgedrukt: "Het zal me een worst wezen."

In een periode dat wij, DETA jongens, de steun van de Indische gemeenschap nodig hadden, lieten zij het afweten, wilden zij niets met ons te maken hebben, beschouwden zij ons, alhoewel zij het niet uiten, min of meer als uitvaagsel van de maatschappij, schuim van het volk of paria's om het kindje bij de naam te noemen.

Vele families die hoofdzakelijk in Hollandia woonden en zogenaamd de levensomstandigheden van de jongens niet kenden, waren en zijn nog steeds hypocrieten van het ergste soort. Bang dat hun positie mogelijk in gevaar zou kunnen komen, indien zij met de jongens geassocieerd zouden worden. Door eten (rantangs) te leveren deden zij voorkomen alsof zij de jongens wilden helpen maar hun enige doel was eigenlijk om zo snel mogelijk en zo veel mogelijk aan de jongens te verdienen. Er is niets op tegen dat zij bijverdienden als de winstmarge maar binnen redelijke grenzen lag. Door jongens werd het eten dat zij van sommige families kregen ook wel "makanan kadal" (voer voor hagedissen) genoemd, dit zeker niet vanwege de goede kwaliteit ervan. Ook noemden sommigen het: "Segoh ittil iwak babat."

Het feit dit verhaal een beetje netjes en binnen de perken van fatsoen te houden verbied me om dit laatste te vertalen.

Over het gros van de blanke Nederlanders daar, kan ik met geen mogelijkheid een positief oordeel vellen. Zij zagen in de DETA jongens een zootje ongeregeld, terwijl zij zelf, met de nodige paarden weliswaar, net uit Neerlands dierbare klei waren getrokken. Dat zij, voordat zij naar Nederlands Nieuw Guinea werden uitgezonden, bij wijze van spreken nooit buiten hun dorp waren geweest, dat zij niet wisten dat achter de horizon, wat in de meeste gevallen de dorpsgrens was, andere rassen, culturen en beschavingen bestonden, die mogelijk ouder waren dan

de hunne, konden zij met de grijze massa tussen de beide oren, niet bevatten. Erg kwalijk neem ik het ze niet daar de fout bij de instanties lag, die hen uitzonden. Zoals ik eerder in "Naïeve dromen jagers, hoofdstuk 1", heb aangegeven, is dit mijn ongezoeten mening, mijn gevoelens als DETA jongen.

Zo heb ik het ervaren, zo heb ik het beleefd. Naar een rapport van het ministerie van Buitenlandse Zaken uit 1950, blz. 24, waren er \pm 1012 Indo Europeanen van Nederlandse Nationaliteit als arbeiders in Nederlands Nieuw Guinea gekomen. (Uit het archief over Irian van het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam). Als zodanig zullen er ook zoveel meningen en ervaringen zijn, waarvan de mijne er slechts één is.

Uiteraard gedroegen niet alle Indische families, meisjes en blanke "broeders" zich zoals ik hierboven heb omschreven. Er waren uitzonderingen, maar relatief te weinig om het te vermelden.

HOOFDSTUK 5

KADASTER EN KAARTERING NEDERLANDS NIEUW GUINEA

INLEIDING EN INFORMATIE

Dit is geschreven naar aanleiding van een te schrijven boek over de DETA jongens in het voormalig Nederlands Nieuw Guinea, hierna afgekort NNG, in het algemeen en in dit gedeelte over hen die in dienst waren bij de Dienst Kadaster en Kaartering, afgekort K en K. De middelbare en lagere vakkundigen bij het kadaster en kaartering, bestonden uit hoofdzakelijk ex-DETA contractanten.

Ofschoon de naam van de medewerkers van deze dienst voor meer dan 90% bij de schrijver bekend zijn is het niet de bedoeling dat ze genoemd worden, daar hiervoor geen toestemming is gevraagd en sommigen hun naam om de een of andere reden niet vermeld willen zien. Op een paar uitzonderingen na hebben allen hun beste krachten gegeven en door het noemen van namen bestaat de mogelijkheid dat de een zich achter gesteld voelt ten opzichte van de andere wat beslist niet de bedoeling van dit verhaal is. Allemaal hebben ze hetzelfde werk gedaan. De een heeft misschien meer honger geleden dan de andere, mogelijk meer malaria gehad, doch de meesten hebben de ontberingen van het "bush"leven aan de lijve ondervonden. Ieder heeft naar vermogen zijn beste krachten gegeven en de omstandigheden in aanmerking genomen naar ik mag aannemen een goed stuk werk geleverd. Van het leidinggevend personeel was bij mijn weten alleen het waarnemend hoofd van de K en K in Nederlands Nieuw Guinea de enige die regelmatig het leven in de bush met de jongens deelde, dit vanwege het feit dat hij de leiding had over de ploegen die belast waren met het meten van astropunten, in de eerste instantie bedoeld ter bepaling van de grens met het Australische deel van het eiland, en die in later stadium ook voor andere doeleinden werden gebruikt.

Daar dit zich in de jaren 1951 - tot en met 1962 afspeelde en dit verhaal anno 1997 is geschreven is het wel goed denkbaar dat er fouten zijn gemaakt. Zelf ben ik pas in 1956 in dienst van het Kadaster gekomen en sommige gebeurtenissen van voor mijn tijd heb ik van jongens gehoord tijdens lange toernees in de binnenlanden, wanneer de nachten lang en eenzaam waren.

In verband hiermee worden correcties en eventuele aanvullingen zeer op prijs gesteld, dit om een zo nauwkeurig en objectief beeld te krijgen van hoe het toen was.

OPLEIDING PERSONEEL K en K

K en K leidt zijn eigen personeel op. Hiervoor zijn uit Nederland en Voormalig Nederlands Indië, thans Republiek Indonesia, hierna RI genoemd, ex Praktijk Landmeters aangetrokken die hun sporen reeds verdiend hebben. Behalve het onderwijzen in Landmeetkunde is het ook hun taak om K en K van de grond af

op te bouwen daar er in NNG hoegenaamd niets was wat er ook maar in de verste verte op leek. Eind 1951 begin 1952 begon men met de opleidingen. Voor Lager Vakkundige is een getuigschrift dat men de Europese Lagere School met vrucht heeft doorlopen zoals men het vroeger zo mooi uitdrukte, en voor Middelbaar Vakkundige is het diploma Mulo-B het minimum. Voor de eerste categorie is de duur van de opleiding twee -en voor het tweede drie jaar. Cursisten voor Lager Vakkundige hebben over het algemeen meer dan wat is vereist en zijn gemiddeld genomen van de tweede klas Mulo. Om de een of andere reden hebben zij het niet kunnen afmaken. Mogelijk heeft de toestand in de RI er wat mee te maken. Leeftijd van de cursisten variëren van 18 - 22 jaar. De vakken voor Lager Vakkundige zijn: Algebra, Meetkunde, beknopt Gonio- en Trigonometrie, Veelhoeksberekening, Waterpas berekening, Oppervlakte berekening, Kaarteren en Terreinkennis. Voor Middelbaar Vakkundige worden deze vakken zeer uitgebreid behandeld met daarbij de vakken, Stereometrie, Boldriehoek, Differentiaal en Waarschijnlijkheid rekenen, Kosmografie en Wetten en Bepalingen. De opleiding wordt in de middag en avond gegeven van ongeveer 16.00 -19.00 uur, wat kan uitlopen tot 20.00 uur.

Bij het slagen voor het examen als Lager Vakkundige volgt benoeming tot Opnemer en later bij gebleken geschiktheid Opnemer 1. Bij de Middelbaar Vakkundige daarentegen is na het slagen voor het examen, bij Kadastrale plaatsing, benoeming tot Ass. Landmeter. Promotie mogelijkheden zijn: Ass. Landmeter 1 en daarna Hfd Ass. Landmeter. Bij plaatsing bij de Kaartering oftewel Bijzondere Opname wordt men benoemd tot Hfd Opnemer met promotie mogelijkheden naar de rang van Topograaf en Hfd Topograaf. Het verschil tussen beide benoemingen ligt dus feitelijk bij welke Afdeling van K en K men geplaatst is. Veel waarde wordt gehecht aan de lichamelijke en geestelijke conditie van de cursisten en ze moeten aan normen voldoen die boven het gemiddelde zijn. Ofschoon er geen psychologen aan te pas komen weten de leerkrachten gezien hun jarenlange ervaring, wie geschikt is voor het Kadaster en wie voor de Kaartering.

In dit hoofdstuk zal de reden duidelijk zijn. Bijna had ik vergeten de opleiding te vermelden voor Mantries. In het Nederlands vertaald zijn het Voorlieden. Hun vooropleiding is Dorpschool en de opleiding daarvoor duurt een jaar. In het begin van hun diensttijd assisteren zij de Lager- en Middelbaar Vakkundigen bij de meting, ook hebben zij bij grote projecten de leiding en verantwoording over de kapploeg met het vrij kappen van het tracé. Later na de nodige ervaring te hebben opgedaan mogen zij zelfstandig eenvoudige metingen doen. Ik dacht dat voor hun later, na de nodige cursussen te hebben gevolgd de mogelijkheid bestond om de cursus Lager Vakkundige te volgen om dan tot Opnemer te worden gepromoveerd. Zeker weten doe ik het niet daar zo'n situatie zich nog niet heeft voorgedaan.

DE ORGANISATIE EN HET WERKEN BIJ K en K

In tegenstelling met Nederland en Nederlands Indië van voor de soevereiniteitsoverdracht is in NNG het takenpakket van K en K uitgebreid. Waar het Kadaster

normaal alleen metingen doet voor het verkrijgen van een Zakelijk Recht op een Onroerend Goed, moet de Kaartering oftewel Bijzonder Opname, hierna BO te noemen, alle metingen doen zoals, metingen ten behoeve van Civiel Technische Werken, Waterpassingen van verschillende orde, het nameten van kaarten verkregen uit Luchtkartering, Grensbepaling van NNG met in het Noorden Territory of New Guinea en in het Zuiden met Territory of Papoea door middel van Astronomische punten.

Astronomisch bepalen van bijna alle vliegvelden en airstrips. In gevallen waarbij, ergens in NNG, zij voor dit BO werk al aanwezig zijn, zij op verzoek ook Kadastrale metingen doen. Terwijl de BO hoofdzakelijk tachymetrische metingen doet volgens de voerstraal methode hanteert het Kadaster meer de traditionele meetlijnen- en coördinaten systemen. In beide systemen zijn zij onderwezen en hebben het goed onder de knie. Weliswaar is de ene meer bedreven in een bepaalde manier van meten dan de andere. Daar dit BO werk het overgrote deel van het werkpakket omvat en de Dienst Openbare Werken, hierna afgekort DOW, onze opdrachtgever is, is het ook niet zo verwonderlijk dat we een onderdeel zijn geworden van DOW, daar zij anders in de problemen kunnen komen met betrekking tot hun begroting. Het Hfd van K en K is in NNG tevens Ambtenaar van In- en Overschrijving en mede door deze combinatie is het misschien de reden dat qua rang het Hoofd van K en K gelijk is aan de Directeur DOW. Met nadruk wil ik zeggen qua rang niet qua functie. NNG is voor wat betreft K en K onderverdeeld in vijf ressorten. Ressort Hollandia met standplaats Hollandia, Ressort Geelvinkbaai met standplaats Biak, Ressort Vogelkop met standplaats Manokwari, Ressort Zuid Nieuw Guinea met standplaats Merauke en Ressort Centraal Nieuw Guinea dat onder beheer komt van het hoofdkantoor van K en K met standplaats Hollandia. Behalve het hoofdkantoor waar het Hfd van K en K de scepter zwaait is bij de Ressorten een Hfd Ass Landmeter of Ass Landmeter 1 de verantwoordelijke persoon, eventueel bijgestaan door een Ass Landmeter of Hfd Opnemer plus een aantal Opnemers 1 dan wel Opnemers al naar gelang de grote van het ressort dan wel het aanbod van werk. Bij grote objecten krijgt men bijstand van het hoofdkantoor en zonodig van andere ressorten. Verder in dit verhaal meer hierover. Qua Geodetisch Instrumentarium heeft K en K genoeg in huis om het werk dat zij moeten doen, naar behoren en verantwoord te doen en nieuwe meer up to date materialen worden besteld. Ook heeft K en K meerdere geweren in haar bezit, die zij aan haar werknemers in tijdelijk bezit uitleent als die naar het binnenland, lees bush, op tournee gaan, dit ten behoeve van de vleesvoorziening. Behalve in Zuid Nieuw Guinea waar veel herten zijn, is er in de rest van het eiland bijna niets te schieten behalve een verdwaald zwijn of kasuaris die levensmoe is en zich voor de loop van het geweer aanbiedt. Echt op jacht gaan doen we niet, omdat daarvoor de tijd ontbreekt en we voor de regentijd aanbreekt met de meting klaar moeten zijn, omdat we anders in de bush geïsoleerd raken. Riviertjes van een meter of zes, zeven breed die je in de droge tijd makkelijk kunt doorwaden, vormen in de regentijd een haast onoverkomelijke hindernis, een van alles met zich meesleurende woeste watermassa. Het is zaak dat men, als men het in de bergen hoort rommelen en donderen en de droge tijd bijna aan zijn

eind is, de meting afsluit en zich zo snel als men kan richting stad begeeft. Het is regel, dat wanneer we naar het binnenland op tournee gaan we eerst door de Dienst Gezondheid Zorg, afgekort DGZ, lichamenlijk gekeurd worden want het mag niet zo zijn dat we misschien bepaalde ziekten onder de leden hebben zoals TBC en dergelijke, waarmee we de Papoea's in het binnenland zouden kunnen besmetten. Het is ook een goede gelegenheid om de EHBO trommel aan te vullen.

Alhoewel Kinine een bij uitstek probaat middel is tegen malaria nemen we dit soort medicijnen meestal niet mee omdat we de dosering ervan liever aan een bevoegd arts overlaten. We houden ons liever aan voorbehoed pillen zoals Atabrine dat later werd vervangen door Paludrine. Tweede op de lijst staat Chloromycetine, een middel naar het schijnt tegen buikloop of dysenterie wat bij mij goede resultaten heeft. Sulfa poeder, pleisters, verband middelen en nog wat van dat soort artikelen sluiten de rij. Hierna wordt de gang naar Centraal Bevoorrading Landmagazijnen, afgekort CBL, voortgezet om een eventueel tekort aan kapmesen, klamboes (muskietennetten), dekens, potten en wat dies meer zij aan te vullen. In sommige gevallen schenken we deze artikelen aan de Papoea's bij beëindiging van de meting daar het na zoveel maanden gebruik, niet loont het mee terug te nemen als daarvoor een extra vliegtuig gecharterd moet worden. In gebieden waar geld niet in omloop is krijgen we ook kauri schelpen mee als wettig betaalmiddel. Contact artikelen zoals zakspiegels, kralen en scheermesjes krijgen we van het Binnenlands Bestuur indien we naar zogenaamd onbestuurd gebied gaan. Dit zijn gebieden waar niet permanent een bestuurs- of politie post aanwezig is.

Daar ik medisch totaal niet onderlegd ben weet ik niet of de namen van de medicijnen die hierboven genoemd zijn, juist zijn geschreven.

Volgend doel wordt de winkel om voorraden in te kopen, niet slechts voor ons eigen gebruik, doch ook voor Papoea's die we daar aanwerven. Uit kaarten van een voorlopige uitgave en luchtfoto's zo die voorradig zijn, weten we de grootte van het te meten gebied, zodat we bij benadering weten hoeveel mensen we daarbij nodig zullen hebben. Niet altijd hebben we hier de vrije hand, aangezien we rekening moeten houden met het laadvermogen van het vliegtuig indien we naar het dichtsbijzijnde vliegveld c.q. airstrip worden gevlogen. Dit alles heeft te maken met de begroting of er voldoende financiële middelen zijn om meer dan één vlucht te charteren. Dit inkopen voor de Papoea's wordt per OTB afgerekend, dat is de opdracht tot betaling, en de Dienst van Financiën handelt het verder af. Bij het kantoor voor Reiswezen, een onderdeel van Financiën moet nog reisvoorschot geregeld worden. Als dit achter de rug is rest nog het te gebruiken instrumentarium, meetformulieren, potloden enz. en het voor verzenden gereed maken. Deze voorbereiding voor een tournee duurt ongeveer twee dagen zodat het op den duur een routine klus is. Het meten op zich is op een paar verrassingen na waarmee men soms geconfronteerd wordt een eentonig en geestdodende bezigheid. Het berekenen en de uitwerking van de meting, kaarten dus, is veel leuker. Dit werk wordt uiteraard op kantoor gedaan. Van de plaats waar we met het vliegtuig zijn geland kan het soms nog een paar dagen lopen zijn naar de plaats waar

gemeten moet worden.

In het begin van de jaren vijftig bij de oprichting van K en K en alleen het hoofdkantoor in Hollandia bestond, en er in Merauke een project gemeten moest worden, werd men met de boot, KPM, op pad gestuurd. De reis duurde in zo'n geval wel twee á drie weken, daar de boot alle kustplaatsen aandeed. Later kwam men erachter dat behalve tijdverlies men financieel ook duurder uitkwam. Nadien gingen men, waar mogelijk, met het vliegtuig reizen.

Bovenstaande heb ik persoonlijk niet mogen meemaken, daar ik pas medio de jaren vijftig bij K en K in dienst kwam, doch het is wel zo dat ik dit heb vernomen van jongens die het allemaal hebben meegemaakt. Jammer vonden ze het wel dat het veranderd is, daar ze op een tournee naar Merauke, inclusief terugreis, zeker vier of vijf weken aan boord hebben doorgebracht wat voor hun een vakantie is op Gouvernements kosten.

Eerder in dit verhaal is gewag gemaakt van het feit dat men geestelijk en lichamenlijk meer dan het gemiddeld niveau moet hebben om het zonder al te veel kleerscheuren door te komen. Niet zozeer lichamenlijk doch eerder geestelijk. Dit kan vele oorzaken hebben, zoals een verkering dat uit is geraakt om er maar een te noemen. Lichamenlijk is men, na een tournee van ongeveer vijf á zes maanden waar je behalve malaria ook nog eens dysenterie hebt opgelopen plus de daarbij behorende honger hebt geleden, wat verzwakt en ongeveer drie tot zes kilo aan lichaamsgewicht hebt verloren.

Het is mij opgevallen dat de jongens die van een goede tournee uit de bush terugkomen een wat verwilderde blik over zich hebben, een scherpere oogopslag zo je het noemen wilt. Het kan ook zijn dat, vanwege ze in hun gelaat magerder zijn geworden, het net lijkt of hun ogen groter zijn dan die ze normaal hebben. Ofschoon er in NNG geen wilde dieren zijn die eventueel een gevaar voor je leven kunnen zijn, is het oppassen voor hoofdzakelijk slangen, scorpioenen, duizendpoot en al dat klein spul waarbij een beet ervan je toch al verzwakte lichaam wat nadeel zou kunnen ondervinden, zoals indertijd in Merauke en omstreken is voorgekomen en een collega daarbij aan de gevolgen van een beet door een slang is overleden.

Dit gebeurde bij een project ten behoeve van de rijstbouw waarbij het in de bedoeling lag om het in NNG zelf te verbouwen opdat in de toekomst, minder of helemaal niet meer afhankelijk te zijn van de import ervan. Het lichaam is naar Merauke getransporteerd en aldaar begraven. Zijn gezin is vrij kort na het gebeurde naar Nederland gepatrieerd. Aan degenen die het willen, is daarna een zogenaamde "Snake bite kit" verstrekt. Of het afdoende werkte weet ik niet daar de jongens na het gebeurde dubbel zo voorzichtig waren en er daarna nooit meer zo'n voorval heeft plaats gevonden.

Mijn ervaring is dat hoe hoger men in het gebergte komt hoe minder van dat soort ongedierte men tegen het lijf loopt.

Daar we op kantoor, bij het bestuderen van de voorlopige kaarten en eventuele luchtfoto's zo'n beetje het te meten gebied kennen, weten we ongeveer ook hoe het tracé zal lopen. Na van de plaatselijke Papoea's meer inlichtingen te hebben gekregen werven we zoveel als het kan dragers om het proviand langs het te

meten tracé bij het hoofd van een dorp waar we langs komen in bewaring te geven. De betaling van de dragers gebeurt op de volgende manier. Stel dat een drager er twee dagen over doet om bij ons te komen, twee dagen om het proviand naar het bepaalde dorp te brengen, drie dagen om weer in zijn dorp terug te komen, krijgt hij van ons meestal negen dagen uitbetaald, dit soms tot ergernis van het Bestuur die ons ervan beschuldigde, de lonen op te drijven.

Indien we de hierboven genoemde manier van rekenen niet hanteren, lopen we de kans te weinig dragers of mensen voor de kapploeg aan te kunnen werven, waardoor de meting te lang zou duren en dus eigenlijk te duur zou worden. Met de kapploeg spreken we dan af in welk dorp ze de bijlen, kapmessen kunnen achterlaten. Hun betaling gebeurt op dezelfde manier zoals met de dragers, dus altijd met een, twee of drie dagen extra. Ook het dorpshef krijgt voor het in bewaring houden van het proviand betaald. Op deze manier is ons proviand soms wel verdeeld over zes dorpen, alles hangt af van hoe lang het tracé is. Het maximum waarmee we een drager mogen belasten is volgens voorschrift 15 kg. Daar we geen weegschaal op tournee meenemen is het soms wel iets meer of iets minder. Iedere drager krijgt dan een goeni zak, dat is een jute zak, inhoudende rijst en blikjes vlees, zoals corned beef en vis meestal makreel in blik, omdat dat door ervaring het beste smaakt en niet te veel ruimte in beslag neemt. Soms worden ook wat blikgroenten meegenomen hetgeen een zeldzaamheid is daar we meestal dezelfde groenten eten als de Papoea's met het voordeel dat het vers is. Zout wordt relatief in grote hoeveelheid meegenomen omdat dat een gewild artikel is, ook als contact artikel. Van bepaalde zijde wordt ons wel eens verweten dat we de dragers overbelasten, hetgeen ik hier ten stelligste ontken en zo het incidenteel toch is voorgekomen is het niet met opzet gebeurd.

In de bush wordt in bivakken overnacht. Veel moet je van een bivak niet verwachten. Het is een afdakje van in de haast bijeen gekapte bladeren met een verhoging die para para wordt genoemd. Op de para para wordt geslapen en ook het meet instrumentarium krijgt er een plaats wel toegedekt met een poncho voor het geval het in de nacht regent. Je mag van geluk spreken als in de onmiddellijke omgeving een bamboe bos is of een paar niboeng bomen zijn, een soort palm, om er de para para van te maken. Ze worden dan gespleten waardoor je dan redelijk vlak ligt. Een ander verhaal wordt het wanneer het niet voorradig is en het gemaakt wordt van zo recht mogelijke jonge bomen. 's Ochtends bij het opstaan voel je je dan geradbraakt en doen al je ledematen zeer. Opblaasbare matrassen waren er in die tijd nog niet te krijgen. Van zulke bivaks wordt hooguit drie dagen gebruik gemaakt om dan weer naar een soortgelijk onderkomen te verhuizen. 's Nachts op je tempatje (plaats) liggend kun je dwars door je klamboe en afdak heen, genieten van een oogverblindende sterrenhemel tenminste als je er nog oog voor hebt en niet binnen de kortste tijd in dromenland bent. Mocht het gaan regenen dan ben je in een mum van tijd tot op het bot doorweekt en kun je het slapen wel vergeten. In een dorp waar we door moeten is er normaal gesproken een pasangrahan, dat is een op palen gebouwd huis of wat ervoor door moet gaan, gebouwd door het bestuur om alle gouvernementsambtenaren die daar in de

buurt werken van onderdak te voorzien. Alhoewel het niet veel zaaks is ligt men er in geval het regent droog. Ook zijn er kamers. De wanden zijn gemaakt van wat men daar gaba gaba noemt. Het is de hoofdnerf van het sagoblad en van de bladeren wordt dan weer atap gemaakt, die dan als dakbedekking wordt gebruikt. Het tekort aan voeding tijdens zo'n tournee is meestal te wijten aan het feit dat de jutezakken om de een of andere reden scheuren, zodat de rijst net als het verhaal van klein duimpje een spoor achterlaat. Of dit met opzet is gedaan kan niet worden bewezen alhoewel ik daarover mijn mening heb. Uiteindelijk weten de dragers ook wel dat hoe meer rijst eruit valt des te lichter hun last wordt. Ze zullen er wel voor zorgen dat niet alles verloren gaat. Dit heb ik bijna bij al de tournees meegemaakt waarbij de dragers vooruit lopen.

Je leert dan dingen eten waar je maag in de stad van onderste boven gaat. In het geval van sago bijvoorbeeld. Voordat ik in dienst kwam bij K en K stapte ik altijd de bus uit indien een Papoea de bus instapte met een verse toemang (een gevlochten mand waarin men de sago bewaard) sago. Het verspreid zo'n doordringende zure lucht dat ik denk dat ik het de volgende dag nog ruik. Als je goed honger hebt, met de nadruk op goed, en er niets anders te eten is leer je dat sago zo moet ruiken om na bereiding toch nog smakelijk te zijn. Onze manier van bereiden is heel simpel en de enige methode waarbij het naar mijn smaak het best te eten is. Het gaat als volgt. Door met water aan te lengen kneden we het tot een stevige bal, een flinke stok er door heen en roosteren we het boven een vuurtje. De korst pel je eraf en na een paar keer deze ceremonie te hebben herhaald heb je een bord vol van die korstjes die behalve dat ze krokant zijn ook niet meer ruiken. Indien we nog wat margarine en suiker over hebben wordt het daarmee opgegeten wat voor bush normen een waar feestmaal is. Natuurlijk hebben we geëxperimenteerd door het op verschillende manieren te bereiden maar dit lijkt ons de meest eenvoudige en de minst tijdrovende methode. Het is niet al kommer en kwel in dienst van K en K. Er zijn ook leuke momenten bij zoals dat ene geval, hieronder beschreven.

Tijdens de meting kwamen we een groep Papoea's tegen die om een vrij hoge boom stonden en druk met elkaar aan het praten waren. Op mijn vraag wat er aan de hand was, wees men in de richting van een tak waar een vrij grote slang zat. "Oelar bisa ka?" vroeg ik hun, en tot mijn ontsteltenis antwoordde men, bisa di makan. In het Nederlands is oelar, slang en bisa betekent kunnen of gif, giftig. Ka duidt op een vragende vorm en makan is eten, dus vrij vertaald op mijn vraag of de slang giftig is, antwoordde men, je kan het eten. Als Indische jongen geboren en getogen in de tropen weet ik ook wel dat slangenvlees te eten is. Het heeft min of meer de smaak van kippevlees en wat ik me er nog van kan herinneren is dat het vlees fijner van vezel is.

Zo zijn er meerdere voorvallen waarbij het leven in de bush je niet zo moedeloos maakt. Het salaris van het K en K personeel wordt geregeld via de Bezoldiging Landsdienaren Nederlands Nieuw Guinea kortweg BLNNG. Op tournee krijg je behalve je salaris ook een toelage naar gelang je rang. De toelage bestaat uit twee delen, namelijk, eetgeld vermeerderd met een toelage voor het overmatig slijten van je kleding en schoeisel. Dit laatste wordt ook wel terreingeld genoemd. Daar

de werktijden in de bush van zonsopgang tot zonsondergang zijn, wordt overwerkgeld betaald over al de uren die buiten de normale tijden zijn gemaakt. Met het salaris, terreingeld en overwerk meegerekend is het toch een niet onaanzienlijk bedrag. Toegegeven je moet wel wat ontberingen en ongemakken voor lief nemen.

Bij een project is meestal een Hfd Opnemer de leider en in geval er meerder Hfd Opnemers bij betrokken zijn, heeft degene met het meeste aantal dienstjaren de leiding. Het is niet zo dat die dan gelijk op zijn strepen gaat staan en links en rechts opdrachten geeft. Het gebeurt in overleg met alle betrokkenen die een bepaald gedeelte voor hun rekening nemen. Er wordt gestreefd naar een zo eerlijk mogelijke verdeling van het werk opdat men dan gezamenlijk naar de stad terug kan.

Op tournee bestaat het werk van een Assistent Landmeter c.q. Opnemer die Kadastraal is geplaatst hoofdzakelijk uit het meten van percelen waarop een recht van Opstal wordt aangevraagd. Zoals de titel het al aangeeft verzoekt de aanvrager om op het betreffende perceel het recht te hebben om opstellen te mogen bouwen zoals een huis, schuur enz. Daar er in NNG geen driehoeksnet aanwezig is die het hele eiland overspant hebben alle metingen in een bepaald gebied een eigen assenstelsel. Het heeft namelijk geen zin om alle plaatsen door middel van een driehoeksnet met elkaar te verbinden als ze een paar honderd kilometer van elkaar verwijderd zijn, terwijl die plaatsen naar Nederlandse begrippen de grootste hebben van een dorp. In een later stadium, ik dacht in 1956, is de Kaartering begonnen met het plaatsen van zogenaamde Astro punten (dat zijn punten die Astronomisch bepaald zijn waaruit dan de lengte- en breedte graad berekend worden) die in eerste instantie is bedoeld om de grens met het Australisch deel van het eiland te bepalen doch later ook zijn geplaatst als ophangpunten voor luchtkartering die door KLM Aerocarto werd uitgevoerd. (In Nederland worden het paspunten genoemd).

In Nederland rijdend ziet men vaak aan de kant van de weg zulke punten. Het zijn drie op een rij, onderling op een bepaalde afstand van elkaar op het asfalt wit geverfde cirkels met een zwarte rand erom heen. Op het land gebruikt men hiervoor ronde zinken of aluminium schijven, zogenaamde vliegschijven. In NNG plaats men kruisen met zijden van om en nabij de drie meter, dit in verband met de duidelijkheid vanuit de lucht. Al naar gelang de aanwezige kleur worden de zijden wit of geel geverfd. Het snijpunt van het kruis is het Astropunt.

Door mijn collega's hier in Holland wordt mij wel eens de vraag gesteld of we in Nieuw Guinea ook wel een zonnetje schoten ten behoeve van de plaatsbepaling zoals op schepen werd gedaan. Op een ontkennend antwoord mijnerzijds kijkt men of ze water zien branden. Ik moet dan uitleggen waar een zonswaarneming, een term die ik wel eens bezig, voor dient. Door middel van een zonswaarneming wordt alleen het Astronomisch Noorden bepaald daar het ons niet is toegestaan, behalve bij metingen waar een al te hoge nauwkeurigheid niet wordt vereist, met de Boussole te meten. Meestal voor het meten van rivieren die door begroeiing op luchtfoto's niet te volgen zijn. Begin en eind van zo'n meting is meestal een Astropunt of punten die daaraan verbonden zijn en wordt de meting volgens de

springstation methode gedaan.

Een bepaling van de lengte- en breedte graad door middel van het meten van de zonshoogte is volgens mij te onnauwkeurig. Ofschoon nooit gedaan kan ik me best voorstellen dat je er makkelijk een paar kilometer naast kan zijn vanwege de diameter van de zon. Astro punten worden door K en K met een T 3 of T 4 gemeten van het merk Wild. Dit zijn Geodetische meetinstrumenten met een zeer hoge nauwkeurigheds graad.

Voor perceel metingen wordt voor de hoekmeting een T 2 gebruikt en voor de afstand meting een stalen meetband, tenzij het terrein zo geaccidenteerd is dat voor het laatste een optische afstandmeter zoals de RDH wordt gekozen wat betere resultaten oplevert. In sommige gevallen wordt ook wel de Invar basislat gebruikt alhoewel dit laatste eigenlijk alleen voor basis metingen is bedoeld.

Elektronische afstandsmeting bestond er in die tijd niet anders zou de dienst het zeker hebben aangeschaft daar het een vereenvoudiging van het werk zou zijn met een nog nauwkeurig resultaat. Kadastrale metingen worden over het algemeen net als in Holland volgens de coördinaten methode dan wel meetlijnen verband gedaan. Coördinaten methode is meten met de prisma vanuit een grondslag lijn terwijl meetlijnen verband met het object verlengd tot het een grondslag lijn snijdt. In beide gevallen is het te meten object ingesloten door grondslag lijnen.

Het uitwerken van de meting wordt gedaan als men op kantoor terug is of tijdens een tournee in het hotel of pasangrahan waar men verblijft een controle berekening doet of alles wel binnen de gestelde eisen is. Het is regel dat diegene die het heeft gemeten niet de berekening ervan doet, dit om te vermijden dat er "gesjoemeld" wordt. Ook wordt ter controle de oppervlakte berekening door twee man uitgevoerd op twee verschillende manieren, namelijk door middel van transformeren en uit meetbrief cijfers. Bij grillig gevormde percelen wordt de pool planimeter gebruikt. Oppervlakte bepaling door middel van coördinaten is bij mijn weten nooit toegepast daar het nadeel heeft dat men er een lijst van coördinaten aan toe moet voegen. Op zich geen bezwaar ware het niet dat wegens het ontbreken van een driehoeksnet zoals eerder in dit verhaal is vermeld alle coördinaten tijdelijk zijn.

De berekening van de oppervlakte met twee verschillende methodes is namelijk een controle of de kaartering juist is. Indien de resultaten tussen beide methodes buiten de parameters valt weet men dat er bij de berekening c.q. kaartering iets fout is gegaan.

In eerste instantie krijgt de aanvrager van een perceel een zogenaamde "schetskaart", die ook naar vijf verschillende Gouvernementsinstellingen voor advies worden gezonden. Bij een positieve beslissing wordt een "meetbrief" opgemaakt die bij de ambtenaar van in- en overschrijving in het register wordt ingeschreven en dan pas heeft men een Zakelijk Recht.

Dit is in vogelvlucht het werk indien men bij de Kadastrale afdeling van K en K is geplaatst. Natuurlijk is het ook hun taak om de moederkaart en de hele administratieve rompslomp wat erbij hoort bij te houden. Mocht men ergens in het land met een Kadastrale meting bezig zijn en een meting van Civiel Technische aard in dat gebied noodzakelijk is moeten zij het ook uitvoeren, daar het anders van de

gekke zou zijn als daarvoor een ploeg van de BO speciaal voor die klus op tournee zou moeten gaan.

Wegen die de plaatsen met elkaar verbinden zijn er niet en zo leeft men als het ware geïsoleerd op kleine eilandjes. De enige verbinding die men heeft is door de lucht of indien de plaatsen aan de kust liggen per boot. Vliegvelden, ook wel Airstrips genoemd, zijn er op een aantal plaatsen, tijdens de oorlog door de Amerikanen aangelegd. Hier kan een DC 3 ook wel Dakota genoemd landen. Later zijn er in het binnenland door het Gouvernement en Zending kleinere Air strips aangelegd van hooguit 1200 meter lengte waarop kleine vliegtuigen kunnen landen en opstijgen. De Kroonduif, een vliegmaatschappij die eigendom is van de KLM, vliegt met DC 3, Twin Pioneer en Beavers terwijl de CAMA, een Amerikaanse Zendings organisatie met Chessna's de verbinding met hun posten in het binnenland onderhoudt.

Percelen groter dan 10 ha zijn er in NNG niet, omdat er daar geen ondernemingen met plantages zijn of het zou de Nederlands Nieuw Guinea Petroleum Maatschappij moeten zijn. Die hebben een eigen landmeetkundige afdeling en binnen hun concessie doen zij alle metingen wat voor hun noodzakelijk is. Contacten tussen hen en de meetploegen van K en K zijn er niet of nauwelijks tenzij we in hetzelfde gebied moeten meten en qua uitrusting zijn wij in vergelijking met het materiaal wat hun ten dienste staat, een stelletje landlopers. Dit geldt niet voor het Geodetisch Instrumentarium. Wat dit laatste betreft is K en K "up to date".

Het werk bij de Kaartering waarvan het kader na met goed gevolg de opleiding tot Middelbaar Vakkundige, zoals ik eerder in dit verhaal schreef, tot Hfd Opnemer is benoemd wacht een ander soort werk wat voornamelijk in de Civiel Technische - dan wel Topografische sector ligt.

Om deze redenen is hij dan ook veelvuldig op tournee. Zes tot acht maanden totaal per jaar van huis, is eerder regel dan uitzondering. Het is daarom dat ik eerder schreef dat je meer nog dan lichamelijk, mentaal tegen de eenzaamheid van het bush leven opgewassen moet zijn. Voor hun die verkering of getrouwd zijn is het dubbel zo zwaar omdat ze dan gescheiden zijn en het maar de vraag is of hun wederhelft c.q. verloofde die eenzaamheid aan kan.

Overplaatsing naar de Kadastrale afdeling waardoor bijna geen tournee's gemaakt hoeven te worden is een optie maar het ligt deze jongens schijnbaar niet. Grote projecten die op conto van de BO geschreven kunnen worden zijn de metingen t.b.v. het rijst-project in Koerik (Zuid NNG). Metingen, astronomisch zowel als terrestrisch in het Waris gebied, in Centraal NNG in het Sterrengebergte en Pokodini en in Zuid NNG, in Tanah Merah, Mindiptanah, Waropko, Bensbach rivier enz. in Noord NNG (Wutong). Het meten van reeds eerder genoemde Astropunten t.b.v. luchtkaartering, controle metingen doen van kaarten verkregen uit luchtfoto's waarbij er geen vaste punten aanwezig zijn, het meten en uitzetten van wegen, Airstrips en huizen voor het Gouvernement en zonodig zij ter plaatse aanwezig zijn, ook Kadastrale metingen.

Hoogte metingen van verschillende orde d.m.v. waterpassing en indien er geen al te hoge nauwkeurigheid wordt vereist, barometrische en trigonometrische hoogte bepaling.

Het meten van basislijnen voor de Koninklijke Marine ten behoeve hun kaarterrings vaartuigen Hr. Ms Snellijs en Hr. Ms Luymes in Zuid Nieuw Guinea, het uitzetten van antennes voor het radio verkeer met Holland zowel voor de Koninklijke Marine als PTT, kortom de Kaartering is de Duizenpoot van K en K. Natuurlijk worden zij bijgesprongen door hun Kadastraal geplaatste collega's indien tijdelijk het werk hun boven de lippen stijgt maar toch is dit voor hun bijna dagelijkse kost waarmee zij geconfronteerd werden.

Zie Nieuw Guinea en neem dienst bij Kadaster en Kaartering zou een slogan kunnen zijn voor de werving van personeel. Ten dele is het waar, maar of je nou in Noord-, Zuid-, Centraal- of West Nieuw Guinea honger lijdt maakt geen verschil. Ook is er geen verschil voor wat betreft de bush die overal gelijk en even groen is, behalve in de topografie van het terrein. In Noord-, West- en Centraal Nieuw Guinea is het terrein licht tot heel zwaar geaccidenteerd terwijl het in het zuiden vrij vlak is waarbij in de regentijd je moeite hebt je voeten droog te houden. Zuid Nieuw Guinea, met name Merauke en omgeving, bied je volop de gelegenheid om te jagen wat van de andere plaatsen niet gezegd kan worden. Evenals bij de Kadastrale collega's worden de metingen bij terugkomst op kantoor afgewerkt en mocht het zo zijn dat er met spoed een andere meting gedaan moet worden blijft toch een gedeelte van de jongens achter zodat de onafgewerkte metingen zich niet opstapelen.

Hollandia waar het hoofdkantoor van K en K zetelt en tevens huisvesting biedt aan de Kaartering heeft het grootste aantal werknemers wat niet zo verwonderlijk is daar het ook de hele personeelsadministratie, lichtdruk afdeling en de verkoop van Topografische kaarten binnen haar muren heeft.

Ook de opleiding voor verschillende functies wordt hier gegeven. Terwijl de werkuren voor de Kadastrale afdeling van 07.00 tot en met 14.00 uur zijn is het voor de Kaartering van 06.30 tot en met 13.30 uur en is in Hollandia de Kadastrale afdeling in A.P.O. kamp gevestigd terwijl de Kaartering in Dock 4 zit. In de ressorten Geelvinkbaai, Vogelkop en Zuid Nieuw Guinea volgen zij de werkuren van de Residentie kantoren welke van 07.00 tot en met 14.00 uur zijn en is de residentie van dat gebied in eerste instantie hun directe baas doch is Hfd K en K degene aan wie zij eind verantwoording schuldig zijn voor wat betreft technische - juridische en financiële zaken en aangaande het personeel. Maandelijks moeten zij dan ook aan het hoofd K en K verantwoordingsstaten opsturen met betrekking tot het personeel, openstaande en voltooide werkopdrachten, kredietbewaking enz. enz.

Alhoewel deze materie tijdens de opleiding tot Middelbaar Vakkundige werd behandeld is het toch nog even slikken als je na een aantal jaren plotseling door een of andere reden als Hoofd een Ressort moet leiden. Als Hfd Opnemer word je dan bevorderd tot Ass Landmeter 1. Gelukkig is er altijd wel een mannelijke danwel vrouwelijke medewerker/ster aanwezig die deze administratieve werkzaamheden beter beheerst en je de eerste tijd met raad en daad bijstaat. De eind verantwoording rust uiteraard altijd bij het Ressorthoofd.

Na het ongeval waarbij een collega door een beet van een slang is overleden, in

deel 1 van dit verhaal geschreven, is K en K een van de eerste Gouvernementsdiensten die haar werknemers in staat stelt om, na met goed gevolg een opleiding te hebben voltooid en een aantal jaren een goede staat van dienst te hebben in vaste dienst van het Gouvernement te komen met recht op pensioen. Bijna alle Middelbaar Vakkundigen worden, nog voordat zij de opleiding af hebben gemaakt beëdigd. Ofschoon lokaal aangetrokken, hebben alle werknemers van het Gouvernement die de Nederlandse nationaliteit bezitten en in vaste dienst zijn na 1959 de status gekregen van uitgezonden kracht waardoor zij het recht, met nadruk op recht, krijgen op buitenlands verlof. Voordien maakte men aanspraak op twee weken binnenlands verlof per jaar indien de dienst het toeliet. Een uitgezonden kracht, bijna altijd Hollanders, hadden die aanspraak van twee weken binnenlands verlof ook maar daarbij kwam nog een buitenlands verlof van zes maanden na vier Nieuw Guinea dienstjaren plus uitrustings- en heruitrustingskosten.

Eindelijk is na zoveel jaren dan gelijkheid gekomen in rechten tussen een Hollandse Nederlander die bijna altijd een uitgezonden kracht is en een Indische Nederlander, die voor meer dan 80% van de werknemers van het Gouvernement vormen.

Jammer dat dit recht kort voor de overdracht aan de UNTEA is gegeven en voor vele Indischen te laat is gekomen daar zij met eigen middelen richting Nederland zijn vertrokken een land die zij tot dan slechts uit schoolboeken kenden.

1 oktober 1962 vindt de overdracht aan de UNTEA plaats en valt ook het doek voor K en K in de vorm die mij bekend is. De mogelijkheid bestaat om voor de duur van zes maanden tegen een dubbel loon voor dit onderdeel van de VN te werken. Sommige collega's hebben het ook gedaan. Het hangt helemaal af van waar men op dat ogenblik is gestationeerd. Na de Papoea bevolking de smaak van een eigen vlag, volkslied, Papoea Bataljon en een Nieuw Guinea Raad, een soort tweede kamer, te hebben laten proeven kan men op de vingers natellen dat na een aantal maanden wanneer het beheer aan de Republiek Indonesia wordt overgedragen, misschien niet direct maar op den duur zeker, onlusten zullen uitbreken. Wij zouden door de Papoea's dan als verraders van het volk gezien kunnen worden met alle nare gevolgen van dien.

In Hollandia en Biak zit men dan nog enigszins gunstig maar wat te denken als je standplaats in Zuid Nieuw Guinea is.

EPILOOG

De jongens, of moet ik gezien hun leeftijd nu van mannen spreken, die tot aan de overdracht hebben gediend en in vaste dienst waren, hebben het recht als Bijstands Ambtenaar op een non activiteits uitkering voor de duur van totaal vijf jaar. De sleutel hoe lang men een bepaald percentage krijgt weet ik niet meer, maar dat de uitkering minder wordt is logisch. De meesten, zo niet allen, hebben nog nooit in hun leven de ervaring gehad van een echt verlof, afgezien de paar vrije dagen die ze kregen na een tournee. Velen lieten zich hier, om hun familie niet tot last te zijn, door BMZ opvangen en zijn verspreid over het hele land in zogenaamde Contract pensions gehuisvest.

Hun eerste zorg in Holland is het vinden van een betrekking en niet te wachten tot hun door het Ministerie van Binnenlandse Zaken iets wordt aangeboden, wat in de regel normaal is.

Sommigen hebben voor het eerst in hun leven van een kort verlofje genoten en de test afgewacht die hun door de Rijks Psychologische Dienst wordt afgenomen. Aan de hand van deze test krijgt men dan een betrekking aangeboden. Bijna alle werknemers van K en K hebben deze test met een positief resultaat gedaan. Een paar zijn hier na een korte herscholing bij het Centraal Teken Opleiding van het Kadaster bij die dienst geplaatst en anderen zijn zonder enige herscholing bij de Meetkundige Dienst van Rijkswaterstaat als Landmeetkundige te werk gesteld. Ook zijn er die bij particuliere meetbureau's zij gaan werken, die hun, vanwege hun ervaring in de tropen en hun vermogen om te kunnen improviseren daar waar niet of nauwelijks materiaal aanwezig is, hun naar het buitenland uitzenden, hoofdzakelijk naar ontwikkelingslanden. Ook emigreerden een paar naar Canada, Amerika of Australië waar zij landmeetkundig werk hebben gedaan maar nu, gezien hun leeftijd toch zeker al aan pensioen toe zijn. Alhoewel niet helemaal, is het diploma dat ons in Nieuw Guinea uitgereikt is, hier geaccepteerd en heeft men ons min of meer gelijkwaardig gesteld als een landmeetkundige hier te lande. Ik durf te beweren dat voor wat betreft de theoretische vakken en zeker het exacte deel ervan de weegschaal in ons voordeel doorslaat maar op praktisch gebied vanwege het grote verschil in de aard van het werk enige vergelijking op dat gebied onmogelijk is. Persoonlijk heb ik altijd geweigerd om hier een cursus te volgen om zodoende een Nederlands diploma in bezit te krijgen omdat het dan impliceert dat mijn Nieuw Guinea diploma van nul en gener waarde is en ik als het daarom gaat last heb van een chronische stijve nek. Een reünie van alleen Kadaster personeel is hier bij mijn weten nooit gehouden maar men houdt wel contact met elkaar. De meesten die in Holland zijn gebleven en hier hebben gewerkt zijn nu in de VUT, WAO of hebben reeds hun pensioen, iets dat zij gezien hun staat van dienst voor de volle honderd procent verdiend hebben en moge ze er nog lang en in goede gezondheid van genieten.